

BISERICA ȘI STATUL ÎN EUROPA

Perspective istorice și creștine

EMIL DUMEA

BISERICA ȘI STATUL ÎN EUROPA

Perspective istorice și creștine

**Sapiientia
Iași 2014**

Cu binecuvântarea noastră

† Petru Gherghel
Episcop de Iași
27 iunie 2014

Redactor: pr. dr. Ștefan Lupu
Tehnoredactare, copertă: Petru Ciobanu
Iulian Gherghel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DUMEA, EMIL

Biserica și statul în Europa. Perspective istorice
și creștine / Emil Dumea. - Iași : Sapiientia, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-578-144-3

28(4)

322(4)

© 2014 Editura SAPIENTIA
Institutul Teologic Romano-Catolic
Str. Th. Văscăuțeanu, 6
RO – 700462 Iași
Tel. 0232/225228
Fax 0232/211476
[www. editurasapiientia.ro](http://www.editurasapiientia.ro)
e-mail: slupu@itrc.ro

CUPRINS

Abrevieri	11
-----------------	----

I. BISERICA ȘI STATUL: PERSPECTIVĂ ISTORICĂ.....	13
---	-----------

1. Antichitatea.....	13
1.1. Introducere tematică	13
1.2. Ambientul neotestamentar	16
1.3. Primele secole creștine.....	18
1.4. Cezaropapismul.....	21
2. Creștinătatea medievală.....	26
2.1. Dualismul Papei Gelaziu I	26
2.2. Societatea feudală și lupta pentru investitură (sec. V-XI).....	29
2.3. Hierocrația și bazele ei teoretice	32
2.4. Criza sistemului medieval și noi idei asupra raporturilor dintre cele două puteri	34
3. Religia și lumea modernă.....	36
3.1. Protestantismul și relația dintre Biserică și puterea laică	36
3.2. Teoria puterii indirecte a Bisericii în problemele temporale.....	38
3.3. Regalismul modern și diferitele sale forme naționale.....	39
4. Liberalismul și libertatea religioasă	42
4.1. Ideile liberale.....	42
4.2. Poziția magisteriului ecleziastic față de liberalism	45
4.3. Papa Leon al XIII-lea	47
4.4. Papii Pius al X-lea și Benedict al XV-lea	49
4.5. Papii Pius al XI-lea și Pius al XII-lea.....	50
4.6. Papa Ioan al XXIII-lea	52

II. RELAȚIILE DINTRE BISERICĂ ȘI STAT ÎN DOCTRINA

CONCILIULUI ECUMENIC AL II-LEA DIN VATICAN	57
1. Biserica – organism social, vizibil și ierarhic.	58
2. Biserica în slujba omului	60
3. A reface toate în Cristos	63
4. Autonomia legitimă a realităților pământești.	66
5. Relația cu ierarhia. Magisteriul moral.	69
6. Natura și misiunea laicilor	74

III. RELAȚIILE DINTRE BISERICĂ ȘI STAT:

PRINCIPII JURIDICE	79
Aspecte preliminare	79
1. Dualismul creștin	80
2. Libertatea Bisericii	82
3. Personalitatea morală a Bisericii și a Scaunului Apostolic (can. 113, 1)	86
4. Numirea episcopilor	86
5. Dreptul exclusiv al Bisericii în formarea candidaților la oficiile ecleziastice	87
6. Legații papali.	87
7. Dreptul și datoria Bisericii de a anunța adevărurile revelate și principiile morale, chiar și în domeniul social.	88
8. Căsătoria	89
9. Educația sau formarea	90
10. Dreptul înăscut al Bisericii de a avea bunuri materiale	92
11. „Incompetența” reciprocă. Dreptul la libertatea religioasă și în problemele materiale.	95
11.1. Libertatea religioasă	96
11.2. Libertatea Bisericii și libertatea religioasă	101
11.3. Autonomie și laicitate.	103
11.4. Principiul colaborării	109

IV. TIPOLOGIA RELAȚIILOR DINTRE BISERICĂ ȘI STAT

1. Sisteme confesionale.	113
2. Sisteme de separare	117
3. Sisteme de coordonare	120

V. PERSONALITATEA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ

A SFÂNTULUI SCAUN	121
1. Biserica Catolică și Dreptul Internațional.	121
2. Entitățile cu statut de subiect de drept internațional	125
3. Sfântul Scaun, subiect de drept internațional	127
4. Statul Cetatea Vaticanului în legislația internațională	132

VI. PACTELE LATERANE 135

1. Conținutul acordurilor	135
2. Retrospectiva semnării Concordatului	136
3. Introducerea în Constituție și revizuirea din 1984	137
4. Dezbaterile politice pe marginea Concordatului.	138
5. Structura juridică internă a Vaticanului	138
6. Relațiile dintre Vatican și Statul Italian	141

VII. STATUL VATICAN 143

1. Teritoriul	143
2. Istorie.	144
3. Administrația Statului Vatican și a Sfântului Scaun	145
3.1. Șeful statului.	145
3.2. Conducerea statului	146
3.3. Administrația Vaticanului.	146
3.4. Administrația Sfântului Scaun.	147
4. Aspecte socio-economice	148
4.1. Geografia	148
4.2. Economia.	149
4.3. Demografia	150
4.4. Limba oficială	150
4.5. Cultura și turismul.	151
4.6. Populația	151
4.7. Transport și comunicații	151
4.8. Infraționalitate	152
5. Relațiile internaționale.	152

VIII. DIPLOMAȚIA VATICANĂ.	155
1. Natura ecleziastică a serviciului diplomatic al Sfântului Scaun	155
2. Actuala formă a reprezentanțelor pontificale	156
3. Prezența diplomatică a Sfântului Scaun în lume	161
4. Prezența Sfântului Scaun în diplomația multilaterală	165
4.1. Pace – dezarmare și progres	166
4.2. Drepturile omului	168
4.3. Cultura	170
5. Concluzie	172
 IX. EUROPA: ASPECTE ALE RELAȚIILOR DINTRE STAT ȘI BISERICĂ.	 173
1. Tratatе și convenții în Europa	173
2. Aspecte ale relației dintre stat și Biserică în unele țări din cadrul Uniunii Europene.	178
 X. DREPTUL ȘI RELIGIA ÎN EUROPA POSTCOMUNISTĂ	205
1. Biserica și statul în România contemporană.	205
1.1. Introducere	205
1.2. Contextul sociologic	209
1.3. Caracteristicile principale ale relațiilor dintre stat și Biserică în România	210
1.4. Libertatea religiei	211
1.5. Libertatea religioasă și regimul general al cultelor în România	213
2. Libertatea religiei în procesul de democratizare a statelor în Europa Centrală și de Est	220
2.1. Importanța „procesului de la Helsinki”	220
2.2. Situația din țările ex-comuniste.	223
2.3. Rolul confesiunilor religioase în democratizarea statelor	226
2.4. Cadrul juridic și normele constituționale	229
2.5. Legislația și recunoașterile confesiunilor religioase.	232
2.6. Acordurile	239

ANEXE.....	243
A. Declarația Drepturilor <i>Virginia Bill of Rights</i> (12 iunie 1776).....	243
B. Declarația Drepturilor omului și ale cetățeanului a Adunării Naționale Franceze (26 august 1789) ...	246
C. Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948).....	249
D. Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase.....	256
E. Constituția României, 2003.....	269
F. Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor	325
Bibliografie selectivă.....	345

ABREVIERI

Documentele Conciliului al II-lea din Vatican

- AA Decretul despre apostolatul laicilor *Apostolicam actuositatem*
- AG Decretul despre activitatea misionară a Bisericii *Ad gentes*
- CD Decretul despre misiunea pastorală a episcopilor *Christus Dominus*
- DH Declarația despre libertatea religioasă *Dignitatis humanae*
- DV Constituția dogmatică despre Revelația divină *Dei Verbum*
- GE Declarația despre educația creștină *Gravissimum educationis*
- GS Constituția pastorală despre Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes*
- IM Decretul despre mijloacele de comunicare socială *Inter mirifica*
- LG Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen gentium*
- NA Declarația despre relațiile Bisericii cu religiile necreștine *Nostra aetate*
- OE Decretul despre Bisericile orientale catolice *Orientalium ecclesiarum*
- OT Decretul despre formarea preoțească *Optatam totius*
- PC Decretul despre reînnoirea vieții călugărești *Perfectae caritatis*
- PO Decretul despre slujirea și viața preoțească *Presbyterorum ordinis*
- SC Constituția despre liturgie *Sacrosanctum concilium*
- UR Decretul despre ecumenism *Unitatis redintegratio*

CAPITOLUL I

BISERICA ȘI STATUL: PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

1. Antichitatea

1.1. Introducere tematică

Raportul dintre stat și Biserică, dintre societatea civilă și credincioși, dintre politică și religie a reprezentat mereu una dintre problemele majore ale lumii, cel puțin începând cu venirea lui Isus Cristos în lume, eră creștină care va face obiectul atenției noastre. Astăzi, cel puțin în Europa, religiile și Bisericile sunt din ce în ce mai mult considerate ca probleme ale individului și instituții care nu trebuie să aibă un rol public, determinant, într-o lume care se vrea din ce în ce mai laică. Democrațiile actuale consideră că sunt suficiente în ele însele, fără nicio raportare la transcendență. Apropierea sau distanțarea dintre sacru și profan, iar în plan instituțional, dintre Biserică și stat, s-au manifestat mereu în istorie, cu oscilații destul de variate, motivate ideologic, politic sau prin strategii și jocuri ale puterilor în rivalitate.

Puterile religioase, considerând omul nu doar cetățean laic al cetății pământești, dar și *homo religiosus* cu o patrie în ceruri, care patrie se pregătește deja pe acest pământ, afirmă și vor ca statul să tuteleze în spațiul public identitatea credinciosului și rolul lui în instaurarea împărăției lui Dumnezeu în această lume. Din partea sa, statul îl consideră pe om doar în dimensiunea

lui civilă, cetățean al unei anumite cetăți pământești. Acest stat pricepe și acceptă greu și parțial ceea ce spun și vor Bisericele de la credincioșii lor, care sunt în același timp și membri, cetățeni ai unui stat, sau ai unei determinate forme de organizare socio-politică. De precizat și faptul că, deși statul modern și actual se declară laic și echidistant față de orice religie și Biserică, totuși în dorința lui de afirmare nu lipsesc ideile și atitudinile, să le numim spirituale, absolute, de „sacralizare” a puterii pe care o deține și și-o impune în fața cetățenilor. Sau, mai mult, statul are și tendința de a-și aservi religiile și Bisericele pentru atingerea propriilor scopuri. Din toate acestea rezultă neînțelegeri reciproce, tensiuni sau conflicte între stat și Biserică, ce au marcat și continuă să marcheze istoria, mai mult a Europei, dar și la scară planetară.

Păstrând esențialul învățăturii lui Cristos despre caracteristicele Împărăției Sale și respectând legile și modalitățile de organizare și funcționare ale statului, Biserica și-a definit mereu structura și formele de organizare, cerând autorităților laice să-i recunoască identitatea comunitară publică, cu aceleași drepturi ca oricare altă instituție publică. Fiind formată din oameni care împărtășesc nu numai în conștiința lor, dar și în viața de zi cu zi, același crez religios și consecințele lui etice, religia și Biserica au o dimensiune și un rol social, exercitând o influență deosebită în lumea antică, la fel ca și în cea care-i va urma, pe ruinele Imperiului Roman, în regatele medievale, ca și în statele moderne și contemporane. Religia a avut mereu o componentă și o funcție socială, publică, exercitând o influență puternică în societatea și în viața popoarelor. Putem vorbi despre o cultură religioasă, ca parte majoră a culturii generale a popoarelor; ne referim, în special, la popoarele creștinate. La fel cum și în zonele necreștine există culturi

religioase bine definite: șintoistă, budistă, hinduistă, islamică, ebraică, precum și culturi religioase animiste.

Referindu-ne la spațiul în care se va naște creștinismul, precizăm că acesta era dominat de o concepție monistică, adică de o unică putere care răspundea de problemele politice, sociale, militare, dar și de cele religioase. Omul depindea atât ca cetățean, cât și ca om religios de aceeași autoritate supremă, adică cea a împăratului. În anul 12 î.C., împăratul Octavian Augustus își atribuie titlul de Pontifex Maximus, ceea ce înseamnă că întreaga realitate religioasă – la nivel de instituții, temple, preoți, cult etc., dar și la nivel de indivizi – va depinde în ultimă instanță de împărat. Mai târziu, împărații își vor diviniza persoana și funcția, instituind astfel un cult al împăratului, motiv de conflict deschis cu noua religie, creștinismul, care nu acceptă decât credința într-un singur Dumnezeu întrupat în persoana lui Isus Cristos, Dumnezeu despre care vorbesc în mod autorizat doar Sfânta Scriptură și apoi textele oficiale ale Bisericii universale, catolice.

În monoteismul său, dar mai ales în radicalitatea unui cult care trebuie adus unicului și adevăratului Dumnezeu, noua religie va revoluționa ideea de suveranitate a unei lumi monistice, impunând o concepție dualistă, adică existența a două societăți, cea civilă și cea religioasă, creștină, diferită și independentă de cea politică, atât în ceea ce privește mijloacele, cât și scopul ei. În tot ceea ce ține de viața lui de credință, creștinul se consideră total liber de puterea laică, imperială, și nu va putea accepta niciodată ingerințele acesteia în problemele lui religioase; și cu atât mai mult nu va putea să îi aducă cult, să venereze împăratul, acesta fiind unul dintre motivele principale ale persecutării creștinilor de către împărați, așa cum am menționat deja.

1.2. *Ambientul neotestamentar*

Dualismul creștin are fundamente biblice neotestamentare clare. Isus afirmă că trebuie dat „Cezarului ceea ce este la Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu” (*Mt 22,21*)¹. Este evidentă aici dubla dependență sau ascultare a omului față de autoritatea civilă și față de cea religioasă, spirituală. În continuare, apostolii Petru și Paul completează cadrul dublei ascultări a creștinului față de cele două categorii de autorități. Păstorii comunității îi conduc pe credincioși în ceea ce privește viața lor de credință, neimplicându-se în problemele care sunt de competența autorității civile.

Toți să se supună autorităților rânduite, pentru că nu există autoritate decât de la Dumnezeu, iar cele existente sunt rânduite de Dumnezeu, astfel încât cine se împotrivește autorității se împotrivește ordinii stabilite de Dumnezeu, iar cei răzvrățiți își vor primi condamnarea. Autoritățile nu sunt de temut pentru vreo faptă bună, ci pentru ce este rău. Vrei deci să nu te temi de autorități? Fă binele și vei avea laudă din partea lor, căci oamenii puterii sunt slujitorii lui Dumnezeu spre binele tău. Dacă faci răul, teme-te, căci ei nu degeaba poartă sabie; ei sunt slujitorii lui Dumnezeu pentru a face dreptate și mânia lui Dumnezeu pentru cel care săvârșește răul. De aceea, trebuie să vă supuneți, nu numai din cauza pedepsei, ci și din conștiință. Doar pentru aceasta plătiți și impozite, pentru că cei care îndeplinesc această misiune sunt slujitori ai lui Dumnezeu. Dați fiecăruia ceea îi datorați: celui cu impozitul, impozit; celui cu taxele vamale, vamă;

¹ O prezentare sintetică și plină de conținut a raportului Biserica-stat de la începuturile creștinismului până în prezent ne este oferită de V. PRIETO, *Diritto dei rapporti tra Chiesa e società civile*, Università della Santa Croce, Roma 2003, 21-58. Paginile care urmează reprezintă o sinteză a autorului citat, completată cu alte informații preluate de la alți autori care vor fi menționați la momentul oportun.

celui căruia îi datorați respect, respect; celui căruia îi datorați cinste, cinste (*Rom 13,1-7*).

Sfântul Petru îi îndeamnă pe creștini să fie supuși atât împăratului, ca domnitor, cât și guvernatorilor, fiind trimișii săi, ca să-i pedepsească pe cei care fac răul și să-i laude pe cei care fac binele” (*1Pt 2,13-14*). Dumnezeu este considerat izvorul oricărei puteri și, ca atare, orice poruncă sau dispoziție umană care nu ține cont sau este contrară voinței Sale nu trebuie ascultată și pusă în practică de către credincios. Așa au judecat de la început apostolii care, în fața hotărârii Sinedriului de a nu mai predica despre Isus Cristos, au răspuns: „Judecați voi dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm mai degrabă de voi decât de Dumnezeu” (*Fap 4,19*).

Din existența a două realități diferite, dar comunicante între ele, se pot trage unele concluzii, existente în germen în ambientul neotestamentar:

- pentru împlinirea spirituală și materială, temporală, a vieții omului există două societăți autonome, independente, cu mijloace și scopuri proprii fiecareia dintre ele;

- omul, credincios și cetățean în același timp, este membru a două societăți diferite, însă nu se poate diviza, ci trăiește o unică viață cu două perspective diferite, una pământească și una supranaturală, cerească. El este în același timp cetățean al statului, membru al societății, dar și credincios, membru al Bisericii. Pentru realizarea binelui integral al persoanei este absolut necesar ca cele două societăți să se afle în armonie, într-o strânsă colaborare, misiune deloc ușoară, mai ales atunci când societatea civilă este puțin capabilă sau dispusă să înțeleagă identitatea și misiunea societății bisericești, religioase.

1.3. Primele secole creștine

Din punct de vedere religios, Imperiul Roman a fost sincretist, iar noua religie, creștinismul, s-a inserat în societate ca și celelalte religii și culte². Dar adepții noii religii nu au considerat nicidecum că religia lor este una dintre atâtea alte religii; și nici nu au acceptat cultul împăratului, fiindcă erau convingși că există un singur Dumnezeu și doar Lui trebuie să i te închini. Creștinii nu resping puterea civilă, însă în problemele religioase proclamă ascultarea față de Dumnezeu, și nu față de oameni (*Fap* 4,19). De aici derivă în mod inevitabil conflictul creștinismului cu autoritățile imperiale și mai ales cu împăratul, care pretindea un cult al persoanei sale de la toți cetățenii imperiului. Alături de cultul împăratului, existau multe alte obligații religioase considerate ca datorii publice, civile, mai ales pentru cei din administrația și armata imperiului. Iar pe toate acestea creștinii le refuzau, considerându-le incompatibile cu credința într-un singur Dumnezeu. Acest refuz al lor a creat repede în masele populare mentalitatea conform căreia adepții noii religii au un cult bizar și periculos. Refuzând cultul public prin care se invoca bunăvoința zeilor pentru binele și prosperitatea imperiului, creștinii încep să fie considerați dușmani ai imperiului. Deja din primul secol, ei sunt considerați „un soi de oameni cu superstiții noi și vătămătoare”³.

În anul 113, împăratul Traian îi răspunde guvernatorului Bitiniei, Plinius cel Tânăr:

Creștinii nu trebuie căutați, dar, dacă sunt denunțați și

² Pentru istoria relațiilor dintre creștini și autoritatea imperială romană în primele patru secole, vezi și studiul: GABOR, A., *Biserica și Statul în primele patru secole*, Sophia, București 2003.

³ SUETONIU, *Viața celor doisprezece cezari (Viața lui Nero*, cap. XVI), Gramar, București 2005.

acuzăți, trebuie pedepsiți, însă într-o așa manieră încât cine neagă că este creștin și o demonstrează invocând zeii noștri, oricât ar fi de suspect pentru trecutul său, să fie iertat pentru această pocăință a lui. Nu trebuie acceptate niciodată denunțările anonime, pentru nicio acuză. Aceasta ar reprezenta cel mai rău și nedemn exemplu pentru timpurile noastre⁴.

Rescriptul lui Traian este prima lege imperială care îi condamnă pe creștini pentru simplul fapt că sunt creștini: a fi creștin reprezenta un delict pentru motivul de a refuza cultul împăratului. Succesorii lui Traian vor intensifica măsurile împotriva creștinismului, persecutând noua religie mai întâi la nivel local, regional, iar în secolul al treilea extinzând persecuțiile în tot imperiul, într-o manieră organizată și decisă de a eradică noua religie. Cel mai aprig persecutor a fost Diolețian, care, la începutul secolului al IV-lea, a emanat mai multe edicte contra creștinilor, însă acestea s-au dovedit falimentare, ca și toate măsurile antecesorilor săi. Constatând eșecul politicii anticreștine, în anul 311 Galeriu emană primul edict de toleranță a creștinilor. După care, Constantin cel Mare, împreună cu cumnatul său Liciniu, proclamă în 313 celebrul Edict de la Milano.

Tratând tot ceea ce privește binele și siguranța statului, între alte lucruri care ne gândeam că ar fi folositoare pentru majoritatea oamenilor, am decis să le stabilim înainte de toate pe cele care privesc religia, adică să dăm creștinilor și tuturor celorlalți posibilitatea liberă de a urma religia preferată, pentru că Divinitatea care este în ceruri – indiferent care este ea – să ne poată oferi pace și prosperitate Nouă și tuturor supușilor noștri. [Din acest motiv], am considerat cu un just și foarte întemeiat principiu că trebuie decis de a nu interzice nimănui care urmează

⁴ G. PILATI, *Chiesa e stato nei primi quindici secoli*, Città di Castello, 1961, p. 13.

religia creștină sau o alta mai bună pentru el [...]; am decis să abolim orice restricție [...] și orice măsură ostilă și contrară clemenței Noastre și de acum înainte toți cei care vor să respecte religia creștină o pot face în deplină liniște și seninătate. Am hotărât să comunicăm aceasta cu toată claritatea atenției tale, pentru ca tu să știi că am acordat creștinilor libertatea deplină și absolută de a practica cultul lor. Excelența Ta înțelege că, așa cum am acordat-o lor, așa și altora noi acordăm dreptul liber și deplin de a-și trăi propria religie sau cult, pentru pacea timpului Nostru, în așa fel încât fiecare să fie credincios așa cum dorește⁵.

În afară de recunoașterea oficială a creștinismului ca religie în cadrul celorlalte religii ale imperiului, se observă deja o favorizare a noii religii, a credincioșilor laici și a clerului. Edictul stabilește restituirea bunurilor confiscate creștinilor în timpul persecuțiilor. Preoții sunt scutiți de activitățile publice instituite de autoritățile municipale. Orice persoană poate să lase un testament în favoarea Bisericii; se ia inițiativa construirii de biserici în tot imperiul; episcopii pot înființa tribunale (*episcopalis audientia*) unde să se judece nu numai cauze canonice, bisericești, dar și cauze civile, laice; monograma lui Cristos apare pe steaguri și pe mone-de. În planul pur religios, cultul zeului Soare este înlocuit cu cel al lui Isus Cristos, mort și înviat, cult celebrat în ziua Domnului (*dies Domini*), adică duminica. Este interzisă folosirea crucii ca instrument de supli-ciu și de moarte; se iau măsuri pentru îmbunătățirea vieții sclavilor și pentru ca aceștia să-și redobândească mai ușor libertatea, se iau măsuri contra adulterului și a prostituției. Din planul vieții morale se trece și în cel doctrinar, împăratul angajându-se în reprimarea ereziei

⁵ LACTANȚIU, *De mortibus persecutorum*, XLVIII. S.Z. EHLEH – J.B. MORRALL, *Chiesa e Stato attraverso i secoli*, Milano 1958, 29-30.

ariane, pentru care convoacă primul Conciliu ecumenic, la Niceea, în primăvara anului 325. Pentru episcopul Romei este acordat palatul de pe fosta proprietate a familiei Laterani, lângă care se va construi bazilica dedicată sf. Ioan, aici stabilindu-se acum reședința papilor, care va rămâne pe acest loc până în Evul Mediu târziu⁶.

Începând cu Constantin cel Mare, statul a ajuns să aprecieze rolul pe care poate să-l joace creștinismul în imperiu, motiv pentru care a acordat libertate creștinismului. Din anul 313, prin edictul de la Milano, puterea ecleziastică a fost într-o continuă creștere. Acest edict este, de fapt, actul de recunoaștere a dreptului de manifestare religioasă. El nu recunoaște Biserica drept instituție a statului, ci recunoaște creștinismul ca mod de viață care are dreptul de a se manifesta liber, alături de celelalte curente religioase. O dată cu edictul împăratului Teodosiu cel Mare, din 28 februarie 380, creștinismul devine însă religie de stat.

1.4. Cezaropapismul

Deși Constantin cel Mare contribuie la consolidarea unei structuri spirituale diferite de cea statală, laică, de acum înainte asistăm la o creștere continuă a unui monism al puterii atât spirituale, cât și politice. *Cezaropapismul* reprezintă forma extremă a monismului secular. La cealaltă extremă stă monismul ecleziastic, adică *hierocrația*. Între aceste două extreme stau alte forme de exercitare a puterii, precum *regalismul*, cu manifestările lui proprii: jurisdicționalismul, galicanismul,

⁶ A. HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra Chiesa e potere temporale”, în *Corso di diritto canonico*, 2, Brescia 1976, 266. Reședința și bazilica papilor vor deveni locul unde vor avea loc cinci concilii ecumenice în anii 1123, 1139, 1179, 1215-1216 și 1512-1517. Tot aici se vor semna și renumitele *Pacte Laterane* în anul 1929, între guvernul Italiei și Sfântul Scaun.

febronianismul sau iozefinismul⁷. O altă formă de conducere care înclină spre monismul ecleziastic o reprezintă teza despre *puterea Bisericii*, directă sau indirectă, asupra ordinii temporale. Și o ultimă formă este cea a *separării și coordonării* dintre cele două societăți, Biserica și statul, în care fiecare rămâne liberă și independentă în raport cu cealaltă, deși între ele există un regim de colaborare.

Perioada constantiniană este decisivă pentru timpurile care vor veni de acum înainte. Acum se pun bazele relațiilor dintre Biserică și stat. Iar religia este văzută ca un liant al întregii existențe a imperiului și ca un instrument de menținere a unui anumit *status-quo* politic și religios, moral. Biserica și religia sunt considerate ca un *instrumentum regni*, o instituție și un mijloc pentru realizarea unității politice a imperiului. Oamenii Bisericii trebuie să invoce bunăvoința cerului pentru binele și siguranța, stabilitatea imperiului. În mentalitatea generală a bazileilor, moștenită din tradiția romană republicană sau imperială, Biserica este considerată ca un instrument pentru realizarea unui scop suprem, politic și religios, al cărui garant principal este împăratul. Așa se naște cezaropapismul, care nu este un rezultat al unor ambiții nemăsurate ale împăraților din Constantinopol, ci mai mult o continuare a modului de a gândi și de a acționa al Imperiului Roman. Biserica este o componentă în administrația publică imperială. Nu există un sistem doctrinar care să respingă autoritatea bisericească sau să afirme superioritatea statului asupra Bisericii, ci este vorba despre antrenarea Bisericii în politica religioasă imperială.

⁷ Despre aceste curente și sisteme de conducere, vezi informațiile din enciclopedia de pe site-ul: www.newadvent.org.

Religia este considerată ca un instrument foarte eficace pentru realizarea scopurilor împăratului și este tratată ca atare, apărută ca oricare altă instituție utilă statului, dar și controlată pentru a corespunde întru totul politicii imperiale. În acest mod, imperiul rămâne monist, continuând linia tradițională antică. În această optică înțeleg Constantin cel Mare și succesorii săi să sprijine, dar și să controleze Biserica, aceasta trebuind să devină o Biserică a imperiului. Constantin nu avea un model al relațiilor dintre Biserică și stat care să îi permită să conștientizeze independența Bisericii, căile și mijloacele proprii pentru realizarea scopului ei. El înțelege să sprijine Biserica, să îi apere doctrina, să intervină în numirea episcopilor, în organizarea și funcționarea diecezelor etc., iar episcopii au acceptat acest fapt, cucerțiți de mirajul acestui împărat (unul dintre apostoli, cum îl numește cronicarul de curte, episcopul Eusebiu din Cezarea), pentru că împăratul a decretat încetarea persecuțiilor; și nu numai că a legalizat religia creștină, dar s-a angajat să o apere și să o promoveze. Într-un prim moment, episcopii n-au realizat pericolul acestei ingerințe a împăratului în problemele Bisericii; mai mult, l-au considerat pe împărat ca un nou Moise, un nou David, unul dintre apostoli.

Drumul creștinismului și al Bisericii în structura imperială era deja decis. De la simplă religie acceptată în imperiu în 313, creștinismul ajunge religie oficială a imperiului prin Edictul *Cunctos populos*, semnat la Salonic în 27 februarie 380 de împărații Grațian, Valentinian al II-lea și Teodosiu cel Mare:

Noi dorim ca toate popoarele, guvernate în dreptate de clemența Noastră, să urmeze acea religie pe care [...] dumnezeiescul apostol Petru a dat-o romanilor, profesată de Papa Damasus și de Petru, episcop al Alexandriei

[...], ca toți să credem, conform învățaturii Apostolilor și doctrinei evanghelice, într-o unică divinitate, Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, uniți într-o maiestate egală și într-o Sfântă Treime. Poruncim ca aceia care urmează această doctrină să se numească creștini catolici, iar toți ceilalți în schimb, pe care îi considerăm demenți și nepricepuți, să suporte infamia ereziei, comunitățile lor să nu poarte numele de Biserici și care trebuie pedepsiți nu numai de răzbunarea divină, dar și de puterea pe care ne-a acordat-o Voința cerească⁸.

Biserica, învățătura și dreptul ei încep să fie considerate ca o parte a dreptului public roman. Ținând cont de faptul că dreptul public derivă din puterea imperială, împărații își însușeau, în consecință, puterea de a decide atât asupra problemelor disciplinare, cât și a celor doctrinare. Statul începe să promulge legi împotriva ereziilor și schismelor; împăratul convoacă concilii și le prezidează sau ia parte la acestea, confirmă deciziile lor și promulgă canoanele acestora ca legi ale statului. Conciliul din Calcedon (451) îi acordă împăratului titlul de *preot împărat*. Începând cu împăratul Iustinian (527-565), cezaropapismul devine o instituție permanentă, iar *confesionalismul*, prin voința împăratului, devine fundamentul însuși al statului. Credința creștină devine baza și principiul unității imperiale.

Împăratul Iustinian a dat lovitura fatală păgânismului, închizând în anul 529 Academia platonistă din Atena. În urma acestor măsuri, Biserica creștină a putut să-și exercite influența asupra vieții spirituale a supușilor împăratului. Fiind recunoscută de stat drept Biserica oficială, protejată de împărat, ea a trebuit să accepte amestecul puterii politice în treburile ei interne. În relația dintre Biserică și împărat existau două planuri.

⁸ T. MOMMSEN, *Theodosiani libri XVI*, Berlin, 1905, I/II, 833 („De fide catholica”).

Pe plan oficial, Biserica era o instituție a statului, care consolida unitatea și valorile Imperiului, dar în culise exista o reală luptă de interese. Împăratul era tentat adesea să se amestece în problemele organizatorice ale Bisericii. Avea interesul ca pe scaunul episcopal să fie o persoană cât mai puțin incomodă. Atunci când avea de-a face cu persoane cu autoritate, soluția era înlăturarea acestora.

Cu timpul, împăratul începe să își ia atribuții ecleziastice, se implică activ în alegerea patriarhului, ajungând în scurt timp chiar să-l impună el, considerându-se preot și împărat. Biserica îi acorda acestuia un loc special, însă episcopii recunoșteau autoritatea împăratului legitim, dar nu îl socoteau competent în problemele duhovnicești. Armonia relațiilor dintre Biserică și statul bizantin a fost fluctuantă, dar marcată de această conștiință a faptului că împăratul are datoria de a se îngriji ca cetățenii să poată duce o viață liniștită și prosperă, iar Biserica să se ocupe de viața spirituală.

Amestecul puterii politice în viața Bisericii a adus și lucruri bune pentru aceasta. Ea și-a consolidat poziția în raport cu celelalte culte și credințe. Statul, oferindu-i largi privilegii, a făcut din Biserică o instituție puternică pe care nu a reușit să și-o aservească. Biserica, pe de altă parte, a știut să fructifice această poziție și și-a extins influența în toate sectoarele vieții bizantine. Dreptul, politica, ceremoniile de orice fel, concepțiile despre lume și problemele care îl frământau pe omul bizantin al secolului al VI-lea poartă amprenta învățturii Bisericii.

Următoarele secole, până la căderea Constantinopolului, au fost marcate de încercarea împăraților de a folosi Biserica drept valoare de negociere pentru atinșgerea scopurilor politice. Din fericire însă, Biserica a

rezistat în fața unor astfel de compromisuri și eșecul proiectului realizării unui imperiu teocratic era din ce în ce mai evident.

Au existat persoane autorizate care să apere independența Bisericii. De exemplu, sfântul Grigore din Nazianz (390) vorbește despre originea divină a autorității temporale. Însă tot el afirmă superioritatea Bisericii asupra statului, așa cum sufletul este superior trupului⁹.

Sfântul Ambroziu de Milano (397) îi scrie împăratului Valentinian al II-lea că, în probleme de credință, episcopii aveau obiceiul să îi judece pe împărații creștini, și nu invers¹⁰; împăratul nu are niciun drept în problemele divine¹¹, deoarece el este în interiorul, și nu deasupra Bisericii¹², iar reverența față de normele Bisericii are precedență față de respectarea legilor statale¹³.

Dezvoltarea cezaropapismului imperial – cezarii în fruntea Bisericii – a evoluat în mod diferit în cele două părți ale Imperiului Roman, de Răsărit și de Apus. Acesta din urmă va cădea în anul 476. În primul rând, cezaropapismul a continuat să găsească un teren favorabil, iar patriarhii din Constantinopol vor fi mai mult niște instrumente în mâinile puterii politice.

2. Creștinătatea medievală

2.1. Dualismul Papei Gelaziu I

În Occident, puterea împăraților dispare, în mod firesc, o dată cu căderea imperiului pe care ei îl conduceau. Barbarii nu vor reuși să umple acest gol, însă Biserica

⁹ Cf. *Oratio XVII* (PG 35, col. 975).

¹⁰ Cf. *Epistula XXI*, 4 (*Ad Valent. II*), Textul latin în G. PILATI, *Chiesa e Stato nei primi quindici secoli*, 41, nota 43.

¹¹ Cf. *Sermo contra Auxentium*, *Epistula XX*: PL 16, col. 999.

¹² *Sermo contra Auxentium*, *Epistula XX*: PL 16, col. 1017.

¹³ Cf. *Epistula classis. I, ep. X*, 13: PL 16, col. 984.

va reuși să o facă. Papa și episcopii devin unicele autorități și apărători ai cetății (*defensores civitatis*). La începuturile Evului Mediu, centrele vieții bisericești devin și baze ale culturii, politicii și ale unei noi civilizații. Mănăstirile și catedralele reprezintă bazele romanizării barbarilor.

În acest context apare figura Papei Gelaziu I (492-496). Cu el, *dualismul creștin* este formulat pentru prima dată în mod clar, tematizat. În mai multe documente trimise împăratului Anastasiu I al Orientului, papa vorbește despre distincția radicală dintre două societăți, două puteri. Una este pentru viața ecleziastică și pentru scopurile ei proprii (mântuirea sufletelor), iar cealaltă pentru problemele temporale.

Este relevant pentru problema pusă în discuție textul scrisorii Papei Gelaziu, trimisă împăratului în anul 494:

Implor Pietatea Ta să nu considere aroganță ascultarea față de poruncile divine. Să nu se spună despre un împărat roman, te rog, că el ar considera o injurie adevărul comunicat înțelegerii sale. Sunt două puteri, Augustule împărat, care conduc în primul rând această lume, sfânta autoritate a papilor și puterea regală.

Între cele două, importanța preoților este cu atât mai mare cu cât ei vor trebui să dea seamă în fața tribunalului divin și despre cei ce conduc oamenii. Tu știi sigur, o, preabunule fiu, că, prin demnitatea ta ești deasupra oamenilor, și totuși trebuie să-ți pleci capul cu pietate în fața acelor care sunt puși să conducă lucrurile divine și să aștepți de la ei condițiile mântuirii tale; și în a primi Sfintele Sacramente și în a le administra așa cum trebuie, tu știi că trebuie să te supui poruncilor religiei și că nu poți avea funcții de cap; și că în aceste probleme tu trebuie să fii supus judecății clericilor și nu trebuie să dorești ca ei să fie obligați voinței tale.

Și dacă preoții înșiși, în ceea ce privește ordinea publică, respectă legile tale, știind că imperiul ți-a fost dat din

voință divină, și ca să nu pară că chiar în problemele materiale ei s-ar opune unei judecăți care iese din jurisdicția lor; cu ce sentiment, te întreb, trebuie ca tu să ascuți de cei care au fost desemnați să administreze misterele divine?

Deci, așa cum asupra pontifilor atârână pericolul grav de a fi tăcut ceea ce trebuie spus referitor la cultul Divinității, tot la fel de mare pericol este pentru cei care – Dumnezeu să nu permită acest lucru – au o atitudine de dispreț, atunci când ar trebui să asculte. Și dacă este oportun ca inimile credincioșilor să fie supuse preoților în general, care administrează tainele divine cu dreptate, cu cât mai mult trebuie să fie de acord cu conducătorul Scaunului Apostolic, cu acela pe care Divinitatea Supremă îl vrea superior tuturor preoților și pe care după pietatea întregii Biserici îl onorează ca atare?¹⁴

Din acest text reies următoarele principii:

- există două puteri diferite care conduc lumea;
- ambele puteri sunt de origine divină;
- sunt independente unele de altele în competențele lor;

– niciuna dintre ele nu este deasupra celeilalte;

– persoanele care dețin una sau alta dintre aceste puteri sunt supuse una celeilalte în raport cu funcțiile proprii ale fiecăreia, adică autoritățile bisericești; ca și cetățenii, trebuie să respecte legile civile, iar responsabilități laice, ca și creștinii, trebuie să respecte miniștrii sacri în ceea ce privește viața lor spirituală;

– viața spirituală este stabilită de puterea autorității ecleziastice;

– autoritatea ecleziastică merită o considerație mai mare, deoarece demnitatea vieții religioase este superioară celei temporale;

¹⁴ Cf. GELASIUS PP. I, *Epistula d Imperatorem Anastasium*: PL 56, col 633, citat în S.Z. EHLEH – J.B. MORRALL, *Chiesa e Stato attraverso i secoli*, 36-37.

– această considerație mai mare nu înseamnă o putere a papei asupra împăratului. Papa Gelaziu, după ce l-a rugat pe împărat să ia măsuri pentru a înceta anumite abuzuri asupra Bisericii, subliniază faptul că nu poruncește, dar roagă acest lucru: „Vă rog, pentru că este mai bine să ascultați plângerile mele în această viață, decât acuzele mele în fața Tribunalului lui Dumnezeu”.

În concluzie, principiul dualist, formulat de Gelaziu, implică o orientare a raporturilor dintre ordinea spirituală și cea temporală, care se va realiza cu greu pe parcursul secolelor, cu devieri continue care vor rupe acest echilibru atât de fragil.

În practică, începând cu Gelaziu, pentru a delimita ordinea temporală de cea spirituală, Biserica nu numai că se structurează ca o societate organizată ierarhic, în sintonie cu condiția ei de Împărăție a lui Dumnezeu pe pământ, ai cărei demnitari trebuie să fie recunoscuți de credincioși ca învățători, preoți și păstori ai vieții religioase. În același timp, Biserica cere ca puterea acestora care o conduc să fie recunoscută de cei care dețin puterea temporală nu numai ca o realitate de fapt, ci ca expresie a voinței lui Dumnezeu, cu consecința acceptării propriei incompetențe în problemele bisericești. Așadar, puterea temporală trebuie să conștientizeze că există probleme care sunt doar de competența autorității bisericești.

2.2. Societatea feudală și lupta pentru investitură (sec. V-XI)

În secolele următoare, deși teoria gelaziană rămâne, în practică asistăm la o distanțare față de aceasta. Sfârșitul perioadei popoarelor migratoare și stabilirea popoarelor germanice care își împart provinciile imperiului contribuie la nașterea unei *noi ordini sociale*, în care

intră puternice elemente ale culturii germanice, iar această nouă ordine o putem numi *feudalism*.

Sistemul feudal începe cu împărțirea teritoriilor de către regi pentru capii armatelor. Fiecăruia dintre ei îi este acordată o parte a regatului (feudă) pe care să o conducă și să o apere de invadatori. La rândul său, seniorul avea deplinătatea puterilor pe feuda sa și își primea beneficiile. Se bucura și de multe imunități, dar trebuia să îndeplinească multe obligații. Între acestea, cea mai importantă era fidelitatea față de suveran, venirea în ajutor cu propriile armate în caz de război, obligația de a-i oferi ospitalitate, de a-i acorda „regalia” și de a participa la întrunirile convocate de acesta¹⁵. Această schemă se repeta la diferite niveluri, deoarece seniorul unui teritoriu (conte, marchiz) împărțea, la rândul său, teritoriul între vasalii săi, rezultând astfel un mozaic de feude și o rețea de fidelități organizate pe verticală.

În acest sistem erau încadrați deseori, alături de nobili, episcopii și abații, deoarece și ei deveniseră seniori temporari ai teritoriilor lor (episcopii, abații). Și papa a dobândit rolul de cap politic al Romei și al teritoriilor învecinate, mai ales după ce Pepin cel Scund, în anul 754, i-a acordat în feudă diferite teritorii ale peninsulei italiene.

Cu Carol cel Mare, care primește coroana din mâna Papei Leon al III-lea în noaptea de Crăciun a anului 800, reînvie Imperiul Roman (*Sfântul Imperiu Roman*). Legitimitatea împăratului derivă din Biserică: papa trebuia să îl desemneze sau să îl recunoască pe împărat și să-l încoroneze, sau să-l priveze de demnitatea sa. Putea și să-i dezlege pe supușii acestuia de jurământul de fidelitate. În felul acesta se naște *christianitas* sau

¹⁵ G. LEZZIROLI, *Relazioni fra Chiesa cattolica e potere politico*, Torino, 1994, p. 35-36.

Respublica christianorum (creștinătatea sau Republica creștinilor), în care se merge până la confuzie între societatea civilă și cea ecleziastică, într-o singură unitate din care făceau parte cu drepturi depline toți creștinii și doar ei, chiar dacă între dânsii erau grupuri de evrei și de musulmani, care erau tratați cu mai multă sau mai puțină toleranță, în funcție de locul și timpul când trăiau.

Biserica și imperiul reprezintă două realități strâns legate, în funcție de coincidența scopurilor și intereselor lor, ca și ale societății în general. Ambele sunt unite de idealul unei societăți creștine, unită și compactă în interiorul ei, care trebuie păstrată intactă și extinsă la noi teritorii de evanghelizat și de anexat creștinătății. Există o singură Biserică și un singur Imperiu.

În acest context, existența a două puteri în interiorul aceleiași societăți pune implicit problema superiorității uneia asupra celeilalte. Imperiul se prezintă ca un instrument care servește scopurile creștinătății, iar aceasta nu putea avea alt cap suprem decât pe papă, deoarece el este capul Bisericii. Împărații sunt, așadar, și miniștri ai Bisericii, consacrați și încoronați de papă, chiar dacă erau aleși de principii electori.

Confruntarea dintre cele două puteri are în această perioadă un nume: *lupta pentru investitură*. Așa cum am afirmat deja, în contextul societății feudale, episcopii și abații erau adesea seniori teritoriali. Problema care se pune este: cum se aleg persoanele pentru aceste funcții și de la cine trebuie să le primească. În acest sistem se vor verifica abuzurile și corupția: împărații și regii doreau ca teritoriile lor să fie încredințate unor persoane de încredere și, ca atare, se amestecau în alegerile ierarhilor bisericești, pretinzând că ei au dreptul să le acorde investitura cu însemnele autorității episcopale

(cârja și inelul), gest care înseamnă supunere și un pericol evident pentru libertatea Bisericii. Aceasta însemna apoi și multiplicarea multor cazuri de simonie și nepotism, iar funcțiile bisericești sunt considerate și gestionate ca prebende (venituri bisericești) temporare.

Biserica s-a opus acestor ingerințe mai ales prin Papa Grigore al VII-lea († 1085), care inițiază reforma Bisericii, promovând unitatea ei în jurul papalității. Controversa se termină prin *Concordatul din Worms* (1122) încheiat între Papa Calixt al II-lea și împăratul Henric al V-lea. În el se stabilesc condițiile în care se vor desfășura alegerile canonice și investitura aleșilor, separând semnele și elementele religioase, care aparțin autorității bisericești, de cele politice, care aparțin împăratului.

2.3. Hierocrația și bazele ei teoretice

Orientarea hierocratică se consolidează în secolul al XI-lea cu Papa Grigore al VII-lea și ajunge la plinătatea ei la începutul secolului al XIV-lea, cu bula *Unam Sanctam* a Papei Bonifaciu al VIII-lea (1302)¹⁶. Această doctrină se bazează pe superioritatea puterii spirituale asupra celei temporale, ceea ce înseamnă supunerea puterii principilor jurisdicției Bisericii, în măsura în care puterea bisericească are dreptul de a judeca păcatele și de a dezlega de ele. Competența Bisericii de a judeca păcatele (*ratione peccati*) a fost înțeleasă în sensul că ea putea să analizeze chiar acte ale guvernului considerate injuste, propunând justa soluționare a

¹⁶ Textele concordatelor dintre Sfântul Scaun și diferite autorități civile, începând din Evul Mediu de vârf și până la mijlocul secolului al XX-lea, se găsesc în voluminoasa operă: A. MERCATI, *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, I-II, Vatican 1954.

problemelor politice¹⁷. Asistăm astfel la o includere a ordinii naturale în cea supranaturală, în vederea atingerii scopului escatologic, final, pentru creștinătate.

Sunt două centre ale puterii, unul dintre ele supunându-i-se celuilalt. Se aduce exemplul celor două spade și al Soarelui și Lunii. *Sf. Bernard*, unul dintre principalii teoreticieni ai hierocrației medievale, afirmă că Biserica posedă două spade, una spirituală și alta materială; prima trebuie să fie folosită de Biserică, iar a doua în favoarea acesteia; prima este folosită de cleric, iar cealaltă de către soldat, dar sub îndrumarea clericului¹⁸. Așadar, pentru hierocrația medievală,

dubla putere, asupra realității spirituale și materiale, pe care Dumnezeu-Cristos o are, El a transmis-o papalității. Aceasta are cele două spade (cele două puteri), chiar dacă în mod direct poate folosi doar una; cealaltă, a autorității temporale, va fi folosită de principi, dar delegați de papă, în numele lui și sub controlul lui¹⁹.

Secolele al XII-lea și al XIII-lea constituie „perioada de aur” a hierocrației. Printre cei mai importanți papi îi amintim pe Inocențiu al III-lea (1198-1216), Inocențiu al IV-lea (1243-1254) și Bonifaciu al VIII-lea (1294-1303). Criza acestui sistem se verifică în pontificatul acestui ultim papă. După el urmează transferul papalității la Avignon (1309-1387) și marea schismă occidentală (1378-1417).

În sinteză, putem afirma că, după căderea Imperiului Roman, Biserica, rămânând singura instituție cu

¹⁷ Cf. P. LOMBARDIA – J. OTADUY, „La Iglesia y la comunidad política”, în *Manual de Derecho Canonico*, Pamplona 1988, 772.

¹⁸ Cf. *De consideratione ad Eugenium Papam*, IV, c. 3, nr.7: PL 182, col. 776.

¹⁹ A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale”, în E. CAPPELLINI, ed., *Corso di diritto canonico*, II, Brescia 1976, 282.

autoritate și prestigiu, suficiente pentru a da unitate lumii occidentale, a umplut de fapt un gol de putere pe care l-a provocat căderea acestui imperiu. Rupând legăturile cu imperiul oriental cezaropapist și restabilit fiind cel occidental, dar cu caracter sacru, Biserica își păstrează întreaga autoritate, exceptând perioadele ocazionale de decadentă; în secolul al XIII-lea, în jurul Papei Inocențiu al III-lea și al succesorilor săi, papii ajung la apogeul puterii lor. În astfel de condiții, era dificil să nu se nască o doctrină în serviciul hegemoniei papale asupra lumii; victime ale unei erori de perspectivă, teologii și juriștii o consideră ca o putere ecleziastică provenită direct de la Cristos, ceea ce nu era altceva decât o consecință contingentă a unor determinate circumstanțe istorice.

În loc să distingă între autoritatea atribuită efectiv Bisericii de Fondatorul ei și cea pe care istoria, într-o perioadă bine determinată, a pus-o în mâinile ierarhiei bisericești, ei au confundat și una și cealaltă și au făcut imposibil pentru contemporanii lor să priceapă ceea ce Cristos a încredințat lui Petru și ceea ce Petru a primit de la istorie²⁰.

2.4. Criza sistemului medieval și noi idei asupra raporturilor dintre cele două puteri

Deja în timpul pontificatului lui Bonifaciu al VIII-lea, asistăm la evenimente care prevestesc începuturile afirmării puterilor seculare în raport cu Biserica. Rădăcinile ideologice ale acestui proces de secularizare se regăsesc în gândirea a diverși autori ai secolelor al XIV-lea și al XV-lea.

Referindu-ne la evenimente concrete, după înfrângerea lui Bonifaciu al VIII-lea de către Filip al IV-lea cel

²⁰ A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale”, 283.

Frumos al Franței, urmează transferarea papalității la Avignon, care culminează apoi cu schisma occidentală (1378-1417), care, la rândul ei, prevestește reforma protestantă. Este o perioadă de criză a autorității papale. Toți cereau reforma în interiorul Bisericii, reformă care va începe abia în timpul Conciliului din Trento. În acest context, este explicabilă apariția *teoriilor conciliariste*, care promovau superioritatea Conciliului asupra papei. În același timp, se întăreau monarhiile naționale bazate pe ideea suveranității absolute. Din acest motiv, imperiul slăbește, iar monarhii vor să aibă o influență din ce în ce mai mare în problemele bisericești.

Între teoreticienii antipapali, îl amintim, în primul rând, pe *Marsilio de Padova* (1278-1343). Opera lui principală, *Defensor Pacis*, a fost publicată în 1324. Pentru el, structura Bisericii ar fi prevalent democratică. El făcea o distincție netă între sacramentul Preoției și puterea de a conduce din interiorul Bisericii, în sensul că, o dată cu hirotonirea, preoții primesc puterea de a consacra Euharistia și de a dezlega păcatele. Nu primesc în schimb nicio autoritate asupra credincioșilor, iar o astfel de autoritate o pot primi doar de la principii. Acesta își exercită deja acest drept, această putere, atunci când *instituie* un anumit cleric în calitate de cap al unei dieceze sau al unei parohii. Marsilio afirmă apoi că papa nu are nicio putere specială, ci doar caracterul sacerdotal; ierarhia ecleziastică este o instituție umană, nu divină; Biserica nu are putere de jurisdicție, de conducere, iar preoții pot primi o astfel de putere doar de la stat. Ca o concluzie, după acest autor, Biserica nu are nicio suveranitate independentă și se găsește în strânsă dependență față de stat. Chiar dacă tezele lui Marsilio au fost condamnate și nu au avut un ecou imediat, influența lui a fost destul de puternică în perioadele următoare.

William Ockam (1285-1349), la rândul său, exaltă rolul imperiului în interiorul creștinătății și restrânge în același timp rolul papilor. Pentru *Niccolò Machiavelli* (1469-1527), scopurile și mijloacele statului sunt independente de morală. Realitățile politice se află în afara criteriilor morale, iar rațiunea de stat este suverană, căreia, dacă este cazul, trebuie să i se supună și religia. *Jean Bodin* (1530-1569) propune noțiunea de *suveranitate*, care înseamnă separarea puterii seculare de intervenția ecleziastică. În ultima parte a Evului Mediu, hierocrația și cezaropapismul sunt combătute cu vehemență. Discursurile sunt foarte diferite și nu se mai vorbește despre relațiile dintre cele două puteri în interiorul aceleiași societăți, *republica christiana*, ci despre raporturile dintre Biserică și diferitele state naționale.

3. Religia și lumea modernă

3.1. Protestantismul și relația dintre Biserică și puterea laică²¹

Între principiile cele mai importante ale reformatoriilor protestanți se găsește *sola Scriptura*, conform căruia doar Biblia este izvor de cunoaștere a voinței lui Dumnezeu. În plus, orice persoană poate să o examineze în mod liber și să tragă concluziile pe care le crede utile pentru propria trăire religioasă. În felul acesta, se impune o interpretare clar subiectivă, care, dusă la extrem, nu mai acceptă Biserica drept unitate de credință și de cult (fiecare are propria credință sau, mai bine zis, propria interpretare a credinței) și însăși noțiunea de ierarhie (jurisdicție, magisteriu) își pierde semnificația, sensul.

²¹ Relațiile dintre Biserică și stat de la începuturile perioadei marilor descoperiri geografice și până la sfârșitul secolului al XVIII-lea sunt prezentate în cartea: G. PILATI, *Chiesa e Stato nell'epoca moderna*, Coletti, Roma.

În consecință, este refuzată Biserica juridică și ierarhică. Așa cum este deja cunoscut, unul dintre gesturile cele mai amintite ale lui Luther a fost acela de a arde bula papală și *Corpus Iuris Canonici* (Codul de Drept Canonic) în 1520. Fără o ierarhie spirituală, diferită de cea temporală, dualismul nu mai are niciun sens. Astfel, una dintre caracteristicile tipice ale protestantismului este reîntoarcerea la monism. Principele este și seniorul problemelor ecleziastice. Ca atare, religia devine o problemă a statului. Această supunere a Bisericii naționale față de principe întărește în mod considerabil absolutismul. Principele are puterea de a o organiza, de a da legi, de a numi etc. O atitudine similară se constată însă și în țările rămase catolice.

După războaiele religioase, pacea se instaurează pe principiul *cuius regio eius religio* (Pacea de la Westfalia, 1648, care își însușește acest principiu promulgat deja în Dieta de la Augsburg din 1555). Religia monarhilor va fi și cea a supușilor. În felul acesta, se ajunge la unirea dintre confesiunea religioasă și stat: statele absolutiste se nasc și se consolidează ca state confesionale. Unitatea religioasă este considerată fundamentală pentru stat.

Ideea de confesionalitate o aduce pe cea de intoleranță. Un disident religios este în același timp un disident politic, un trădător al statului și al suveranității regale. Totuși, încetul cu încetul, își face loc și ideea de toleranță față de disidenți, în care se găsește originea politică și ideologică a libertății religioase. Noile teze asupra raporturilor stat-Biserică nu mai sunt nicidecum cele ale unei puteri directe, ale unei singure autorități asupra a două realități, spirituală și temporală (cezaropapismul și hierocrația). Se nasc, în schimb, teorii intermediare: din partea Bisericii, teoria *puterii*

indirecte în problemele temporale; din partea statului, *regalismul* sau doctrina puterii indirecte a statului în problemele spirituale.

3.2. Teoria puterii indirecte a Bisericii în problemele temporale

Reacția Bisericii în fața reformatoarelor își are centrul în Conciliul din Trento (1545-1563). Aici este reafirmată doctrina tradițională, mai ales în punctele negate de protestanți (sacramentele, structura ierarhică a Bisericii, autoritatea supremă a papei etc.), alături de o profundă reformă a vieții clericilor. În fața protestantismului, ecleziologia de la Trento subliniază aspectele vizibile și ierarhice ale Bisericii. În acest ambient doctrinar se dezvoltă teoria puterii indirecte, pentru a explica tipul de raport care trebuie să existe între Biserică și stat.

Se pleacă de la principiul deosebirii dintre ordine și autoritate, independente și autonome (o reformulare a dualismului). Totuși, Biserica este superioară statului în scopurile și mijloacele sale (care aparțin ordinii supranaturale). Din această supremație, în special valoarea ultimă și definitivă a scopului supranatural (mântuirea veșnică), se conchide că autoritatea ecleziastică are o *putere indirectă* asupra problemelor temporale, în măsura în care acestea au o legătură cu scopul supranatural²².

²² Această teză va fi reiterată deseori în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Papa Leon al XIII-lea o reia în magisteriul său și ea va face parte din învățătura experților în drept public ecleziastic în secolul al XX-lea. În ultimul timp, înainte de Conciliul Ecumenic al II-lea din Vatican, se ajunge la o formulare mai moderată, numită *teoria puterii directive* (J. Maritain, Y. Congar).

3.3. *Regalismul modern și diferitele sale forme naționale*

Victoria atâtor particularisme (politice: diferitele națiuni; religioase: reforma protestantă) asupra unității medievale înseamnă pasul decisiv spre Epoca Modernă. Națiunile încearcă consolidarea propriei unități interne (limbă, religie, conducere etc.). În timp ce în țările protestante, în ceea ce privește raporturile stat-Biserică, se nasc atâtea Biserici naționale câte țări reformate sunt, în lumea catolică aceeași tendință naționalistă, în diferitele ei aspecte – în acceptarea unității credinței în jurul papei –, înseamnă supunerea Bisericii din partea principilor. Această realitate din lumea catolică se numește *regalism*. Dintr-un alt punct de vedere, se poate spune că regalismul înseamnă răspunsul statelor catolice la teoria puterii indirecte a Bisericii.

Regalismul se prezintă ca o interpretare statală a dualismului (care nu este negat în bazele sale, așa cum se întâmplă în statele reformate) și înseamnă de fapt un fel de „doctrină simetrică” ce susține competența „indirectă” a principelui catolic în problemele bisericești, deoarece acest fapt este considerat necesar sau convenabil pentru binele regatului său, bazându-se în această atitudine pe ideea originii divine și a naturii sacre a puterii absolute a regilor. Din acest motiv, ei se consideră apărători ai credinței în regatul lor și, într-un anume sens, vicari ai lui Dumnezeu.

Suveranul și statul rămân catolici și, conlucrând în apărarea și protejarea credinței, ei trebuie să exercite un control continuu și salvator asupra Bisericii și a instituțiilor ei, ca să nu se îndepărteze de la calea cea dreaptă; mai mult, când este necesar, trebuie să colaboreze politic și economic pentru binele colectivității²³.

²³ C. CARDIA, *Manuale di Diritto Ecclesiastico*, Bologna 1996, 101.

Principalele instrumente ale regalismului au fost:

– *Dreptul de patronat*. Acesta este dreptul invocat de regi de a alege persoanele care trebuie să îndeplinească principalele oficii bisericești. În acest fel, se încearcă crearea de episcopate naționale, „mai recunoscătoare și mai credincioase față de Coroană decât față de Roma, un adevărat suport al unei «Biserici» dependente politic mai mult față de stat decât față de Sfântul Scaun”. Alte manifestări ale patronatului au fost *regium exequatur*, fără de care niciun document al Romei nu putea fi divulgat sau aplicat într-un anume teritoriu; recursul prin care deciziile ecleziastice erau supuse controlului tribunalelor civile; interzicerea unor prestații economice în favoarea Sfântului Scaun.

– „*Libertățile Bisericii naționale*”,

adică o serie de obiceiuri, privilegii, canoane provenite din Evul Mediu îndepărtat (atunci când unirea cu Roma era încă destul de fragilă) pentru a permite viața comunităților creștine izolate și care acum, în circumstanțe complet diferite, sunt reactualizate pentru a constitui un corp juridic propriu și semiautonom, care permite viața și organizarea „oricărei” Biserici (galicană, spaniolă etc.) cu un minim de supunere față de papa și un maximum de dependență față de autoritatea politică. A se nota însă faptul că toate acestea se întâmplă fără a se îndepărta câtuși de puțin de adevărurile de credință; regalismul catolic nu tinde a fi în manifestările lui semnificative o erezie dogmatică, ci mai mult o erezie administrativă²⁴.

Deși, în esența lui, regalismul este același, totuși el ia aspecte particulare în funcție de țara unde este prezent:

– Galicanismul francez: prin *Pragmatica Sancțiune de la Bourges* (1438) sunt consacrate așa-zisele *libertăți ale Bisericii galicane*. Deși aceasta a fost abolită de

²⁴ A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale”, 290.

Concordatul din 1516, Franța va păstra atitudinea ei regalistă. Un exemplu ulterior îl constituie *Cele patru articole galicane*, stabilite în Declarația Adunării Clerului francez din 1682, promovată de regele Ludovic al XIV-lea: nici papa și nici Biserica nu au vreo putere asupra principilor; Conciliul general trebuie să fie considerat superior papei; primatul papal trebuie exercitat cu respectarea drepturilor Bisericilor locale; decretele papale în probleme de credință nu sunt ireformabile atât timp cât nu primesc aprobarea întregii Biserici. Într-un final, articolele galicane au fost retrase, însă sunt ușor de înțeles aspectele extreme, nu numai administrative, dar și dogmatice, pe care le favoriza un regalism radical.

– *Febronianismul german*: de la Nicolae Von Honteim (pseudonimul Febronius), episcop de Trier, care înțelege Biserica drept o federație de Biserici particulare, conduse de imperiu, în care papa ar fi (ca și împăratul) un fel de *primus inter pares*, având doar un primat de onoare.

– *Iozefinismul austriac*, apărut în secolul al XVIII-lea cu Maria Tereza și dus pe culmi de fiul ei, Iosif al II-lea (1780-1790), care, influențat de ideile lui Febronius, a dezvoltat o minuțioasă reglementare a vieții bisericești (detaliind până și numărul lumânărilor dintr-o biserică, cântecele, altarele, sărbătorile etc.).

– *Regalismul* din Spania și Portugalia, aplicat și în coloniile de pe continentul american. Aici, un argument definitiv în favoarea lui l-a reprezentat responsabilitatea monarhilor pentru evanghelizarea noilor popoare.

– *Jurisdicționalismul* din Italia, stabilit în semnarea rapoartelor cu diferitele autorități politice ale peninsulei (ducii de Savoia, regatul Sardiniei, stăpânirea austriacă din Lombardia etc.).²⁵

²⁵ PG. CARON, *Corso di Storia dei rapporti fra Chiesa e Stato*, Milano 1985, II, 1-52.

4. Liberalismul și libertatea religioasă

4.1. Ideile liberale

Aceasta este panorama Vechiului Regim căruia îi pune capăt Revoluția Franceză. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea se produce o ruptură profundă, valorile se inversează, omul dobândește o nouă libertate și alături de cele două centre ale puterii din istoria anterioară – papalitatea și principii – apare acum un al treilea, poporul... Prima exprimare doctrinară a noii stări de lucruri o constituie liberalismul, care acoperă cea mai mare parte a secolului al XIX-lea în țările cu o predominantă tradiție creștină...²⁶

Dintre ideile liberale, le menționăm pe următoarele:

- Rațiunea, și nu revelația, reprezintă izvorul cunoașterii și criteriul ultim al adevărului. Rațiunea este liberă față de orice putere care ar vrea să o domine.

- În planul juridic politic, este proclamată egalitatea în fața legii, fără categorii sociale privilegiate (nobili, clerici); sunt refuzate absolutismul monarhic și ideea originii ereditare a puterii; este apărât principiul supunerii față de lege și, implicit, al unui regim constituțional.

- În cadrul relațiilor Biserică-stat, noțiunea de libertate nu admite confesionalitatea și intoleranța. Din laicism și din separatismul stat-Biserică se naște ideea de *libertate de cult*, plecându-se de la o concepție personală, privată, a conștiinței și a religiei, care însă nu ar avea nicio relevanță socială. În consecință, nu ar avea niciun sens o relație instituțională între stat și Biserică, ci doar un raport între stat și cetățean, tutelat totuși în exercitarea personală a religiei.

Primele formulări ale libertății religioase le găsim în America (*Declarația drepturilor din Virginia*, 12 iunie

²⁶ A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale”, 293-294.

1776)²⁷ și în Franța (*Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, 20-26 august 1789)²⁸. Ambele sunt roade ale liberalismului și ale revoluțiilor. Au aceeași origine filosofică, reprezentând două moduri de actualizare a idealului liberal în două contexte istorice, culturale și politice diferite. Declarația americană nu are la bază o societate structurată conform categoriilor din *Ancien Régime*. Coloniștii americani s-au stabilit pe noul continent și din cauza intoleranței care domnea în Europa. Și totuși vor forma aici diferite colonii mai mult sau mai puțin confesionale: puritanii din Massachusetts, anglicanii din Virginia, catolicii din Maryland, quakerii din Pennsylvania.

Voind să formeze confederația americană, ei adoptă ideea de *toleranță religioasă creștină* ca punct de plecare și nu își însușesc o atitudine de opoziție nici față de religie în sine, nici față de diferitele confesiuni; se formează o confesionalitate creștină generică, nu laicistă și nici agnostică.

În schimb, experiența revoluționară franceză (și în general europeană), în ruptura ei cu trecutul, luptă încă împotriva tradiției catolice sau, simplu, creștine, considerând-o ca făcând parte dintr-o ordine socială care trebuie schimbată în profunzime. Se încearcă crearea unei religii revoluționare și a unei Biserici dependente de revoluție și de ideile ei. Ca o consecință a acestei neîncrederi, religia este împinsă în zona conștiinței personale. În ambientul social, este considerată ca un reziduu cultural, rod al ignoranței.

În realizarea idealului separatist (comun celor două tradiții liberale: americană și franceză), căile sunt foarte diferite. În *America de Nord* separatismul este

²⁷ Vezi textul Declarației în *Anexe*.

²⁸ Vezi textul Declarației în *Anexe*.

considerat o garanție a libertății, iar puterea politică se declară incompetentă în a stabili religia sau confesiunea dominantă. Primul Amendament al Constituției interzice fie stabilirea unei religii, fie interzicerea exercitării ei. Statul american nu este nici laicist, nici restrictiv pentru religie, a cărei prezență în societate va deveni un factor de liberă inițiativă privată, supusă legii comune, dar nu ingerinței jurisdicționale a statului.

În *Franta*, separatismul este înțeles ca separare a Bisericii naționale franceze de Biserica Romei, pentru a o supune vigilenței restrictive a statului prin legi jurisdicționale care pretind limitarea prezenței sociale a confesiunilor și adaptarea la principiile iluministe; nu lipsesc nici perioade de persecutare deschisă, sângeroasă, a religiei.

Unele măsuri reflectă bine această mentalitate: sunt interzise voturile perpetue; sunt secularizate bunurile bisericești; clerul devine parte a birocrăției civile, fiind plătit de stat; se laicizează căsătoria; se suprimă ordinele și congregațiile călugărești (în special cele contemplative, considerate inutile) sau se limitează numărul caselor lor; sunt expropriate sau suprimate școlile Bisericii și clericilor li se interzice a mai preda; Biserica se organizează după legi civile (dieceze, parohii, episcopii ș.a.), fără a comunica cu Roma; se impune jurământul de fidelitate față de autoritatea civilă ca o contramăsură față de ascultarea de papa și ca mijloc de control public etc.

Ideile revoluționare se răspândesc în Europa și în America, generând situații diferite. Din sistemul liberal emerg trei curențe în ceea ce privește tema noastră, curențe ce sunt prezente și în secolul al XX-lea. Curentul concordatar (concordatele)²⁹; curentul separatist

²⁹ Textul concordatelor dintre Sfântul Scaun și diferite state ale lumii pentru perioada secolelor 19 și 20 se găsește în: *Enchiridion dei concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato*, Dehoniane, Bologna 2003.

(separarea statului de Biserică); curentul separării ostile (statul este dușman și persecutor al Bisericii)³⁰. Această ultimă formă ne interesează aici mai puțin, întrucât reprezintă negarea oricărei forme de raport între stat și Biserică. Exemple ale primului curent sunt Germania, Italia, Spania, Portugalia, România și numeroase țări din America Latină. Exemple ale celui de-al doilea curent sunt Statele Unite ale Americii și Franța.

4.2. Poziția magisteriului ecleziastic față de liberalism

Inițial, documentele oficiale ale papilor au fost contrare procesului revoluționar și liberalismului. Astfel, papii Grigore al XVI-lea (1823-1846) și Pius al IX-lea au condamnat realitățile secolului în documente cum sunt *Mirari vos* (1832), *Singulari nos* (1834), *Quanta cura* și *Syllabus* (1864).

Aceste condamnări nu sunt surprinzătoare, dacă ținem cont de ceea ce am afirmat anterior, referitor mai ales la atitudinea ostilă deschisă față de Biserică. Pot fi adăugate alte circumstanțe istorice concomitente: ruperea alianței dintre tron și altar, considerată timp de multe secole ca un sistem tradițional indiscutabil; mișcările de inspirație liberală din statele pontificale și atitudinile liberalismului italian față de puterea temporală a papilor; anticlericalismul evident al liberalismului din multe țări etc.

Esența problemei este însă de natură doctrinară. Biserica nu putea să nu condamne indiferentismul liberal în materie religioasă, care relativiza însăși ideea de adevăr – și deci de dogmă religioasă – și care nega existența unei ordini religioase obiective. În plus, liberalismul

³⁰ A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale”, 294.

propunea idealul unui stat laic, nu numai în sensul că organizarea politică se declara incompetentă în materie religioasă, dar postulând chiar un stat agnostic, care trebuia să fie areligios, cel puțin în a susține irelevanța politică și juridică a doctrinelor religioase. Pentru liberalism, ambientul propriu al dimensiunii religioase este doar în intimitatea personală. Din acest motiv, Biserica vedea în gândirea liberală o tendință spre disocierea între ordinea juridică și ordinea morală obiectivă, pentru care ea este depozitară și interpretă.

Circumstanțele istorice și aspectele doctrinare amintite trebuie reținute bine pentru a putea înțelege semnificația opoziției Bisericii Catolice față de principiul liberal al separării statului de Biserică. Desigur, această separare a fost respinsă și ca principiu politic, însă în cazurile în care nu s-au verificat atitudini fățișe antiecleziastice, nici agresive împotriva doctrinei catolice, pozițiile ierarhiei catolice au fost mai articulate, mai detaliate. Amintim aici ca exemplu atitudinea Bisericii față de Constituția Belgiei din 1831 și poziția Papei Leon al XIII-lea față de separarea dintre stat și Biserică în America de Nord³¹.

În perspectivă istorică, se pot identifica unele confuzii, care astăzi pot fi ușor înțelese, dar care atunci, din cauza circumstanțelor deja menționate, erau considerate cu totul altfel decât în prezent:

a. din partea liberalilor, se confunda lupta pentru libertate cu atacarea Bisericii, considerată ca adversarul acestor libertăți;

b. din partea Bisericii, se făcea confuzie între refuzul ideilor contrare credinței și refuzarea libertății politice și sociale, ca și a democrației;

³¹ Cf. P. LOMBARDIA – J. OTADUZ, *La Iglesia y la comunidad política*, 778-779.

c. se făcea confuzie între esențialul structurii Bisericii și a libertății ei și rolul istoric pe care îl avusese în vechiul regim.

4.3. Papa Leon al XIII-lea

Opoziția Bisericii față de liberalism implica refuzul principiului separării Biserică-stat. Din acest motiv, pontifii romani, în special Papa Leon al XIII-lea (1878-1903), au elaborat doctrina despre ideea unui stat creștin. Această doctrină afirmă dualismul creștin, apărând independența Bisericii în fața statului din perspectiva Revelației creștine, adică a dreptului divin pozitiv.

Pe baza acestor premise, nu numai că se susținea independența Bisericii, ale cărei titluri de drept divin statul trebuie să i le recunoască în mod explicit, dar se vorbea și despre anumite obligații ale statului față de religie. Este vorba despre dimensiunea comunitară a datoriei omului de a aduce cult lui Dumnezeu, ceea ce trebuie să se reflecte în comunitatea politică prin inspirația creștină a ordinii juridice și în acțiunile concrete ale statului, care trebuie să se conducă după criterii conforme cu doctrina catolică.

Leon al XIII-lea condamnă, drept contrare doctrinei statului catolic, separarea Bisericii de stat și libertatea cultelor. Aceste două teorii proveneau din relativism, din indiferentismul religios și din afirmația că omul este independent față de Dumnezeu. Ideile liberale, care se impuneau lent, dar inexorabil, propuneau agnosticismul statului, considerând religia o problemă de conștiință care nu ar trebui să aibă repercusiuni în viața publică. Astfel, se trece din situația în care religia de stat era un dat fundamental al tuturor țărilor europene, catolice sau protestante, spre triumful deplin al concepției unui stat laic care nu accepta o lege divină revelată ca limită

a puterii politice. Dimpotrivă, se proclamă arbitrul agnostic al ideilor și tutore al dreptului libertății religioase, considerând diferitele confesiuni religioase ca asociații legale supuse regimului juridic al ordinii statale.

În acest context, Biserica reafirmă doctrina tradițională a *confesionalității statului*, înțeleasă ca un mod de a concepe viața publică ca fiind fondată pe faptul că Dumnezeu există și le-a revelat oamenilor un cumul de adevăruri care nu pot fi ignorate sau marginalizate. Esențialul învățaturii lui Leon al XIII-lea este fundamentat pe unele afirmații programatice ale Revelației creștine: omul și societatea au datoria de a aduce cult lui Dumnezeu, și nu un cult oarecare, ci practicând religia catolică pe care Dumnezeu însuși a revelat-o. Statul trebuie să protejeze această religie și să acorde Bisericii Catolice statutul juridic care îi aparține, nu numai prin drept natural, dar și din cauza naturii sociale și a suveranității pe care voința lui Dumnezeu a atribuit-o Bisericii (drept divin pozitiv).

Confesionalitatea implică și o luare de poziție în problema raporturilor dintre Biserică și stat: fie acceptarea din partea statului a unor criterii de natură juridică pe care magisteriul Bisericii le propune, fie recunoașterea unei alte societăți – Biserica – căreia legea divină îi acordă o misiune jurisdicțională față de supuși, în ceea ce privește scopul ultim, adică mântuirea sufletelor.

Aceste idei despre statul confesional sunt moderate de circumstanțele concrete în care doctrina trebuie aplicată. Astfel, pentru situația juridică a grupurilor religioase necatolice, se recurge la doctrina *toleranței*, care – fără a renunța la afirmarea diferenței (și în ceea ce privește drepturile) între adevăr și eroare – conduce spre realizarea unui statut juridic și al religiilor greșite, toleranță care ține cont de condiția spirituală și politică a unei anumite societăți.

4.4. *Papii Pius al X-lea și Benedict al XV-lea*

Pontificatul Papei Pius al X-lea (1903-1914) a fost caracterizat de fermitatea și inflexibilitatea în fața extremismelor liberalismului. Cea mai grea problemă pe care trebuie să o rezolve este creată de situația din Franța, unde asistăm la o serie de măsuri ale guvernelor împotriva religiei. În 1904, guvernul declară în mod unilateral abrogarea Concordatului și anulează dreptul de predare și educație pentru institutele religioase. La puțin timp după acest eveniment, au fost întrerupte relațiile diplomatice dintre Franța și Sfântul Scaun (1905). Această lege nu mai recunoștea personalitatea juridică a Bisericii Catolice, cu toate urmările ei, și subordona Biserica și celelalte confesiuni religioase puterii politice.

Autoritățile bisericești franceze, ca și Papa Pius al X-lea, au refuzat în bloc această lege, papa condamnând-o în enciclica *Vehementer Nos* din 11 februarie 1906, în care prezintă falsitatea tezelor liberale ale separării Bisericii de stat și necesitatea respectării libertății Bisericii pentru a-și putea îndeplini misiunea spirituală. În timpul acestui papă se dezvoltă două idei care apoi vor deveni axa centrală a doctrinei Bisericii: autonomia sferei temporale și libertatea personală a creștinului de a acționa în nume propriu în sfera civilă, fără a compromite Biserica.

Papa Benedict al XV-lea (1914-1922) își propune refacerea relațiilor dintre Biserică și stat. Nucleul central al doctrinei sale îl constituie necesara colaborare dintre cele două societăți, iar instrumentul juridic al colaborării trebuia să fie *Concordatul*. Acest acord implică recunoașterea personalității juridice internaționale a Bisericii, personalitate care reprezentase una dintre aspirațiile principale ale pontifilor anteriori, atât de greu de realizat după pierderea statului pontifical.

4.5. Papii Pius al XI-lea și Pius al XII-lea

Papa Pius al XI-lea (1922-1939), fără a se amesteca în aspectele strict politice ale organizării statului fascist din Italia, s-a opus cu hotărâre politicii lui totalitare, care pretindea absorbirea în stat a oricărei inițiative sociale, ceea ce a cauzat conflicte grave pentru asociațiile catolice și pentru cele sindicale. Papa a publicat mai multe documente în care critica fascismul; cel mai important îl constituie enciclica *Non abbiamo bisogno* din 29 aprilie 1931. Cu toată această atitudine contra regimului fascist italian, s-a ajuns și la un rezultat pozitiv, și anume semnarea *Pactelor Laterane* la 11 februarie 1929³².

³² Pactele de la Lateran, din 11 februarie 1929, au pus capăt chestiunii deschise dintre Italia și Sfântul Scaun după evenimentele din 1870 care au marcat căderea Romei în calitate de capitală a Statului Pontifical și proclamarea Romei drept capitală a Italiei. Pactele Laterane, semnate de cardinalul Pietro Gasparri pentru Sfântul Scaun și de Benito Mussolini în calitate de șef al guvernului italian, stabileau distincția netă dintre competențele respective și a naturii diferite a puterii civile și a celei ecleziastice. Era vorba despre trei acte distincte: un Tratat, o Convenție financiară și un Concordat. Tratatul a decretat nașterea Statului Cetății Vaticanului, restituind astfel papei și organelor sale de guvern apostolic independența deplină și vizibilă. Convenția financiară angaja Italia să repare daunele cauzate Sfântului Scaun prin ocuparea Romei în 1870. Concordatul reglementa chestiunile privind viața Bisericii în cadrul statului italian, ca deplina libertate religioasă, viața instituțiilor catolice, recunoașterea căsătoriei religioase și predarea religiei în școli.

La 18 februarie 1984 a fost semnat un acord între Sfântul Scaun și Republica Italiană pentru revizuirea Concordatului lateran. În baza acestui acord, se consideră că nu mai este în vigoare principiul – amintit la început de Pactele Laterane – privind religia catolică drept singura religie a Statului Italian. Principiul inspirator al documentului de revizuire a Concordatului, semnat de cardinalul Agostino Casaroli și de președintele Consiliului de Miniștri, Bettino Craxi, este cel al dublei suveranități: statul și Biserica Catolică sunt, fiecare în cadrul propriu, independente și suverane.

Pius al XI-lea a condamnat și nazismul în enciclica *Mit brennender Sorge* din 14 martie 1937. Cu aceeași fermitate a condamnat și comunismul, iar intensitatea persecuției religioase din Spania, evenimentele din Mexic și situația din Rusia îl determină să reînnoiască condamnarea ateismului comunist în enciclica *Divini Redemptoris* din 19 martie 1937. Condamnarea acestor doctrine a fost confirmată apoi de succesorul său, Papa Pius al XII-lea.

În ceea ce privește raporturile stat-Biserică, doctrina lui Leon al XIII-lea rămâne în vigoare până la pontificatul Papei Ioan al XXIII-lea, cu mici modificări, dar nu substanțiale, de conținut, ci mai mult de expresii, forme. Aspectele principale ale acestei evoluții se pot identifica în programul concordatar al Papei Benedict al XV-lea, realizat în timpul lui Pius al XI-lea, în atenția Papei Pius al XII-lea (1939-1958) față de dreptul natural, care avusese deja un rol important în critica adusă național-socialismului și fascismului făcută de Papa Pius al XI-lea.

În mesajul radiodifuzat de la Crăciunul anului 1942, Papa Pius al XII-lea cere recunoașterea demnității și a drepturilor persoanei ca bază pentru a reda lumii pacea și ordinea. Această idee va fi dezvoltată în multe documente, analizând în baza dreptului natural ordinea juridică, relațiile internaționale, pacea între popoare etc. Pius al XII-lea, în timp ce confirmă doctrina lui Leon al XIII-lea despre confesionalitate și toleranță, dă contur și unei viziuni creștine a ordinii juridice și a libertății fondate pe ordinea imprimată lumii de Creator și deschisă tuturor oamenilor și tuturor popoarelor. Valorificarea autonomiei temporale îl determină să vorbească despre o legitimă laicitate a statului. Oriizontul amplu, la scară planetară, al magisteriului său

se vede în multe dintre documentele publicate. Papa se găsește în fața unei societăți pluraliste, mereu mai strâns unită datorită mijloacelor de comunicare în masă. Dacă Papa Leon al XIII-lea se adresa mai mult popoarelor europene, Pius al XII-lea se adresează întregii lumi, ceea ce va modifica orientarea politicii vaticane deja începând cu succesorul său, Papa Ioan al XXIII-lea.

4.6. Papa Ioan al XXIII-lea

În democrațiile actuale pluraliste se tinde să se armonizeze cele două principii: al laicității statului și al separării acestuia de confesiunile religioase, cu o tutelare mai puternică a libertății religioase, văzută nu numai ca un drept individual, dar și în dimensiunea ei colectivă sau comunitară.

Acest fenomen, atât de strâns legat de transformarea statului liberal în statul social de drept al democrațiilor pluraliste, este unit de mișcarea actuală de tutelare internațională a drepturilor omului, mișcare în care se afirmă din ce în ce mai mult și ideile libertății religioase din tradiția nord-americană și din constituționalismul (regim de guvernare ce are la bază existența unei constituții) european și latino-american.

La 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat și a proclamat *Declarația universală a drepturilor omului*³³, text fundamental al politicii de tutelare a drepturilor omului, promovate de cel mai mare organism internațional. Cea mai mare cucerire a acestei declarații o reprezintă caracterul ei universal, iar punctul cel mai slab constă în faptul că această recunoaștere universală este mai mult teoretică decât practică.

³³ Vezi textul declarației în *Anexe*.

Pentru a acorda o mai mare eficacitate tutelării acestor drepturi, statele membre ale Consiliului Europei au semnat în anul 1950 *Convenția pentru tutela drepturilor omului*, prin care s-au instituit o Comisie și un Tribunal al Drepturilor Omului, având competența de a verifica și a declara violările concrete ale acestor drepturi. Pentru importanța lui, trebuie menționat și *Tratatul internațional asupra drepturilor civile și politice*, intrat în vigoare la 23 martie 1976, când a fost creat și un Comitet al Drepturilor Omului. În aceste documente și instituții este tratat și recunoscut în mod expres, în diferite formulări, dreptul la libertate religioasă.

Datorită caracterului prevalent practic, documentele internaționale care proclamă și tutelează drepturile omului nu se opresc pentru a analiza natura și baza acestor drepturi. Din formularea lor reiese că aceste drepturi aparțin omului, independent de faptul că sunt mai mult sau mai puțin recunoscute de organismele juridice pozitive; aceste documente, așadar, nu creează drepturi, ci doar le recunosc. Prin urmare, dreptul natural reprezintă adevărata *ratio communis*, unicul sistem juridic care poate oferi o bază comună și stabilă pentru recunoașterea și aplicarea corectă a acestor drepturi. Într-adevăr, numai existența unui drept natural, universal, superior și precedent oricărui sistem de drept pozitiv poate explica conștiința juridică comună care animă și promovează mișcarea în favoarea drepturilor omului.

Mai complicată este problema raporturilor dintre concepția despre libertatea religioasă ca drept uman și concepția tradițională a dualismului creștin. Concepția drepturilor umane merge pe un plan exclusiv natural, chiar dacă este acceptată baza jurisdicțională. Exclusiv

din perspectiva rațiunii naturale, existența lui Dumnezeu și datoria de a-i aduce cult este accesibilă, așa cum este accesibilă libertatea pe care o are omul de a nu fi constrâns în alegerile lui religioase și în dimensiunea comunitară a cultului, pe care se pot baza drepturile grupurilor religioase.

Dualismul tradițional creștin are însă o bază diferită. Când Papa Gelaziu I i se adresează împăratului din Orient, Anastasiu I, în anul 494, știe că-i vorbește unui împărat creștin căruia îi propune o aplicare concretă a Evangheliei. Gelaziu I nu vorbește doar în baza dreptului natural, dar și în baza celui divin pozitiv. Considerarea Bisericii ca Popor al lui Dumnezeu, organizat social, independent și suveran în raport cu puterea civilă, nu s-a bazat niciodată doar pe dreptul natural, ci și pe revelația lui Isus Cristos. Revelația, interpretată mai mult sau mai puțin fidel, reprezintă baza ordinii medievale – *Respublica christiana* – și a principiilor constituționale ale statelor catolice din Vechiul Regim (nici revoluția protestantă nu se face în numele dreptului natural, ci în numele unei alte interpretări a revelației creștine). Același lucru se poate spune despre magisteriul ecleziastic și despre doctrina apărătorilor dreptului public al Bisericii, în polemica cu liberalismul. Fundamentul drepturilor Bisericii nu este doar de drept natural, ci și supranatural.

Aceasta nu înseamnă că nu este posibil un dualism bazat numai pe dreptul natural, dar fundamentul lui nu-l vor reprezenta drepturile Bisericii înființate de Isus Cristos, ci incompetența statului în alegerile cetățenilor în ceea ce privește credința în transcendent și organizarea dimensiunii colective a vieții religioase.

Doctrina Papei Ioan al XXIII-lea (1958-1963) consemnează o etapă importantă în dezvoltarea doctrinei

Bisericii, în analiza atitudinilor lumii contemporane, în tutelarea, în dreptul intern al statelor și în dreptul internațional, a dreptului la libertate religioasă, înțeles ca unul dintre drepturile omului. Documentul fundamental este enciclica *Pacem în terris* (1963). Trebuie spus, întâi de toate, că această enciclică nu se adresează doar catolicilor, ci „tuturor oamenilor de bunăvoință”. Nu este doar un gest de deschidere, ci o dorință de a discuta tema păcii nu numai cu catolicii, ci cu toți oamenii, credincioși sau necredincioși. Din acest motiv, documentul se bazează mai mult pe dreptul natural. Enciclica reprezintă o analiză a mișcării pentru drepturile omului și pentru tutelarea lor internațională, conform doctrinei creștine a dreptului natural, înțeles ca *lex creationis*, care ne conduce spre stabilirea bazei ordinii juridice în demnitatea persoanei umane:

Într-o conviețuire ordonată și fecundă trebuie stabilit ca fundament principiul conform căruia orice ființă umană este o persoană, adică o natură dotată cu inteligență și voință liberă; și, ca atare, este un subiect de drepturi și obligații care izvorăsc imediat și simultan din însăși natura ei: drepturi și datorii care sunt, așadar, universale, inviolabile și inalienabile³⁴.

Documentul prezintă drepturile fundamentale ale persoanei umane, între care este și dreptul la libertate religioasă: „Fiecare are dreptul de a-l onora pe Dumnezeu conform indicației propriiei conștiințe drepte; și de aici derivă și dreptul la cultul privat și public al lui Dumnezeu”³⁵.

Pentru prima dată într-un document pontifical este considerată tema organizării juridice a vieții religioase,

³⁴ IOAN AL XXIII-LEA, Scris. enc. *Pacem în terris* (11 aprilie 1963) nr. 5.

³⁵ IOAN AL XXIII-LEA, Scris. enc. *Pacem în terris*, nr. 8.

nu în perspectiva drepturilor Bisericii, văzute în lumina revelației, ci în baza dreptului natural care cere – datorită demnității persoanei umane – libertatea religioasă; și aceasta, nu datorită adevărului credinței, ci ca un drept al oricărui om, chiar dacă el greșește. Corelată acestui drept este și datoria de a alege în materie religioasă, nu în mod arbitrar, ci urmând indicațiile unei conștiințe drepte. Pe această bază, Ioan al XXIII-lea proclamă concret, ca și în declarațiile internaționale ale drepturilor omului, dreptul de a profesa religia în mod privat și public.

Așa cum se poate nota, enciclica *Pacem în terris* acordă dreptului la libertate religioasă și altor drepturi umane o importanță deosebită, care se pot înțelege mai bine dacă se ține cont că:

- individualismul liberal este depășit de dimensiunea de solidaritate prezentă în toată enciclica;
- libertatea religioasă se bazează nu pe indiferențism, care conduce spre relativizarea adevărului, ci pe o ordine morală obiectivă.

Așa se înțelege de ce enciclica apreciază atât de mult Declarația universală a drepturilor omului, ratificată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite.

CAPITOLUL II

RELAȚIILE DINTRE BISERICĂ ȘI STAT ÎN DOCTRINA CONCILIULUI ECUMENIC AL II-LEA DIN VATICAN

În Constituția pastorală *Gaudium et Spes* a Conciliului al II-lea din Vatican este sintetizată poziția Bisericii cu privire la relația Biserică-lume:

Tot ceea ce am spus referitor la demnitatea persoanei umane, la comunitatea oamenilor, la semnificația profundă a activității umane constituie fundamentul relației dintre Biserică și lume, ca și baza dialogului dintre ele¹.

Pe aceste realități se fundamentează în același timp un aspect concret: relația dintre Biserică și comunitatea politică.

În secolele anterioare, relațiile Bisericii cu societatea politică erau stabilite la vârf, adică între capii structurilor de conducere din societatea civilă și din cea ecleziastică. Fără a descalifica acest tip de raport, doctrina Conciliului al II-lea din Vatican reprezintă o întoarcere la baza oricărei relații, adică persoana umană².

¹ GS, 40. Probleme actuale prezente în această constituție sunt prezente într-un volum de articole și studii: A. BUZALIUC – I.C. DUSE, ed, *Biserica în lumea contemporană. Gaudium et spes*, Presa Universitară Clujeană, Cluj 2008.

² În trecut, s-a acordat o prea mare încredere structurilor sociale ale realităților temporale, ca și cum de ele ar fi depins posibilitatea de a fi creștini și de a trăi creștinește; ca și cum puterea lui Dumnezeu care salvează, pentru a deveni operativă, ar avea nevoie de aprobarea și de susținerea unei societăți structurate pe schemele

Așa-zisele structuri umane (legi, instituții etc.) sunt creștine dacă persoanele care le alcătuiesc și cărora li se adresează sunt cu adevărat creștine. Legile, acordurile la cel mai înalt nivel (concordatele, de exemplu) sunt, fără îndoială, necesare. Ele însă nu pot înlocui sfințirea lumii din interiorul ei, ceea ce se realizează prin viața și apostolatul creștinilor³.

Această perspectivă nu reprezintă un simplu discurs umanistic mai mult sau mai puțin spiritualizat. Doctrina ultimului conciliu ecumenic pleacă de la meditația asupra Bisericii în ea însăși și de la misiunea ei în lume, misiune încredințată tuturor botezaților. Toți au primit de la Dumnezeu o demnitate pe care Biserica o respectă și o promovează. Mai mult, ea este conștientă de faptul că această demnitate va ajunge la desăvârșire doar prin recunoașterea adevărului care mântuiește, adică Isus Cristos.

1. Biserica – organism social, vizibil și ierarhic

Biserica a fost înființată pentru „a continua, sub conducerea Duhului Sfânt, lucrarea însăși a lui Cristos”⁴. Pe parcursul istoriei ea îndeplinește misiunea însăși a lui Cristos⁵, deoarece a primit de la el „mandatul și puterea de a învăța toate popoarele, de a-i sfinți pe oameni în adevăr și de a-i păstori”⁶. Împărțind „tezaururile harului tuturor oamenilor, ea contribuie la întărirea păcii în orice parte a pământului”⁷.

sociologiei și politicii creștine, cf. P.A. D'AVACK, *Tratatto di Diritto Ecclesiastico Italiano*, Milano 1978, 364.

³ Cf. G. SARACENI, *Chiesa e Comunità politica*, 176-177.

⁴ GS, 3; cf. LG, 8.

⁵ Cf. AG, 5.

⁶ CD, 2; LG, 5; DH, 14.

⁷ GS, 89.

Realitatea complexă a Bisericii, divină și umană, este descrisă în *Lumen Gentium*:

Cristos, unicul mediator, a instituit pe pământ Biserica sa sfântă, comunitate de credință, de speranță și de caritate, ca un organism vizibil; o susține neîncetat și prin ea răspândește asupra tuturor adevărul și harul. Societatea constituită din părți ierarhice și trupul mistic al lui Cristos, adunarea vizibilă și comunitatea spirituală, Biserica de pe pământ și Biserica ce se află deja în posesia bunurilor cerești nu trebuie considerate ca fiind două realități, ci împreună formează o unică și complexă realitate provenită dintr-un element uman și dintr-un element divin. Prin urmare, este comparată printr-o analogie cu misterul Cuvântului întrupat. Într-adevăr, așa cum natura umană este în slujba Cuvântului divin ca instrument viu de mântuire, unit într-o strânsă legătură cu el, tot așa și *organismul social* al Bisericii este în slujba Duhului lui Cristos care îl vivifică, pentru a ajuta la creșterea corporală (cf. *Ef* 4,16)⁸.

În continuare, Conciliul adaugă:

Această Biserică, constituită și organizată în această lume ca o *societate*, reprezentată de Biserica Catolică, *guvernată de succesorul lui Petru și de episcopi în comuniune cu el*, chiar dacă în afara organismului său vizibil sunt multe elemente care pot duce la sfințire și la adevăr, acestea sunt darurile specifice Bisericii lui Cristos și conduc spre unitatea catolică⁹.

Aspectului *vizibil și social* al Bisericii îi corespund dimensiunile sale comunitare, sociale și istorice. Din acest punct de vedere, Biserica este un grup social unit de același scop și este inserat în istorie. Într-un mod special, Biserica este *comuniunea* credincioșilor care profesază aceeași credință, aceleași sacrameente, au aceeași

⁸ *LG*, 8.

⁹ *LG*, 8.

origine și merg spre aceeași țință. Legătura este mai ales iubirea, a cărei expresie maximă este Euharistia.

În acest organism social și vizibil, Biserica este o *societate organizată în mod juridic și structurată în mod ierarhic*. Structura sa ierarhică nu se opune principiului demnității comune a tuturor credincioșilor și a participării lor comune la misiunea Bisericii în lume, ci este vorba despre o distincție funcțională și despre o egalitate fundamentală¹⁰.

Această realitate a Bisericii, în calitate de instituție care are o organizare juridică proprie și autonomă corespunzătoare slujirii sale, permite existența raporturilor juridice *instituționale* cu alte societăți și organisme structurate în mod juridic (statul și diferitele forme în care se prezintă societatea politică).

2. Biserica în slujba omului

Bucuriile și speranțele, tristețile și dificultățile oamenilor de astăzi, mai ales ale săracilor și ale celor care suferă, sunt și bucuriile, speranțele, tristețile și dificultățile ucenicilor lui Cristos și tot ceea ce este cu adevărat uman găsește un ecou și în inimile lor. Într-adevăr, comunitatea lor este compusă din oameni care, reuniți în Cristos, sunt conduși de Duhul Sfânt în peregrinajul lor către împărăția Tatălui și au primit un mesaj de mântuire pe care trebuie să-l transmită tuturor. Prin urmare, ea se simte solidară într-un mod real și intim cu neamul omenesc și cu istoria sa¹¹.

Destinul și binele *tuturor oamenilor* reprezintă, așadar, obiectivul misiunii Bisericii. Motivul este de

¹⁰ Cf. *LG*, 9, 32.

¹¹ *GS*, 1. De asemenea, Ioan Paul al II-lea afirma: „Acest om este primul drum pe care Biserica trebuie să-l parcurgă în îndeplinirea misiunii sale” (Scris. enc. *Redemptor hominis* [4 martie 1979], nr. 14).

ordin cristologic: „Prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu s-a unit într-un fel anume cu fiecare om”¹². Prin urmare, tot ceea ce face parte din destinul uman, face parte și din misiunea Bisericii (libertatea, drepturile umane, dezvoltarea socială și economică etc.) în măsura în care fiecare om este chemat de Dumnezeu să crească din punct de vedere uman și spiritual.

Așadar, Biserica este conștientă că este vorba

despre mântuirea persoanei umane, despre edificarea societății umane. Prin urmare, persoana umană în integritatea sa, trup și suflet, inimă și conștiință, inteligență și voință, va fi centrul întregii noastre dezbateri. De aceea, Sfântul Sinod, proclamând marea demnitate a vocației omului și afirmând prezența în acesta a germenului divin, oferă umanității cooperarea sinceră a Bisericii cu scopul de a stabili acea fraternitate universală care să corespundă acestei vocații. Biserica nu urmărește nicio ambiție pământească; ea dorește să continue, sub conducerea Duhului Sfânt, opera lui Cristos, care a venit în lume ca să dea mărturie despre adevăr, să mântuiască, și nu să condamne, să slujească, și nu să fie slujit¹³.

Una dintre consecințele cele mai clare al acestei perspective este importanța *drepturilor umane*, subliniată de mai multe ori în timpul pontificatului lui Ioan Paul al II-lea. Când este vorba despre persoana umană, însuși Cristos inspiră credincioșii să-și ridice glasurile în numele său. Deoarece omul este creatura lui Dumnezeu, toate drepturile umane au origine în Dumnezeu, se bazează pe principiile creației și fac parte din mântuire.

Protejarea și promovarea drepturilor umane aparțin în consecință nucleului central al misiunii Bisericii. Aceasta face tot ce-i stă în putință pentru a promova dezvoltarea autentică a persoanei umane, pentru că

¹² GS, 22.

¹³ GS, 3.

este conștientă că trebuie să slujească omul dacă vrea să-l slujească pe Dumnezeu¹⁴.

Printre aceste drepturi, numite și „fundamentale”, amintim dreptul la viață, dreptul de a naște, dreptul la o procreare responsabilă, dreptul la muncă, la libertate și dreptate socială, la libertate religioasă, dreptul de a participa la deciziile care privesc popoarele și națiunile etc.¹⁵

Slujirea persoanei umane este, poate, punctul de contact cel mai evident dintre Biserică și societatea politică, fiindcă și aceasta are ca obiect dezvoltarea integrală a persoanei umane. De aceea, slujirea omului și a vocației sale personale și sociale, temporale și veșnice, constituie criteriul directiv central în activitatea Bisericii în raporturile sale cu societatea politică¹⁶.

În acest sens, pot fi folosite numeroase modalități de colaborare între Biserică și societatea politică. Fundamentul colaborării nu este altul decât slujirea persoanei umane și a drepturilor sale, o activitate care privește, din diferite perspective, atât statul, cât și Biserica.

Desigur, misiunea specifică pe care Cristos a încredințat-o Bisericii sale nu este de ordin politic, economic sau social: într-adevăr, scopul fixat este de ordin religios. Totuși, chiar din această misiune religioasă apar unele măsuri, lumini și puteri, care pot să contribuie la construirea și consolidarea comunității oamenilor conform legii divine¹⁷.

¹⁴ Este aproape imposibil să oferim o listă cu documentele, discursurile etc. ale Suveranului Pontif cu privire la drepturile umane. Cu privire la doctrină și la importanța argumentului ca bază a noului Drept Public Eccleziastic, vezi G. SARACENI, *Chiesa e Comunità politica, op. cit.*, pp. 279-295; L. SPINELL – G. DALLA TORRE, *Il Diritto Pubblico Ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*, 213-227.

¹⁵ Cf. IOAN PAUL al II-lea, Scris. enc. *Redemptoris hominis*, nr. 13 și 18.

¹⁶ Cf. S. GHERRO, „Chiesa, Stati e persona (alcuni riferimenti antologici al Magistero di Giovanni Paulo II)”, în *Studi sui rapporti tra la Chiesa e gli Stati*, 168 ș.u.

¹⁷ GS, 42.

Prin urmare, așa-numitele *problematici mixte* sunt tratate din perspectivă mai amplă și într-un mod pozitiv. Aceste problematici nu ar mai trebui să reprezinte un teren în care pot apărea eventuale conflicte între stat și Biserică, ci un teren de dialog, tocmai pentru evitarea acestora. Este vorba despre promovarea colaborării între cele două instituții, deoarece atât statul, cât și Biserica au misiunea de a sluji interesele fiecărei persoane umane.

Centralitatea persoanei umane are și un alt aspect pe care putem să-l numim *intraeclezial*. Într-adevăr, doctrina conciliară cu privire la responsabilitatea comună a tuturor credincioșilor deschide drumul pentru o considerație care depășește viziunea restrânsă ce limitează relațiile Biserică-lume doar la aspectele instituționale. Fără a exclude aceste aspecte, care fac parte din misiunea Bisericii prezentă în lume ca *instituție*, trebuie să fie amintită și o altă dimensiune, cea *personală*, care are în centrul său rolul creștinului-cetățean (mai ales cel al credinciosului laic) și misiunea de sfințire a lumii din interiorul său¹⁸.

3. A reface toate în Cristos

În toate neamurile pământului există un singur Popor al lui Dumnezeu, pentru că el își ia cetățenii din toate neamurile, cetățeni ai unei Împărății care nu este pământească, ci de natură cerească... Și fiindcă Împărăția lui Cristos nu este din această lume, Biserica sau Poporul lui Dumnezeu, când implantează această Împărăție, nu sustrage nimic din binele vremelnic al vreunui popor, ci, dimpotrivă, promovează și adoptă înzestrările, bogățiile și obiceiurile popoarelor în măsura în care sunt bune și, adoptându-le, le purifică, le întărește și le înalță... Acest

¹⁸ Cf. C. SOLER, *Iglesia y Estado*, 303.

caracter de universalitate care împodobește poporul lui Dumnezeu este darul Domnului însuși, prin care Biserica Catolică tinde în mod eficace și perpetuu spre adunarea întregii omeniri cu toate bunurile sale sub conducerea lui Cristos, în unitatea Duhului său¹⁹.

În privința lumii, planul lui Dumnezeu este ca oamenii să construiască într-un gând sfera lucrurilor pământești și să o perfecționeze neconținut. Toate realitățile care constituie sfera temporală: bunurile vieții și ale familiei, cultura, economia, artele și profesiile, instituțiile comunității politice, relațiile internaționale și celelalte de același fel, precum și evoluția și progresul lor nu mai sunt numai mijloace în vederea scopului ultim al omului, ci au și o valoare proprie, pusă în ele de Dumnezeu, fie privite în sine, fie ca părți ale întregului univers temporal: „Și Dumnezeu a văzut toate câte le-a făcut și erau foarte bune” (*Gen* 1,31). Această bunătate naturală a lor primește o demnitate specială din relația lor cu persoana umană pentru slujirea căreia au fost create. În sfârșit, i-a plăcut lui Dumnezeu să adune laolaltă toate, cele naturale și supranaturale, în Cristos Ius, „ca el să aibă întâietatea în toate” (*Col* 1,18). Însă această menire nu numai că nu lipsește sfera temporală de autonomia ei, de propriile scopuri, legi, mijloace, de importanța ei pentru binele oamenilor, ci o perfecționează în puterea și valoarea ei proprie; în același timp, ea o face să fie pe măsura vocației integrale a omului pe pământ²⁰.

Nu este vorba doar despre o viziune pozitivă sau despre o înțelegere binevoitoare a realităților pământești. Biserica este conștientă de misiunea ei de sfințire, și nu doar de a privi din exterior realitatea lumii.

Opera de răscumpărare înfăptuită de Cristos, care privește în sine mântuirea oamenilor, îmbrățișează și refacerea

¹⁹ *LG*, 13.

²⁰ *AA*, 7.

întregii sfere temporale. De aceea, misiunea Bisericii nu este numai să aducă oamenilor mesajul lui Cristos și harul său, ci și să pătrundă și să desăvârșească cu spiritul evangheliei sfera temporală²¹.

Este importantă unitatea în modul de a trăi viața creștină.

Conciliul îi îndeamnă pe creștini, cetățeni ai ambelor cetăți, să se străduiască să-și împlinească cu fidelitate îndatoririle pământești, călăuziți de spiritul evangheliei. Sunt departe de adevăr aceia care, știind că noi nu avem aici o cetate statornică, ci o căutăm pe cea viitoare²², consideră că din acest motiv își pot neglija îndatoririle pământești, nedându-și seama că însăși credința îi obligă mai mult să le împlinească, după chemarea cu care a fost chemat fiecare²³. Dar nu mai puțin se înșală aceia care, dimpotrivă, socotesc că se pot cufunda total în activitățile pământești, ca și cum ele ar fi cu totul străine de viața religioasă – aceasta limitându-se pentru ei numai la acte de cult și la anumite îndatoriri morale. Această separare care există la mulți oameni între credința pe care o mărturisesc și viața de toate zilele trebuie socotită printre erorile cele mai grave ale vremurilor noastre... Așadar, să nu fie în niciun fel puse în opoziție activitățile profesionale și sociale, pe de o parte, și viața religioasă, pe de altă parte. Creștinul care își neglijează îndatoririle pământești își neglijează îndatoririle față de aproapele și chiar față de Dumnezeu însuși și își pune în primejdie mântuirea veșnică. Să se bucure mai degrabă creștinii, urmând exemplul lui Cristos care a muncit ca meșteșugar, că pot să-și exercite toate activitățile pământești unind într-o sinteză vitală eforturile omenești familiale, profesionale, științifice și tehnice cu valorile religioase, sub a căror înaltă călăuzire toate sunt coordonate spre slava lui Dumnezeu²⁴.

²¹ AA, 5. Cf. LG, 58.

²² Cf. *Evr* 13,14.

²³ Cf. *2Tes* 3,6-13; *Ef* 4,28.

²⁴ GS, 43.

Cele afirmate se referă mai ales la munca oamenilor:

Un lucru e sigur pentru cei credincioși: activitatea umană individuală și colectivă, acest uriaș efort prin care oamenii se străduiesc de-a lungul veacurilor să-și amelioreze condițiile de viață, privit în sine, corespunde planului lui Dumnezeu. Într-adevăr, omul, creat după chipul lui Dumnezeu, a primit misiunea ca, supunându-și pământul cu tot ce se află pe el, să cârmuiască lumea în dreptate și sfințenie²⁵ și, recunoscându-l pe Dumnezeu creator a toate, să se îndrepte și să îndrepte întreg Universul spre el, astfel încât toate lucrurile fiind supuse omului, numele lui Dumnezeu să fie preamărit pe întreg pământul²⁶. Acest lucru este valabil și pentru activitățile de fiecare zi. Căci bărbații și femeile care, câștigându-și existența pentru ei și pentru familia lor, își exercită astfel activitatea încât să aducă un serviciu corespunzător societății pot considera pe bună dreptate că prin munca lor ei continuă lucrarea Creatorului, sunt de folos fraților lor și contribuie personal la realizarea planului lui Dumnezeu în istorie²⁷... De aici se vede că mesajul creștin nu-i abate pe oameni de la construirea lumii și nici nu-i îndeamnă să negligeze binele semenilor lor, ci, dimpotrivă, îi obligă mai mult la îndeplinirea acestei îndatoriri²⁸.

4. Autonomia legitimă a realităților pământești

De o importantă majoră este numărul 36 din *Gaudium et spes*: „Mulți contemporani ai noștri par a se teme totuși ca nu cumva o legătură mai strânsă între activitatea umană și religie să împiedice autonomia oamenilor, sau a societăților, sau a științelor.

²⁵ Cf. *Gen* 1,26-27; 9,2-3; *Înt* 9,2-3.

²⁶ Cf. *Ps* 8,7.10.

²⁷ Cf. IOAN AL XXIII-LEA, *Pacem in terris*: l.c., 297.

²⁸ Cf. *Mesaj către toți oamenii* adresat de părinții conciliari în oct. 1962, la începutul Conciliului al II-lea din Vatican; *GS*, 34.

Dacă prin autonomia realităților pământești înțelegem că lucrurile create și societățile înseși au legi și valori proprii care trebuie, treptat, descoperite de om, folosite și organizate, este vorba despre o exigență absolut legitimă: acest lucru nu este numai cerut de oamenii vremurilor noastre, ci este și conform cu voința Creatorului. Căci din însăși condiția lor de creatură, toate lucrurile sunt înzestrate cu consistența, cu adevărul și cu bunătatea lor proprie, cu propriile legi și cu propria organizare, pe care omul trebuie să le respecte, recunoscând metodele specifice ale fiecărei științe sau arte. De aceea, cercetarea metodică în toate disciplinele, dacă este efectuată în mod cu adevărat științific și conform normelor morale, nu va fi niciodată în adevărată opoziție cu credința, pentru că realitățile profane și realitățile de credință provin de la același Dumnezeu²⁹. Mai mult, cel care se străduiește să cerceteze cu smerenie și statornicie tainele realității, chiar dacă nu-și dă seama, este călăuzit de mâna lui Dumnezeu, care, susținând toate lucrurile, le face să fie ceea ce sunt. Să ne fie îngăduit aici să deplângem anumite stări de spirit care au existat chiar și la creștini, din cauza insuficienței perceperii a autonomiei legitime a științei, și care, trezind tensiuni și conflicte, i-au făcut pe mulți să ajungă la convingerea că între știință și credință există opoziție³⁰. Dacă însă prin cuvintele „autonomia realităților pământești” se înțelege că lucrurile create nu depind de Dumnezeu și că omul le poate folosi fără a le referi la Creator, oricine crede în Dumnezeu își dă seama cât sunt de false astfel de păreri. Într-adevăr, creatura fără Creator dispăre. De altfel, toți cei care cred, de orice religie ar fi, au perceput întotdeauna glasul și manifestarea lui Dumnezeu în limbajul creaturilor. Mai mult, prin uitarea de Dumnezeu, creatura însăși devine de neînțeles.

²⁹ Cf. CONCILIUL I DIN VATICAN, Const. dogm. *Dei Filius*, cap. III: DS 1785-1786 (3004-3005).

³⁰ Cf. Pio PASCHINI, *Vita e opere di Galileo Galilei*, 2 vol., Pont. Acad. delle Scienze, Città del Vaticano 1964.

Sintetizând ideile conciliare despre realitățile pământești și autonomia lor, pot fi trase anumite concluzii:

Autonomia lucrurilor create, voită de Dumnezeu, înseamnă că ele au legi și valori proprii date de însuși Creatorul lor, iar pe acestea omul trebuie să le descopere și să le folosească în mod just. Ca atare, nu sunt de acceptat acele forme de știință, cumva „ideologizate” și dominate de criterii oferite de instanțe străine de ambientul și metoda proprie de interpretare a acestor legi și valori.

Ordinea creștină a realităților temporare, sfințirea celor create nu înseamnă impunerea unor criterii ecleziastice sau catolice. Deși cuvântul lui Dumnezeu oferă o cunoaștere mai profundă și sigură a realităților create, aplicarea acestui cuvânt în viața concretă a oamenilor și societății cere o gamă amplă de soluții practice care nu au nicio legătură cu vreo anumită confesiune religioasă. De aici derivă un lucru foarte important: Biserica, „în baza misiunii și a naturii ei, nu este legată de nicio determinată formă de cultură umană sau de un sistem politic, economic sau social”³¹.

Autoritățile bisericesti nu au misiunea unei conduceri temporare. „Biserica nu vrea să se amestece în conducerea societății pământești. Ea nu-și revendică altă autoritate decât aceea de a-i sluji pe oameni cu iubire și fidelitate, cu ajutorul lui Dumnezeu”³².

Credincioșii catolici se bucură de o autentică libertate în deciziile lor temporare în raport nu numai cu autoritățile civile, dar și cu cele ecleziastice, cu ierarhia. Această autonomie nu înseamnă a nu depinde de Dumnezeu, sau să se folosească de lucrurile create fără a le referi la Creatorul lor. Realitățile temporare au o

³¹ GS, 42

³² AG, 12.

valoare proprie intrinsecă, dar ca și obiect al acțiunii oamenilor, dobândesc o dimensiune morală care îl obligă pe credincios din conștiința lui dreaptă să fie în acord cu învățăturile morale ale Bisericii.

5. Relația cu ierarhia. Magisteriul moral

Laicii și realitățile temporare în care trăiesc și muncesc sunt separați de ierarhie. Însă ambele categorii aspiră spre realizarea unității. Drumul spre această unitate reprezintă cheia de lectură a tuturor relațiilor dintre laic și profan, civil și ecleziastic, spiritual și material și dintre puterile care le reprezintă. Sunt două puteri, niciuna derivând din cealaltă, dar au un fundament comun în Dumnezeu, și, ca atare, ambele trebuie să-i recunoască suveranitatea.

Biserica

trebuie să aibă întotdeauna și pretutindeni dreptul de a propovădui credința cu adevărată libertate, de a-și proclama doctrina socială, de a-și îndeplini fără piedici misiunea între oameni, precum și de a-și exprima judecata morală chiar asupra unor lucruri care țin de ordinea politică, atunci când acest lucru este cerut de drepturile fundamentale ale persoanei sau de mântuirea sufletelor, folosind în acest scop toate mijloacele conforme cu evanghelia și cu binele comun și numai acele mijloace, în funcție de timpuri și de situații³³.

Deci

păstorii sunt aceia care trebuie să formuleze clar principiile referitoare la scopul creației și la folosirea lumii și să dea ajutoarele morale și spirituale necesare pentru ca sfera lucrurilor pământești să fie refăcută în Cristos³⁴.

³³ GS, 76.

³⁴ AA, 7

Biserica posedă adevărul despre principiile ordinii morale care trebuie să pătrundă realitățile temporare și viața pământească a oamenilor și a societății, întrucât aceste realități au și o componentă salvatoare, de mântuire:

Creștinii trebuie să țină seama cu seriozitate de învățătura sacră și sigură a Bisericii³⁵. Căci, din voința lui Cristos, Biserica Catolică este învățătoarea adevărului și misiunea ei este de a vesti și a învăța în mod autentic Adevărul, care este Cristos, și, în același timp, de a declara și de a întări cu autoritatea sa principiile ordinii morale care izvorăsc din însăși natura umană³⁶.

Există, așadar, principii și reguli morale care privesc mijloacele pentru a ajunge la scopul ultim al omului, iar pe acestea Biserica le cunoaște și le interpretează autentic (legea naturală și principiile cunoscute din Revelația supranaturală). Misiunea Bisericii include efortul de a orienta realitățile temporare conform cu aceste principii în care se manifestă ordinea divină a creației.

Conciliul al II-lea din Vatican definește moral, și nu juridic, acest rol al ierarhiei ecleziastice în ordinea temporară, iar în îndeplinirea lui, Biserica folosește mijloace spirituale, evanghelice. Rolul moral al Bisericii vrea să spună că a lumina realitățile temporare cu lumina evangheliei pentru a le îndrepta spre Creator și a le elibera de dezordinea creată de păcat nu înseamnă că Biserica, în calitate de societate juridică, are o putere juridică asupra acestor realități; și nici nu intră în misiunea ei realizarea unui sistem de conducere determinat³⁷,

³⁵ Cf. PIUS AL XII-LEA, *Mesaj radiofonic*, 23 martie 1952: AAS 44 (1952), 270-278.

³⁶ *DH*, 14.

³⁷ Cf. *GS*, 43.

un fel de cetate temporară ecleziastică. Misiunea Bisericii este doar religioasă, supranaturală; nu caută o dominare politică, economică sau socială³⁸ și nu vrea în niciun fel să se amestece în conducerea societății pământești.

Căci tăria pe care Biserica o poate insufla societății moderne se află în această credință și iubire trăite efectiv, și nu în exercitarea vreunei dominații exterioare cu mijloace pur omenești. Mai mult, nefiind legată, prin misiunea și natura sa, de nicio formă anume de cultură și de niciun semn politic, economic sau social, Biserica poate constitui tocmai datorită acestei universalități o legătură deosebit de strânsă între diferitele comunități umane și națiuni, cu condiția ca acestea să-i acorde încredere și să-i recunoască în fapt o adevărată libertate pentru împlinirea acestei misiuni³⁹.

În comparație cu secolele anterioare, când Biserica a apărut un „stat creștin catolic” și o putere juridică a ei directă sau indirectă în societate, Conciliul propune o putere morală de a afirma ceea ce este conform cu legea lui Dumnezeu și ceea ce nu-i conform. Biserica apelează la conștiința oamenilor care trăiesc într-o lume democratică. Cetățenii-credincioși, prin acțiunile lor politice și sociale, dau societății o orientare creștină de la bază, și nu atât pornind de sus, din vârful ierarhiei. În gândirea catolică, Biserica este superioară statului datorită naturii și scopului ei supranatural, așa cum religia este superioară politicii, iar despre o paritate între cele două se poate vorbi doar pe plan pur juridic. În perioada postconciliară, Biserica în relație cu statele a dezvoltat nu atât sistemul de putere indirectă în cele temporare, cât mai mult activitatea ei magisterială; și este în afara oricărui dubiu faptul că Biserica

³⁸ Cf. GS 11.

³⁹ GS, 42.

își va păstra intact rolul de a tutela morala și binele spiritual.

Astăzi, acest rol al ei este evident mai ales în doctrina socială catolică, dar nu doar în aceasta. Biserica își exprimă o judecată în realitățile temporare care sunt legate de adevărurile revelate, de exemplu, asupra creației ca operă a lui Dumnezeu creatorul. Pe de altă parte, respectă puterea și autonomia științei paleontologice și nu numai și acceptă rolul lor în cele două variante ale creației, creaționismul sau evoluționismul. Iar învățând din erorile trecutului, pe care oficial și le-a recunoscut⁴⁰, ea apreciază și recunoaște importanța științelor naturii și a tuturor științelor în general și nu afirmă că Sfânta Scriptură ar fi o carte de referință pentru acestea. Apoi, Biserica, analizând realitățile temporare în lumina revelației, învață virtutea și denunță păcatul, fie la nivelul individului, fie la nivel social, structural. Folosind adesea un limbaj pe care îl înțeleg și necatolicii sau necreștinii, Biserica incriminează injustițiile, lipsa eticii, violarea drepturilor omului, atentatele împotriva păcii. Însă creștinul înțelege că în spatele acestor cuvinte sau expresii există întotdeauna realitatea negativă a păcatului.

Ca atare, în ordinea temporară există limite ale dreptului la libertate. În acele realități temporare care au de-a face cu credința sau morala (viața, din primul moment al conceperii până la moarte, libertatea umană sub toate formele ei, egalitatea tuturor, ecologia etc.), creștinul trebuie să asculte de magisteriul Bisericii, deși el va rămâne mereu liber și nicio instanță bisericească nu are dreptul să-i violeze libertatea interioară sau exterioară. Această libertate a fiilor lui Dumnezeu

⁴⁰ Vezi COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAȚIONALĂ, *Memorie și reconciliere: Biserica și greșelile din trecut*, Presa Bună, Iași 2000.

este însă diferită de libertatea aceleiași persoane în ordinea temporară. Este de datorie cetățeanului creștin să decidă în conștiința sa coerența între ceea ce-l învață Biserica și ceea ce este prezent în legislația și practicile civile, temporare⁴¹.

Creștinii laici, când

acționează, fie individual, fie în colectiv, ca cetățeni ai lumii, să ia seama nu numai să respecte legile proprii fiecărei discipline, ci și să caute să-și însușească o adevărată competență în domeniu. Să le placă să colaboreze cu aceia care urmăresc aceleași obiective ca și ei. Conștiinți de exigențele credinței și întăriți cu puterea ei, să nu șovăie la momentul potrivit să ia inițiative și să le ducă la bun sfârșit. Conștiința lor bine formată dinainte este aceea care trebuie să înscrie legea dumnezeiască în viața cetății pământești. De la preoți laici să aștepte lumină și forță spirituală. Dar să nu creadă că păstorii lor sunt întotdeauna atât de competenți încât să aibă la îndemână soluții concrete ori de câte ori se ivește o problemă, oricât de gravă, și nici că aceasta este misiunea lor: să-și asume mai degrabă ei înșiși răspunderea, luminați de înțelepciunea creștină și urmând cu atenție și respect învățătura magisteriului⁴².

O consecință a acestei învățături o reprezintă pluralismul în alegerile temporare, care exclude soluțiile „catolice” ale diferitelor probleme.

Viziunea creștină asupra realității va fi aceea care îi va determina să prefere o anumită soluție, după împrejurări. Totuși, alți credincioși vor putea, la fel de sincer, să aibă altă părere, după cum se întâmplă destul de des și în mod legitim. Dacă soluțiile propuse de o parte și de cealaltă, chiar împotriva voinței părților, sunt puse ușor în legătură de către mulți cu mesajul evanghelic, să nu se uite totuși

⁴¹ Cf. GS, 76.

⁴² Cf. IOAN AL XXIII-LEA, *Mater et Magistra*: l.c., 456-457 și 407, 410-411. GS, 43.

că în astfel de situații nu-i este îngăduit nimănui să revendice exclusiv autoritatea Bisericii în favoarea opiniei sale. Să caute, în schimb, întotdeauna să se lumineze reciproc într-un dialog sincer, păstrând între ei iubirea și având, în primul rând, în vedere binele comun⁴³.

6. Natura și misiunea laicilor

Biserica întreagă trebuie să acționeze astfel încât toți oamenii să fie capabili să construiască o lume corectă și să o îndrepte spre Dumnezeu prin Cristos⁴⁴. În această misiune generală a Bisericii, „laicii trebuie să-și asume ca menire proprie refacerea ordinii lucrurilor pământești și, călăuziți de lumina evangheliei și de spiritul Bisericii și însuflețiți de iubirea creștină, să acționeze în acest domeniu în mod direct și concret. În calitate de cetățeni, să colaboreze cu ceilalți cetățeni după competența specifică și asumându-și responsabilitatea proprie; să caute pretutindeni și în toate dreptatea împărăției lui Dumnezeu. Sfera lucrurilor pământești trebuie astfel refăcută, încât, fiind integral respectate legile ce îi sunt proprii, să devină mai conformă principiilor superioare ale vieții creștine și să fie adaptată la diferitele condiții de loc, timp și popoare. Între operele unui astfel de apostolat se distinge acțiunea socială a creștinilor, pe care Conciliul dorește să o vadă extinsă astăzi la întreaga sferă temporală, inclusiv la cultură”⁴⁵. Iar în Constituția dogmatică *Lumen gentium* găsim elementele principale care definesc misiunea laicilor:

⁴³ GS, 43.

⁴⁴ AA, 7.

⁴⁵ Cf. LEON AL XIII-LEA, Scris. enc. *Rerum novarum*: ASS 23 (1890-1891), 647; PIUS AL XI-LEA, Scris. enc. *Quadragesimo anno*, 15 mai 1931: AAS 23 (1931), 190; PIUS AL XII-LEA, Mesaj radiofonic, 1 iunie 1941: AAS 33 (1941), 207.

Prin „laici” se înțeleg aici toți credincioșii, în afară de membrii ordinului sacru și ai stării călugărești recunoscute de Biserică, și anume credincioșii care, încorporați lui Cristos prin Botez, constituiți popor al lui Dumnezeu și făcuți părtași, în modul lor propriu, la funcția preoțească, profetică și împărătească a lui Cristos, își exercită partea lor din misiunea încredințată întregului popor creștin în Biserică și în lume⁴⁶.

Laicul nu trebuie înțeles într-o optică negativă sau inferior clericului. Lui îi revin în mod expres ordinea temporară și căutarea împărăției lui Dumnezeu în această lume. Laicii sunt implicați direct în toate problemele temporare, materiale și în viața obișnuită de familie. Conduși de Duhul Sfânt, sunt chemați să-l mărturisească pe Cristos prin credință, speranță și iubire în activitățile lor și în societate, astfel încât întreaga ordine temporară să ajungă la cunoașterea și preamărirea lui Dumnezeu. Întregul lor apostolat

este o participare la însăși misiunea mântuitoare a Bisericii și la acest apostolat sunt trimiși cu toții de Domnul însuși prin Botez și Mir. Prin sacramente și mai ales prin sfânta Euharistie le este împărtășită și hrănită acea iubire față de Dumnezeu și față de oameni, care este sufletul întregului apostolat. Însă laicii sunt chemați în mod deosebit să facă prezentă și activă Biserica în acele locuri și împrejurări în care ea nu poate deveni sarea pământului decât prin ei⁴⁷.

Astfel, orice laic, în virtutea darurilor primite, este martor și, în același timp, instrument viu al misiunii Bisericii înseși, „după măsura darului lui Cristos” (*Ef* 4,7)⁴⁸.

⁴⁶ LG, 31.

⁴⁷ Cf. PIUS AL XI-LEA, *Scris. enc. Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), 221s.; PIUS AL XII-LEA, *Cuv. De quelle consolation*, 14 oct. 1951: AAS 43 (1951), 790s.

⁴⁸ LG, 33.

Toți creștinii trebuie să

recunoască natura intimă a întregii făpturi, valoarea și menirea ei spre lauda lui Dumnezeu și, chiar prin activitățile lor pământești, să se ajute unii pe alții spre o viață mai sfântă, așa încât lumea să se pătrundă de spiritul lui Cristos și să-și atingă în mod mai eficient scopul în dreptate, iubire și pace. În împlinirea acestei îndatoriri în toată universalitatea ei, laicii dețin locul principal. Prin competența lor în disciplinele profane și prin activitatea lor înălțată în mod intrinsec de harul lui Cristos, ei trebuie să contribuie activ ca bunurile create să fie valorificate, prin munca umană, prin tehnică și civilizație, conform cu rânduiala stabilită de Creator și cu lumina cuvântului său, spre folosul tuturor oamenilor, fără excepție; să fie împărțite între ei cu mai multă dreptate și să ducă, pe măsura lor, la progresul universal, în libertatea umană și creștină. Astfel, Cristos, prin membrii Bisericii, va lumina din ce în ce mai mult întreaga societate umană cu lumina lui mântuitoare.

Pe lângă aceasta, laicii trebuie să-și unească eforturile pentru a însănătoși instituțiile și condițiile de viață din lume, dacă acestea conțin elemente ce ar îndemna la păcat; astfel, toate acestea vor ajunge conforme cu normele dreptății și, în loc să stânjenească, vor favoriza practicarea virtuților. Acționând astfel, ei vor impregna cu valoare morală cultura și lucrarea omului. În acest fel, ogorul lumii va fi mai bine pregătit pentru sămânța cuvântului divin și, în același timp, i se vor deschide mai larg Bisericii porțile, pentru ca mesajul păcii să poată străbate lumea⁴⁹.

În Decretul *Apostolicam actuositatem* se precizează și completează același cadru al laicului:

Apostolatul în mediul social, adică preocuparea de a pătrunde de spirit creștin mentalitatea și moravurile, legile și structurile comunității în care trăiește fiecare, este într-o

⁴⁹ LG, 36.

atât de mare măsură misiunea și obligația laicilor, încât nu poate fi niciodată împlinit cum se cuvine de către altcineva. În acest domeniu laicii pot desfășura apostolatul semenului față de semen. Aici ei completează mărturia vieții cu mărturia cuvântului⁵⁰. La nivelul muncii, sau al profesiei, sau al studiului, sau al domiciliului, sau al timpului liber, sau al asociațiilor, ei sunt cei mai apti pentru a-și ajuta frații⁵¹.

În sinteză, laicul este acela care este dedicat problemelor temporare, iar în calitate de creștin este chemat să își îndeplinească toate activitățile conform planului lui Dumnezeu. Participând la unica misiune a Bisericii, ceea ce el înfăptuiește nu reprezintă o participare la misiunea ierarhică a Bisericii, nu este nici o reprezentanță a ei, nici o colaborare la apostolatul ierarhic. Ridicarea la starea supranaturală a lumii create și a activităților ei este personală și orice creștin, în baza botezului, are această obligație. Instaurarea tuturor lucrurilor în Cristos și realizarea unei profunde unități între natural și supranatural reprezintă menirea omului, mai ales a celui botezat.

Biserica este formată din clerici și laici, iar raportul cu sfera politică și cea socială îi privește direct pe toți, și nu doar pe cei care dețin funcții de conducere. Biserica și statul reprezintă două societăți suverane, fiecare având propria organizare juridică și reprezentate de autorități proprii. Dincolo însă de instituții și reprezentanții lor, conciliul pune accentul pe persoana umană și slujirea ei. Acestei persoane, în baza identității și demnității ei, trebuie să i se tuteleze, printre alte drepturi, cel al libertății religioase. În raport cu trecutul, în

⁵⁰ Cf. PIUS AL XI-LEA, Enc. *Quadragesimo Anno*: AAS 23 (1931), 225-226.

⁵¹ AA, 13.

care prima perspectiva instituțională, primatul actual acordat persoanei în individualitatea ei aduce schimbări de perspectivă în eclesiologie, în reconsiderarea rolului laicului în Biserică și în societatea terestră. Teologia despre laici nu poate fi separată de teologia realităților pământești.

CAPITOLUL III

RELAȚIILE DINTRE BISERICĂ ȘI STAT: PRINCIPII JURIDICE

Aspecte preliminare

În doctrina Bisericii, mai ales în documentele conciliare, nu există documente juridice special dedicate relațiilor ei cu statul. Ceea ce ne interesează în acest capitol sunt trei mari probleme: egalitatea juridică a celor două instituții, incompetența uneia în problemele celeilalte și colaborarea dintre ele¹.

Constituția pastorală *GS*, în capitolul al patrulea, dedicat vieții comunității politice, la nr. 76 afirmă:

Comunitatea politică și Biserica sunt independente și autonome una față de alta pe terenul propriu. Însă ambele, deși din puncte de vedere diferite, sunt în slujba chemării personale și sociale a aceluiași oameni.

Asta înseamnă că în domeniul doctrinar și moral nu este subordonată statului, așa cum nici statul, în domeniul politic și social, nu este subordonat Bisericii. Astfel de raporturi formează statul laic, autonom în problemele temporare. Însă această laicitate nu înseamnă din partea lui ignorarea religiei în societate, deoarece a fi religios, pentru ființa umană, face parte din vocația lui personală și socială.

Biserica, fiind o societate autonomă și independentă, în problemele ei proprii nu depinde de nicio altă societate și se bucură de libertate deplină în dezvoltarea

¹ Informațiile de bază ale acestui capitol sunt luate, mai ales, din *Codul de Drept Canonic*, Sapientia, Iași 2004.

propriilor activități, în organizarea ei, în numirea clericilor, în folosirea propriilor mijloace pentru realizarea scopurilor sale etc. În originea ei, Biserica nu provine din vreo societate anterioară, căreia să-i fie subordonată, ceea ce înseamnă că ea nu este subordonată niciunui sistem politic și nici nu se poate confunda cu vreo organizare socială.

1. Dualismul creștin

Existența a două puteri și sfere de competențe diferite este clar exprimată de conciliu:

Ținând seamă de însăși economia mântuirii, credincioșii să învețe să distingă atent între drepturile și îndatoririle ce le revin ca membri ai Bisericii și acelea care le incumbă ca membri ai societății umane. Să se străduiască să le armonizeze între ele, amintindu-și că în orice lucru pământesc trebuie să fie călăuziți de conștiința creștină, deoarece nicio activitate umană, nici chiar în sfera celor vremelnice, nu poate fi sustrasă stăpânirii lui Dumnezeu. În epoca noastră este de cea mai mare importanță ca această distincție și această armonie să strălucească în mod cât mai limpede în felul de a acționa al credincioșilor, pentru ca misiunea Bisericii să poată răspunde mai plenar condițiilor caracteristice lumii de azi. Așa cum trebuie să recunoaștem că cetatea pământească, angrenată pe bună dreptate în griji vremelnice, este condusă de principii proprii, tot astfel este pe drept cuvânt respinsă teoria nefastă care pretinde să construiască societatea fără a ține seama în niciun fel de religie și care combate sau suprimă libertatea religioasă a cetățenilor².

Într-un alt document sunt exprimate cu aceeași claritate independența și autonomia celor două instituții:

² *LG*, 36.

Nefiind, datorită misiunii și competenței sale, câtuși de puțin confundibilă cu comunitatea politică și nefiind legată de niciun sistem politic, Biserica este, în același timp, semnul și pavăza caracterului transcendent al persoanei umane. Comunitatea politică și Biserica sunt independente și autonome una față de alta pe terenul propriu. Însă ambele, deși din puncte de vedere diferite, sunt în slujba chemării personale și sociale a acelorași oameni. Ele își vor exercita acest serviciu în folosul tuturor cu atât mai mare eficacitate cu cât amândouă vor cultiva mai mult o cooperare reciprocă sănătoasă, ținând seama și de împrejurările de timp și de loc³.

Așadar, în om, considerat în dubla lui calitate de cetățean și creștin în același timp, trebuie să distingem între drepturile și datoriile pe care le are în plan civil și în plan religios. Dubla lui ipostază nu este generatoare de contraste și opoziții ireconciliabile, dar duce la o armonie a cărei origine se regăsește în Dumnezeu: „Nicio activitate umană, nici chiar în sfera celor vremelnice, nu poate fi sustrasă stăpânirii lui Dumnezeu”⁴. Afirmăția aceasta nu lezează cu nimic autonomia comunității politice în raport cu Biserica. Așa cum am afirmat deja, ambele sunt independente și autonome în propriile sfere de competență. Biserica este o societate de origine supranaturală și are ca scop mântuirea sufletelor, pe când comunitatea politică este de origine naturală și are ca scop binele comun temporar. Ambele instituții nu trebuie privite doar în ele însele, ci în raport strâns cu omul și binele lui, atât cel natural, cât și cel supranatural. Chiar dacă ele rămân suverane și autonome, în același timp sunt și trebuie să rămână mereu în colaborare, întrucât ambele sunt în serviciul aceluiași persoane umane.

³ GS, 76.

⁴ LG, 36.

2. Libertatea Bisericii

Libertatea este cel mai important bun al Bisericii:

Printre lucrurile care privesc binele Bisericii și chiar binele cetății pământești, și care trebuie păstrate mereu și pretutindeni și apărate de orice încălcare, cel mai important este, de bună seamă, ca Biserica să se bucure de atâta libertate de acțiune câtă e cerută de grija pentru mântuirea oamenilor. Într-adevăr, este sacră această libertate cu care Fiul unul-născut al lui Dumnezeu a înzestrat Biserica dobândită cu sângele său. Ea este în așa fel proprie Bisericii, încât cei care o combat lucrează împotriva voinței lui Dumnezeu. Libertatea Bisericii este un principiu fundamental în relațiile dintre Biserică, pe de o parte, și puterile publice, precum și întreaga ordine civilă, pe de altă parte⁵.

Fundamentele libertății ei se regăsesc atât în revelație, cât și în dreptul natural:

În societatea umană și în fața oricărei puteri publice, Biserica își revendică libertatea în calitatea sa de autoritate spirituală, întemeiată de Cristos Domnul, care are din poruncă divină obligația de a merge în lumea întreagă și de a propovădui evanghelia la toată făptura. Biserica își revendică, de asemenea, libertatea în calitate de societate de oameni care au dreptul să trăiască în societatea civilă după normele credinței creștine⁶.

Biserica își revendică dreptul la libertate și o face într-o manieră în care poate fi înțeleasă în contextul unei societăți democratice aconfesionale. Ea se prezintă ca un organism independent și suveran deosebit de stat. În activitățile ei în societatea civilă, ea urmează norme și o disciplină care sunt conforme cu natura și structura ei, ca și cu originea ei instituțională care nu

⁵ *DH*, 13.

⁶ *DH*, 13.

derivă din nicio altă instituție, ci de la Dumnezeu. Organizarea și activitatea ei în spațiul civil au loc conform unor normative publice care însă trebuie să respecte natura și finalitatea ei supranaturală. În sensul acesta, Biserica există și acționează într-un stat sau altul, dar nu este o Biserică de stat, fiindcă fondatorul ei nu este o persoană sau o instituție umană, iar scopul ei transcendente spațiul și contingenta temporală, istorică. Respectarea libertății ei constituie, pe de altă parte, și o bogăție pentru societatea și lumea laică, întrucât promovarea drepturilor fundamentale ale persoanei umane reprezintă o mare bogăție pentru întreaga societate umană.

Libertatea Bisericii trebuie apoi considerată în funcție de sistemele socio-politice și ideologice în care este organizată societatea. Statele au avut și au față de Biserică atitudini diferite. Statele separatiste se separă complet de Biserică, fără a o combate și fără a o sprijini; altele practică un sistem concordatar, iar Biserica este considerată un partener în realizarea binelui comun. Alte state sunt laice și promovează o laicitate în fața căreia Biserica apare ca un element cumva străin de gândirea lui; altele sunt confesionale și consideră Biserica un fel de instrument al său în îndeplinirea propriilor scopuri. În orice sistem s-ar afla, Biserica vrea ca libertatea ei să-i fie tutelată pe deplin și de la această bază a libertății pornesc apoi și relațiile ei cu respectivele state (*DH*, 13).

În actuala lume democratică, libertatea religioasă înseamnă dreptul individual și colectiv de a-și manifesta propria credință religioasă și de a mărturisi oricui propriul crez și chemarea la mântuire prin Isus Cristos. Din partea lui, statul trebuie să garanteze tuturor profesarea propriei credințe religioase, individual

sau colectiv, fără să favorizeze vreo confesiune și fără să defavorizeze vreo alta. La fel cum, la nivel individual, persoana umană are dreptul de a crede sau de a nu crede, de a îmbrățișa o credință sau o alta, nici statul, nici Biserica nu pot constrânge omul în acceptarea și trăirea propriilor convingeri religioase. De la aceste principii nu se poate însă trage concluzia că în fața adevărului omul, în căutarea mântuirii sufletului său, poate rămâne neutru sau indiferent, sau că toate credințele religioase și toate trăirile religioase sunt egale pentru om. Ceea ce este important în tot acest context este faptul că statul trebuie să garanteze libertatea religioasă tuturor, chiar și celor care, conform învățăturii Bisericii, greșesc. Libertatea, sub toate formele ei, trebuie tutelată persoanei umane chiar și atunci când aceasta greșeste. Conștiința și voința omului nu pot fi constrânse sau limitate de nimeni. Ele sunt inviolabile și în forul său intern omul decide singur în fața lui Dumnezeu.

Libertatea Bisericii este strâns legată de exercitarea ei, în diferite domenii:

a. Misiunea de a învăța: dreptul de a predica liber, de a învăța doctrina socială catolică și de a-și exprima părerea sau convingerea asupra realităților temporare;

b. Misiunea de sfințire: dreptul de a-l onora pe Dumnezeu cu un cult public și de a celebra sacramentele mântuirii;

c. Misiunea de a conduce: dreptul de a se organiza după norme proprii; dreptul de a promova acele instituții în care credincioșii își organizează viața conform principiilor religioase; dreptul în baza căruia oamenii își urmează propria convingere religioasă și se unesc pentru a da naștere asociațiilor caritative, culturale,

educaționale și sociale; dreptul de a-și forma propriul personal și de a comunica cu autorități și instituții religioase din orice țară; dreptul de a construi edificii religioase, de a dobândi bunuri și de le administra.

În ceea ce-i privește pe episcopi, Decretul *Christus Dominus* prevede următoarele:

În îndeplinirea misiunii lor apostolice care are drept scop mântuirea sufletelor, episcopii se bucură de la sine de o deplină și desăvârșită libertate și independență față de orice putere civilă. De aceea, nu este îngăduit să fie împiedicați, direct sau indirect, în exercitarea îndatoririi lor eclesiastice, nici să li se interzică să comunice liber cu Scaunul Apostolic și cu celelalte autorități bisericești, precum și cu supușii lor (nr. 19).

Deoarece misiunea apostolică a episcopilor a fost instituită de Cristos Domnul și urmărește un scop spiritual și supranatural, sfântul Conciliu ecumenic declară că dreptul de a numi și institui episcopi aparține în mod propriu și de la sine exclusiv autorității bisericești competente⁷.

De aceea, pentru a apăra cum se cuvine libertatea Bisericii și pentru a promova cât mai adecvat și mai simplu binele credincioșilor, Conciliul își exprimă dorința ca în viitor să nu se mai acorde autorităților civile nici un drept sau privilegiu de a alege, de a numi, de a prezenta sau de a desemna pentru funcția episcopală. La rândul lor, autoritățile civile, a căror atitudine de respect față de Biserică este recunoscută și apreciată cu grațitudine de Conciliu, sunt rugate cu politețe să accepte, prin înțelegere cu Sfântul Scaun, să renunțe din proprie inițiativă la drepturile sau privilegiile de felul celor amintite, de care se bucură actualmente în virtutea unei convenții sau a unui obicei⁸.

⁷ CD, 19.

⁸ CD, 19.

Libertatea Bisericii nu înseamnă a fi liberă de orice abuz din partea vreunei autorități civile, ci înseamnă și renunțarea la orice legătură care ar putea pune în pericol propria ei misiune și să-i compromită propria libertate. Din acest motiv,

nu își pune speranța în privilegiile oferite de autoritatea civilă; mai mult, ea va renunța la exercitarea anumitor drepturi legitim dobândite acolo unde s-ar constata că folosirea lor ar pune sub semnul întrebării sinceritatea mărturiei sale sau că noile condiții de viață pretind alte reglementări⁹.

Multe dintre aceste idei au fost introduse în Codul de drept canonic din anul 1983 și le vom menționa în continuare.

3. Personalitatea morală a Bisericii și a Scaunului Apostolic (can. 113, 1)

Acest canon este debitor contextului dogmatico-juridic al vechiului Cod de drept canonic, din anul 1917, care apăra Biserica de forțe civile ostile ei. În raport cu autoritatea civilă, Biserica își afirmă entitatea juridică independentă de orice instituție și putere civilă. Ea are o structură juridică de drept public și intră în relații juridice publice și private ale comunității umane ca un subiect cu drepturi, facultăți și puteri în deplinătatea capacității lor juridice.

4. Numirea episcopilor

Canonul 377 stabilește: „Suveranul Pontif îi numește în mod liber pe episcopi sau îi confirmă pe cei care au fost aleși în mod legitim”, iar nr. 5 al aceluiași canon afirmă că, „de acum înainte, autorităților civile nu li se

⁹ GS, 76.

acordă niciun drept și privilegiu de alegere, de numire, de prezentare sau de desemnare a episcopilor”.

În practica concordatară sunt prezente norme relative la numirea episcopilor, care pot fi grupate în două categorii: a. Datoria de a anunța în prealabil sau de a se consulta, prin care Sfântul Scaun se obligă să comunice autorității civile numirea episcopilor, pentru a da posibilitatea statului să-și manifeste obiecțiile, care însă nu obligă Biserica; b. Dreptul de prezentare, rămasită a vechiului drept de patronat. El reprezintă privilegiul acordat de Biserică autorității civile în diferite moduri, prin care aceasta din urmă prezenta Pontifului Roman candidații pentru scaunele episcopale. În unele concordate se găsesc și condiții necanonice pentru a deveni episcop, de exemplu, obligația ca acesta să fie de naționalitatea țării unde este numit.

5. Dreptul exclusiv al Bisericii în formarea candidaților la oficiile eclesiastice

În conformitate cu can. 232, „Biserica are datoria și dreptul propriu și exclusiv de a-i forma pe aceia care sunt destinați slujirilor sacre”. Ea își rezervă în totalitate, fără amestec din partea niciunei instituții sau autorități civile, dreptul-datoria de a se îngriji de formarea propriilor candidați la ministerele sacre, din toate punctele de vedere (umane, doctrinare, pastorale etc).

6. Legații papali

Pontiful Roman are dreptul înăscut și independent de a numi și de a trimite Legații săi să fie pe lângă Bisericile particulare în diferitele națiuni sau regiuni, fie pe lângă state și autorități publice, precum și dreptul de a-i transfera și de a-i rechema, respectând totuși normele dreptului internațional cu privire la trimiterea și revocarea legaților acreditați pe lângă state.

Acest drept se exercită nu numai în raport cu statul, dar și cu oricare autoritate publică, cu toate consecințele ce derivă din el.

7. Dreptul și datoria Bisericii de a anunța adevărurile revelate și principiile morale, chiar și în domeniul social

Canonul 747 stabilește următoarele:

§ 1. Biserica, căreia Cristos Domnul i-a încredințat tezaurul credinței, pentru ca, asistată de Duhul Sfânt, să păstreze cu sfințenie adevărul revelat, să-l cerceteze mai profund, să-l vestească și să-l expună cu fidelitate, are datoria și dreptul înnăscut, independent de orice putere omenească, de a predica evanghelia tuturor oamenilor, folosind chiar mijloace de comunicare socială proprii.

§ 2. Biserica are datoria de a vesti întotdeauna și pretutindeni principiile morale, chiar și cele referitoare la ordinea socială, precum și să-și exprime părerea despre toate realitățile umane, în măsura în care o pretind drepturile fundamentale ale persoanei umane sau mântuirea sufletelor.

Acest canon, care preia învățătura Conciliului Ecuменic al II-lea din Vatican, afirmă caracterul public al Revelației divine. Și așa cum revelația este publică și pentru toți oamenii și a fost încredințată Bisericii, la fel și responsabilitatea acesteia este publică, adică are dreptul și datoria de a predica evanghelia tuturor oamenilor. Acest caracter public nu privește doar orânduirea canonică (actele magisteriale publice și predicarea), dar și orânduirea laică, ceea ce înseamnă că legile civile nu pot nici să combată și nici să obstaculeze acest aspect al libertății Bisericii.

În ceea ce privește dreptul de a folosi propriile mijloace de comunicare socială, important este un text conciliar, *Inter mirifica*, nr. 3:

Întrucât Biserica Catolică a fost instituită de Cristos Domnul pentru a aduce mântuirea tuturor oamenilor și de aceea este presată de necesitatea de a le vesti evanghelia, ea consideră de datoria ei să predice vestea mântuirii și cu ajutorul mijloacelor de comunicare socială și să-i învețe pe oameni folosirea dreaptă a acestor mijloace. Biserica are, așadar, dreptul înăscut de a folosi și de a poseda orice mijloc de acest fel în măsura în care e necesar sau util pentru educația creștină și pentru întreaga ei operă de mântuire a sufletelor. E de datoria păstorilor să-i educe și să-i orienteze pe credincioși astfel încât aceștia să urmărească și cu ajutorul acestor mijloace mântuirea și desăvârșirea proprie și a întregii familii umane. Le revine mai ales laicilor să însușească de spirit uman și creștin aceste mijloace, pentru ca ele să răspundă pe deplin marii așteptări a comunității umane și planului lui Dumnezeu.

8. Căsătoria

Căsătoria catolicilor, chiar dacă numai una dintre părți este catolică, este reglementată nu numai de dreptul divin, ci și de dreptul canonic, rămânând valabilă competența autorității civile cu privire la efectele exclusiv civile ale aceleiași căsătorii¹⁰.

În raport cu dispozițiile civile, Biserica nu a negat niciodată jurisdicția instituțiilor civile asupra căsătoriei, în limitele dreptului natural. Statul are dreptul la un sistem juridic matrimonial propriu. Dar Biserica posedă o jurisdicție originară asupra căsătoriei propriilor credincioși. Se recunoaște competența „civilă” a statului asupra căsătoriei, adică vârsta, înregistrarea ei, diverse aspecte economice și de moștenire, domiciliu, nume, taxe etc. În schimb, jurisdicția Bisericii în această materie derivă mai ales din realitatea sacramentală a căsătoriei. Chiar și în cazul căsătoriei catolice cu un

¹⁰ Can. 1059.

nebotezat, Biserica continuă să-și proclame jurisdicția pentru credinciosul catolic.

Din partea statului, recunoașterea jurisdicției ecleziastice nu înseamnă doar respectarea formei canonice a celebrării, ci mult mai mult: respectarea întregului sistem matrimonial canonic, așa cum îl proclamă Biserica. Nu respectă acest sistem atunci când, de exemplu, permite posibilitatea divorțului pentru catolici: respectarea orânduirii canonice ar însemna, de fapt, acceptarea indisolubilității căsătoriei.

9. Educația sau formarea

Canonul 793 afirmă următoarele:

§ 1. Părinții, precum și cei care le țin locul au obligația și dreptul de a-și educa copiii; părinții catolici au, în plus, datoria și dreptul de a alege acele mijloace și instituții prin care, în funcție de circumstanțele locale, să se poată îngriji mai bine de educația catolică a copiilor lor.

§ 2. Părinții au și dreptul de a beneficia de ajutoarele pe care societatea civilă trebuie să le pună la dispoziție și de care ei au nevoie pentru a da o educație catolică copiilor lor.

Problematica educației sau a formării îi privește, în primul rând, pe părinți, iar din punctul de vedere al statului, poate fi considerată ca una dintre manifestările dreptului la libertatea religioasă. Libertatea Bisericii în domeniul educației se vede în canonul următor:

§ 1. Părinții, precum și cei care le țin locul au obligația și dreptul de a-și educa copiii; părinții catolici au, în plus, datoria și dreptul de a alege acele mijloace și instituții prin care, în funcție de circumstanțele locale, să se poată îngriji mai bine de educația catolică a copiilor lor.

§ 2. Părinții au și dreptul de a beneficia de ajutoarele pe care societatea civilă trebuie să le pună la dispoziție și de

care ei au nevoie pentru a da p educație catolică copiilor lor¹¹.

Educația sau formarea este strâns legată cu dreptul-datoria Bisericii de a proclama adevărul revelat (cf. can. 747, § 1). Referitor la aceasta, Conciliul al II-lea din Vatican afirmă:

În mod cu totul deosebit, îndatorirea de a educa revine Bisericii, nu numai pentru că trebuie să fie recunoscută ca societate umană capabilă de a educa, ci mai ales pentru că are misiunea de a vesti tuturor oamenilor calea mântuirii, de a împărtăși credincioșilor viața lui Cristos și de a-i ajuta cu solitudine continuă să poată ajunge la plinătatea vieții dumnezeiești. Biserica are, așadar, obligația, ca Mamă, de le a da fiilor săi o educație prin care întreaga lor viață să fie pătrunsă de spiritul lui Cristos; în același timp, ea oferă tuturor popoarelor contribuția sa la promovarea desăvârșirii integrale a persoanei umane, precum și la binele societății pământești și pentru a construi o lume mai umană¹².

Statul nu poate avea monopolul asupra educației, chiar și în materiile ce nu privesc religia, căci există și alte instituții sociale care pot înființa și conduce centre educaționale, iar can. 800 afirmă că

§ 1. Biserica are dreptul de a înființa și de a conduce școli pentru orice disciplină, de orice gen și de orice grad.

§ 2. Credincioșii să favorizeze școlile catolice, contribuind, după posibilități, la întemeierea și susținerea lor.

Canonul 807 se referă la universități:

Biserica are dreptul să înființeze și să conducă universități care să contribuie la dobândirea de către oameni a unei culturi superioare, la promovarea mai completă a

¹¹ Can. 794.

¹² GE, 3.

persoanei umane, precum și la îndeplinirea de către Biserică a funcției proprii de a învăța.

În orice școală, publică sau privată,

credincioșii să facă tot posibilul ca, în societatea civilă, legile care reglementează formarea tinerilor să aibă în vedere și educația lor religioasă și morală în școală, după conștiința părinților (can. 799).

Autoritatea religioasă locală competentă are dreptul „să numească sau să aprobe profesorii de religie; de asemenea, să-i îndeparteze sau să ceară să fie îndepartați, dacă acest lucru se impune din motive religioase sau morale” (can. 805).

10. Dreptul înnăscut al Bisericii de a avea bunuri materiale

Despre bunurile pământești, Biserica afirmă:

Desigur, lucrurile pământești și acelea care, în condiția umană, depășesc această lume sunt strâns legate între ele și însăși Biserica se folosește de cele vremelnice, în măsura cerută de propria ei misiune¹³.

„Misiunea Bisericii se îndeplinește în mijlocul lumii și bunurile create sunt indispensabile pentru progresul personal al omului”. Conciliul stabilește

acele scopuri în vederea cărora îi este îngăduit Bisericii să posede bunuri vremelnice, adică pentru organizarea cultului divin, pentru a asigura clerului o întreținere demnă și pentru a susține operele de apostolat și de caritate, mai ales față de cei săraci¹⁴.

În conformitate cu aceste principii, dreptul Bisericii stabilește următoarele:

¹³ GS, 76

¹⁴ PO, 17

§ 1. Prin drept înnăscut, în mod independent de puterea civilă, Biserica Catolică poate să dobândească, să posede, să administreze și să înstrăineze bunuri materiale, pentru a-și atinge scopurile.

§ 2. Principalele scopuri proprii sunt: necesitatea de a organiza cultul divin, de a asigura întreținerea demnă a clerului și a altor slujitori, de a exercita opere de apostolat sacru și de caritate, mai ales față de săraci¹⁵.

Originea acestui drept de a poseda bunuri materiale nu stă într-o concesiune făcută Bisericii de către stat, ci reprezintă un drept înnăscut, propriu, al ei. Acest drept este „independent”: exercitarea lui se sustrage legilor și controalelor puterii civile, în sensul că el există chiar și atunci când statul i-l neagă.

Biserica, în calitate de societate organizată juridic, autosuficientă și independentă, are dreptul să posede bunuri destinate îndeplinirii propriilor scopuri, aceasta fiind o exigență a dreptului la libertate religioasă. În perioade istorice marcate de tensiuni între ea și stat, acesta din urmă, neînțelegându-i identitatea și menirea, i-a contestat sau negat dreptul de a poseda bunuri materiale, confiscându-i bunuri mobile și imobile, amestecându-se în administrația ei etc. Neînțelegeri referitoare la acest drept se pot întâlni și în interiorul Bisericii, în curente rigoriste care, exagerând simplitatea și sărăcia evanghelică, îi cer să renunțe la proprietatea bunurilor temporare. Aceste cereri vizează, mai ales, instituțiile Bisericii din domeniul educativ, recreativ, sportiv, cultural, care se regăsesc și în zona laică, civilă, și care, conform acestei optici rigoriste, nu ar trebui să aparțină Bisericii. În aceste cazuri se neglijează însă aspectul specific creștin al acestor instituții, care este mântuirea sufletelor, scop pentru realizarea căruia

¹⁵ Can. 1254.

Biserica este prima îndreptățită și răspunzătoare. Încurajator însă este faptul că astăzi tot mai mulți laici înființează și conduc astfel de instituții de orientare creștină, iar ele nu sunt proprietatea Bisericii. Mai mult decât în alte domenii, bunurile eclesiastice și administrarea lor reprezintă terenul comun în care Biserica se întâlnește cu statul, iar actele juridice ale celor două instituții trebuie să fie în așa fel coordonate, încât să fie eficiente unul în zona celuilalt. De exemplu, în cazul contractelor, normele civile sunt încorporate în dreptul canonic, cu excepția cazurilor când sunt contrare dreptului divin sau dacă dreptul canonic nu prevede altfel¹⁶.

Problemele economice reprezintă una dintre temele mari ale concordatelor sau acordurilor dintre Biserică și state; recunoașterea personalității juridice a instituțiilor eclesiastice înseamnă, printre altele, recunoașterea capacității lor patrimoniale și a actelor juridice îndeplinite de acestea. În state unde Biserica a fost deposedată ilegal de bunuri materiale, în concordate se prevede obligația statului de a retroceda ceea ce a confiscat ilegal sau de a plăti contravaloarea bunurilor sustrase abuziv. În alte state, majoritar catolice, există și susținerea financiară parțială a Bisericii, considerându-se, printre altele, rolul ei în educație și promovarea bineului comun al cetățenilor prin activitatea propriilor instituții, precum școli, spitale, centre de asistență socială etc.

¹⁶ **Can. 1290** – Ceea ce a stabilit dreptul civil într-o țară despre contracte, atât în general, cât și în speță, și despre desfacerea lor să fie respectat, cu aceleași efecte, și în dreptul canonic cu privire la lucrurile supuse puterii de conducere a Bisericii, în afară de cazul când sunt contrare dreptului divin sau când în dreptul canonic este prevăzut altfel, rămânând neschimbată dispoziția can. 1547.

Can. 1547 – În orice fel de cauză este admisă dovada testimonială, sub conducerea judecătorului.

În Italia există posibilitatea pentru cetățeni de a dispune ca opt la mie din impozitul pe venit al persoanelor fizice să ajungă în directă gestiune a Bisericii pentru scopuri religioase. În Germania, faptul de a fi catolic sau membru al unei alte Biserici include obligația în fața statului de a plăti impozite ecleziastice. Dacă acest sistem este justificat și de contextul istoric local, totuși sunt dificultăți derivate din faptul că obligația de a plăti aceste impozite ecleziastice încetează doar prin abandonarea oficială a Bisericii printr-un act formal semnat în fața autorității civile.

Independența economică a Bisericii reprezintă una dintre manifestările cele mai vizibile ale libertății ei. Renunțând la privilegiile oferite de autoritățile civile, ea insistă asupra a ceea ce este stabilit în can. 222:

§ 1. Credincioșii au obligația de a veni în sprijinul nevoilor Bisericii, pentru ca ea să aibă la dispoziție cele ce sunt necesare pentru cultul divin, pentru operele de apostolat și de caritate și pentru întreținerea demnă a slujitorilor săi.

§ 2. De asemenea, au obligația de a promova dreptatea socială și, amintindu-și de porunca Domnului, de a-i ajuta din veniturile proprii pe cei săraci.

11. „Incompetența” reciprocă.

Dreptul la libertatea religioasă și în problemele materiale

Biserica și statul sunt instituții autonome și independente una față de cealaltă. În lumina Revelației, Biserica învață voința lui Dumnezeu atât în sfera supranaturală, cât și în cea naturală. În raport cu supranaturalul, Biserica are o putere juridică directă asupra credincioșilor, însă în ordinea naturală, puterea și misiunea ei nu sunt juridice. Aici, ea proclamă principii și, eventual, formulează judecăți morale. În această sferă,

ea nu gestionează juridic problemele temporare. Cele două forme de incompetență juridică, a statului în problemele religioase și a Bisericii în problemele temporare, înseamnă existența și a două drepturi paralele pentru cetățeanul credincios: dreptul la libertatea religioasă în raport cu statul și dreptul la autonomie în problemele temporare în raport cu Biserica. Acest dualism juridic are o importanță foarte mare pentru laicii credincioși în drumul de refacere a unității gândirii creștine: pe de o parte, el cere autorității civile respectarea dreptului la libertatea religioasă, iar în raport cu autoritatea ecleziastică, el cere respectarea dreptului la libertate în problemele temporare. Acționând astfel, în deplină libertate interioară și externă, el contribuie la refacerea unității între ordinea spirituală și cea temporară și la înlăturarea tensiunilor sau conflictelor dintre Biserică și stat, generatoare de mari suferințe și pierderi pentru ambele instituții.

11.1. Libertatea religioasă

Dreptul la libertatea religioasă este un drept natural al persoanei umane. Tema aceasta este prezentată în declarația conciliară *Dignitatis humanae*. Libertatea omului în raport cu Dumnezeu, cu Biserica și cu societatea civilă nu înseamnă o renunțare la principii pe care Biserica le are despre ea însăși și despre misiunea ei în lume:

Conciliul afirmă, în primul rând, că Dumnezeu însuși a făcut cunoscută neamului omenesc calea pe care oamenii, slujindu-i lui, pot ajunge la mântuire și la fericire în Cristos. Noi credem că această unică religie adevărată este cea a Bisericii Catolice și apostolice, căreia Domnul Isus i-a încredințat misiunea de a o răspândi la toți oamenii, spunând apostolilor: „Mergeți și învățați toate neamurile,

botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și învățându-i să păzească toate câte vi le-am poruncit” (*Mt* 28,19-20). Pe de altă parte, toți oamenii au obligația să caute adevărul, mai ales în privința lui Dumnezeu și a Bisericii sale și, odată cunoscut, să-l îmbrățișeze și să-l păstreze. [Totuși], adevărul nu se impune decât prin forța adevărului însuși care pătrunde mințile lin, dar cu putere. Și pentru că libertatea religioasă pe care oamenii o pretind în împlinirea îndatoririi de a aduce cult lui Dumnezeu se referă la imunitatea față de orice constrângere în societatea civilă, ea lasă neatinsă doctrina tradițională catolică despre îndatorirea morală a oamenilor și a societăților față de religia adevărată și față de Biserica unică a lui Cristos¹⁷.

Oadtă stabilite aceste premise care exclud orice formă de indiferentism religios, adică a afirma că toate religiile sunt egale și nu are nicio importanță dacă o persoană aderă la una sau la o alta, Conciliul declară că

persoana umană are dreptul la libertatea religioasă. Această libertate constă în faptul că toți oamenii trebuie să fie imuni la orice constrângere din partea indivizilor sau a grupurilor sociale și a oricărei puteri omenești, astfel încât, în materie religioasă, nimeni să nu fie constrâns să acționeze împotriva conștiinței sale și nimeni să nu fie împiedicat să acționeze conform conștiinței sale, în particular și în public, atât singur, cât și asociat cu alții, între limitele cuvenite. El mai declară și că dreptul la libertatea religioasă este realmente întemeiat pe însăși demnitatea persoanei umane, așa cum este cunoscută din cuvântul lui Dumnezeu revelat și pe calea rațiunii. Acest drept al persoanei umane la libertatea religioasă trebuie în așa fel recunoscut în organizarea juridică a societății, încât să devină un drept civil¹⁸.

¹⁷ *DH*, 1.

¹⁸ *DH*, 2.

Datoria morală de a căuta unica și adevărata religie îl privește pe om, înzestrat cu rațiune, voință liberă și responsabilitate personală. Este posibil ca dispozițiile lui interioare, subiective, să nu fie conforme cu această datorie morală. Însă chiar și în această situație, nimeni nu poate obliga o persoană să îmbrățișeze adevărata credință. Chiar dacă se folosește în mod greșit de libertatea lui morală, omul își păstrează libertatea juridică, externă, de a nu fi constrâns să îmbrățișeze o anumită religie.

Așadar, dreptul la libertatea religioasă nu-și are temeiul într-o dispoziție subiectivă a persoanei, ci în însăși natura ei. De aceea, dreptul la această imunitate persistă și pentru aceia care nu-și îndeplinesc obligațiile de a căuta adevărul și de a adera la el, iar exercitarea acestui drept nu poate fi împiedicată atât timp cât respectă o dreaptă ordine publică¹⁹.

În ceea ce privește diferite confesiuni religioase, nu înseamnă că toate sunt adevărate în mod egal, ci că toate au dreptul de a fi tratate în mod egal de către autoritatea civilă. În ceea ce privește persoana, întrucât dreptul la libertatea religioasă se fundamentează pe demnitatea persoanei umane, nu este necesar aici să se explice deosebiri între diferite tipuri de conștiință morală (adevărată, falsă, în dubiu), deoarece omul are aceeași demnitate, chiar și atunci când greșește. Și, de fapt, este de preferat ca o persoană să greșească în deplină libertate decât să fie constrânsă să accepte adevărul.

Libertatea religioasă nu este doar individuală, ci și colectivă, comunitară, și trebuie recunoscută persoanelor nu doar când acționează individual, ci și comunitar, în comunități. Exceptând situațiile de violare a binelui public, comunitățile au dreptul la imunitate în organizarea după norme proprii, pentru a-l onora pe

¹⁹ DH, 2.

Dumnezeu printr-un cult public și pentru a-și ajuta proprii membri să-și trăiască viața religioasă cu demnitate. La fel, comunitățile religioase au dreptul de a nu fi împiedicate cu mijloace legale sau prin acte administrative de a-și alege, educa și transfera proprii membri, de a comunica cu autorități și comunități religioase din alte țări, de a construi edificii religioase, de a dobândi și administra bunuri. Comunitățile religioase au dreptul de a nu fi împiedicate să-și mărturisească public credința și propria carismă, însă trebuie să aibă grijă să nu profite în mărturia lor de ignoranța sau sărăcia persoanelor, căci, în acest caz, ar leza dreptul la deplina libertate religioasă a altora. În activitatea lor, comunitățile religioase, susținute de adeziunea liberă a oamenilor, pot înființa instituții educaționale, culturale, caritative, sociale etc. Din acest drept reiese un altul, și anume al egalității în fața legii civile, atât a persoanei, cât și a comunităților religioase:

Puterea civilă trebuie să aibă grijă ca egalitatea juridică a cetățenilor, care ține și ea de binele comun al societății, să nu fie vreodată lezată, fie pe față, fie în mod voalat, din motive religioase și să nu se facă discriminare între ei.

Iar dacă,

ținând seama de împrejurările deosebite în care se află un anumit popor, se acordă o recunoaștere civilă deosebită, în orânduirea juridică a statului, unei anumite comunități religioase, e necesar ca, în același timp, să li se recunoască și să li se respecte tuturor cetățenilor și comunităților religioase dreptul la libertate în materie de religie²⁰.

Și chiar dacă undeva unei anumite comunități religioase îi este acordată o recunoaștere civilă deosebită, Conciliul afirmă că Biserica

²⁰ *DH*, 6.

nu își pune speranța în privilegiile oferite de autoritatea civilă; mai mult, ea va renunța la exercitarea anumitor drepturi legitim dobândite acolo unde s-ar constata că folosirea lor ar pune sub semnul întrebării sinceritatea mărturiei sale sau că noile condiții de viață pretind alte reglementări²¹.

Libertatea religioasă își are bazele nu numai în demnitatea persoanei umane, ci și în revelație:

Această doctrină despre libertate își are rădăcinile în revelația divină și de aceea trebuie cu atât mai mult să fie respectată cu sfințenie de creștini. Într-adevăr, deși revelația nu afirmă în mod explicit dreptul la imunitatea față de orice constrângere externă în materie de religie, totuși ea dezvăluie demnitatea persoanei umane în toată amploarea ei, arată respectul lui Cristos față de libertatea omului în îndeplinirea datoriei de a crede în cuvântul lui Dumnezeu și ne învață spiritul pe care ucenicii unui astfel de Învățător trebuie să-l recunoască și să-l urmeze în toate. Prin toate acestea sunt reliefate principiile generale pe care se întemeiază învățătura acestei declarații despre libertatea religioasă. Mai ales libertatea religioasă în societate este în acord total cu libertatea actului de credință creștină²².

Trăirea credinței în deplină libertate în acte și fapte concrete este prezentată în următorul număr al declarației:

Unul dintre cele mai importante capitole ale învățăturii catolice cuprins în cuvântul lui Dumnezeu și propovăduit cu statornicie de sfinții părinți este că omul trebuie să-i răspundă lui Dumnezeu printr-o credință de bunăvoie și că nimeni nu poate fi, așadar, silit să îmbrățișeze credința împotriva voinței sale. Într-adevăr, prin însăși natura sa, actul de credință este voluntar, deoarece omul, răscumpărat

²¹ *GS*, 76.

²² *DH*, 9.

de Cristos Mântuitorul și chemat prin Isus Cristos la înfierea divină, nu se poate atașa de Dumnezeu care se revelează decât dacă, atras de Tatăl, îi oferă lui Dumnezeu o supunere liberă și rațională de credință. Așadar, este pe deplin corespunzător cu natura credinței ca în materie de religie să fie exclusă orice formă de constrângere din partea oamenilor. Prin urmare, principiul libertății religioase contribuie mult la favorizarea unei stări de lucruri în care oamenii pot fi chemați fără piedici la credința creștină, o pot îmbrățișa din toată inima și o pot mărturisii activ prin întreaga lor viață²³.

11.2. Libertatea Bisericii și libertatea religioasă

Acolo unde principiul libertății religioase nu este numai proclamat în cuvinte și întărit de legi, ci este cu sinceritate transpus în practică, Biserica se bucură în sfârșit de condițiile de drept și de fapt ale independenței necesare pentru îndeplinirea misiunii divine, independență pe care autoritățile bisericești au revendicat-o din ce în ce mai insistent în societate. În același timp, creștinii, ca și ceilalți oameni, se bucură de dreptul civil de a nu fi împiedicați să trăiască după conștiința proprie. Așadar, libertatea Bisericii este în concordanță cu acea libertate religioasă care trebuie recunoscută ca un drept pentru toți oamenii și toate comunitățile și trebuie reglementată prin organizarea juridică²⁴.

Armonia între libertatea Bisericii și libertatea religioasă este greu de realizat, mai ales în societatea contemporană, unde Biserica și statul vorbesc în limbaje diferite. Pentru Biserică, fundamentul ultim al libertății ei se găsește în dreptul divin, adică în planul lui Cristos care dorește ca Biserica lui să fie independentă, liberă, autonomă în fața oricărei puteri temporare. Din

²³ *DH*, 10.

²⁴ *DH*, 13.

acest motiv, ea nu poate accepta ca aceste caracteristici ale ei să fie „concesionate” de către stat. Libertatea religioasă a Bisericii mai derivă și din dreptul fundamental al credincioșilor ei, ca ființe umane și cetățeni, cărora legile constituționale, ca legi cu caracter internațional, mondial, le garantează libertatea religioasă atât în forul intern, cât și în cel extern, instituțional. Așadar, libertatea credinciosului este strâns legată de libertatea cetățeanului, libertate garantată de stat.

Libertatea religioasă înțelesă de acesta înseamnă existența unui drept comun, aplicabil tuturor confesiunilor religioase, drept supus legilor statale. Egalitatea tuturor confesiunilor religioase în fața statului nu înseamnă că toate vor fi supuse de acesta aceluiași regim juridic, ci va fi elaborată o legislație adaptată fiecărei Biserici, confesiuni sau cult, care să le permită libertatea de a fi ceea ce sunt, conform naturii proprii și statutelor proprii.

În același timp, este adevărat că Biserica se găsește în lume, credincioșii ei sunt cetățeni supuși legilor statului, mijloacele pe care ei le folosesc în activitatea apostolică sunt ale vieții civile (școli, bunuri culturale, mijloace de comunicare în masă etc.). Asta înseamnă că este nevoie de o armonizare a tuturor acestor mijloace cu legile civile, fără a leza ceva din natura Bisericii și libertățile ei și, în egală măsură, fără a leza drepturile și legile juste ale societății civile. În ceea ce privește libertatea Bisericii, ea are nevoie de „atâta libertate de acțiune câtă e cerută de grija pentru mântuirea oamenilor”²⁵. Statul, în ultimă instanță, trebuie să respecte și să garanteze atâta libertate cât îi este necesară Bisericii în activitățile ei pastorale.

În situația concretă a democrațiilor europene occi-

²⁵ *DH*, 13.

dentale, recunoașterea Bisericii, cu toate consecințele care derivă din principiile de drept divin din partea statelor laice și pluraliste, este greu de crezut că se poate îndeplini. Doar în a doua dimensiune, aceea a respectării libertății religioase, este posibil un limbaj comun între Biserică și stat. Acesta, laic și aconfesional, nu înțelege nota supranaturală a Bisericii. El se declară incompetent în probleme religioase, iar în fața lui toate Bisericile și credințele religioase sunt tratate în mod egal și echidistant. Statul nu se proclamă suveran peste Biserici sau credințe religioase, de unde derivă un raport de paritate, și nu de supunere, între stat și Biserici. În Germania, confesiunile religioase sunt tratate de stat asemenea corporațiilor de drept public. În Italia, în baza articolelor 7 și 8 din Constituție²⁶, atât Biserica Catolică, cât și toate celelalte confesiuni recunoscute sunt tratate în mod egal. În alte state, confesiunile religioase sunt tratate în același mod ca și grupurile sociale reprezentative (sindicate, asociații ale întreprinzătorilor etc.) La nivel internațional, Biserica este prezentă prin instrumente și persoane juridice, precum concordatele, reprezentanțe ale Sfântului Scaun pe lângă diferite organisme etc. Statul, în mersul actual al democrațiilor, elaborează un drept comun pe care îl aplică tuturor confesiunilor religioase, încercând să nu lezeze particularități ale uneia sau alteia dintre acestea.

11.3. Autonomie și laicitate

În doctrina catolică este recunoscută importanța laicității statului, cu propriile ei principii și cu o autonomie bine definită în multe domenii (tehnic, administrativ, politic, în științele exacte etc.), iar aceasta este diferită de laicism, care exclude rolul religiei în principiile

²⁶ <http://www.governo.it/Governo/Costituzione/principi.html>.

morale, ca și în cele umane cu caracter universal. Lai-citatea statului se fundamentează în autonomia realită-ților pământești, autonomie care se concretizează în suveranitatea statelor în conducerea societății civile. Autonomia și suveranitatea statală au drept consecință declararea incompetenței Bisericii în sfera temporară, așa cum autonomia acesteia atrage după sine incom-petența statală în Biserică și în problemele ei spirituale. Coborând de la instituții la persoană, în mod analog se afirmă dreptul credinciosului-cetățean la libertate reli-gioasă în relație cu autoritatea civilă, iar în raport cu Biserica, el are dreptul să fie liber în problemele tem-porare. În acestea, ierarhia Bisericii nu are nicio putere juridică, iar credinciosul este liber și responsabil de opțiunile lui cetățenești, temporare.

Autonomia cetățeanului credincios în cele temporare nu este și în fața legii și a principiilor morale. Atât legea naturală, cât și cea pozitivă divină își păstrează întreaga valabilitate în fața credinciosului, chiar și atunci când se ocupă cu probleme temporare. Pe de altă parte însă, există pericolul de a interpreta magisteriul moral al Bisericii în problemele temporare cu categoriile trecu-tului, în sensul „puterii indirecte” a acesteia în proble-mele temporare, materiale, ceea ce ar întoarce doctrina catolică în acest domeniu cu câteva secole în urmă, într-o teocrație medievală în care Biserica, în dorința de a insta-ura împărăția lui Dumnezeu în această lume, a încercat să controleze științele și întreaga viață a societății, pentru ca nu cumva să devieze de la normele doctrinare și morale creștine. Doctrina conciliară actuală admite și apreciază autonomia comunității politice și a laicilor angajați în bunul mers al societății și, ca atare, o întoarcere în tre-cut este imposibilă, dar tendințe și nostalgii sunt, gene-rate de dorința de dominare înscrisă în ființa umană.

Biserica, în calitate de instituție, nu are niciun drept juridic de a decide în problemele temporare ale comunității politice, iar clericilor le sunt interzise participarea activă în oficii publice civile care comportă exercitarea puterii civile, la fel cum le este interzisă orice formă de negustorie:

Can. 285: § 1. Clericii să se abțină complet de la tot ceea ce nu se potrivește cu starea proprie, conform dispozițiilor dreptului particular. § 2. Clericii să evite tot ceea ce, deși nu este nedemn, este incompatibil cu starea clericală. § 3. Le este interzis clericilor să-și asume oficii publice care comportă o participare la exercitarea puterii civile. § 4. Fără permisiunea Ordinariului lor, să nu administreze bunuri ce aparțin laicilor și să nu desfășoare funcții lumești, care comportă obligația dării de seamă; li se interzice de a se face garanți, chiar cu bunurile personale, fără consultarea Ordinariului propriu; de asemenea, să se abțină de a semna polițe prin care este asumată obligația de a plăti bani fără un motiv bine precizat.

Can. 286: Le este interzis clericilor să exercite, personal sau prin alții, negustoria sau comerțul, fie în avantajul propriu, fie în avantajul altora, fără permisiunea autorității ecleziastice competente.

Can. 287, § 2: Să nu participe activ în partidele politice și în conducerea de asociații sindicale, în afară de cazul când, după aprecierea autorității ecleziastice competente, acest lucru este necesar pentru apărarea drepturilor Bisericii sau pentru promovarea binelui comun.

Can. 289, § 1: Deoarece serviciul militar este mai puțin compatibil cu starea clericală, clericii, ca, de altfel, și candidații la hirotoniri, să nu se înroleze voluntar în armată decât cu permisiunea Ordinariului lor.

Învățătura lui Dumnezeu însă își păstrează mereu intactă actualitatea pentru oamenii credincioși și cetățeni ai statului în același timp. La fel cum principiile

legii morale naturale rămân mereu valabile și de respectat de către orice formă de organizare a comunității politice. Pe de altă parte, creștinul-cetățean, în fața statului are dreptul înăscut la libertate religioasă, iar în fața autorității bisericești își păstrează intact dreptul de a decide liber în problemele temporare. Dreptul la libertatea credinciosului în problemele temporare este stabilit de canonul 227:

Credincioșii laici au dreptul de a le fi recunoscută în realitățile cetății pământești acea libertate care aparține tuturor cetățenilor; totuși, folosindu-se de această libertate, să aibă grijă ca acțiunile lor să fie impregnate de spirit evanghelic și să acorde atenție învățaturii propuse de magisteriul Bisericii, evitând totuși de a prezenta, în problemele opinabile, propria părere ca fiind învățătură a Bisericii.

Autonomia și laicitatea statului pot favoriza însă în mentalitatea societăților democratice actuale și concepția conform căreia religia și credința nu sunt neapărat importante pentru statul laic și, ca atare, Biserica să fie izolată și considerată ca un fel de appendix la instituțiile principale dintr-un stat. În aceste contexte laice, dar cu tendințe laicizante și ateizante, statul nu trebuie să se considere complet străin de Biserică și de cauza ei, asumându-și nu doar o atitudine de înstrăinare, ci chiar de ostilitate tacită. Statul și Biserica, autonome și suverane, trebuie să se cunoască și să se respecte reciproc, considerându-se ambele în serviciul cetățeanului credincios și în promovarea unui bine comun recunoscut, acceptat și promovat de toți. Este nevoie de o laicitate sănătoasă, care respectă deplina autonomie a ambelor instituții, dar promovează în același timp o cooperare în folosul tuturor, pentru binele integral al persoanelor, considerate atât în individualitatea lor,

cât și în comunitățile sau în orice instituție din care fac parte. Fără a favoriza sau defavoriza vreo persoană sau instituție religioasă pe motive religioase, statul trebuie să considere factorul religios ca o afirmare a credinței religioase și un mijloc de promovare a unei etici sănătoase și elevate în spațiul public. Autonomia și laicitatea statului mai înseamnă și că el nu se pronunță asupra principiilor doctrinare ale confesiunilor religioase, nici asupra oportunității în spațiul public a uneia sau alteia dintre ele.

Laicitatea statului reprezintă o necesitate stringentă atât pentru a promova o democrație cât mai bună, cât și pentru a tutela libertatea religioasă a tuturor atât la nivel individual, cât și colectiv, public. În contexte istorice diferite, în raport cu ideologii, doctrine filosofice sau religioase, statul și-a asumat convingeri și atitudini care nu i-au aparținut de drept și a lezat astfel drepturile cetățenilor credincioși, ca și ale instituțiilor religioase. Statul nu are competența de a stabili adevărul și nici de a-l promova, slujindu-se de o tendință sau o anume orientare ideologică sau politică din țara pe care o reprezintă; și cu atât mai mult nu are dreptul de a se proclama el însuși ca fiind adevărul. Statul laic nu are nicio religie, nu creează ideologii și religii de stat, nu combate nicio religie, dar nici nu este ateu; este, simplu, laic.

Privită în evoluția ei istorică, problema laicității statului, recunoscută și apărută chiar de Biserică, este de origine recentă. În prima parte a secolului XX încă mai persista în țările majoritar catolice concepția libertății religioase totale doar pentru religia și populația catolică, la fel cum în țările majoritar ortodoxe aceeași concepție era față de religia și populația majoritar ortodoxă. În prezent, atât în legislația statală, cât și în cea

canonică, religioasă, este promovată laicitatea statului, pornind de la demnitatea persoanei umane și de la ceea ce înseamnă libertatea acesteia, sub toate formele ei de exprimare. În prezent, statele democratice și Biserica s-au apropiat mult în zona aceasta de gândire și acțiune. Omul trebuie tutelat în demnitatea sa sub toate aspectele. Libertatea lui interioară și exterioară înseamnă și pluralism religios, confesional, tutelat de stat, ca și de Biserică, chiar dacă ea este competentă juridic în cele spirituale doar pentru proprii credincioși. Însă pentru toți, indiferent de apartenența lor confesională, Biserica Catolică afirmă că drepturile lor de conștiință și religioase, ce derivă din libertate, ca unul dintre drepturile fundamentale ale persoanei umane, respectarea și promovarea acestor drepturi cer un stat laic, cu o laicitate sănătoasă. Iar statul nu trebuie să se angajeze în a primi sau respinge fenomenul religios și instituțiile care îl tutelează, în funcție de ideologia după care se conduce. El trebuie doar să îl recunoască ca atare, lăsând la libera alegere a fiecărui cetățean să accepte sau nu o religie sau alta, să profeseze sau nu un anume crez religios; limitele și criteriile după care o persoană crede sau nu crede, face parte dintr-o anume Biserică sau comunitate religioasă, reprezintă o problemă personală. Chiar dacă fiecare Biserică sau confesiune religioasă, sau cult își proclamă propria justete și consecvență față de adevărul revelat și îl propun ca atare credincioșilor și oricărei persoane, în spațiul public, fiecărei persoane trebuie să i se tuteleze pe deplin din partea oricărei instituții religioase libertatea de a crede sau nu, de a-și da adeziunea la o confesiune religioasă sau alta. Deci libertatea persoanei umane este intangibilă în fața oricărei instanțe, fie ea religioasă sau civilă, laică. Derivă din aceasta ceea ce am afirmat

deja, și anume că laicitatea statului pornește de la demnitatea persoanei umane și de la libertățile de care ea se bucură în baza dreptului natural, anterior oricărei formulări legislative pozitive, anterior deci și statului.

11.4. Principiul colaborării

În Constituția pastorală despre Biserică în lumea contemporană *Gaudium et spes*, nr. 76, citim:

Comunitatea politică și Biserica sunt independente și autonome una față de alta pe terenul propriu. Însă ambele, deși din puncte de vedere diferite, sunt în slujba chemării personale și sociale a acelorași oameni. Ele își vor exercita acest serviciu în folosul tuturor cu atât mai mare eficacitate cu cât amândouă vor cultiva mai mult o cooperare reciprocă sănătoasă, ținând seama și de împrejurările de timp și de loc.

Deci ambele au o misiune comună, aceea de a fi în slujba omului, a creștinului-cetățean, iar astăzi, în contextul unei lumi în curs crescând de globalizare, nu doar statele naționale, dar și multe instituții internaționale, alături de Biserică, sunt în slujba omnirii, nu doar a propriilor cetățeni sau a propriilor credincioși. Deși rămân independente juridic și incompetente reciproc, ambele instituții au o origine comună (Dumnezeu este izvorul și autorul ordinii naturale și supranaturale) și un scop comun, un destinatar comun: omul credincios. Conciliul proclamă un ideal al înțelegerii și colaborării, fără a leza autonomia și libertatea fiecărei instituții, și în acest spirit trebuie să se desfășoare relațiile dintre Biserică și stat.

Colaborarea însă nu înseamnă confuzie, în sensul ca Biserica să devină un instrument în puterea statului pentru realizarea binelui comun al cetățenilor; și nici statul nu trebuie să devină mâna întinsă a Bisericii

în spațiul temporar pentru îndeplinirea scopurilor spirituale ale credincioșilor. Între ambele instituții sunt teme de interes comun, mixte (apărarea vieții, libertatea sub toate formele ei, educația, căsătoria, statutul juridic al clericilor și instituțiilor ecleziastice etc.), și, ca atare, colaborarea dintre ele este absolut necesară pentru binele persoanelor și al societății. Modele ideale sau perene de colaborare nu există, dar ele se creează și se adaptează în funcție de loc și de timp. Tot la fel, mijloace juridice pentru o colaborare prudentă și înțeleaptă se creează sau se adaptează, păstrând o practică deja multiseculară în Biserică (concordatele, acordurile, reprezentanțele diplomatice²⁷, medierea etc.).

Ca apărătoare a drepturilor fundamentale ale persoanei umane, Biserica își revendică dreptul de a-și exprima propria judecată morală asupra caracterului transcendent al omului, drept creatură a lui Dumnezeu Creatorul, de la care omul vine și la care se va întoarce. Primind de la Dumnezeu mandatul de a-i predica învățătura pentru a-l conduce pe om spre îndeplinirea scopului său, adică mântuirea sufletului și fericirea lui veșnică, Biserica cere statului respectarea misiunii ei și colaborarea acestuia pentru binele comun și integral

²⁷ **Can. 362** – Pontiful Roman are dreptul înăscut și independent de a numi și de a trimite Legații săi să fie pe lângă Bisericile particulare în diferitele națiuni sau regiuni, fie pe lângă state și autorități publice, precum și dreptul de a-i transfera și de a-i rechema, respectând totuși normele dreptului internațional cu privire la trimiterea și revocarea Legaților acreditați pe lângă state. **Can. 363** – § 1. Legaților Pontifului Roman le este încredințat oficiul de a-l reprezenta în mod stabil pe însuși Pontiful Roman pe lângă Bisericile particulare sau chiar pe lângă statele și autoritățile publice la care au fost trimiși. § 2. Reprezintă Scaunul Apostolic chiar și aceia care sunt însărcinați cu o Misiune pontificală în calitate de delegați sau observatori la organisme internaționale sau la conferințe și congrese.

al cetățeanului credincios. Fără a se ancora în vreo ideologie politică, Biserica favorizează raporturi de colaborare cu statul și cu orice instituție sau orientare ideologică, etică, filosofică, ce vizează binele omului. Bazându-se pe doctrina conciliară (*GS*, 92), Biserica promovează dialogul cu toți, chiar și cu cei care o combat, cu toți creștinii și cu cei ce nu sunt creștini, ca și cu cei ce nu au nicio convingere și niciun crez religios, cu ateii. În baza acestei deschideri universale, Biserica dialoghează cu state unde populația este majoritar catolică sau necatolică, precum și cu state unde majoritatea cetățenilor au alte confesiuni religioase (musulmană, hinduistă, budistă, șintoistă etc.).

Recunoscând actuala orânduire și orientare generală a societății, adică pluralistă din toate punctele de vedere, documentele Conciliului Ecumenic al II-lea din Vatican promovează ecumenismul la scară planetară (*UR*), relațiile cu bisericile orientale (*UR*), cu religiile necreștine (*NA*); toate acestea, în baza libertății sub toate formele ei, în special a celei religioase (*DH*), în respectul absolut față de demnitatea persoanei umane. Aici se află baza, platforma comună a dialogului dintre stat și Biserică, a colaborării dintre cele două instituții. Chiar dacă această colaborare își are exprimarea juridică excelentă în sistemul concordatar, totuși actuala orientare a Bisericii favorizează în colaborarea cu statele orice altă formă care poate promova binele comun al oamenilor și libertățile lor, în special cea de conștiință și cea religioasă, acestea două fiind de competența expresă a Bisericii. Concordatele prezintă cu multă claritate statutul juridic al Bisericii într-un stat determinat și este posibil ca, dată fiind contribuția majoră a unei entități catolice la promovarea binelui comun din respectivul stat, acea entitate să se bucure de o tutelă

particulară din partea statului. Într-o atare situație însă, statul nu trebuie să pună în pericol sau să diminueze dreptul la libertate religioasă al tuturor. Și dacă o astfel de tutelare a unei entități catolice ar crea în opinia publică ideea unei favorizări a ei din partea statului, în acest caz autoritatea bisericească catolică trebuie să găsească modalitatea de a renunța cât mai repede la un astfel de regim privilegiat.

În state cu tendințe totalitare, concordatul poate frâna aceste tendințe și poate garanta și asigura cetățenilor credincioși respectarea și practicarea libertății lor de conștiință și religioasă. În timpurile actuale se remarcă însă o creștere a instituțiilor internaționale, o interdependență crescândă în sectoare ale vieții private și publice, ceea ce atrage după sine o diminuare a rolului individului, cetățeanului, a posibilităților lui concrete de afirmare pe toate planurile. Se remarcă și o diminuare a importanței statului, iar cetățenii se plâng de absența acestuia în tutelarea propriilor drepturi. Un concordat într-un stat a cărui importanță scade devine o lege cu o valoare în continuă scădere în importanță și eficacitate, ceea ce nu înseamnă că Biserica renunță la o astfel de stipulare legislativă, ci, luând act de noile realități și orientări sociale, ea își adaptează raporturile cu societățile civile nu numai la nivel național, dar și internațional. Mondializarea sub multiplele ei dimensiuni servește Bisericii în misiunea ei de predicare a cuvântului lui Dumnezeu la toată făptura și de tutelare a drepturilor fundamentale ale persoanei umane, alături de oricare altă instituție care are o finalitate culturală, socială, ideologică etc. Toate împreună colaborează pentru binele integral al omului.

CAPITOLUL IV

TIPOLOGIA RELAȚIILOR DINTRE BISERICĂ ȘI STAT

Principiile Conciliului Ecumenic al II-lea din Vatican permit o gamă largă de sisteme de relații între Biserică și puterea politică. Evident, sunt excluse țările în care religia este victimă a persecuțiilor, deoarece în acele cazuri nu se mai poate vorbi despre un anume tip de *relație*, ci mai degrabă despre negarea sa.

După ce au fost depășite vechile viziuni cezaropapiste, hierocratice, regaliste, cu influență directă sau indirectă, diferitele forme de relații din realitatea contemporană pot fi grupate în trei categorii generale: 1) sisteme confesionale; 2) sisteme de separare; 2) sisteme de coordonare. Bineînțeles, nu putem vorbi despre o schemă rigidă cu linii clare de demarcare. În realitate, deseori pot coexista elemente din diferite sisteme.

1. Sisteme confesionale

Caracteristica fundamentală a acestor sisteme o reprezintă poziția statului care declară o anumită religie ca fiind proprie și oficială. În general, această atitudine se bazează pe două elemente importante: majoritatea populației aparține unei confesiuni determinate sau statul afirmă că respectiva este singura adevărată, prin urmare, merită avantajele oferite de legislația țării respective.

Forma cea mai rigidă de confesionalitate este aceea în care statul devine *teocratic*, adică încorporează în legislația lui normativele religioase. Este cazul unor

țări islamice în care nu există o adevărată libertate religioasă pentru alte religii. Nivelul de toleranță, extrem de scăzut, uneori de-a dreptul inexistent, este diferit de la o țară la alta.

Confesionalitatea poate să ia forme mai moderate atunci când statul, deși se declară pentru o religie oficială, tolerează într-o mai mare sau mai mică măsură alte confesiuni. Acest sistem este prezent, de exemplu, în Grecia¹. Catolicii sunt doar 50.000, iar marea majoritate a locuitorilor sunt ortodocși (10.000.000, adică 95% din populație). În Constituția din 1975², ortodoxia este declarată ca fiind religia *predominantă* (art. 3). De asemenea, este considerată ca religie oficială a statului, cu personalitate de drept public. Deși articolul 13 al Constituției afirmă dreptul libertății religioase, nu se poate desfășura nicio activitate de prozelitism, iar pentru deschiderea unui lăcaș de cult sunt necesare autorizația din partea Ministerului Educației și Cultelor și consimțământul mitropolitului local. Prin urmare, celelalte confesiuni sunt doar *tolerate*.

Sistemul confesional poate fi compatibil și cu o adevărată libertate religioasă, așa cum se întâmplă în Anglia (confesiunea anglicană)³, Danemarca și Norvegia (confesiunea luterană), sau în cazul unor cantoane elvețiene.

¹ P. FERRARI DA PASSANO, „Le relazioni tra lo Stato e le Chiese in Grecia”, *La Civiltà cattolica* I (1998) 553-566. Articolul ne prezintă întreaga structură a Bisericii Catolice în această țară și numărul de credincioși din fiecare dieceză.

² <http://www.hri.org/docs/syntaxa/>.

³ Un studiu foarte bun despre relațiile dintre religie și legislația britanică îl reprezintă teza de doctorat: P.A. DIAPER, *Law and Religion in England between 1532-1994; the legal development of the Established Church, Religious Toleration and Conscientious Objection*, Roma 1999: <http://bibliotecanonica.net/docsaa/btcaak.pdf>. Pe site-ul menționat (o adevărată bibliotecă juridică), se găsesc și multe documente deosebit de importante, referitoare la relațiile dintre Biserică și stat.

Un caz particular este cel al Rusiei, cu care, după anul 1989, Sfântul Scaun a stabilit relații diplomatice. Până la apariția așa-numitei politici *perestroika*, activitatea religioasă din vechea Uniune Sovietică fusese reglementată de o lege din anul 1929, care fusese puțin modificată de unele prevederi ale Conferinței de la Helsinki (1975). În anul 1990 au fost promulgate două noi legi care vizau problematica religioasă (una pentru întreaga Uniune Sovietică și una doar pentru Republica Rusă). Acestea aveau la bază un criteriu asemănător cu cel din Statele Unite: egalitate în drepturi pentru toate religiile. Prin urmare, era suficientă prezentarea unei cereri cu 20.000 de adeziuni la religia sau secta respectivă pentru a fi recunoscută. Nu mai era aproape nicio diferență între diferitele religii și confesiuni și Biserica Ortodoxă, motiv pentru care aceasta din urmă a protestat cu vehemență⁴. În cadrul Bisericii Catolice din Rusia, în noul climat de libertate religioasă au fost înființate administraturile apostolice din Moscova, Novosibirsk și Karaganda (Kazahstan). Alte mișcări și secte religioase care se confruntau cu o puternică opoziție în Occident se bucurau de aceeași libertate: „Copiii lui Dumnezeu”, „Moon”, „Scientology” etc.

În anul 1993 a fost prezentat un nou proiect de lege în care se stabileau situații clare de privilegiu pentru Biserica Ortodoxă. La sfârșitul anului 1996 a fost redactat un nou proiect de lege, iar altul a fost aprobat la 23 iunie 1997. Președintele Elțin a trebuit să se confrunte cu presiuni puternice din partea țărilor democratice, deoarece nu erau respectate principiile dreptului internațional referitoare la libertatea religioasă.

⁴ J.G. GARCIA PEREZ, „La legge russa sulla religione”, *La Civiltà cattolica*, I (1998) 293-299.

Papa Ioan Paul al II-lea a cerut în mod public, într-o scrisoare adresată președintelui Elțin (24.06.1997), ca această lege să nu fie aprobată:

Referitor la Biserica Catolică – afirma papa –, legea conține unele puncte discriminante. Dacă ar fi aprobată, acestea ar putea constitui o amenințare împotriva exercitării activităților pastorale ale Bisericii Catolice și chiar împotriva supraviețuirii sale.

Textul de lege a fost blocat de Elțin și retrimis în Parlament, dar a fost aprobat la 19 septembrie cu puține modificări și, în final, a fost promulgat la 26 septembrie 1997⁵. În preambul este *recunoscut* „rolul deosebit al ortodoxiei în istoria Rusiei, în formarea și dezvoltarea spiritualității și culturii sale” și *respectă* „creștinismul, islamul, budismul, iudaismul și celelalte religii care constituie parte integrantă a moștenirii istorice a popoarelor Rusiei”.

Asociațiile religioase care nu pot demonstra că au cincisprezece ani de existență legală și acelea nou-constituite „se bucură de drepturile persoanei juridice, cu condiția reînnoirii înregistrării lor în fiecare an, până la împlinirea perioadei indicate de cincisprezece ani” (art. 27). Aceeași normă stabilește alte limite și controale în timpul acestei perioade: nu pot să înființeze institute de educație, nu au dreptul să desfășoare activități de cult și de apostolat în institutele de îngrijire și de detenție, nici în cele pentru copii și bătrâni; este interzisă constituirea mijloacelor de comunicare în masă; nu pot fi înființate institute de educație religioasă (seminarii), nici nu pot fi invitați cetățeni străini pentru a desfășura activități religioase etc.

⁵ Vezi: *Legea federală despre libertatea de conștiință și entitățile religioase din 26 septembrie 1997 și Hotărârea Guvernului Federației Ruse nr. 212 din 15 aprilie 2006.*

Într-adevăr, asociațiile religioase care nu pot demonstra că au cincisprezece ani de existență legală rămân blocate la marginea societății: această lege vizează majoritatea comunităților religioase, cu excepția ortodocșilor, musulmanilor, budiștilor și evreilor și a unui număr restrâns de alte grupuri religioase, cu grave consecințe însă pentru catolici. Chiar dacă nu în mod formal sunt private de personalitate juridică, acestor comunități religioase le este interzisă prin lege orice activitate în afara propriu-zisei celebrări liturgice și sunt constrânse să aibă o educație religioasă marginală, limitată exclusiv la proprii adepți credincioși.

2. Sisteme de separare

Referitor la aceste sisteme se pot evidenția trei caracteristici: a) nicio religie nu este declarată religie oficială a statului; b) religiile și confesiunile sunt asociații de drept privat, supuse dreptului comun; c) este recunoscut dreptul la libertatea religioasă.

Cazul emblematic este cel al Statelor Unite ale Americii. În Constituția americană⁶, articolul 6, 3 stabilește că Guvernul Statelor Unite nu obligă pe nimeni la un jurământ religios drept condiție pentru a deține funcții și responsabilități publice. Prin primul amendament, în anul 1791, a fost stabilit principiul prin care Congresul nu putea să promulge nicio lege care să instituie sau să interzică cultul unei religii. Această lege, care doar limita puterile Congresului, a fost completată prin cel de-al XIV-lea amendament, după Războiul Civil:

Niciun stat nu va putea să priveze o persoană de viață, de libertate sau de proprietate fără două instanțe procesuale... nici nu va putea să nege oricărei persoane protecție egală din partea dreptului.

⁶ http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm

În anul 1940, Curtea Supremă a declarat că și libertatea religioasă face parte din drepturile garantate de *Bill of Rights*, care deveniseră aplicabile în mod direct în virtutea celui de-al XIV-lea amendament. În Statele Unite există, așadar, principiul separării (văzut ca un *wall of separation* – zid al separării) între stat și religie. Prin urmare, este interzisă în mod oficial sprijinirea religiei de către stat. Cu toate acestea, este posibilă existența unei favorizări față de inițiative concrete (de exemplu, sunt scutite de anumite taxe instituțiile religioase nonprofit). Comunitățile confesionale își desfășoară activitatea în cadrul dreptului comun (nu sunt sisteme de relații instituționale).

Statele Unite și Sfântul Scaun au avut relații diplomatice între 1848 și 1867, dar au fost întrerupte din mai multe motive (lipsa de fonduri în Departamentul de Stat, pierderea statelor pontificale, dar mai ales motivul constituțional al separării dintre Biserică și stat). Între 1939 și 1950 trebuie amintită activitatea desfășurată de reprezentantul american pe lângă Sfântul Scaun, Myron C. Taylor, fără a fi stabilite însă relații diplomatice oficiale. Acestea au fost reluate abia la 1 ianuarie 1984, primul ambasador fiind W.A. Wilson.

Această lipsă de relații diplomatice oficiale cu Sfântul Scaun explică în mare măsură rolul important pe care îl are Conferința Episcopală a Statelor Unite în contactele cu autoritățile federale. Într-adevăr, există două organisme de reprezentare a episcopilor: *National Catholic Conference of Bishops (NCCB)*⁷ (conferință episcopală în sensul dreptului canonic) și *United States Catholic Conference (USCC)* (corporație civilă). Ambele au aceiași membri cu aceleași responsabilități. Cu toate acestea, *USCC* are misiunea de a trata cu autoritățile civile problemele de interes național, în special politicile

⁷ Site-ul oficial: <http://www.usccb.org/>

legislative și administrative, de educație, pace și dreptate socială, etică publică (de exemplu, eutanasia și avortul), politica externă a Statelor Unite în dimensiunea sa morală etc. Activitatea sa se desfășoară prin intermediul scrisorilor pastorale, mesajelor, rezoluțiilor etc. și se adresează nu doar catolicilor, ci tuturor cetățenilor.

Un alt caz de sistem *separatist* este cel al Franței. Din motive laiciste a fost emanată legislația de separare între anii 1905 și 1915. În pofida acestei legislații, au fost re-stabilite relațiile diplomatice cu Sfântul Scaun în 1921.

Pe teritoriul Franței, unele provincii istorice au relații diplomatice cu Sfântul Scaun cu un anumit specific: de exemplu, Concordatul napoleonic din 1801 este încă în vigoare în teritoriile din Alsacia și Moselle. În restul Franței nu există un concordat în adevăratul sens al cuvântului, ci au fost semnate între 1921 și 1924 anumite acorduri particulare cu Sfântul Scaun prin mecanisme diplomatice (*aide-mémoire* și schimburi de note diplomatice) referitoare la numirea episcopilor, Facultatea de Teologie de la Strasbourg și asociațiile diece-zane pentru susținerea clerului. În 1926 au fost semnate două acorduri în materie de titulaturi liturgice în teritoriile încredințate Franței în Orientul Mijlociu, iar în 1974, printr-un schimb de note, au fost stabilite statutul Bisericii și cel al al mănăstirii Trinită dei Monti din Roma; de asemenea, s-au stabilit normele referitoare la funcționarea Centrului de studiere a pedagogiei religioase în cadrul Universității din Metz.

Un al treilea exemplu din această categorie se regăsește în Mexic. Constituția mexicană din 1917 prevedea o serie de măsuri îndreptate în mod evident împotriva Bisericii Catolice⁸. După 1980, Conferința Episcopală

⁸ Se interzicea participarea Bisericii la activitatea de educație primară și secundară (art. 3); ordinele religioase erau interzise (art. 5); ceremoniile religioase puteau fi desfășurate doar în interiorul

din Mexic a jucat un rol important în relațiile cu statul mexican, în calitate de reprezentant al Bisericii Catolice, pe lângă activitatea proprie a Sfântului Scaun. În anul 1991 s-a ajuns la modificarea normelor constituționale contrare Bisericii și s-au restabilit relațiile diplomatice cu Sfântul Scaun.

3. Sisteme de coordonare

Din această categorie fac parte acele relații care prezintă următoarele caracteristici: a) laicitatea statului; nicio confesiune nu este religie oficială sau de stat; b) recunoașterea Bisericii Catolice ca interlocutor calificat, fapt care permite instituirea de relații de drept public; c) expresia concretă a acestei recunoașteri este de obicei existența concordatelor, înțelese ca acorduri supuse normelor de drept internațional.

Acest sistem este prezent astăzi într-un număr semnificativ de țări europene (Italia, Spania, Germania, Portugalia, Austria; în ultimii ani au fost semnate concordate cu diferite țări din Europa de Est). Același sistem se întâlnește în aproape toate țările din America Latină, în unele țări musulmane și în Israel.

Sistemul german de relații dintre Biserică și stat are unele caracteristici deosebite: este încă în vigoare, pentru întreaga Germanie, Concordatul din 1933. Principalele confesiuni religioase sunt corporații de drept public, cu posibilități de acorduri bilaterale cu diferitele landuri. Activitatea socială și caritativă a Bisericii primește finanțare statală în urma unor acorduri încheiate cu autoritățile guvernamentale.

bisericilor (art. 24); bisericile aparțineau statului (art. 27); Biserica nu avea un statut legal; căsătoria canonică nu era recunoscută. Vezi: <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf>

CAPITOLUL V

PERSONALITATEA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ A SFÂNTULUI SCAUN

1. Biserica Catolică și Dreptul Internațional

Începutul dreptului internațional coincide, și nu în mod întâmplător, cu sfârșitul ideii medievale de *respublica christiana*, în care autoritatea supremă în interiorul unei societăți omogene era rezervată Bisericii. Formarea statelor naționale moderne (secolele XV-XVIII), Reforma protestantă în aspectele ei antiromane și anticatolice, ca și războaiele religioase au pus capăt oricărei forme de subordonare a statelor față de o autoritate religioasă supranațională, adică cea catolică papală.

Ca punct de referință pentru începuturile dreptului internațional modern poate fi considerată Pacea de la Westfalia (1648), care a pus capăt Războiului de 30 de ani dintre catolici și protestanți. Principiile care stăteau la baza semnării documentului au influențat evoluția ulterioară a societății moderne internaționale și a dreptului său. Într-adevăr, s-a trecut de la *respublica christiana* medievală (organizarea generală a comunității creștine în numele lui Dumnezeu) la comunitatea statelor suverane și independente, adică a societății internaționale.

Cu alte cuvinte, societatea internațională apare ca o societate a statelor suverane, nu doar ca supremație în interiorul propriului teritoriu, ci și în exterior, ca manifestare a independenței față de orice altă putere

sau autoritate politică sau religioasă. Puterea statelor formate pe motive naționale nu derivă dintr-o concesie sau delegare a puterii lor din partea vreunei autorități superioare, ci este fundamentată în națiune. Se întrevede deja societatea democratică modernă și contemporană, unde originea puterii nu mai vine de sus, sau de la vreo instanță exterioară, ci rezidă în locuitorii-cetățeni ai unui stat. Încet, dar sigur, se trece de la teocrație la democrație, de la supremația lui Dumnezeu și a reprezentantului său pe pământ, papa, în comuniune strânsă cu regele sau împăratul catolic, la supremația omului. Din structura ierarhică tipică a Evului Mediu, cu Biserica și Imperiul la conducerea unei societăți omogene din punct de vedere religios, se face, așadar, trecerea la așa-zisul sistem european de state, în care pluralității de state suverane și independente i se adaugă și diversitatea religioasă, rezultată în urma Reformei protestante. Dreptul internațional se naște, mai ales, ca drept al „coexistenței” și de coordonare între diferitele suveranități ale statelor europene din acea perioadă.

Referitor la poziția Bisericii și a Sfântului Scaun față de schimbarea esențială a rolului său în societatea europeană, dificultățile nu au fost doar la nivel de „putere”, ci și la nivel de principii doctrinare: dreptul internațional se formează ca o combatere a ordinii supranaționale pe care Sfântul Scaun își construise propria concepție a dreptului natural și, în consecință, va fi diferit de dreptul natural așa cum îl propunea tradiția catolică. Dreptul natural propus de ideologii dreptului internațional nu avea nicio referire la Dumnezeu și la voința Lui exprimată în Sf. Scriptură și în Tradiția Bisericii. Tentativa de a instaura o ordine internațională pe aceste raționamente care nu luau în considerare dimensiunea religioasă a relațiilor dintre state

nu putea să nu influențeze principiile doctrinei catolice și, implicit, poziția Sfântului Scaun față de noua ordine internațională.

În pofida acestor schimbări radicale, în „noua ordine” instaurată în Europa, papa își menținea calitatea de suveran al unui stat. Această realitate permitea din punct de vedere politic o situație de paritate cu ceilalți suverani. Astfel, în mod paradoxal, aceste secole care combat teocrația pontificală sunt acelea care ajută afirmarea personalității internaționale a Sfântului Scaun, dar nu în sensul unei hegemonii directe religioase, spirituale și indirecte în problemele temporare, cât mai mult ca o afirmare la scară internațională a unui stat și a suveranului ei, papa. Așa au mers lucrurile până când Statul Pontifical a fost desființat și încorporat în Regatul Italiei. Din 1929, când este înființat statul Vatican, și până în prezent, papii au din nou un stat care servește ca suport material, juridic, în relație cu alte state, iar papalitatea s-a adaptat normelor reglementărilor internaționale în diferitele aspecte ale relațiilor sale externe.

Schimbarea opticii internaționale, de la una de coexistență la una de cooperare, a fost și rezultatul unor evenimente istorice. Procesul de decolonizare, căderea imperiilor și, mai recent, ieșirea de sub sfera de influență sovietică a țărilor din Estul Europei au avut drept consecință apariția unor state neomogene din punctul de vedere al vieții sociale, religioase, culturale, dar care și-au manifestat dorința de a fi încorporate în societatea internațională. După cel de-al II-lea Război Mondial și cu lecțiile pe care omenirea le-a învățat de la acesta, o dată cu înființarea Organizației Națiunilor Unite și cu noua sensibilitate față de apărarea drepturilor omului, s-au deschis noi spații de colaborare internațională.

Noul context este favorabil Bisericii și misiunii ei evanghelizatoare și de promovare a binelui omului, iar ea se regăsește din plin în acest context internațional atunci când este implicată în problematici care au ca subiect pacea, dezvoltarea, cooperarea, drepturile omului, protecția naturii etc. Ea este prezentă în diferitele foruri internaționale cu propria contribuție, în limitele misiunii ei specifice și în acord cu normele dreptului internațional. Această contribuție este apreciată de comunitatea internațională, fapt datorat și autorității morale deosebite a Sfântului Scaun.

În acest context, Biserica găsește instrumente valide și în concordanță cu propria natură pentru a putea garanta libertatea ei de acțiune. În contextul contemporan al consolidării relațiilor internaționale dintre state, Sfântul Scaun se prezintă nu doar ca un stat suveran, ci mai mult ca un apărător al intereselor religioase ale creștinilor catolici, dar și un susținător al principiilor bunei conviețuiri între oameni, ca și al drepturilor lor fundamentale. Integrarea Sfântului Scaun în spațiul dreptului internațional a avut drept consecință abandonarea practică, la nivelul relațiilor juridice, a teoriei puterii indirecte a Bisericii în problemele temporare. Într-adevăr, sunt incompatibile „puterea indirectă” și dreptul internațional, înțeles ca un drept între egali, fondat pe principiul colaborării între entități suverane (în puterea indirectă, punctul de referință este o relație de subordonare a statului față de Biserică). În același timp, legătura cu dreptul internațional înseamnă, în mod analog, și o depășire a teoriei lor regaliste și jurisdicționaliste.

2. Entitățile cu statut de subiect de drept internațional

Dreptul internațional poate fi definit ca un ansamblu de principii și reguli juridice de conduită, a căror respectare este considerată obligatorie de către state și de alte entități cu statut de subiect de drept internațional. În același timp, acest drept reglementează relațiile dintre entitățile care compun comunitatea internațională. În dreptul internațional se disting două categorii de izvoare: a) normele dreptului internațional *general* sau *cutumiar* (norme care sunt recunoscute și acceptate în mod general de către membrii societății internaționale); b) normele dreptului internațional *particular* sau *convențional* (dreptul internațional pozitiv).

Spre deosebire de multe legislații statale, în care cutuma, ca izvor al dreptului, ocupă o poziție secundară și marginală, în dreptul internațional are un rol foarte important. Este evident că, tratându-se ca norme care nu au fost redactate în scris, descoperirea regulilor cutumiere presupune un efort extrem de anevoios. Unele dintre mijloacele prin care se poate ajunge la ele sunt tratatele internaționale, corespondența diplomatică, instrucțiunile guvernelor către proprii agenți, actele și rezoluțiile conferințelor și organizațiilor internaționale, atitudini concrete ale unui guvern față de un altul etc. Toate acestea explică de ce *codificarea* dreptului internațional general a fost considerată ca fiind necesară pentru a cunoaște cu certitudine izvoarele sale. Această codificare are la bază diferitele *Convenții internaționale*¹.

¹ În cadrul ONU există *Comisia de drept internațional* (înființată prin Rezoluția nr. 174-II a Adunării Generale a Națiunilor Unite din 21 noiembrie 1947), al cărei scop principal este acela de a promova dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și codificarea sa, adică formularea cu o mai mare precizie și în mod sistematic a

Deoarece în comunitatea internațională tipul de entitate independentă este statul, se afirmă că tocmai statul este subiectul prin excelență al dreptului internațional. Totuși, o dată cu înființarea de organisme și servicii internaționale, îndeosebi imediat după Primul Război Mondial, conceptul de suveranitate înțeles ca prerogativă a statului și bază a dreptului internațional a fost revizuit. S-a ajuns la concluzia că noțiunea de suveranitate nu este asociată în mod necesar cu un teritoriu, pentru că teritoriul este doar un criteriu de determinare a competenței, dar nu unicul.

Suveranitatea, în sinteză, înseamnă puterea juridică autonomă, iar domeniul ei de aplicare poate să depindă de mai mulți factori. Ceea ce în dreptul internațional rezultă a fi determinant este independența și nesupunerea față de o autoritate superioară: entitățile între care se stabilesc normele internaționale sunt entități care se plasează unele în fața celorlalte în calitate de egale. Există însă și structuri instituționale care sunt în mod uzual denumite „organizații internaționale” sau „organizații interguvernamentale”. Grupările revoluționare, guvernele din exil, mișcările de eliberare națională sau de emancipare rasială sunt alte exemple studiate de materia de specialitate ca posibile entități cu statut de subiect de drept internațional diferite de stat.

normelor de drept internațional. Pe baza proiectelor înaintate de Comisie, au fost convocate de Națiunile Unite diferite Conferințe internaționale, care ulterior au adoptat textul diferitelor *Convenții*. De exemplu, Convenția asupra dreptului referitor la apele mărilor (Geneva, 1958); Convenția asupra relațiilor diplomatice (Viena, 1961); Convenția asupra relațiilor consulare (Viena, 1963); Convenția referitoare la dreptul tratatelor (Viena, 1969); Convenția asupra reprezentanței statelor în relațiile lor cu organizațiile cu caracter universal (Viena, 1975) etc.

3. Sfântul Scaun, subiect de drept internațional

În ochii observatorului extern apar trei realități care pot avea importanță față de comunitatea internațională: a) *Biserica Catolică*, înțeleasă ca o comunitate internațională de credincioși, dotată cu un drept juridic independent și suveran (dreptul canonic); b) *Statul Cetatea Vaticanului* (SCV), realitate teritorială născută în urma Pactelor Laterane dintre Italia și Sfântul Scaun în 1929; c) *Sfântul Scaun*, înțeles ca organ de guvernare fie de Biserica Catolică, fie de SCV.

Legătura dintre cele trei realități este evidentă și nu este ușor să definim rolul fiecăreia dintre ele din punctul de vedere al dreptului internațional. Într-adevăr, pentru unii faptul că Sfântul Scaun este considerat un subiect internațional s-ar deduce din suveranitatea sa asupra entității teritoriale Statul Cetatea Vaticanului; alții recunosc acest drept doar pentru SCV și doar prin extensie și Sfântului Scaun; pentru alții subiectul nu este altcineva decât Biserica Catolică, a cărei activitate internațională s-ar desfășura prin intermediul Sfântului Scaun și a SCV. Sintetizând, conform fiecărui punct de vedere, s-ar putea vorbi despre trei entități cu statut de subiect internațional, despre două (Sfântul Scaun și SCV) sau despre una singură (doar Sfântul Scaun).

O distincție adecvată de planuri și de concepte ar putea permite o analiză mai profundă a diferitelor chestiuni ce trebuie tratate referitor la aceste realități.

În dreptul canonic, „sub denumirea de Scaunul Apostolic sau Sfântul Scaun este inclus nu numai Pontiful Roman, ci sunt incluse – dacă nu se constată altfel din natura lucrului său sau din context – și Secretariatul de Stat, Consiliul pentru afacerile publice ale Bisericii și

alte organisme ale Curiei romane” (can. 361)². În conformitate cu acest canon, se obișnuiește a se face distincție între un sens „restrâns” al conceptului de Sfântul Scaun (oficiul Romanului Pontif) și sensul „larg” (organisme ale Curiei Romane). În acest sens, și cano-nul 113, 1 afirmă: „Biserica Catolică și Scaunul Apostolic sunt persoane morale prin puterea aceleiași orânduiri divine”.

Aceste norme canonice, care, de altfel, nici nu sunt luate în considerare de dreptul internațional, deoarece conțin afirmații teologice, nu sunt adecvate pentru a evalua și a defini modul de a fi subiect al Sfântului Scaun în dreptul internațional.

Eventuala modalitate de a înțelege aspectul de subiect internațional al Bisericii Catolice este faptul că puterea sa juridică și de activitate (adică de a înfăptui opere internaționale relevante) a fost mereu atribuită Sfântului Scaun, și niciodată Bisericii ca atare. Cu alte cuvinte, Sfântul Scaun a fost mereu „prezent” în contextul dreptului internațional și Biserica înțelegea ca o comunitate de credincioși. De aceea, deși este foarte clar că Biserica are o orânduire juridică primară și originară (dreptul canonic) și, prin urmare, o putere autonomă de auto-organizare, acest lucru nu înseamnă în principiu că poate fi și subiect de drept internațional. Cine activează la nivel internațional sub numele de Sfântul Scaun este, oricum, Romanul Pontif.

Trebuie ținut cont și de existența unei realități teritoriale numite Statul Cetatea Vaticanului. În general, față de pozițiile „stataliste” prezente în unele ambien-te și în lucrările unor scriitori (cei care afirmă că este necesară asocierea subiectului internațional cu statalitatea), este important să reafirmăm că personalitatea

² *Codul de Drept Canonic*, Presa Bună, Iași 1995, 87.

internațională a Sfântului Scaun este un fapt independent de exercitarea suveranității teritoriale, fie referitor la Statul Pontifical înainte de 1870, fie astăzi, referitor la Statul Cetatea Vaticanului.

Dovada cea mai bună pentru a demonstra cele afirmate anterior sunt evenimentele politice internaționale dintre 1870 și 1929, perioadă în care nu mai existau Statele Pontificale, iar SCV nu era încă recunoscut. În acei ani Sfântul Scaun și-a exercitat toate drepturile și îndatoririle proprii unui subiect internațional și în mod particular *ius legationis*, activ și pasiv, dar și *ius tractandi*, prin semnarea diferitelor Acorduri sau Concordate³ și prin activitatea de mediere și arbitraj internațional. În sfârșit, chiar și Pactele Laterane au fost semnate de Sfântul Scaun, recunoscut de Italia la nivel de relații internaționale, și nu de SCV, deoarece acesta nu era încă înființat.

În mod mai concret, activitatea internațională a Sfântului Scaun, recunoscut în activitatea diplomatică internațională, se manifestă prin mai multe aspecte:

a) Exercitarea *ius contrahendi*, prin semnarea *tratatelor* numite Concordate, Acorduri, Convenții etc. Aceste tratate au fost recunoscute la nivel mondial în practica internațională ca adevărate pacte de drept internațional.

³ Acordurile cu Rusia (1882), Concordatul cu Guatemala (1884), Convențiile cu Elveția pentru Cantonul Ticino (1884-1888) și pentru Dieceza de Basel (1884), Concordatul cu Portugalia asupra patronatului în Indiile Orientale (1886), Concordatul cu Muntenegru (1886), cu Columbia (1887), Acordurile cu Marea Britanie pentru Insula Malta (1890), Concordatul cu Ecuador (1890), Convenția cu Spania (1904), Concordatul cu Serbia (1914), Concordatele cu Letonia (1922), Bavaria (1924), Polonia (1925), România (1927), Lituania (1927), *Modus vivendi* cu Cehoslovacia (1927), Convențiile cu Portugalia pentru Indiile Orientale (1928) și cu Columbia asupra misiunilor (1928).

b) Participarea în acorduri, instituții internaționale și convenții multilaterale; activitate pe lângă organizațiile internaționale.

c) Sfântul Scaun face parte din Organizația Națiunilor Unite, cu posibilitatea de a participa cu drepturi depline în conferințele interguvernamentale convocate de organizațiile din sistem.

d) Din punctul de vedere al *cutumelor* internaționale, Sfântul Scaun se consideră și este considerat ca destinatar al normelor cutumiare specifice relațiilor dintre entitățile cu statut de subiect internațional (semnarea de tratate, legații diplomatice etc.).

e) Dreptul de legăție activ și pasiv, recunoscut în mod universal.

f) Mediere și arbitraj.

Sfântul Scaun se bucură de statutul de subiect internațional, deoarece constituie un centru de putere independent care realizează acte juridice proprii. Prin urmare, exercită o suveranitate externă, care este o reflecție a celei pe care o posedă în interiorul Bisericii. Această suveranitate se manifestă prin unitatea sa organizatorică, izvor al capacității de a fi subiect de norme și relații internaționale, și prin intermediul independenței sale, înțeleasă ca o nesubordonare față de alte puteri.

Specificul său derivă din faptul că nu este asociat în aceste caracteristici de o realitate teritorială, așa cum se întâmplă în cazul altor state. Doar Sfântul Scaun s-a afirmat ca „autoritate” efectiv independentă, dar nu se poate spune același lucru despre Biserica Catolică în general sau despre organisme sale ecleziastice.

În concluzie, suveranitatea Romanului Pontif este baza reală a statutului de subiect internațional al Sfântului Scaun. Doar lui îi sunt recunoscute *iure proprio*,

în calitate de entitate suverană, drepturile specifice ale subiectului internațional cu o dublă titulatură: organism central de guvernare a Bisericii Catolice și a Statului Cetatea Vaticanului. Din punct de vedere istoric însă, recunoașterea statutului de subiect internațional nu s-a bazat în mod esențial pe aceste elemente personale sau teritoriale, ci mai degrabă pe *autoritatea morală*, recunoscută chiar și de statele necatolice.

Trebuie subliniat faptul că, din punctul de vedere al dreptului internațional, elementul fundamental nu este atât tipul de autoritate (temporală sau spirituală), cât exercitarea *de facto* de-a lungul secolelor a activităților specifice subiecților internaționali. Cu alte cuvinte, condiția istorică de suveranitate și independență a Sfântului Scaun constituie baza statutului său internațional.

Această realitate este în general acceptată de comunitatea internațională, iar acele voci singulare care critică statutul său au mai degrabă un substrat ideologic. Datorită poziției sale ferme asupra unor probleme sociale sau în materie de etică (avortul, etica sexuală), unii ar dori ca Sfântului Scaun să-i fie retras statutul de membru cu drepturi depline al ONU și al altor foruri internaționale, dar recunoașterea de care se bucură la nivel mondial îi asigură un loc onorabil în relațiile internaționale, Biserica Catolică găsindu-se într-o poziție analogă cu cea a altor state, care îi permite tipul de relație juridică, specifică dreptului internațional (relații între entități suverane, autonome, cu putere de auto-organizare). Când vocea morală a Sfântului Scaun sau conținutul învățăturii creștine, al cărei predicator și garant este, devin prea incomode pentru anumite state sau organisme internaționale, se întâmplă ca el să nu mai fie luat în considerare în relație cu acestea, sau să fie

abrogate în mod unilateral acorduri sau concordate semnate între cele două părți⁴.

4. Statul Cetatea Vaticanului în legislația internațională

Statul Cetatea Vaticanului este realitatea teritorială înființată în urma Pactelor Laterane dintre Sfântul Scaun și Statul italian în anul 1929, cu scopul de a garanta independența Sfântului Scaun în exercitarea activității sale de conducere asupra Bisericii universale.

Sfântul Scaun își desfășoară activitatea pe plan internațional în calitate de organism central de conducere a două entități diferite: Biserica Catolică și SCV. Doctrina juridică referitoare la statutul SCV în legislația internațională este în general situată pe două poziții (teorii moniste și dualiste): unii specialiști sunt de părere că SCV nu este subiect de drept internațional într-un mod distinct de Sfântul Scaun; alții, dimpotrivă, recunosc Statului Cetatea Vaticanului statutul de subiect de drept internațional diferit de cel al Sfântului Scaun, chiar dacă în strânsă legătură.

Dintre argumentele care evidențiază statutul de subiect de drept internațional al SCV, enumerăm câteva:

a) Voința părților contractante a Pactelor Laterane (Statul Italian și Sfântul Scaun, ambii cu statut de subiect de drept internațional) a fost tocmai aceea de a constitui o entitate statală. În acest sens, în următorii ani, între SCV și Italia au fost semnate diferite acorduri pe materii tehnice, care privesc relațiile dintre două state⁵.

⁴ Un exemplu poate fi abrogarea unilaterală de către guvernul comunist de la București în anul 1948 a concordatului semnat între Sfântul Scaun și Guvernul regatului România în anul 1927.

⁵ De exemplu, Convenția asupra vămilor (30 iunie 1930), Convenția monetară (2 august 1930 și 20 iunie 1942), Convenția asupra serviciilor poștale (29 iulie 1929) etc.

Italia, așadar, și-a conformat întotdeauna relațiile sale cu SCV pe modelul specific al relațiilor dintre entități cu statut de subiect de drept internațional. În consecință, SCV este un adevărat stat, cu o legislație proprie deosebită de Codul de Drept Canonic, însă adânc înrădăcinată în acest cod și dependentă de acesta.

b) Alte state au recunoscut în mod explicit statutul de subiect de drept internațional al SCV. Așa a fost în cazul Concordatelor cu Spania (1953), Republica Dominicană (1954) și Venezuela (1964), în care este recunoscută „personalitatea juridică internațională a Sfântului Scaun și a SCV”.

c) Activitatea internațională a Sfântului Scaun și a SCV în mod practic a fost diferită, în funcție de subiectul tratat. În cazul Sfântului Scaun, activitatea sa a vizat materiile care țin de misiunea și activitățile Bisericii, de drepturile credincioșilor catolici, de magisteriul său moral etc. Sfera de competență a SCV este orientată spre sectoarele cu specific tehnic din structurile sale teritoriale.

În concluzie, putem afirma că este mai indicat să vorbim despre un „dublu titlu de suveranitate” exercitat de Sfântul Scaun asupra a două realități distincte: Biserica Catolică și SCV. Cele două suveranități sunt diferite, însă ambele promovează binele Bisericii și îndeplinirea misiunii sale.

Cu alte cuvinte, este o realitate faptul că Pontiful Roman (Sfântul Scaun în sensul restrâns) este în același timp suveran temporal și Cap al Bisericii. El acționează însă într-un mod diferit în cele două oficii, chiar dacă se folosește de aceleași structuri și de aceiași reprezentanți diplomatici.

La nivelul relațiilor internaționale, subiectul care participă și își asumă diferitele drepturi și obligații

este Sfântul Scaun. În funcție de circumstanțe și de problemele dezbătute, decide dacă intervine în numele său propriu sau, în conformitate cu o formulă de acum consolidată (atunci când este vorba despre relații în care chestiunile tratate sunt teritoriale), „în numele și din dispoziția Statului Cetatea Vaticanului”.

CAPITOLUL VI

PACTELE LATERANE¹

Pactele Laterane, semnate la 11 februarie 1929 de cardinalul Pietro Gasparri din partea Sfântului Scaun și Benito Mussolini din partea Regatului Italiei, stabileau o recunoaștere reciprocă între Cetatea Vaticanului și Regatul Italiei. Au luat numele palatului „San Giovanni” din Lateran, în care a avut loc semnarea acordurilor, care au fost negociate între cardinalul secretar de stat Pietro Gasparri, reprezentând Sfântul Scaun, și Benito Mussolini, conducătorul guvernului fascist de atunci, în calitate de prim-ministru al Italiei. Raportul dintre stat și Biserică era prima disciplină din legea numită *Legge delle Guarentigie*, aprobată de Parlamentul italian la 13 mai 1871, după ocuparea Statului Pontifical.

1. Conținutul acordurilor

Acordurile sunt constituite din trei documente diplomatice distincte:

- un *Tratat* care recunoaște independența și suveranitatea Sfântului Scaun și care creează Statul Vatican;
- una dintre anexele acestui Tratat este o *Convenție financiară* care plătește Sfântului Scaun o anumită sumă pentru pierderile din 1870;
- un *Concordat* între Sfântul Scaun și Statul Italian, care definește statutul juridic al Bisericii Catolice în Italia.

¹ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html

În convenția financiară se stabilea plătirea sumei de „750 milioane de lire și a ulterioarelor cote de stat... pentru o valoare nominală de un miliard de lire” pentru pagubele financiare suportate de Statul papal în urma ocupării sale de către trupele armatei *Risorgimento*-ului. În urma *Concordatului*, papa permitea supunerea candidaților episcopi și arhiepiscopi față de guvernul italian. El le cere episcopilor să jure credință statului italian înainte de a fi aleși, dar interzice clerului de a lua parte la politică. Singurul episcop care nu era obligat să jure credință Italiei era vicarul papei. Această excepție de la regulă, prevăzută în Concordat, reprezenta un semn de respect arătat independenței papei față de Italia. Vicarul său nu trebuia să depună jurământul, pentru că reprezenta episcopul Romei, care este papa. Guvernul italian permitea reinstituirea legislației referitoare la căsătorie și divorț în conformitate cu cea a Bisericii Catolice și oferea clerului posibilitatea de a fi scutit de serviciul militar. Acordurile au garantat Bisericii unele beneficii. Astfel, religia catolică era recunoscută ca religie de stat în Italia. Acest fapt va avea importante consecințe în sistemul public școlastic. Se instituie, chiar dacă prin modalități diverse, învățarea religiei catolice în școli.

2. Retrospectiva semnării Concordatului

Rezultatele remarcabile ale *Concordatului* dintre stat și Biserică din 1929 pentru rezolvarea divergențelor dintre cele părți, numite cu titlul generic *questione romana*, au fost obținute în urma inițiativei a trei preoți: părințele Giovanni Genocchi, ce făcea parte din Congregația *Misionarii Sfintei Inimi*, Don Giovanni Minozzi, fondator al acesteia, și părintele Giovanni Semeria. Acesta din urmă a oferit casa propriilor părinți ca loc

unde cei trei s-au întâlnit și au discutat posibilitățile de a găsi o soluție pentru a reconstrui relațiile dintre stat și Biserică. Discuțiile și activitatea în sine au durat trei zile, la sfârșitul cărora părintelui Genocchi i s-a încredințat misiunea de a-i comunica secretarului de stat al Vaticanului, cardinalul Pietro Gasparri, rezultatul acelei munci.

Înaltul prelat de la Curia Vaticană a rămas impresionat de inițiativa personală a celor trei preoți. În sfârșit, la 26 august 1926, au fost desemnate oficial și informativ două misiuni: una a guvernului Mussolini și alta din partea Papei Pius al XI-lea. Prima dată a fost numit avocatul Francesco Pacelli ca plenipotențiar pentru Vatican, fratele viitorului Secretar al Statului Vatican și apoi Papa Pius al XI-lea.

3. Introducerea în Constituție și revizuirea din 1984

În 1946 acordurile au fost recunoscute constituțional în articolul 7. În acest mod ele au fost asimilate în noua formulă juridică a *Pactelor*, având o importanță deosebită pentru dezvoltarea unei depline libertăți religioase. Totuși, doctrina juridică se întreba ce forță constituțională aveau acordurile ca bază a drepturilor. Situația a fost elucidată substanțial după sentința Curții Constituționale din 24 februarie – 1 martie din 1971. Aceasta a stabilit că Pactele Laterane nu au aceeași natură ca normele constituționale. Deși atipice, ele au un grad de rezistență majoră relativ la celelalte norme juridice. Totuși, cel puțin pentru a nu contrasta cu principiile supreme ale dreptului, dispozițiile din Pactele Laterane puteau fi modificate prin procedura dreptului în cazul în care există o înțelegere reciprocă între stat și Biserică.

Concordatul a fost revăzut fundamental după lungi și dificile tratative, în 1984, vizând, printre altele, schimbarea clauzei care stabilea că religia catolică este religie de stat în Italia. Revizuirea adusă de noul *Concordat* a fost semnată la Villa Madama, la Roma, la 18 februarie, de președintele Consiliului de Miniștri, Bettino Craxi, pentru statul italian, și de cardinalul Agostino Casaroli, reprezentantul Sfântului Scaun. Noul *Concordat* stabilea finanțarea clerului catolic de către o fracțiune din totalul IRPEF, urmând mecanismul de opt la mie din impozitul pe salariu. Referitor la celebrarea căsătoriei, s-au stabilit clauzele pentru ca o căsătorie celebrată după ritul catolic să poată fi transcrisă în oficiul de stat civil și să producă efecte recunoscute de ordinea juridică italiană; nu este deci necesară o a doua celebrare a căsătoriei, cea civilă.

4. Dezbaterrea politică pe marginea Concordatului

În urma revizuirii, *Concordatul* a fost pus în discuție de unele forțe politice, în special de partidele de orientare comunistă, care cereau o mai mare separare între stat și Biserică.

Abolirea *Concordatului* sau a legilor aferente acestuia nu se poate realiza printr-un referendum. Acest lucru nu este permis în modul intern de organizare referitor la tratatele internaționale. Chiar și o propunere de lege populară pentru abolirea Concordatului este inadmisibilă, pentru că legea face parte din cazurile prevăzute de articolul 80 al Constituției.

5. Structura juridică internă a Vaticanului

Ca punct de referință general, trebuie să se țină cont de cele 6 legi emenate de Pius al XI-lea, la data de

7 iunie 1929, o dată cu intrarea în vigoare a Pactelor Laterane, care, neputând fi considerate legi constituționale în sensul formal, definesc structura statului și au, prin urmare, un caracter constituțional²: Legea I, sau Legea fundamentală a Statului Vatican; Legea a II-a tratează despre izvoarele dreptului; Legea a III-a tratează despre cetățenie și rezidență; Legea a IV-a stabilește structura administrativă; Legea a V-a tratează structura economică, comercială și profesională; Legea VI-a vizează siguranța publică.

În data de 26 noiembrie 2000, a fost promulgată noua *Lege fundamentală a Statului Orașului Vatican*, care înlocuiește în mod integral Legea I din 1929, și va intra în vigoare la 22 februarie 2001³.

În preambulul legii se sublinia că Statul Orașului Vatican „există drept garanție adecvată pentru libertățile Scaunului Apostolic și ca mijloc pentru a asigura independența reală și vizibilă a Pontifului Roman în exercitarea misiunii Sale în lume”.

Diferitele articole constituie normele fundamentale care stabilesc exercițiul puterilor (legislativă, executivă și judecătorească), puteri care sunt deținute în mod deplin de Pontiful Roman. Papa are și funcția de a „reprezenta statul în relațiile cu celelalte state și cu alte organisme de drept internațional, pentru relațiile diplomatice și pentru încheierea tratatelor”. În mod normal își exercită această funcție „prin intermediul Secretariatului de Stat”. Rămânând valabil ceea ce s-a stabilit prin aceste norme, reprezentanța statului este exercitată în mod obișnuit de președintele comisiei de cardinali,

² G. DALLA TORRE, „Vaticano (Stato della Città)”, în *Enciclopedia Giuridica*, XXXII, Roma 1994, 5.

³ C. MIGLIORE, „I motivi della revisione della Legge Fondamentale”, *Ius Ecclesiae* 13 (2001).

care poate să delege reprezentanța legală a Statului Secretarului General însărcinat cu activitatea administrativă⁴.

Puterea legislativă (cu excepția cazurilor rezervate papei sau altor instanțe) este exercitată de o comisie de cardinali, prezidată de cardinalul președinte. Pentru elaborarea proiectelor de lege, Comisia dispune de colaborarea consilierilor de stat, de alți experți și de organisme care se ocupă de Sfântul Scaun și de Stat⁵.

Puterea executivă este exercitată de președintele comisiei cu ajutorul secretarului general și al vicesecretarului general. Problemele de importanță majoră sunt supuse examenului comisiei și trebuie să se exprime în unanimitate cu Secretariatul de Stat⁶.

Puterea judecătorească „este exercitată, în numele Suveranului Pontif, de organele constituite în conformitate cu organizarea juridică a statului”⁷, rămânând în vigoare dreptul papei, „în orice cauză civilă sau penală și în orice stadiu al acestora”, de a încredința „procedura și decizia unei instanțe determinate, cu dreptul de a se pronunța conform adevărului, fără să aibă nicio repercusiune ulterioară”⁸.

Organele consultative sunt consilierul general și consilierii de stat, care „își desfășoară activitatea în elaborarea legilor și în alte materii de importanță majoră”, și Consiliul de Directori, care îl asistă pe președintele comisiei „pentru pregătirea și examinarea bilanțurilor și pentru alte afaceri de ordin general cu privire la personalul și activitatea statului”⁹.

⁴ *Legge fondamentale*, art. 2-8.

⁵ *Legge fondamentale*, art. 4.

⁶ *Legge fondamentale*, art. 5-6.

⁷ *Legge fondamentale*, art. 15.

⁸ *Legge fondamentale*, art. 16.

⁹ *Legge fondamentale*, art. 13.

Un alt organism important este *Oficiul de Muncă al Scaunului Apostolic* (ULSA), care este însărcinat cu problemele de muncă ale funcționarilor de stat și administrație.

În sfârșit, articolul 20 al Legii fundamentale stabilește steagul, stema și sigiliul Statului Vatican.

6. Relațiile dintre Vatican și Statul Italian

Situația specială în care se află Statul Vatican, înconjurat de teritoriul italian, a determinat cele două state să ajungă la unele acorduri cu caracter juridic, precizate prin Pactele Laterane și prin convențiile ulterioare. Unele elemente au fost deja menționate, dar trebuie subliniate câteva aspecte.

Relațiile judecătorești: pentru executarea în Italia a sentințelor pronunțate de tribunalele vaticane, se aplică normele dreptului internațional (cf. Tratatului, art. 23) și normele italiene.

În mod deosebit, referitor la *jurisdicția penală*, Statul Italian are puterea să stabilească pe teritoriul propriu în privința urmăririi delictelor comise în Vatican (Tratatul, art. 22). În toate cazurile în care autorii delictelor comise pe teritoriul italian se refugiază pe teritoriul Vaticanului sau în imobilele pontificale aflate sub protecția extrateritorialității (Tratatul, art. 15), aceștia trebuie predați autorităților italiene.

Regimul din Piața „Sf. Petru”: teritoriul a fost delimitat de colonada lui Bernini și de linia imaginară care unește cele două brațe. În mod obișnuit este deschisă publicului și este sub autoritatea poliției italiene până la picioarele scării Bazilicii. Autoritățile italiene pot interveni în interiorul Bazilicii, doar dacă acest lucru este cerut de autoritățile competente din Vatican.

CAPITOLUL VII

STATUL VATICAN

Statul Vatican (ital.: *Stato della Città del Vaticano*, lat.: *Status Civitatis Vaticanae*)¹ este un mic stat suveran, având o suprafață de jumătate de kilometru pătrat, fiind situat într-o enclavă a Romei. Cel mai mic stat independent din punct de vedere al suprafeței și al numărului de locuitori este condus de episcopul Romei, papa, celelalte funcții înalte fiind ocupate de clerici. Este principala reședință ecleziastică a Bisericii Catolice și, în același timp, reședința teritorială a Sfântului Scaun.

1. Teritoriul

Denumirea precreștină a locului provine din limba latină, *Mons Vaticanus*, în traducere Colina Vaticanului. Aceasta era în zona fostelor Câmpii Vaticane, unde a fost construită Bazilica „Sf. Petru”. Zona care cuprinde Palatul Apostolic, Capela Sixtină, Muzeele Vaticanului, precum și multe alte edificii ale structurilor centrale ale Bisericii nu a fost niciodată încorporată în întregime zonei urbane a Romei. Până la sfârșitul secolului trecut era separată de oraș de râul Tibru, fiind considerată zonă agricolă. Forma actuală a statului este determinată de zidul care înconjoară o bună parte a teritoriului propus în 1929, an în care au fost pregătite documentele Tratatului din Lateran. Granițele erau constituite într-o mare măsură de linia unor clădiri care marcau

¹ <http://www.vatican.va/>

frontiera, în rest fiind construite ziduri moderne. Extremitatea Pieței „Sfântul Petru” care se unește cu Piața Pius al XII-lea și Via Paolo al VI-lea constituie granița imaginară care separă acest teritoriu de capitala statului italian, Roma, o delimitare greu de realizat cu ochiul liber, acest lucru demonstrând încă odată caracterul unitar al cetății eterne, care a fost aproape două mii de ani orașul papilor. Mussolini a demolat unele case medievale și a construit un bulevard spre Piața „Sfântul Petru”.

Multe proprietăți, cum ar fi rezidența papală de vară de la Castel Gandolfo de pe dealurile din apropiere, Bazilica Laterană, bazilicile „Sf. Maria Mare” și „Sf. Paul în afara zidurilor”, precum și o serie de clădiri din Castel Gandolfo, deși nu sunt cuprinse în teritoriul Vaticanului prin Tratatul din Lateran, au un statut extraterritorial asemănător cu cel al ambasadelor străine. Acestea sunt patrulate de agenți de poliție ai Vaticanului, și nu de poliția italiană. În Piața „Sf. Petru” ordinea este asigurată de ambele servicii de poliție.

2. Istorie

Se presupune că această zonă a Romei era considerată sacră și de nelocuit înainte de răspândirea creștinismului. Faptul că în anul 326 a fost construită prima biserică, Bazilica lui Constantin, chiar deasupra mormântului sfântului Petru (care a fost înhumat într-un mormânt obișnuit), a determinat popularea zonei respective, mai ales prin construirea unor clădiri și dezvoltarea unor activități cu caracter religios.

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, papii au administrat o regiune întinsă din Peninsula Italică prin intermediul Statului Pontifical. În a doua jumătate a acestui secol, mare parte din teritoriul Statului Pontifical

a fost ocupat de nou-creatul Regat al Italiei. Multă vreme reședința papilor a fost Palatul Lateran, apoi în secole mai recente Palatul Quirinale. În perioada 1309-1377 reședința papilor a fost la Avignon, în Franța.

În anul 1870, când Roma a fost anexată Piemontului după o scurtă rezistență din partea forțelor papale, posesiunile Vaticanului au rămas într-o situație incertă. În perioada 1870-1929 papii au rămas în palatul ce le-a fost repartizat de autoritățile politice italiene, fără a avea un statut oficial, situație asemănătoare cu cea a ultimului împărat al Chinei. Alte state au menținut recunoașterea internațională a Sfântului Scaun ca o entitate suverană și, în practică, Italia nu a încercat să intervină. Starea de „prizonierat” a papilor a fost rezolvată de premierul Mussolini la 11 februarie 1929, când cele trei Tratatate Laterane au stabilit statul independent Vatican și au oferit catolicismului un statut special în Italia.

Catedra (scaunul) episcopului Romei, papa, este în Bazilica de la Lateran, vechea catedrală episcopală a Romei, care se află pe una dintre cele șapte coline ale Romei. În 1984, un nou concordat dintre Sfântul Scaun și Italia a modificat câteva prevederi ale tratatului anterior, inclusiv poziția catolicismului ca religie de stat în Italia.

3. Administrația Statului Vatican și a Sfântului Scaun

3.1. Șeful statului

Șeful Statului Vatican este papa, care, pe lângă autoritatea supremă executivă, legislativă și judecătorească, este și șeful guvernului. Aceasta este o monarhie electivă nonereditară, cu un suveran care exercită autoritate absolută, adică putere supremă legislativă, executivă

și judecătoarească, nu doar asupra statului Vatican, ci și asupra Sfântului Scaun. Suveranul este ales pe viață în conclav de către cardinalii sub 80 de ani. Subordonații săi principali în conducerea statului sunt secretarul de stat, președintele Comisiei Pontificale pentru Statul Vatican și guvernatorul Statului Vatican.

Actualul papă se numește Francisc (Jorge Mario Bergolio) și este de origine argentiniană. Cardinalul Pietro Parolin din Italia este secretar de stat. Cardinalul Giovanni Lajolo, născut în America (de origine poloneză), este atât președinte al Comisiei Pontificale, cât și guvernator al Statului Vatican.

3.2. Conducerea statului

Din motive istorice, conducerea statului are o structură unică. Cele mai importante persoane sunt secretarul de stat, președintele Comisiei Pontificale pentru Statul Vatican și guvernatorul Vaticanului. Aceștia, la fel ca toți ceilalți demnitari, sunt numiți și revocați de papă.

Atunci când scaunul pontifical nu este ocupat, cardinalul camerlengo, fostul secretar de stat și fostul președinte al Comisiei Pontificale, formează o comisie care duce la împlinire câteva funcții ale șefului statului. În același timp, o altă comisie, formată din Camerlengo și trei cardinali (unul ales prin vot la fiecare trei zile din fiecare ordin al cardinalilor), îndeplinește alte funcții ale șefului statului. Toate deciziile luate de aceste comisii trebuie aprobate de Colegiul Cardinalilor.

3. 3. Administrația Vaticanului

Guvernatorul Vaticanului, numit uneori și președinte, are îndatoriri similare cu cele ale unui primar, inclusiv privind securitatea locală, cu excepția relațiilor internaționale. El administrează și securitatea locală ce

este asigurată de faimoasa Gardă Elvețiană. Aceasta este o unitate militară bazată pe voluntariat, formată din soldați elvețieni, și reprezintă de fapt o forță a poliției și *garda de corp* a papei.

Secretarul de stat, al cărui titlu se aseamănă cu cel al ministrului de externe al Statelor Unite ale Americii, exercită aproape aceleași funcții pe care le are un premier în alte țări.

Puterea legislativă este reprezentată de Comisia Pontificală pentru Statul Vatican, condusă de un președinte. Membrii Comisiei sunt cardinalii numiți de papa pentru un mandat de cinci ani.

Funcțiile juridice sunt exercitate de trei tribunale – *Signatura Apostolică*, *Rota Romană* și *Penitențieria Apostolică*. Sistemul juridic este bazat pe *canon* sau *dreptul ecleziastic*, iar dacă acesta nu este aplicabil, intră în uz legile speciale ale teritoriului, de obicei modelate după prevederile italiene.

3. 4. Administrația Sfântului Scaun

Administrația Sfântului Scaun este repartizată la nivelul mai multor structuri, cea mai importantă fiind *Curia Romană*. Aceasta este formată din Secretariatul de Stat, nouă congregații, trei tribunale, 11 consilii pontificale și un complex de birouri care administrează afacerile Bisericii la cel mai înalt nivel. Secretariatul de Stat coordonează Curia prin cardinalul secretar de stat.

Între cele mai importante instituții ale Bisericii, amintim:

- *Congregația pentru Doctrina Credinței*, care supraveghează doctrina Bisericii;
- *Congregația pentru Episcopi*, care coordonează numirile episcopilor în cele două Americi și în Europa;

- *Congregația pentru Evanghelizarea Popoarelor*, care promovează activitatea misionară;
- *Consiliul Pontifical pentru Dreptate și Pace*, care se ocupă de pacea internațională și de problemele sociale.

Sfântul Scaun are *trei tribunale*:

- Penitențieria Apostolică, care se ocupă de conștiință;
- Rota Romana, responsabilă pentru recursuri, inclusiv pentru anularea căsătoriilor;
- Signatura Apostolică, Curtea de Apel finală.

Prefectura pentru afacerile economice coordonează finanțele departamentelor Sfântului Scaun și supraveghează administrarea patrimoniului acestuia. Este vorba despre un fond de investiții stabilit în timpul Tratatului din Lateran. Un comitet format din cincisprezece cardinali, condus de Secretarul de Stat, are rolul de a supraveghea problemele financiare ale Sfântului Scaun, inclusiv problemele ce sunt de competența Institutului pentru Opere Spirituale. Aceasta este o instituție financiară cunoscută drept Banca Vaticană.

4. Aspecte socio-economice

4.1. Geografie

Vaticanul, *microstat european*, este situat pe colina Vatican din nord-vestul Romei, la câteva sute de metri spre vest de râul Tibru, pe malul drept al acestuia. Frontierele cu Italia sunt constituite din zidurile special construite și de unele edificii ce delimitează teritoriul Vaticanului. Situația este mult mai complexă în faimoasa Piață „Sf. Petru”, din fața Bazilicii „Sf. Petru”. Deși frontiera corectă este în afara elipsei formate de coloanele lui Bernini, în piață sunt prezente și forțele de ordine italiene datorită fluxului continuu de turiști. Este cel mai mic stat suveran din lume, cu 0,44 km².

Clima este identică cu cea a Romei, adică temperată. Este o climă mediteraneeană, cu ierni blânde și ploioase din septembrie până la mijlocul lunii mai și cu veri calde și secetoase din mai până în august. Caracteristice locului respectiv sunt ceața și roua cauzate de mărimea impresionantă a Bazilicii „Sf. Petru”, ca și de altitudinea, fântânile și întinderea pieței pavate.

4.2. *Economia*

Bugetul statului Vatican se încadrează între venituri de 252 mil. \$ (în 2003) și cheltuieli de 264 mil. \$. Banca Vatican administrează activitatea financiară și bancară internațională din stat. De la 1 ianuarie 2002 s-a introdus folosirea monedei euro.

Industria tipăriturilor și cea a producerii mozaicurilor, precum și a uniformelor pentru angajați asigură o parte din venitul statului.

Această *conomie noncomercială* unică este sprijinită financiar de donatori (unele donații sunt cunoscute sub numele de Obolul sfântului Petru), catolici din întreaga lume, de veniturile provenite din vânzarea timbrei poștale și a suvenirurilor, taxele de intrare în muzee și vânzarea publicațiilor. Veniturile și standardele de viață pentru muncitorii laici sunt asemănătoare cu cele ale muncitorilor care lucrează în alte zone ale Romei.

Vaticanul are un oficiu poștal propriu, supermarket, bancă (bancomatele sunt singurele din lume care folosesc limba latină), stație feroviară, centrală generatoare de energie electrică și casă de editură. Vaticanul își emite propriile monede și timbre și controlează propriul domeniu de Internet (.va). Radio Vaticana, postul oficial de radio, este unul dintre cele mai influente din Europa.

4.3. *Demografia*

Aproape toți cetățenii Vaticanului locuiesc înăuntrul zidurilor vaticane. *Cetățenia* este acordată în principal clerului, inclusiv înalților demnitari, preoților, călugărițelor, precum și faimoasei Gărzi Elvețiene. Mai sunt aproape trei mii de muncitori laici care alcătuiesc majoritatea forței de lucru, dar aceștia rezidează în afara Vaticanului. Există și o *cetățenie vaticană separată*, care împuternicește oficialii să călătorească cu ajutorul pașaportului vatican și le oferă statut diplomatic în țările în care sunt acreditați. La sfârșitul anului 2003, un număr de 552 de persoane dețineau cetățenie vaticană, din care mai mult de jumătate erau clerici, restul fiind membri ai Gărzii Elvețiene și persoane laice. Aproape toate aceste persoane dețin dublă cetățenie, păstrând-o și pe cea a propriilor țări pe durata aflării în serviciul Vaticanului. Majoritatea italienilor angajați la Vatican nu dețin cetățenie vaticană. Cetățenia poate fi obținută prin rezidență stabilă și prin deținerea unui funcții în oraș.

4.4. *Limba oficială*

Limba oficială este limba latină, care a rămas în uzul Bisericii Catolice, fiind folosită în publicarea documentelor ce privesc întreaga Biserică Catolică, în cadrul ceremoniilor religioase mai importante și în exprimarea unor termeni juridici specifici. Italiana și celelalte limbi considerate internaționale sunt folosite în general pentru conversație, publicații și transmisiuni. Germana este limba oficială a Gărzii Elvețiene.

4.5. *Cultura și turismul*

Vaticanul are prin însăși originea sa o puternică *semnificație culturală*. Clădiri precum Bazilica „Sf. Petru” sau Capela Sixtină adăpostesc unele dintre cele mai frumoase opere de artă din lume. Ele conțin operele unor artiști precum Botticelli, Bernini și Michelangelo. Bibliotecă Vaticanului și colecțiile din Muzeele Vaticanului sunt de o importanță istorică, științifică și culturală extraordinară.

Turismul este un factor important al vieții de zi cu zi. De obicei, în fiecare săptămână papa se adresează pelerinilor de două ori: miercurea, în audiența generală pe care o susține în Piața „Sf. Petru” sau în Aula „Paul al VI-lea”, și duminica, de la fereastra palatului său apostolic, prin recitarea împreună cu pelerinii din Piața „Sf. Petru” a rugăciunii *Angelus*. De asemenea, papa celebrează liturghia săptămânală și participă la unele ceremonii religioase publice, prezidează cele mai importante sărbători religioase, precum liturghiile solemne de Paște, Crăciun, Rusalii etc.

4.6. *Populația*

Populația permanentă a Vaticanului este majoritar masculină, ea fiind constituită din înalți demnitari și funcționarii clerici, deși sunt și două ordine de călugărițe care locuiesc în Vatican. Mulți muncitori locuiesc în afara zidurilor, inclusiv Garda Elvețiană și personalul diplomatic.

4.7. *Transport și comunicații*

Transportul este asigurat de cei 852 m de cale ferată și de un heliport, calea ferată standard (1435 mm) făcând conexiunea cu rețeaua italiană în gara Roma „Sf. Petru”.

Publicația *L'Osservatore Romano* oferă zilnic în limba italiană, săptămânal în engleză, spaniolă, franceză, germană, portugheză și lunar în limba poloneză informații despre evenimentele interne și externe. Acesta este un ziar semioficial, publicat de laici catolici, dar care conține toate informațiile oficiale ale Statului Vatican.

Orașul deține un sistem independent modern de telefonie și un oficiu poștal. O zicală romană spune că scrisorile internaționale puse în cutiile vaticane ajung la destinație mai repede decât cele puse la câțiva metri mai încolo în cutiile italiene. Vaticanul (care are propriul cod de țară, .va) are un site oficial, o stație radio și canale TV cu emisie prin satelit.

4.8. Infraționalitate

Deși are un număr mic de rezidenți, Vaticanul are milioane de vizitatori anual și, astfel, statul are cea mai mare rată de infraționalitate pe cap de locuitor din lume, de aproape douăzeci de ori mai mare decât în Italia. În raportul pentru 2002 al Curții Pontificale, procurorul general Nicola Picardi a prezentat statistică că 87,2% sunt infracțiuni civile și 13,36% penale. Sute de turiști cad pradă în fiecare an hoților de buzunare și de poșete. Răufăcătorii, care deseori sunt deghizați în turiști, sunt rar prinși, astfel încât 90% din infracțiuni rămân nerezolvate.

5. Relațiile internaționale

Oferind o identitate teritorială pentru Sfântul Scaun, Statul Vatican este recunoscut ca teritoriu național de legea internațională, chiar dacă Sfântul Scaun este organismul legal care conduce relațiile internaționale, negociază înțelegerea internaționale, respectiv trimite și

primește reprezentanții diplomatici. Din cauza teritoriului limitat al statului, ambasadele străine pe lângă Sfântul Scaun se află în partea italiană a Romei. Tot pe teritoriul statului italian se găsește și propria ambasadă pe lângă Sfântul Scaun.

Sfântul Scaun are statut de observator permanent la Națiunile Unite, în iulie 2004 primind, cu excepția votului, toate drepturile unui statut de membru. Arhiepiscopul Celestino Migliore, observatorul permanent al Sfântului Scaun, susține că dreptul de vot este o opțiune personală, care nu influențează poziția Vaticanului. „Sfântul Scaun îndeplinește toate cerințele pentru a fi stat membru și, dacă în viitor se va dori, această rezoluție nu îl va împiedica să ceară un nou statut”.

Sfântul Scaun menține trei tipuri de relații diplomatice:

- *formale* cu 174 de state suverane, Uniunea Europeană și Ordinul de Malta, dintre care 69 mențin misiuni diplomatice *rezidente permanente* pe lângă Sfântul Scaun, iar restul au misiuni cu *acreditare duală* în afara Italiei. Sfântul Scaun nu acceptă acreditare duală cu o ambasadă localizată în Italia;

- *de natură specială* cu Rusia (misiune cu un ambasador) și cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei (birou cu un director);

- 179 de misiuni diplomatice *permanente* în afară (din care 106 sunt acreditate în state suverane). Activitățile diplomatice ale Sfântului Scaun sunt realizate de Secretariatul de Stat, condus de un cardinal secretar de Stat, prin intermediul Secției pentru relațiile cu statele.

Sfântul Scaun este prezent în mod activ în cadrul organizațiilor internaționale: are relații diplomatice cu Uniunea Europeană (UE) la Bruxelles și are statut

de observator permanent pe lângă Națiunile Unite (ONU). De asemenea, Vaticanul este membru sau observator în multe alte organizații internaționale. Sfântul Scaun are un delegat pe lângă Liga Arabă la Cairo, iar în 1971 și-a anunțat decizia de a adera la *Tratatul de neproliferare a armelor nucleare* pentru a-și „oferi sprijinul moral principiilor care formează baza tratatului însuși”.

CAPITOLUL VIII

DIPLOMAȚIA VATICANĂ

1. Natura ecleziastică a serviciului diplomatic al Sfântului Scaun

Înainte de a trata acest subiect, considerăm că este necesar să facem o precizare cu privire la „diplomația vaticană”. Vorbind despre diplomație, ne gândim în mod spontan la o activitate proprie și exclusivă a statului în relațiile sale suverane cu alte state. De aceea, atunci când se vorbește despre „diplomație vaticană”, mulți o consideră ca fiind o expresie a Statului Vatican. Diplomația vaticană este în schimb expresia fidelă și proprie a Sfântului Scaun, ca supremă autoritate a Bisericii Catolice.

Tratatul din Lateran consideră, în preambul și în cel de-al doilea articol, suveranitatea Sfântului Scaun ca pe un „atribut necesar”. Astfel, Italia și Sfântul Scaun au elaborat Tratatul Statului Vatican, prin care Sfântul Scaun are suveranitate și jurisdicție exclusivă.

În aceeași măsură, Statul Vatican se bucură de recunoașterea internațională nonseparată de cea a Sfântului Scaun. Ea este un instrument al suveranității și independenței Pontifului Roman. Astfel, în virtutea acestei recunoașteri, state care nu au legături cu Biserica Catolică pot stabili legături strânse cu Sfântul Scaun.

Aceasta menține două tipuri de legături diplomatice:
– cele care interacționează între state conform subiectelor comune ale dreptului internațional;

– cele care se realizează concret prin ambasadele acreditate pe lângă Sfântul Scaun, tratând exclusiv problemele legate de acesta și Biserica Catolică.

Doar ambasada Italiei, prin motivele enunțate în Tratatul din Lateran, trebuie să se ocupe periodic de problemele inerente Vaticanului.

Natura eclezială a Sfântului Scaun presupune un caracter sacerdotal și episcopal pentru reprezentanții pontificali. În anul 1962, Papa Ioan al XIII-lea stabilea că nunții apostolici primesc chiar de la începutul misiunii demnitatea episcopală. Decizia a rămas valabilă și sub pontificatul lui Pius al XII-lea. Scopul acesteia este acela de a stabili legături puternice și eficace în vederea unității între Scaunul Apostolic și Bisericile particulare, respectiv între Suveranul Pontif și episcopii acestor Biserici.

Funcția exercitată realizează o puternică legătură cu statul acreditat, promovează relațiile cu autoritățile statului și tratează probleme care privesc raportul Biserică-stat. Ca o consecință a naturii ecleziale a diplomației vaticane, trebuie menționat interesul pe care Sfântul Scaun îl manifestă față de anumite problemele ale statului respectiv. De menționat că nunțiaturile sunt ambasade care au „atașați militari”.

2. Actuala formă a reprezentanțelor pontificale

În prezent, diplomația vaticană are cea mai vastă rețea de reprezentanțe: sunt 174 de țări care întrețin legături diplomatice cu Sfântul Scaun, fiind inclus și Ordinul Militar de Malta.

Astfel, diplomația vaticană este prezentă în:

- alte state;
- organizații internaționale interguvernamentale;

– organizații internaționale interguvernamentale la nivel regional¹.

Este important de amintit și rolul pe care l-au avut *nunțaturile apostolice* în dezvoltarea relațiilor diplomatice din ultimul sfert de secol. În timpul pontificatelor lui Paul al VI-lea și Ioan Paul al II-lea, din 1963 până în 2005, numărul statelor care au legături diplomatice cu Sfântul Scaun a crescut de la 96 la 174. De exemplu, în 1978, la moartea lui Paul al VI-lea, nunțaturile și delegațiile apostolice din Africa numărau mai puțin de jumătate din numărul reprezentanțelor de astăzi din acest continent.

În timpul pontificatului lui Ioan Paul al II-lea s-a înregistrat o adevărată dezvoltare a nunțaturilor și a delegațiilor care sunt prezente în întreaga lume. Cea mai puternică creștere s-a înregistrat în Europa, ca urmare a evenimentelor din 1989, care au avut consecințe importante în fostele țări comuniste din Europa de Est și Asia Centrală. Sub același pontificat, numărul reprezentanțelor s-a dublat în Asia; de asemenea, s-au remarcat creșteri și în America, Olanda și Africa .

¹ Statul Cetatea Vaticanului este reprezentat în raport cu alte state sau cu alți subiecți ai dreptului internațional, pentru relațiile diplomatice și încheierea de tratate, de Secretariatul de Stat, care acționează prin mandatarea și acreditarea unui personal tehnic pentru guvernarea statală. Statul Cetatea Vaticanului este membru a numeroase organizații internaționale, printre care: Uniunea Poștală Internațională (UPU), Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT), Conferința Europeană a Telecomunicațiilor și Administrațiilor Poștale (CET), Organizația Internațională pentru Telecomunicații Satelit (ITSO, INTELSAT), Organizația Europeană pentru Telecomunicații Satelit (EUTELSAT), Consiliul Internațional al Cerealelor (IGC), Organizația Internațională pentru Proprietate Internațională (OMPI), Institutul Internațional pentru Purificarea Dreptului Privat (UNIDROIT).

Reprezentanțele pontificale² care au un nunțiu apostolic rezident sunt astăzi în număr de 101, o parte dintre nunții fiind titulari pentru mai multe posturi³.

Foarte rapidă a fost și dezvoltarea reprezentanțelor Sfântului Scaun de pe lângă *organizațiile internaționale*, ele fiind în prezent în număr de 15. Începând cu anul 1949, Sfântul Scaun devine observator permanent al FAO, Organizația pentru Alimentație și Agricultură, cu sediul la Roma.

Cu același statut de observator, în 1952, a fost acreditată la UNESCO reprezentanța Sfântului Scaun. În 1957, Sfântul Scaun devine membru fondator al Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA), cu sediul la Viena, delegând un reprezentant permanent.

Sub pontificatul lui Paul al VI-lea, Sfântul Scaun trimite un observator permanent la Națiunile Unite din New York, în anul 1964. De asemenea, își continuă activitatea la Geneva, precum și în cadrul Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea Industrială (ONUDI) cu sediul la Viena. De altfel, este cunoscut faptul că în 2004 Sfântul Scaun și-a definitivat statutul de „observator permanent” al ONU. În timpul pontificatului lui Ioan Paul al II-lea, Sfântul Scaun devine

² Referitor la evoluția istorică a figurii reprezentantului pontifical, a se vedea opera lui Pierre Blet, *Histoire de la Representation Diplomatique du Saint Siege des origines à l'aube du XIXe siècle*, Città de Vaticano, 1982 (a doua ediție 1990). O prezentare organică îmbunătățită a tematicii se găsește în: Giovanni Barberini, *Biserica și Sfântul Scaun în structurile internaționale. Examen al normelor canonice*, G. Gioppichelli Editore, Torino 2003. De același autor: „Diplomația pontificală”, în volumul *Enciclopedia giuridica – 2005. XIII. Aggiornamento* a Institutului Enciclopediei Italiene Treccani.

³ Cazuri extreme sunt acelea ale nunțiului apostolic din Trinidad Tobago, arhiepiscopul Nicola Girasoli, care este titularul a 13 reprezentanțe în alte state din Caraibe și din Antile: <http://www.gcatholic.org/dioceses/nunciature/nunc172.htm>.

membru a șase organisme internaționale⁴, iar în alte șase are statut de „*observator cu caracter informativ*”⁵.

La nivel regional, Sfântul Scaun a numit un *trimis special* pe lângă Consiliul European de la Strasbourg, în 1970, și un *observator permanent* pe lângă Organizația Statelor Americane (1978). În 1994 trimite un *reprezentant permanent* pe lângă Organizația Siguranței și Cooperării în Europa (OSCE), al cărei membru este din 1973. În 2000 au fost numiți observatori permanenți în cadrul Organizației Ligii Arabe și în cadrul Uniunii Africane. O poziție specială o are reprezentantul pontifical pentru comunitățile europene, în cadrul Uniunii Europene, cu sediul la Bruxelles.

Se remarcă, așadar, faptul că Sfântul Scaun desfășoară o intensă activitate diplomatică folosind un personal destul de redus. Dintr-un număr de 100 de nunții apostolici, 12 sunt reprezentanți pe lângă organismele internaționale. Personalul diplomatic care prestează servicii în sediile diplomatice ale Sfântului Scaun este în număr de 142 de persoane din 50 de națiuni diferite, acest fapt demonstrând caracterul universal al Bisericii Catolice, care tinde spre unitatea „întregii făpturi umane”.

⁴ Înalțul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR); Conferința Națiunilor Unite asupra Comerțului și Dezvoltării (UNCTAD); Strategia internațională pentru reducerea dezastrelor (ISDR); Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (WIPO); Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (ITU); Organizația pentru Aplicarea Tratatului de experiențe nucleare (ICTBTO).

⁵ Organizația Internațională pentru Migrații (OIM), Organizația Meteorologică Internațională (WMO); Organizația Mondială a Sănătății (WHO); Oficiul Internațional al Muncii (ILO); Organizația Mondială a Turismului (OMT), începând cu 1979; Organizația Mondială a Comerțului (WTO), începând cu 1997; Organismele Națiunilor Unite pentru Media și Așezări Umane (UNPR și UN/Habitat), tot în 1997.

Diplomația Sfântului Scaun abordează teme de natură diplomatică, ce tratează o paletă largă și complexă de problematici, apelând și la sprijinul Bisericilor locale. Un alt argument, care nu trebuie neglijat, îl reprezintă implicarea preoților care, prin însăși misiunea lor, aduc servicii Bisericii și Sfântului Scaun.

Aceleași observații sunt valabile și în cazul Secției pentru relațiile statelor cu Secretariatul de Stat, secretariat care are datoria „de a modera problemele care trebuie dezbătute cu guvernele civile” (Constituția apostolică *Pastor Bonus* asupra Curiei Romane din anul 1988, art. 45)⁶. Cum se știe, Secretariatul de Stat este condus de un cardinal Secretar de Stat, recunoscut pe plan internațional în calitate de prim-ministru. Secretariatul are două secții: *Secția afacerilor generale* și *Secția relațiilor cu alte state*.

Secția afacerilor generale este condusă de un subordonat cu o comisie proprie, în timp ce *Secția relațiilor cu alte state* se află sub directa îndrumare a secretarului, fiind ajutat de un subsecretar, recunoscuți internațional ca ministru, respectiv viceministru de externe. Această structură diplomatică are atribuțiile unui minister de externe. Pentru Secția relațiilor cu alte state se recurge la consultarea Congregațiilor sau Consiliilor Pontificale ale Curiei Romane, pentru diferitele probleme specifice, cerând să i se pună la dispoziție experți pentru a fi trimiși ca membri ai Delegației Sfântului Scaun la întâlnirile internaționale.

⁶ http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus-index_it.html

3. Prezența diplomatică a Sfântului Scaun în lume

Activitatea diplomatică a reprezentanțelor pontificale din diverse țări urmărește în special situația Bisericii Catolice, relațiile interne cu autoritățile țării respective, activitatea socială, dar mai ales statutul său juridic în fața statului. În mod deosebit, prioritar este aspectul referitor la *libertatea Bisericii*. O atenție deosebită este acordată activității care promovează *drepturile omului, dialogul ecumenic și interreligios*. De asemenea, activitatea diplomatică acordă un spațiu special *tratatelor* sau *acordurilor* dintre Biserică și stat. Acestea pot fi încheiate între Sfântul Scaun și stat sau între Biserica locală și stat, în deplin acord cu Suveranul Pontif. În ceea ce privește acordurile dintre Sfântul Scaun și stat, este cunoscut faptul că ele reprezintă un vast capitol din istoria Bisericii.

Primul mare acord care a dat naștere istoriei concordatelor este Pactul din Worms din 1122. Acesta a devenit un moment determinant pentru separarea puterii civile de cea religioasă, consecința fiind libertatea Bisericii și laicitatea Statului.

După Pactul din Worms, emis prin două documente unilaterale, dar separate, cel al împăratului Henric al V-lea și cel al Papei Calist al II-lea, concordatele, ca instrument juridico-diplomatic, au găsit o cale pozitivă pentru a sublinia diferențele sau apropierile dintre stat și Biserică în decursul istoriei.

În timpurile noastre s-a reproșat Sfântului Scaun că are relații numai cu state totalitare și că a legitimat astfel regimurile aflate la putere. Această critică a fost ridicată în special cu referire la nazism, în urma Concor-datului cu *Reich-ul* (1933)⁷, dar și la fascism, în urma

⁷ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19330720_santa-sede-germania_ge.html.

Pactelor Laterane (1929). Aceste critici sunt fără fundament și fără un adevărat simț critic al istoriei, deoarece denaturează, în primul rând, rolul spiritual al Suveranului Pontif, iar în al doilea rând, nu încadrează evenimentele respective în contextul istoric care le-a produs. Pius al XII-lea declara, referitor la Concordatul cu *Reich*-ul, că „acesta a adus și avantaje sau cel puțin a împiedicat mari dezastre”. Trebuie subliniat faptul că, odată semnat Concordatul, Biserica nu „recunoștea automat doctrina și tendințele național-socialismului”. În ciuda modificărilor ulterioare, documentul a reprezentat pentru catolici o bază juridică în apărarea intereselor proprii în fața unui război și a unui regim dictatorial atroce⁸.

Conciliul al II-lea di Vatican (1962-1965), precum și conferințele episcopale, prin diferite documente, au urmărit intensificarea activității de „concordare” dintre Biserică și stat. Astfel, Sfântul Scaun a încheiat noi acorduri și concordate nu numai în Europa sau America Latină, ci și în țările africane sau islamice. În prezent, conform informațiilor de pe site-ul oficial al Vaticanului, sunt în vigoare 160 de acorduri bilaterale.

Referitor la aceste noi concordate și acorduri, trebuie evidențiată importanța declarațiilor și dispozițiilor date de Conciliul al II-lea din Vatican și de noile norme canonice, așa cum în administrație se poate vorbi despre noi norme constituționale și legislative. Trebuie apreciată dezvoltarea instituțională din interiorul Bisericii, un rol deosebit de important avându-l conferințele episcopale în semnarea acordurilor din țările respective.

⁸ http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/biography/documents/hf_p-xii_bio_20070302_biography_it.html

Acordurile Bisericii Catolice cu diferite state comportă unele reflecții pozitive asupra comunităților religioase din statele respective, în sensul unei *relaționări ecumenice*. Astăzi, ca urmare a acordului de modificare a Concordatului din Lateran (1985)⁹, dar și ca urmare a înțelegerilor cu alte confesiuni religioase, sunt șapte membri care beneficiază de proiectul „opt la mie¹⁰”: *Biserica Catolică, cinci Biserici Protestante, precum și Uniunea Comunităților Ebraice Italiene*.

Un alt aspect ar fi introducerea, în textul acordurilor, a problemelor actuale, cum ar fi utilizarea din partea Bisericii a mijloacelor de comunicare socială sau administrarea bunurilor artistice și culturale.

Referitor la stipularea Concordatului italian, s-a afirmat că ar limita libertatea reprezentanților Bisericii Catolice în a lua poziție asupra problemelor cu caracter socio-politic, ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi avut ca unică referință Constituția Republicii Italiene. Concordatul italian stabilește, în noul text al art. 2, nr. 1, că Bisericii Catolice îi este asigurată „libertatea exercițiului Magisteriului”, iar la nr. 3 se garantează „catolicilor și organizațiilor sau asociațiilor acestora deplină libertate de reuniune sau manifestare a gândurilor, cuvintelor, scrisului sau alt mijloc de difuzare”. În acest context trebuie respectată diferența între *materiile cu caracter politic* și cele cu *caracter religios*, dar și relativa competență a instituțiilor statale sau ecleziastice.

Observăm că problemele socio-politice au implicații morale și religioase majore. Dreptul eclezial vorbește despre „*materii mixte*”. Intervențiile din partea Bisericii asupra acestor materii, din perspectiva competenței sale, nu trebuie înțelese ca o limitare a autonomiei statului,

⁹ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html.

¹⁰ <http://www.8xmille.it/>.

deoarece organismele acestuia rămân în totalitate autonome și independente în luarea deciziilor proprii. De altfel, niciun concordat nu a limitat și nu va limita autonomia statului, atât timp cât la Conciliul al II-lea din Vatican, prin Constituția pastorală *Gaudium et spes*, se afirma:

Dacă prin autonomia realităților pământești se înțelege că lucrurile create și societățile au legi și valori proprii, că omul în mod gradual trebuie să le descopere, să le folosească și să le ordoneze, atunci este vorba despre o exigență a autonomiei care este legitimă: nu dorită doar de oamenii timpului nostru, ci și conformă cu voința Creatorului (...) Dacă prin expresia „autonomia realităților temporale” se înțelege faptul că lucrurile create nu depind de Dumnezeu și că omul le poate folosi fără a face referință la Dumnezeu, toți cei care cred în Cristos consideră aceste afirmații false. Creatura fără Creator dispare¹¹.

Aceste afirmații nu minimalizează importanța autonomiei realității pământești reprezentate de instituția statului și de activitatea sa politică, națională și internațională. Același document face referire la datoria Bisericii de a predica credința și de a învăța propria doctrină socială, de a exercita propria misiune și de a transmite „propria judecată morală, chiar și asupra lucrurilor ce țin de natura politică, când aceasta este cerută de drepturile fundamentale ale persoanei și de salvarea sufletelor”. Toate acestea trebuie puse în practică utilizând „doar acele mijloace care sunt în conformitate cu evanghelia, în armonie cu binele tuturor, în funcție de cerințele timpului și de situații”¹². Această linie este urmată și în dezvoltările doctrinale ulterioare, de exemplu, în enciclica *Deus caritas est* a Papei Benedict al XVI-lea¹³.

¹¹ GS, 36.

¹² GS, 76.

¹³ http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est_it.html; cf nr. 28, a.

Rămânând în contextul activității bilaterale a diplomației Sfântului Scaun, se poate pune întrebarea asupra existenței „punctelor fierbinți”. Un răspuns se poate găsi cu ușurință în Mesajul Sfântului Părinte cu ocazia Zilei Mondiale a Păcii, dar și în discursurile către corpul diplomatic de la începutul anului. În discursul din 9 ianuarie 2006, Papa Benedict al XVI-lea a făcut referire la Țara Sfântă, Israel, Liban, Orientul Mijlociu și în particular la Irak, Sudan (Darfur) și regiunea africană a Marilor Lacuri.

În contextul acestui ultim discurs, din cauza caracterului doctrinal dominant, referirile concrete nu au fost atât de multe. Nu lipsesc însă argumentele pe care Sfântul Scaun și diplomația sa le urmăresc cu o preocupare deosebită. De exemplu: în Europa, situația fragilă a Bosniei și Herțegovinei, incerta configurare instituțională a provinciei Kosovo; în Africa, Somalia, sau raporturile dintre Etiopia și Eritreea, situația din nordul Ugandei, din Coasta de Fildeș; problemele de natură diferită în unele țări din America Latină sau situația creștinilor în unele țări ale Asiei, mai ales în China, sau numeroasele constrângeri la care este supusă Biserica Catolică în unele țări islamice. Trebuie să subliniem prin toate aceste exemple că o diplomație cum este cea a Sfântului Scaun, prin natura sa „catolică”, deci „universală”, ar putea să se confrunte în orice moment cu o nouă problemă „fierbinte”.

4. Prezența Sfântului Scaun în diplomația multilaterală

Conciliul al II-lea din Vatican recomandă:

Biserica trebuie să fie în mod absolut prezentă în comunitatea națiunilor, pentru a încuraja și a stimula oamenii la o cooperare reciprocă. Acest lucru se poate realiza fie prin intermediul instituțiilor publice, fie prin deplina și

buna colaborare a tuturor creștinilor, animată de unica dorință de a servi tuturor¹⁴.

Afirmația citată semnalează poziția prin care Sfântul Scaun participă în cadrul organizațiilor internaționale, cu statut de membru sau de observator. Vom aprofunda trei tematici dintre cele mai actuale și care prezintă un interes deosebit pentru opinia publică: *pacea* (dezarmare și dezvoltare), *drepturile omului* și *cultura*¹⁵.

4.1. Pace – dezarmare și progres¹⁶

Implicarea diplomației vaticane în favoarea păcii face parte din însăși misiunea Bisericii, care, prin originea sa divină, urmărește construirea, încă de pe pământ, a unei împărății de iubire și de pace. Acest lucru se reflectă în numeroasele documente pontificale.

Pace înseamnă, înainte de toate, „tăcerea armelor”. În acest scop, Sfântul Scaun și-a arătat susținerea activă într-o serie de tratate la care a subscris și pe care le-a ratificat sau la care a aderat. Chiar dacă a fost o participare doar simbolică, ea a fost mereu apreciată, chiar solicitată, din partea celorlalte state tocmai pentru valența sa exclusiv morală. Ne referim, în mod particular, la tratatele de neproliferare a armelor nucleare (1968; Sfântul Scaun aderă în 1971); la interzicerea experimentelor nucleare (1996; Sfântul Scaun aderă

¹⁴ GS, 89.

¹⁵ O bogată antologie a intervențiilor reprezentanților Sfântului Scaun asupra tuturor temelor în diplomația multilaterală este oferită de Andre Duduy, *Words that matter. The Holy See in multilateral diplomacy. Antology (1970-2000)*, New York 2003. Aceleași subiecte, în afirmațiile lui Ioan Paul al II-lea, sunt ilustrate în volumul aceluiași autor: *Jean Paul II et les enjeux de la diplomatie pontificale. Recueil de textes (1978-2003)*, New York 2004.

¹⁶ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2003/documents/rc_seg-st_20031018_sodano-xxv-pontificate_it.html.

în 2001); la interzicerea folosirii, producerii, depozitării sau transferului minelor antiumane (1997; Sfântul Scaun ratifică tratatul la 17 februarie 1998); la interzicerea sau restricția folosirii armelor convenționale puternic distrugătoare (1981; Sfântul Scaun ratifică în 1997). Din păcate, rezultatele primelor două tratate asupra raporturilor dintre dezarmare și siguranță nu au fost cele așteptate din cauza pozițiilor divergente ale marilor puteri nucleare.

Pacea este mai mult decât *tăcerea armelor*. Prin celebra definiție dată de Paul al VI-lea, pacea înseamnă și *progres (Populorum progressio, n. 87)*¹⁷. *Codul de drept canonic* afirmă că, printre datoritiile pe care le au nunții apostolici, este și aceea a promovării „a tot ceea ce ține de pace, progresul și cooperarea între popoare” (canonul 364, §. 5). Diplomația Sfântului Scaun se implică în favoarea progresului pe *două direcții*. *Prima* este aceea prin care sunt evidențiate nevoile urgente actuale, iar cea de-a *doua* direcționează către acestea organizațiile catolice sau entitățile internaționale. În acțiunea sa discretă, dar eficace, diplomația vaticană acționează ca o iradiere a Bisericii-Mamă (*Ecclesia mater*), ca instrument „al carității papei”. Diplomația vaticană este și diplomația papei. Ea se vrea un instrument docil, fidel, atent la indicațiile lui, încercând mereu nu numai să interpreteze preocupările cotidiene, ci să acționeze în consecință pentru realizarea dezideratelor Suveranului Pontif.

¹⁷ http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum_it.html.

4.2. Drepturile omului

Tema *drepturilor omului* este de maxim interes în întreaga lume. Regăsim teme specifice care sunt în atenția Națiunilor Unite atât la New York, cât și la Geneva. Dintre drepturile vitale ale omului, din perspectiva Bisericii sunt considerate prioritare cele care privesc următoarele categorii de persoane:

a) *Copiii*. Conform rapoartelor, circa un miliard de copii sunt victime ale sărăciei, analfabetismului și diferitelor forme de sclavie. Datele UNICEF semnalează că peste 240 de milioane de copii sunt obligați să muncească, mai mult de 20 de milioane fiind refugiați împreună cu familiile lor. Una dintre cele mai grave maladii, SIDA, a lăsat 15 milioane de copii orfani, iar circa 2 milioane au virusul HIV. Sunt, din nefericire, peste 300 de mii de „copii-soldăți”. În anul 1997, Sfântul Scaun a încetat să mai ofere propria contribuție, simbolică, pentru UNICEF, pentru a marca dezaprobarea în ceea ce privește practicile contraceptive sau cele legate de avort. Aceasta nu înseamnă că UNICEF nu dezvoltă o activitate benefică sau că Sf. Scaun nu mai colaborează cu această organizație internațională.

b) *Femeia*. Sfântul Scaun își manifestă deseori dezaprobarea asupra punctelor dureroase precum avortul, analfabetismul, discriminarea socială, violarea demnității femeii, sclavia sexuală etc. Sunt cunoscute intervențiile acestuia la conferințele mondiale de la Cairo, cu privire la populație și dezvoltare (în 1994)¹⁸, de la Beijing, cu privire la condiția femeii (în 1995)¹⁹, unde s-a încercat introducerea discretă a legitimității avortului prin termenul de „sănătate reproductivă”.

¹⁸ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19940907_conferenza-cairo-martino_sp.html.

¹⁹ http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/august/documents/hf_jp-ii_spe_19950829_glendon_en.html.

c) *Familia*. Referitor la acest subiect, Biserica se confruntă în multe țări din perimetrul cultural occidental, ba chiar și în cadrul unor organizații internaționale, cu tendința de a denatura semnificația acestui concept, pentru a acorda valoare familială chiar și legăturilor homosexuale. Se poate vorbi nu despre o evoluție, ci despre involuție, care pune în pericol fundamentul însuși al civilizației umane. Diplomația vaticană se implică în apărarea instituției numite familie, cea făurită de voința Creatorului, sfântă și fecundă, ridicată la demnitatea de „*biserică domestică*”²⁰.

Biserica Catolică este preocupată și de problema emigranților și refugiaților, care, conform statisticilor Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite (ICNUR)²¹, sunt în număr de circa 175 de milioane de persoane în întreaga lume.

De asemenea, trebuie amintită implicarea deosebită a diplomației vaticane în cadrul Națiunilor Unite referitor la problema clonării umane, implicare activă prin intervențiile reprezentanților pontificali, care a avut drept rezultat interzicerea clonării umane prin Rezoluția ONU nr. 59/280, din 8 martie 2005²².

Prin tratarea acestor subiecte, diplomația vaticană este prezentă și activă pe scena politică internațională, chiar dacă nu reprezintă o determinată poziție „politică” în sensul comun al termenului, încercând să evedențieze

²⁰ Cf. *LG*, 11, 2; *GS*, 48, 4.

²¹ Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (ICNUR) acordă protecție și asistență refugiaților din lume. Situată în Geneva, Elveția, agenția a fost creată la 14 decembrie 1950 de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite și a început să activeze în 1951, inițial acordând ajutor la peste un milion de refugiați europeni în urma celui de-al Doilea Război Mondial. Vezi: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

²² <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2005.shtml>.

argumentațiile unei etici naturale, accesibile oricărui om, chiar dacă el nu este încă pătruns de credință, pentru apărarea persoanei, a demnității sale, dar și pentru a crea un concept de societate umană în care libertatea să se îmbine cu promovarea responsabilităților pe care fiecare le are nu numai în viața proprie, dar și în societate, ajungându-se până la conștiința unei responsabilități la scară planetară.

4.3. *Cultura*

Biserica Catolică este mamă și învățătoare, fiind mereu promotoare a științei și artei, ca expresii ale spiritului luminat și elevat de harul lui Dumnezeu. În concordatele recente sau mai puțin recente, se observă un interes crescând pentru instituțiile culturale, de la școlile primare până la facultățile teologice și universitățile catolice. Dacă este adevărat, așa cum remarca cu profundă preocupare Paul al VI-lea, că „ruptura dintre evanghelie și cultură este fără dubii drama epocii noastre” (*Evanghelii nuntiandi*, n. 20)²³, tot atât de adevărat este că Biserica are o contribuție la promovarea intelectuală, culturală, a omului de când începe să-și exprime gândirea și talentele sale și până la sfârșitul vieții. Deși misiunea ei este, în primul rând, spirituală, promovând afirmarea supranaturalului, intrinsec legată de această misiune este cea a angajării ei în toate sferile activităților culturale și de formare umană în general. Pe plan internațional, Sfântul Scaun este prezent la UNESCO cu un observator permanent, participând la activitățile celor trei sectoare de competență ale organizației: *educație, știință și cultură*.

²³ http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19751208_evangelii-nuntiandi_it.html,

În ceea ce privește *educația*, Sfântul Scaun contribuie la programele împotriva analfabetismului și pledează în favoarea drepturilor părinților în a alege educația pentru proprii copii. Sfântul Scaun a participat activ la cele cinci Convenții UNESCO referitoare la recunoașterea studiilor, diplomelor, gradelor și titlurilor din învățământul superior. La fel, participă activ la reforma educației, învățământului și cercetării științifice în cadrul UE.

Referitor la *știință*, Sfântul Scaun a avut un rol activ în elaborarea celor trei Declarații: cu privire la ființa umană și drepturile omului (1997), cu privire la datele genetice umane (2003) și cu privire la bioetică și drepturile omului (2005)²⁴.

Referitor la *cultură*, Sfântul Scaun este parte a Convențiilor UNESCO pentru bunurile culturale în caz de conflict armat (1954) și pentru protejarea patrimoniului cultural și natural mondial (1972).

În afară de acestea, pot fi amintite și alte organizații cu caracter cultural: Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor (ICOMOS), Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM), Comitetul Internațional de Studii pentru Conservarea și Restaurarea Bunurilor Culturale (ICCROM), Comitetul Internațional de Istorie a Artei (CIHA), Consiliul Internațional al Arhivelor (ICA), Federația Internațională a Asociațiilor Bibliotecarilor și Bibliotecilor (IFLA). Cu acestea, dar și cu altele, Sfântul Scaun colaborează în diverse moduri prin implicarea departamentului care ține de relațiile cu alte state al Secretariatului Statului Vatican.

²⁴ http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Moscow/pdf/bioetica_romanian_publication.pdf.

5. Concluzie

O concluzie a celor expuse anterior poate fi sugerată de o expresie aparținând lui Paul al VI-lea, preluată apoi de Ioan Paul al II-lea și de Benedict al XVI-lea, și anume aceea a „civilizației iubirii”. În prima sa enciclică, *Deus caritas est*, Benedict al XVI-lea indică inspirația care animă Biserica spre o finalitate atât de înaltă, Dumnezeu-Iubire, care determină profilul activității și spiritualității sale. În centrul planului acestei *civilizații a iubirii* nu poate fi decât imaginea omului. „Omul, susține Ioan Paul al II-lea, este calea Bisericii” (*Redemptor hominis*, n. 14). Nu este o imagine vagă și nesemnificativă, ci reflectă chipul bogat, de neconfundat, mereu viu și grăitor: acela al lui Cristos, care este calea omului, întrucât își are întipărit în ființa acestuia propriul chip. În enciclica sa, Benedict al XVI-lea afirmă: „Iubirea pentru oameni se hrănește din întâlnirea cu Cristos” (n. 34). Această cale a iubirii față de oameni și a realizării binelui lor comun este urmată și de diplomația vaticană în acțiunile pe care le întreprinde în spiritul evangheliei, spirit de slujire, pace și armonie. Așadar, motivația de fond a întregii activități diplomatice a Sfântului Scaun este una de credință, armonizată însă cu motivațiile umane, armonie concretizată în termeni juridici și mereu deschisă spre noi perspective.

CAPITOLUL IX

EUROPA: ASPECTE ALE RELAȚIILOR DINTRE STAT ȘI BISERICĂ

Prin relația stat-Biserică se înțelege complexul de legături dintre stat și organizațiile religioase din punct de vedere istoric, politic, diplomatic, juridic, economic.

1. Tratatate și convenții în Europa

– Convenția europeană a drepturilor omului (1950), art. 9, declară:

Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie sau de credință. Acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau credința, ca și libertatea de a manifesta propria religie sau propria credință individual sau colectiv, în public sau privat, prin intermediul cultului, învățământului, practicilor și observării riturilor.

Libertatea de manifestare a propriei religii sau a propriei credințe nu poate fi obiectul unor restricții, cu excepția celor stabilite de lege și care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, sănătății sau a moralei publice, sau pentru apărarea drepturilor și libertăților celorlalți.

– În contextul *Conferinței cu privire la Siguranță și Cooperare în Europa* (1986-1989), la Reuniunea de la Viena, reprezentanții statelor participante au adoptat un document final, care afirmă (art. 16):

În scopul asigurării libertății individului de a profesa și a practica o religie sau o convingere, statele participante, între altele,

1) vor adopta măsuri eficace pentru a împiedica și a elimina orice fel de discriminare pe motiv de religie sau convingere față de individ sau față de comunități în ceea ce privește recunoașterea și exercitarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în toate domeniile vieții civile, politice, economice, sociale și culturale și vor asigura un raport de egalitate între cei care aparțin unei religii sau nu aparțin niciunei religii;

2) vor favoriza un climat de toleranță reciprocă și respect între credincioșii din comunități diferite, precum și între membrii unor religii și cei care nu aparțin niciunei religii.

– ***Tratatul de la Amsterdam (1997)***¹, care modifică Tratatul Uniunii Europene, tratatele care instituie Comunitățile europene și unele acte conexe, în *Declarația nr. 11* garantează:

Uniunea Europeană respectă și nu prejudiciază statutul prevăzut în legislațiile naționale pentru Bisericele, asociațiile sau comunitățile religioase din statele membre. Uniunea Europeană respectă în mod egal și statutul organizațiilor filosofice neconfesionale.

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2000)²

Preambul. Popoarele Europei, stabilind între ele o uniune tot mai strânsă, au hotărât să împărtășească un viitor pașnic întemeiat pe valori comune. Conștientă de patrimoniul său spiritual și moral, Uniunea este întemeiată pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității; aceasta se întemeiază pe principiile democrației și statului de drept. Uniunea situează persoana în centrul

¹ http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_24.pdf.

² http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/l33501_ro.htm

acțiunii sale, instituind cetățenia Uniunii și creând un spațiu de libertate, securitate și justiție.

Uniunea contribuie la păstrarea și la dezvoltarea acestor valori comune, respectând diversitatea culturilor și tradițiilor popoarelor Europei, precum și identitatea națională a statelor membre și organizarea autorităților lor publice la nivel național, regional și local; Uniunea caută să promoveze o dezvoltare echilibrată și durabilă și asigură libera circulație a persoanelor, serviciilor, mărfurilor și capitalurilor, precum și libertatea de stabilire.

În acest scop, este necesară consolidarea protecției drepturilor fundamentale, făcându-le mai vizibile prin cartă, în spiritul evoluției societății, a progresului social și a dezvoltărilor științifice și tehnologice.

Prezenta carte reafirmă, cu respectarea competențelor și sarcinilor Uniunii, precum și a principiului subsidiarității, drepturile care rezultă în principal din tradițiile constituționale și din obligațiile internaționale comune statelor membre, din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, din Cartele sociale adoptate de Uniune și de către Consiliul Europei, precum și din jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Europene a Drepturilor Omului. În acest context, carta va fi interpretată de către instanțele judecătorești ale Uniunii și ale statelor membre, acordând atenția cuvenită explicațiilor redactate sub autoritatea prezidiului Convenției care a elaborat carta și actualizate sub răspunderea prezidiului Convenției Europene.

Beneficiul acestor drepturi implică responsabilități și îndatoriri atât față de terți, precum și față de comunitatea umană în general și față de generațiile viitoare.

În consecință, Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile enunțate în continuare.

*Articolul 9***Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie**

Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi.

*Articolul 10***Libertatea de gândire, de conștiință și de religie**

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea individual sau colectiv, în public sau în particular, prin intermediul cultului, învățământului, practicilor și îndeplinirii riturilor.

(2) Dreptul la obiecție pe motive de conștiință este recunoscut în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestui drept.

*Articolul 11***Libertatea de exprimare și de informare**

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

(2) Libertatea și pluralismul mijloacelor de informare în masă sunt respectate.

*Articolul 12***Libertatea de întrunire și de asociere**

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere la toate nivelurile și în special în domeniile politic, sindical și civic, ceea ce implică dreptul oricărei persoane de a înființa împreună cu alte persoane sindicate și de a se afilia la acestea pentru apărarea intereselor sale.

(2) Partidele politice la nivelul Uniunii contribuie la exprimarea voinței politice a cetățenilor Uniunii.

*Articolul 13***Libertatea artelor și științelor**

Artele și cercetarea științifică sunt libere. Libertatea universitară este respectată.

*Articolul 14***Dreptul la educație**

(1) Orice persoană are dreptul la educație, precum și la accesul la formare profesională și formare continuă.

(2) Acest drept include posibilitatea de a urma gratuit învățământul obligatoriu.

(3) Libertatea de a înființa instituții de învățământ cu respectarea principiilor democratice, precum și dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor, potrivit propriilor convingeri religioase, filosofice și pedagogice, sunt respectate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestora.

Tratatul de la Lisabona (2007)*³Articolul 1*

Tratatul privind Uniunea Europeană se modifică în conformitate cu dispozițiile prezentului articol.

Preambul

1) Preambulul se modifică după cum urmează:

se introduce un al doilea considerent cu textul următor:

„Inspirându-se din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul de drept;

Articolul 16C

(1) Uniunea respectă și nu aduce atingere statutului de care beneficiază, în temeiul dreptului național, Bisericele și asociațiile sau comunitățile religioase din statele membre.

³ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2007.306.01.0001.01.ROM

(2) Uniunea respectă, de asemenea, statutul de care beneficiază, în temeiul dreptului național, organizațiile filosofice și neconfesionale.

(3) Recunoscându-le identitatea și contribuția specifică, Uniunea menține un dialog deschis, transparent și constant cu aceste Biserici și organizații.

2. Aspecte ale relației dintre stat și Biserică în unele țări din cadrul Uniunii Europene

Atât în țările democratice occidentale, cât și în cele eliberate de câteva decenii din dominația totalitară comunistă, problema raporturilor dintre sacru și profan, dintre Biserică și instituțiile laice, continuă să anime spiritele și să trezească interes. Interesele pot fi de natură ideologică sau din motive materiale, precum dorința Bisericii Greco-Catolice de a-i fi restituite bunurile confiscate de regimul comunist și încredințate Bisericii Ortodoxe Române. Acesta este doar un exemplu și ar putea fi aduse și altele din spațiul românesc, precum este dorința acestei Biserici majoritare de a primi de la statul român ceea ce i-a fost naționalizat în perioada formării statului român din a doua parte a secolului al XIX-lea. Și acest exemplu poate fi mutat în celelalte state ale fostului bloc comunist, unde acestea, neadmițând proprietatea privată, mai ales pentru că era a unor instituții considerate dușmane și periculoase statului laic, ateu, au spoliat Bisericile Catolice de bunuri mobile și imobile, de proprietățile lor funciare, edificiile religioase încredințându-le Bisericilor Ortodoxe, iar celelalte bunuri trecându-le în patrimoniul statului. Toată această politică împotriva Bisericilor a început în forma ei brută o dată cu Revoluția sovietică din anul 1917 și a fost aplicată în forme dictatoriale sângeroase în noul stat sovietic, iar după Al Doilea Război Mondial,

sub conducerea acestuia, a fost impusă în toate statele lui satelit. În felul acesta, în Estul Europei se repeta ceea ce se petrecuse în Franța din perioada ei revoluționară. În prezent, mai multe biserici din Europa sunt în litigiu cu statul, pentru că au fost depozitate abuziv de bunuri, și cer acestuia retrocedarea lor. Alături de exemplul Bisericii Române Unite cu Roma, poate fi adus și exemplul Bisericii Catolice din Cehia, care revendică sute de clădiri, terenuri imense și Catedrala „Sf. Vitus” din Praga, considerată de guvern ca simbol al națiunii, iar de Biserică drept edificiu sacru, de cult.

În Europa, relațiile dintre stat și Biserici pot fi încadrate în două categorii: state unde Bisericile sunt complet separate de stat și state unde există o separare mixtă între ele, iar una sau mai multe Biserici sunt declarate de stat. În continuare intenționăm să prezentăm sintetic aspecte ale raporturilor stat-Biserică în state ale Uniunii Europene.

a) Austria. În secolul al XVIII-lea, josefinismul a creat cumva o Biserică de stat, realitate care s-a modificat în secolele următoare, limitând drepturile și privilegiile Bisericii Catolice, iar anexarea Austriei la Germania în anul 1938 a însemnat și sfârșitul structurii confesionale austriece. În a doua parte a secolului XX, Biserica Catolică revine la o poziție mai favorabilă în fața instituțiilor statale, recunoscându-se în cea mai mare parte Concordatul din anul 1933. Ca bază a actualului statut al Bisericii Catolice de aici, se află legea fundamentală din anul 1867. O reglementare ulterioară se află în legea constituțională din anul 1920, lege care apare în contextul sfârșitului Imperiului Austro-Ungar și al nașterii unei lumi noi, în care sunt clar afirmate două categorii de principii, și anume drepturile omului, în care intră și libertatea de conștiință și religioasă, și

garantarea din partea statului a unei protecții a instituțiilor corporative care au un rol benefic în viața publică, deci și a Bisericilor.

Statul nu recunoaște vreo Biserică drept fiind a lui, ci pentru el toate sunt libere și tratate în mod egal. Nu există o separare totală a statului de Biserici, el recunoscând rolul lor public și, ca atare, având multe activități comune. Toate Bisericile sunt considerate ca persoane juridice de drept public, iar drepturile și libertățile lor sunt tutelate de lege. Și ca urmare a sistemului josefinist, adică a controlului Bisericii din partea statului, astăzi se mai pune încă în discuție cazul acestei țări, unde instituțiile religioase și personalul lor sunt considerate poate prea mult ca instituții ale statului, iar personalul acestora ca funcționari publici. Statul însă recunoaște libertatea religioasă a fiecărei persoane, iar libera manifestare a credinței cetățenilor, ca și a instituțiilor religioase, este tutelată legal, cu condiția să fie salvardate binele public și bunele moravuri. În favoarea binelui public intră activitățile culturale, educaționale, caritative ale tuturor Bisericilor și cultelor și, considerând acest rol public al lor, statul recunoaște juridic practicile religioase, organizarea și administrarea internă a cultelor, dreptul lor la proprietate și la păstrarea ei etc. Fundamentat pe o tradiție de coloratură catolică, statul este dispus și la acceptarea noilor confesiuni religioase, cu condiția ca acestea să nu contravină legii și bunelor moravuri. Conform recensământului din anul 1991, catolicii erau în procentaj de 78,14%, iar 8,64% s-au declarat fără nicio apartenență confesională. Protestanții ajung la un procentaj de 5%.

Ca o recunoaștere a libertăților fundamentale, clericii și toți cei ce se pregătesc să devină clerici sau să aibă diferite funcții bisericești sunt exonerati de serviciul

militar; de acest serviciu sunt scutiți și toți cei care îl refuză în baza unei obiecții de conștiință. Tot ca o probă a respectării și tutelării religiei și libertăților religioase, sunt considerate ca delict penale tulburarea manifestărilor culturale și a păcii religioase, ca și actele împotriva persoanelor care săvârșesc un serviciu religios.

Activitățile educaționale și social-caritative ale Bisericii Catolice și ale celei protestante sunt foarte puternice și active în statul austriac, iar acesta le susține legal și financiar. Școlile confesionale, deși păstrează în programele lor de formare un conținut doctrinar specific, propriu, sunt deschise însă tuturor, indiferent de apartenența confesională a celor care vor să le frecventeze. În instituțiile sale de educație, autoritatea bisericească are dreptul de a accepta sau refuza angajarea unei persoane pe motive de ordin religios, salvgardându-se astfel puritatea învățământului confesional și respectarea unei deontologii profesionale care să nu contrazică principiile eticii religioase.

În învățământul religios din școli, religia este disciplină obligatorie, fiind la paritate cu celelalte discipline din programa școlastică. Părinții sau tutorii legali au însă dreptul de a cere sau de a respinge predarea religiei pentru copiii lor, iar după vârsta de 14 ani și elevii pot proceda la fel. Conținutul programelor de învățământ este doar de competența Bisericilor, statul rezervându-și doar dreptul de a le aviza. El urmărește însă ca în predarea religiei să fie respectat binele comun public. Conform concordatului din anul 1933, există și un învățământ teologic universitar, catolic sau protestant, iar facultățile de teologie sunt finanțate de stat. În aceste facultăți, angajarea unui profesor cere și acordul autorităților ecleziastice competente. Dacă în conținutul actului de predare sau în comportamentul respectivului

profesor există abateri grave de la doctrina religioasă, autoritatea bisericească are dreptul să ceară retragerea acestui drept de predare din facultatea respectivă.

În domeniul administrativ, persoanele care sprijină Bisericile prin donații beneficiază de scutiri de taxe și impozite, iar instituțiile Bisericilor sunt scutite de taxa pe valoarea adăugată sau de taxele profesionale. La fel, sunt scutite de impozit edificiile cu un scop religios. Membrii Bisericilor sunt obligați la plata impozitului ecleziastic, iar cei care nu-l plătesc pot fi urmăriți pe cale civilă, cu toate consecințele de rigoare. Asistența religioasă este asigurată în instituțiile publice (armată, spitale, penitenciare), iar serviciile religioase sunt organizate la nivelul fiecărei instituții.

Statul recunoaște 22 de culte care beneficiază de avantaje de tip fiscal. Impozitele sunt percepute direct de la credincioși. Relațiile cu Biserica Catolică sunt reglementate printr-un Acord.

b) Belgia. Relațiile statului cu Bisericile și religiile sunt stabilite deja în Constituția din anul 1831, ajunsă cu multe reglementări și modificări până la cea din anul 1977⁴. Statul recunoaște 6 culte care beneficiază

⁴ <http://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/be118fr.pdf>. Vezi articolele 19, 20, 21 și 181: *Art. 19:* La liberté des cultes, celle de leur exercice public, ainsi que la liberté de manifester ses opinions en toute matière, sont garanties, sauf la répression des délits commis à l'occasion de l'usage de ces libertés.

Art. 20: Nul ne peut être contraint de concourir d'une manière quelconque aux actes et aux cérémonies d'un culte, ni d'en observer les jours de repos.

Art. 21: L'État n'a le droit d'intervenir ni dans la nomination ni dans l'installation des ministres d'un culte quelconque, ni de défendre à ceux-ci de correspondre avec leurs supérieurs, et de publier leurs actes, sauf, en ce dernier cas, la responsabilité ordinaire en matière de presse et de publication.

Le mariage civil devra toujours précéder la bénédiction nuptiale, sauf les exceptions à établir par la loi, s'il y a lieu.

de scutirea de impozite asupra imobilelor și ai căror clerici (preoți, pastori) sunt plătiți de către stat. Biserica Catolică este cea mai numeroasă (75% din populația țării, conform unui recensământ din anul 1987). Asociațiile umanitare sunt atașate religiilor, drept care membrii lor sunt plătiți, acordând asistență religioasă în spitale și predând etica în școli.

Orele de religie și de etică sunt predate în mod succesiv și niciuna nu este obligatorie. Căsătoria religioasă declarată are forță legală și se celebrează în mod succesiv după cea civilă.

Din 2003 a fost autorizată căsătoria persoanelor de același sex. Din 2006 se permite și cuplurilor de homosexuali să înfieze copii. Nivelul de laicizare a gândirii și a vieții cotidiene este în continuă creștere, ceea ce atrage după sine scăderea numărului acelor care se botează, ca și al acelor care își declară o apartenență confesională sau o credință religioasă. În baza unor legi și declarații internaționale recunoscute în întreaga lume democratică, și în această țară drepturile și libertățile religioase sunt tutelate de către stat fiecărui cetățean. Clericilor le este negat însă dreptul de a accede în funcții politice și juridice importante, ceea ce ne arată că și aici separarea statului de Biserică este destul de pregnantă, însă nu este o separare totală, ci mai mult un fel de independență mutuală a Bisericii față de stat. Acesta este neutru față de Biserici, însă neutralitatea sa este una pozitivă.

Art. 181: § traitements et pensions des ministres des cultes sont à la charge de l'État; les sommes nécessaires pour y faire face sont annuellement portées au budget.

§ 2. Les traitements et pensions des délégués des organisations reconnues par la loi qui offrent une assistance morale selon une conception philosophique non confessionnelle sont à la charge de l'État; les sommes nécessaires pour y faire face sont annuellement portées au budget.

Biserica Catolică de aici este foarte puternică în învățământ și în educație. Mai bine de jumătate dintre elevii din învățământul primar frecventează o școală catolică, iar în învățământul universitar se remarcă universitățile catolice din Louvain⁵ și Leuven⁶.

Statul susține legal și financiar și asistența religioasă în instituțiile publice, precum armată, penitenciare, spitale, iar capelanii de aici sunt considerați funcționari publici și, ca atare, stipendiați de stat.

c) Danemarca. În acest regat, conform Constituției, suveranul trebuie să facă parte din Biserica națională daneză, care este de confesiune luterană. Asemănător Angliei, și aici suveranul este și capul Bisericii Luterane, considerată un element fundamental al statului, adică o Biserică de stat. Partea a șaptea a Constituției, secțiunile 66-70, ne prezintă Biserica Evanghelică Luterană, care respectă însă drepturile fundamentale ale persoanei umane. Biserica nu mai reprezintă o putere în spațiul public civil, cum era în secolele anterioare; acum ea este supusă Parlamentului danez, așa cum chiar și regina este supusă în multe privințe acestei instanțe care reprezintă puterea populară. Totuși, această Biserică, potrivit articolului sau secțiunii 69, este un cult, și nu o asociație privată în categoria căreia sunt incluse toate celelalte Biserici sau culte prezente în regat. Considerată ca un instrument al regatului (diferit însă de instituțiile civile laice), cu un cult public în folosul țării, Biserica daneză este susținută financiar de către stat în proporție de aproape 50%, bani proveniți dintr-un impozit ecleziastic prin contribuția credincioșilor luterani în beneficiul aceleiași Biserici. Angajații Bisericii sunt asimilați angajaților statali, cu misiunea de a sluji

⁵ <http://www.uclouvain.be/index.html>.

⁶ <http://www.kuleuven.be/english>.

cauza lui Dumnezeu, dar în egală măsură de a contribui și la binele țării și al cetățenilor ei. Și pentru că Biserica are o misiune spirituală, caritativă, asistențială și de educație și nu urmărește acumularea de profit, de beneficii financiare, materiale, clădirile și terenurile Bisericii se bucură de scutiri de taxe și impozite.

Referitor la celelalte confesiuni sau culte, pentru ca ele să fie recunoscute oficial, nu trebuie să aibă nimic care să contravină moralei și ordinii publice și trebuie să aibă un conținut clar doctrinar, moral și o exprimare liturgică publică. Un simplu grup religios, o asociație filosofică sau etică nu pot fi considerate cult și, ca atare, nu pot oficia căsătorii. Celelalte confesiuni sau culte, în afara celei statale luterane, nu se bucură de sprijin financiar din partea statului. Dacă însă ele înființează școli sau alte instituții cu scop asistențial, caritativ, de sănătate sau orice altceva în folosul public, ele intră sub controlul public și sunt susținute de autoritățile statale locale.

Ora de religie în școli este predată de membrii clerului Bisericii naționale, iar pregătirea profesorilor de religie se face în școli teologice finanțate de stat din așa-zisele „fonduri comune”. Predarea religiei, obligatorie în toate treptele învățământului preuniversitar, poate fi făcută și de către părinți, care au o pregătire teoretică și pedagogică în acest sens. Învățământul de stat este neutru din punct de vedere confesional. După vârsta de 15 ani, elevul însuși alege dacă să urmeze sau nu ora de religie. Ca și în Grecia, de exemplu, și în această țară radioul național transmite celebrările religioase oficiate în principalele catedrale din orașe. Prezența religioasă este și în spitale, armată, penitenciare, unde există clerici plătiți de stat.

Comunitățile luterane sunt slujite de un pastor, ajutat de un consiliu parohial care poate aduna fonduri

pentru interesele acestei comunități sau pentru alte scopuri religioase.

În ceea ce privește legislația referitoare la cupluri, aceasta le recunoaște printr-o „înregistrare de parteneriat” pe cele homosexuale. Aceeași legislație, aceleași norme privind toate problemele religioase sunt valabile pentru tot statul danez, adică și pentru Groenlanda și Insulele Feroe. Conform unei statistici din anul 1992, în Danemarca funcționau următoarele Biserici, confesiuni și culte: Biserica Apostolică a Danemarcei, Acțiunea Evanghelistă Daneză, Biserica Regelui norvegian Haakon, Biserica Engleză a Sfântului Alban, Biserica Suedeză, Bahaismul, Centrul Budist, Reformații Francezi, Reformații Germani, Comunitățile penticostale, Biserica Romano-Catolică, Biserica Ortodoxă, Armata Mântuirii, Metodistii, Biserica Adventistă de ziua a VII-a și Biserica Internațională⁷.

d) Finlanda. Ca și celelalte țări scandinave, și aceasta s-a rupt de catolicism în perioada reformelor luterane, iar libertatea religioasă a fost garantată tuturor abia în primele decenii ale secolului XX. În această țară, Biserica Luterană și Biserica Ortodoxă sunt Biserici de stat, având un statut public mai deosebit decât celelalte confesiuni religioase sau Biserici. Episcopii acestor Biserici sunt numiți de președintele țării. Pentru Biserica Luterană, asimilată unei instituții statale de drept public, statul percepe impozitele ei, așa cum le percepe de la orice cetățean pentru destinații publice, precum sănătatea, pensia, șomajul. O lege din anul 1993 reglementează relația stat-Biserică Luterană națională, iar o lege din același an a acesteia din urmă reglementează propria doctrină, organizare și funcționare

⁷ Vezi partea dedicată Danemarcei, în: ROBBERS, G. ed, *État et Églises dans l'Union européenne*, Nomos, Baden-Baden 1997.

a ei. Celelalte biserici sunt considerate persoane juridice de drept privat. În școli este prevăzut un curs de etică alternativ celui de religie corespunzător apartenenței confesionale a elevilor; acest curs de religie este la dispoziția tuturor elevilor, fiind organizat și susținut financiar de școală. Biserica Catolică are o școală internațională la Helsinki, unde învață nu doar elevi catolici. Această deschidere spre universalitate în învățământul catolic este o constantă în toate școlile catolice, în general, din orice țară ar fi ele. La Helsinki și în Turku există două facultăți de teologie susținute de stat, în care învățământul și formarea sunt deschise tuturor, nu doar luteranilor. În estul țării, la Joensuu, în cadrul universității funcționează și o facultate de teologie care are menirea de a pregăti preoții și cântăreții Bisericii Ortodoxe. În mass-media, cele două Biserici naționale sunt destul de prezente, iar statul recunoaște și sprijină activitățile lor culturale, sociale și orice inițiativă în folosul public. Parohii sunt plătiți de către comunitățile religioase, însă salariile și pensiile episcopilor sunt asigurate de către stat. Deși este susținută de stat, Biserica majoritară are un număr de credincioși mereu în scădere, întrucât și aici procesul de secularizare, de laicizare a gândirii și vieții, este foarte avansat.

e) Franța. Statul și Biserica au fost întotdeauna într-o legătură directă, chiar dacă această legătură a fost caracterizată de-a lungul istoriei de numeroase tensiuni, mai ales după Revoluția Franceză. Actualmente, Constituția franceză prevede în mod explicit laicitatea statului: în clădirile publice se admite folosirea simbolurilor religioase (crucifixuri sau *hijab*) numai dacă acestea nu au caracter de răzbunare, în timp ce este interzisă (art. 28) expunerea de simboluri religioase

pe monumente și în spațiile publice, excepție făcând locurile de cult, cimitirele, muzeele etc. Nicio Biserică nu beneficiază de finanțări publice. Nu există nicio formă de educație religioasă în școli. Clădirile de cult catolic sunt proprietatea statului, care le întreține. *Codul fiscal general* prevede scutirea de impozite pentru lăcașurile de cult, în schimb acestea trebuie să fie deschise asociațiilor culturale. Singura căsătorie legală este cea civilă, în timp ce căsătoria religioasă nu are putere legală și trebuie să fie în mod obligatoriu succesivă celei civile. Preoții care celebrează ritualul căsătoriei religioase înaintea celei civile sunt pasibili de pedeapsă.

Școlile private ce aparțin unei confesiuni pot să stipuleze acorduri cu administrația publică, primind finanțări, dar acceptând unele forme specifice de control din partea statului. Din 1999 a fost instituit PACS (Pactul civil de solidaritate), prin care se recunosc și se reglementează cuplurile, atât cele heterosexuale, cât și cele homosexuale.

f) Grecia. Constituția din anul 1975⁸ stabilește „întâietatea” Bisericii Ortodoxe și ca președintele Republicii trebuie să jure în numele Sfintei Treimi (articolul 33, paragraful 2 din Constituția țării). În secțiunea II, articolul 3, stabilește relațiile dintre Biserică și stat:

Religia dominantă în Grecia este cea a Bisericii Ortodoxe Orientale a lui Cristos. Biserica Ortodoxă a Greciei îl recunoaște drept conducător pe Domnul nostru Isus Cristos și este indisolubil legată prin dogmă de marea Biserică a lui Cristos din Constantinopol și de toate celelalte Biserici creștine de aceeași dogmă, observând imuabil, ca și

⁸ Constituția începe cu invocația: „În numele Sfintei, Consubstanțiale și Nedespărțitei Treimi” a lui Dumnezeu. Vezi textul ei: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggluko.pdf>.

acelea, sfintele canoane apostolice și sinodale, la fel ca și Sfintele Tradiții.

Sunt proclamate apoi autocefalia și conducerea ei de către Sfântul Sinod. În unele regiuni ale țării există un regim ecleziastic puțin diferit, dar care nu este contrar celor afirmate în paragraful precedent. Nu este permisă nicio traducere a Sfintei Scripturi care să nu aibă aprobarea Bisericii autocefale grecești și a celei din Constantinopol. În articolul 13, libertatea de conștiință și cea religioasă este asigurată și garantată tuturor cetățenilor țării și nicio libertate sau un drept civil al acestora nu pot fi limitate de apartenența lor la o religie sau alta.

În legislația grecească, nu se admite deschiderea lăcașurilor de cult pentru alte religii diferite decât cea ortodoxă fără consensul prealabil al acesteia, iar prozelitismul este interzis (articolul 13, paragraful 2). Aceste dispoziții nu se armonizează însă cu art. 1368 din Codul Civil, care afirmă că Biserica Romano-Catolică și Biserica Protestantă din această țară sunt persoane juridice de drept public și, ca atare, au dreptul ca oricare altă instituție publică să exercite acte publice (înființări de parohii, școli confesionale, grădinițe confesionale etc). Învățămantul religios în școli este de competența ierarhiei ortodoxe și este limitat la școlile primare. Clerul ortodox este plătit de către stat, atât salariile, cât și pensiile. Statul administrează imobilele, reținând 35% din încasările parohiale. Biserica Ortodoxă este scutită de plata impozitelor pe proprietățile imobiliare, pe venituri și multe altele. Toți membrii cultelor religioase, clerici, sunt dispensați de serviciul militar (legea 3601 din anul 1990). Toate dispozițiile și precizările statale în favoarea Bisericii Ortodoxe se bazează pe faptul că populația ortodoxă este majoritară, iar Biserica grecească

este considerată ca având un foarte mare rol pozitiv în istoria trecută și prezentă a țării.

g) Germania. Constituția germană (art. 137) recunoaște în mod direct drepturile grupurilor de atei și ale asociațiilor care urmăresc definitivarea cultivării în comun a unei ideologii filosofice, echivalându-le cu asociațiile religioase. Bisericele pot impune propriilor credincioși un impozit a cărui plată o prevede statul. Singura căsătorie admisă este cea civilă, în timp ce cea religioasă este lipsită de orice eficacitate legală și trebuie să fie în mod obligatoriu succesivă celei civile. Preoții care celebrează ritualul înaintea căsătoriei civile sunt pasibili de pedeapsă. Raporturile cu Biserica Catolică sunt reglementate prin acte legislative cu diferite Landuri⁹. În 2002, o sentință a Curții Constituționale Federale de la Karlsruhe a fost aprobată în cadrul constituționalității legii în ceea ce privește unirea pe viață. Aceasta reglementează și uniunea între persoanele homosexuale, care, ca urmare a înregistrării înaintea oficialităților civile, au aceleași drepturi și obligații ca și cele ale cuplurilor heterosexuale.

h) Irlanda. Constituția a fost promulgată în numele Sfintei Treimi. Jurământul pe care trebuie să-l depună președintele împiedică un ateu sau un agnostic să devină președinte. Statul nu finanțează Biserica Catolică, totuși garantează scutirea de impozite pentru imobile. Educația religioasă este asigurată în timpul programului de ore școlare.

i) Italia. În Italia, raporturile dintre Biserica Catolică și Republica Italiană sunt reglementate prin Pactele Laterane din anul 1929, care reprezintă o finalizare

⁹ Vezi: P. MIKAT, *Kirche und Staat in der neuen Entwicklung*, Darmstadt 1980.

a legii privind garanțiile din anul 1871. Constituția republicană din anul 1948 stă la baza statului modern italian, un stat republican fundamentat pe muncă, așa cum declară deja primul articol al Constituției. Deși este o țară majoritar catolică, procesul de laicizare a gândirii și vieții este în curs și în această țară, dovadă fiind legalizarea divorțului în anul 1970 și a avortului, opt ani mai târziu. Statul este separat de Biserici și le tratează pe toate în mod egal, dar cooperează cu acestea pentru binele public al cetățenilor. Pactele Laterane au suferit modificări și noi reglementări privind persoanele morale bisericești și bunurile acestora (în anul 1984), privind învățământul religios în școlile publice (1985), sărbătorile religioase (1985) și asistența religioasă în rândul forțelor de poliție (1990)¹⁰.

Pe baza articolului 8 din Constituție, s-au semnat convenții între Stat și Biserica Valdeză în anul 1984, Adventistă de ziua a VII-lea în 1986, Baptistă și Luterană în 1993. Culetele se bucură de o mare autonomie, putând să se organizeze în deplină libertate, iar poziția lor juridică nu poate fi modificată de către stat, fără voința lor. Clericii au un statut particular în rândul cetățenilor, de exemplu, sunt scutiți de serviciul militar, dar sunt afectați și de incapacități civile, precum ocuparea unor funcții juridice sau administrative. Căsătoria religioasă are efecte civile și, la fel, declararea nulității unei căsătorii religioase înseamnă divorț în sfera civilă.

¹⁰ Vezi textul acordurilor de la Villa Madama pe site-ul oficial al Vaticanului: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html. Un studiu bun al acestor acorduri: [http://www.treccani.it/enciclopedia/gli-accordi-di-villa-madama-dalla-costituente-a-craxi_\(Cristiani_d'Italia\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/gli-accordi-di-villa-madama-dalla-costituente-a-craxi_(Cristiani_d'Italia)).

Finanțarea Bisericii se face prin aplicarea legii 222 din anul 1985, care stabilește că 8‰ din suma încasată de IRPEF din impozitul pe venit al persoanelor fizice este repartizată statului pentru politica socială sau se alocă uneia dintre cele șapte opțiuni, printre care este inclusă și Biserica Catolică. După datele publicate de Conferința Episcopală Italiană (CEI) și actualizate în declarația de venit din 2000, statul italian a transferat Bisericii 643 de milioane de euro. O statistică mai actuală în ceea ce privește declarația de venituri – din 2005 – indică suma de 981 de milioane de euro.

De asemenea, sunt și alte surse de finanțare sau de privilegii fiscale de natură diferită:

- deductibilitate fiscală din ofertele din partea cetățenilor, până la un plafon maxim de circa 1.000 de euro;
- scutirea fiscală totală, cuprinzând impozite pe succesiuni și donații pentru parohii și cler;
- finanțări de *școli private*, ale căror titluri de studii sunt echivalente cu cele ale școlilor publice statale;
- sarcina de urbanizare destinată *edificiului de cult*;
- contribuțiile credincioșilor.

În privința învățământului și educației, pentru cele șase culte oficial recunoscute, predarea religiei constă în două ore pe săptămână în grădinițe și în învățământul primar, iar în școlile secundare într-o oră pe săptămână. De la 13 ani în sus, elevii, părinții sau tutorii legali trebuie să declare dacă urmează sau nu ora de religie. În caz că refuză această oră, trebuie să aleagă altă materie sau să părăsească școala. Profesorii de religie trebuie să aibă un titlu de studiu adecvat predării acestei materii și să fie propuși de către autoritatea bisericească competentă. În cazul în care profesorul ar preda învățături contrare celei oficiale sau ar avea un comportament care ar compromite grav predarea și finalitățile

ei, autoritatea bisericească poate cere retragerea respectivei persoane din activitatea didactică. Conținutul învățământului, programele didactice sunt fixate prin convenții între Ministerul Învățământului și președintele Conferinței Episcopale italiene și episcopii diecezelor unde se predă religia.

Învățământul universitar confesional este recunoscut de către stat, în articolul 33 din Constituție și articolul 9 din Acordul de la Vila Madama. Este știut faptul că în această țară Biserica Catolică are multe instituții de învățământ și formare de grad universitar, care slujesc atât interesele Bisericii, cât și pe cele ale societății în general, iar cultura italiană în ansamblul ei poartă o puternică amprentă religioasă.

În ceea ce privește asistența religioasă în armată, penitenciare, spitale sau case pentru bătrâni, statul finanțează activitatea clericilor propuși de către autoritatea bisericească. Această activitate, ca și modalitatea ei de control și remunerare, este stabilită prin convenții între conducerea respectivelor instituții statale și autoritățile religioase. Este știut faptul că prezența în interiorul Romei a Statului Vatican și a Suveranului Pontif înseamnă și o poziție relevantă a Bisericii Catolice în spațiul public. Relația aceasta cu statul este una de tip concordatar. Acesta din urmă însă nu defavorizează nicio confesiune religioasă și este dispus să încheie convenții cu orice confesiune sau Biserică.

j) Luxemburg. Articolul 22 din actuala Constituție¹¹ stabilește că „intervenția statului în numirea și instalarea șefilor de culte, modul de numire și de revocare a celorlalți clerici, facultatea pentru unii și pentru alții de a corespunda cu superiorii lor și de a publica actele lor, la fel ca și raportul dintre Biserică și Stat,

¹¹ http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html.

fac obiectul unor convenții care trebuie să fie supuse Camerei Deputaților pentru dispoziții care necesită intervenția sa”.

Reprezentanții clerului celor trei culte recunoscute (Biserica Catolică și două comunități protestante) sunt plătiți de către stat. În școlile publice pot fi predate, în alternanță, ore de etică sau de religie catolică. Căsătoria religioasă este lipsită de orice eficacitate legală și trebuie să fie obligatoriu celebrată după cea civilă. Bisericile sunt prezente în societate prin diferite instituții de sănătate, educație, cultură, intervenții sociale și este asigurată asistența religioasă în instituții statale.

k) Malta. Catolicismul, în conformitate cu Constituția, este religie de Stat, dar este acordată libertatea de cult. De asemenea, în conformitate cu Constituția, autoritățile Bisericii Catolice au „misiunea și dreptul de a învăța care sunt principiile adevărate și care sunt cele greșite”, iar educația religioasă în școli este obligatorie. Divorțul, eutanasia și avortul sunt interzise, chiar dacă au fost unele cazuri.

l) Marea Britanie. Biserica Anglicană este de stat, își are începutul în timpul regelui Henric al VIII-lea și de atunci până în prezent este cea oficială, iar suveranul Angliei este supremul ei conducător spiritual și trebuie să fie și membru formal al Bisericii Prezbiteriene Scoțiene. Din deviza națională „Dumnezeu și dreptul meu” se poate întrevădea fundamentul societății și statului englez. Din Înalta Cameră a Parlamentului fac parte cu titlu de „egali” 24 de episcopi din diecezele anglicane mai importante, numiți „lorzi spirituali”. Chiar dacă există un singur parlament pentru toată țara și toți cetățenii ei, sistemul juridic englez este împărțit în trei, în funcție de trei zone ale țării: Anglia și Țara

Galilor, Scoția și Irlanda de Nord. Precizăm și faptul că acest stat nu are o Constituție, ceea ce face ca legislația privind celelalte confesiuni, culte și Biserici să fie destul de variată; ea garantează însă drepturile și libertățile religioase celor ce nu sunt anglicani, iar intoleranța care a funcționat mai multe secole a dispărut din Anglia contemporană.

Cei mai mulți creștini aparțin Bisericii Angliei, iar romano-catolicii sunt în procentaj de aprox. 12% din totalul populației, fiind organizați în 5 arhiepiscopii și 17 episcopii. Problemele ei administrative, ca și ale celorlalte Biserici sau confesiuni, sunt rezolvate prin intermediul unui „trust”, care reprezintă o particularitate în spațiul englez sau nord-american.

În școli, educația religioasă este facultativă și în general creștină. Nicio Biserică nu este finanțată de stat, nici chiar cea engleză. Reprezintă aproape un paradox faptul că religia anglicană este de stat, că regina este șeful suprem al acestei Biserici și totuși statul susține foarte puțin atât această Biserică, precum și pe oricare alta. Susținerea statală intervine mai mult atunci când trebuie întreținut un edificiu cu o valoare istorică sau culturală deosebită. Cetățenii pot să nu lucreze în zilele stabilite de propria religie, ceea ce nu provoacă conflicte sau obligații din partea altor colegi. Cuplurile homosexuale pot să se unească civil pe baza unui contract similar cu cel prevăzut în cazul căsătoriei cuplurilor heterosexuale și pot adopta copii. Fondul special pentru plata pensiilor clerului este alimentat prin contribuțiile prezbiterilor înșiși sau ale Bisericii pentru ei, statul nesusținând nici salariile și nici pensiile membrilor clerului.

În armată, în spitale, ca și în penitenciare este asigurată asistența religioasă, iar salariile clericilor din

aceste servicii sunt asigurate de instituțiile unde își desfășoară activitatea. În ceea ce privește învățământul, în școlile din Anglia și Țara Galilor este asigurat și învățământul religios, ca și o formă de cult public zilnic, atât creștin, cât și musulman, de exemplu. Este recunoscut și rolul părinților în educația religioasă a copiilor lor. Cu toate acestea, apatia religioasă engleză este destul de mare, întrucât sondaje contemporane afirmă că mai mult de jumătate din populația țării nu are nicio legătură cu religia și practicile religioase.

m) Olanda. Constituția permite atât convingerile religioase, cât și pe cele atee. Statul nu finanțează nicio Biserică. Avantaje fiscale sunt prevăzute doar pentru asociațiile religioase. Singura formă de finanțare din partea statului este salariul acordat capelanilor, în mod total sau parțial. Toți cetățenii au posibilitatea de a beneficia de odihna duminicală. Căsătoria religioasă nu are putere legală și trebuie să fie obligatoriu celebrată după cea civilă, chiar și în cazul cuplurilor homosexuale.

n) Portugalia. În perioada postbelică, Biserica Catholică și-a redobândit o poziție privilegiată în societatea portugheză, iar religia catolică este considerată ca „religie tradițională a națiunii portugheze”¹². Relațiile cu Biserica Catholică sunt reglementate de un Concordat¹³, nementionat în interiorul Constituției. Nicio Biserică nu este finanțată de stat, care garantează însă scutirea de impozite pe imobilele care au un scop religios. Relațiile statului cu celelalte religii și culte sunt stabilite în legea privind libertatea religioasă, nr. 4, din anul 1971,

¹² Vezi amendamentul din 1971 (Legea 3/1971) la Constituția din anul 1933. http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf.

¹³ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2004/documents/rc_seg-st_20040518_santa-sede-rep-portoghese_it.html.

lege care a suferit apoi alte completări sau modificări, în favoarea unei echidistanțe statale față de oricare dintre ele și a respectării drepturilor fundamentale ale persoanei umane, în cazul nostru, în special a celor religioase.

Nu există un sistem statal de finanțare a cultelor, nici taxe locale sau naționale în acest sens; statul însă nu percepe impozite pe imobilele bisericesti cu scop cultural, religios în general. Fiind majoritară în țară, Biserica Catolică este cea care beneficiază cel mai mult de aceste facilități, ceea ce nu înseamnă că statul defavo-rizează în mod voit vreun alt cult sau biserică. Asistența religioasă este și în armată, penitenciare sau spitale, iar statul subvenționează capelanii din aceste instituții.

Învățământul catolic din această țară are în frunte Universitatea Catolică Portugheză¹⁴, cu sedii în patru orașe, și este clasificată în fruntea universităților la nivel mondial. Există mulți profesori clerici care activează în alte universități statale. În învățământul pre-universitar, religia este predată în toate școlile publice. În deceniul al optulea al secolului trecut, orientarea de laicizare prezentă și aici a pus acut în discuție oportunitatea religiei în învățământul statal, întrebându-se dacă acesta trebuie sau nu să mai rămână în școlile unui stat care s-a separat de Biserică. Acordul nr. 423 din anul 1987 a afirmat că predarea religiei în școlile publice nu afectează principiul constituțional (articolul 41, paragraful 4 din Constituție) al nonconfesionalității statului¹⁵.

¹⁴ <http://www.ucp.pt>

¹⁵ Article 41 (Freedom of conscience, religion and worship)

1. Freedom of conscience, religion and worship shall be inviolable.

2. No one shall be persecuted, deprived of rights or exempted from civic obligations or duties because of his convictions or religious observance.

o) Spania. Relațiile cu Biserica Catolică sunt reglementate de Concordatul din anul 1953¹⁶ și de legea privind libertatea religiei din anul 1980. Constituția din anul 1978¹⁷ garantează libertatea religioasă a tuturor cetățenilor și a comunităților religioase. Orice manifestare religioasă însă trebuie să respecte ordinea publică; este precizat și faptul că nicio confesiune nu are caracterul de religie de stat (art. 16). Atât Constituția, cât și alte legi ale statului sunt în acord cu legi universale, precum Declarația Universală a Drepturilor Omului, precum și cu convențiile și acordurile internaționale, semnate și de Spania. Ținând cont și de prezența altor Biserici, confesiuni și culte decât cel catolic, statul este dispus să semneze cu oricare dintre ele convenții și acorduri.

Laicizarea, secularizarea gândirii și a vieții, este în curs și în acest stat majoritar catolic, însă statul acordă în continuare o atenție specială Bisericii Catolice și avantajelor pe care le poate avea dacă propune o politică favorabilă doctrinei catolice.

3. No authority shall question anyone in relation to his convictions or religious observance, save in order to gather statistical data that cannot be individually identified, nor shall anyone be prejudiced in any way for refusing to answer.

4. Churches and other religious communities shall be separate from the state and free to organise themselves and to perform their ceremonies and their worship.

5. Freedom to teach any religion within the denomination in question and to use appropriate media for the pursuit of its activities shall be guaranteed.

6. The right to be a conscientious objector, as laid down by law, shall be guaranteed.

¹⁶ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19530827_concordato-spagna_it.html.

¹⁷ <http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/index.htm>.

În domeniul educației, Spania are o largă rețea de instituții de învățământ și de formare catolice, cu tradiții multiseculare. Însă toate acestea aparțin sectorului privat, și nu celui de stat. De fapt, în toate statele vestice și central-europene, facultățile de teologie sau instituțiile de învățământ universitar confesional aparțin Bisericii, și nu statului, excepție făcând doar facultățile de teologie catolică și protestantă din cadrul Universității de stat din Strasbourg¹⁸. Predarea orei de religie este obligatorie până la nivelul universitar, dar își păstrează caracterul facultativ. Dacă un elev nu participă la ora de religie, trebuie să desfășoare alte activități supravegheate. Profesorii de religie sunt condiționați atât în numire, cât și în activitatea specifică, precum și în retragerea dreptului de a preda de către autoritatea bisericească competentă, pentru motive comune cu cele din celelalte state UE.

În legislație este prevăzută asistența spirituală în instituții publice precum armată, spitale și penitenciare, iar clericii care activează aici sunt salariați de stat. În această privință, salarizarea de către stat nu este clară și sigură pentru clericii necatolici. Acest fapt se datorează nu unei intenții explicite a statului de a favoriza Biserica Catolică, cât mai mult faptului că aici catolicismul are rădăcini bimilenare, iar numeric este covârșitor în raport cu alte confesiuni religioase sau Biserici.

Este posibilă transferarea în favoarea Bisericii Catolice a unei părți din intrările fiscale (5,2 la mie), în timp ce imobilele și obiectele de cult sunt scutite de impozite. Nu aceeași este realitatea și pentru alte confesiuni sau Biserici. Căsătoria poate fi declarată nulă chiar de Biserica Catolică, cu efecte civile. Din 2005, căsătoria între homosexuali este acceptată de lege.

¹⁸ <http://www.unistra.fr>.

Instruirea religioasă, cu excepția profesorilor selecționați de structura ecleziastică, este facultativă. Guvernul Zapatero a prevăzut numeroase intervenții de laicizare în instituțiile de stat.

p) Suedia. Ca și celelalte țări scandinave, și în aceasta s-a verificat în secolul al XVI-lea ruperea de catolicism și de Roma papală și formarea unei Biserici Luterane naționale. Începuturile libertăților religioase și ale nediscriminării pe motive confesionale apar în a doua parte a secolului al XIX-lea, așa cum s-a întâmplat și în multe alte state ale Europei. Din 2000, după aproape cinci secole în care Biserica Luterană a fost un organism guvernamental, s-a trecut la un regim de separare: episcopii nu sunt aleși de guvern, iar Biserica nu mai primește fonduri din gestiunea fiscală a statului. Suveranul, ca și ministrul competent în relațiile cu Bisericile și religiile trebuie să fie membri ai religiei naționale luterane.

În anul 1992 a fost promulgată o lege referitoare la religii și Biserici în Suedia, în care, în primul rând, este analizat și prezentat statutul de organizare și funcționare a Bisericii naționale de stat. În anii următori, alte dezbateri și decizii juridice insistă asupra parității tuturor religiilor în fața legii. Legiuitorii privesc religiile și Bisericile mai mult pentru rolul lor public, social, asistențial, caritativ sau educațional și, în măsura în care se implică și contribuie la binele social public, sunt și tutelate legislativ și sprijinite în acțiunile lor. Ajutorul financiar acordat Bisericilor vine dintr-o contribuție atât a statului, cât și a membrilor Bisericilor. În învățământul universitar statal există și facultăți de teologie pentru formarea pastorilor și a altor persoane care slujesc în Biserica suedeză. Din anul 2000,

Biserica națională suedeză a fost separată de stat, care dorește să mențină o poziție echidistantă față de orice confesiune religioasă, Biserică sau cult.

Recunoscută pentru poziția sa de avangardă în ceea ce privește drepturile omului, inclusiv ale grupărilor cu orientare homosexuală, în această țară cuplurile homosexuale sunt recunoscute printr-o „înregistrare de parteneriat” cu valoare legală și pot să adopte copii, iar din anul 2013, Sinodul Bisericii suedeze, urmând exemplul instituțiilor laice, a aprobat ceremonia religioasă a căsătoriei între homosexuali.

Statele UE au fiecare propria istorie și propriile problematice, iar forurile centrale europene respectă legislația statelor membre în privința relațiilor Biserică-stat. Bisericilor le este recunoscut rolul în spațiul public, în multe domenii de activitate specifice naturii spirituale, culturale, educaționale și de asistență socială. Deși toate statele UE sunt laice, ele nu sunt atee sau anticonfesionale și, ca atare, nici religia, nici instituțiile religioase nu sunt combătute și nu sunt considerate nocive organizării și funcționării instituțiilor publice și nici binelui comun al cetățenilor. Cu excepția Franței, separarea dintre stat și Biserică este în mai toate cazurile una moderată, ceea ce permite multe locuri comune de acțiune între instituțiile laice și cele bisericești, confesionale. În state majoritar catolice, precum Italia, Spania¹⁹, Portugalia, Biserica Catolică are o poziție cumva privilegiată, dar nu datorită unei

¹⁹ Section 16. 1. Freedom of ideology, religion and worship is guaranteed, to individuals and communities with no other restriction on their expression than may be necessary to maintain public order as protected by law.

2. No one may be compelled to make statements regarding his or her ideology, religion or beliefs.

favorizări legislative, ci datorită rolului acestei Biserici în istoria, cultura și civilizația respectivelor state, ca și a procentajului majoritar al catolicilor. Și fiind vorba despre o sprijinire proporționată numeric, este evident faptul că celor majoritari numeric le este acordat un ajutor statal mai substanțial. Un alt aspect care apare evident în relațiile Biserică-stat este cel al interesului acestuia din urmă pentru a câștiga votul electoratului. Cu cât o Biserică sau alta se apropie mai mult de ideologia sau interesele unui partid la putere sau ale unei orientări ideologice naționale, cu atât acea biserică este sprijinită mai mult de către organismele statale. Deși nu face obiectul direct al studiului nostru, trebuie să afirmăm faptul că în această privință Biserica Catolică, exceptând unele derapaje germane din perioada antebelică, s-a pronunțat și se pronunță clar în favoarea valorilor spirituale și a drepturilor fundamentale ale persoanei umane, care nu este supusă statului, ci este în serviciul persoanei umane, indiferent de apartenența confesională. Din partea cetățenilor laici însă, aceștia urmează propriul drum al conștiinței lor civile și creștine, care nu întotdeauna este și cel al ierarhiei bisericești (vezi, de exemplu, votarea divorțului și avortului în deceniul al optulea al secolului trecut, din partea catolicilor italieni). În Irlanda, în baza Constituției revizuite în anul 1973, statul se proclamă credincios²⁰, deci opus laicizării, deși stabilește

3. No religion shall have a state character. The public authorities shall take into account the religious beliefs of Spanish society and shall consequently maintain appropriate cooperation relations with the Catholic Church and other confessions.

²⁰ Vezi, mai ales, nr. 1 al articolului 44 din Constituție:

The State acknowledges that the homage of public worship is due to Almighty God. It shall hold His Name in reverence, and shall respect and honour religion.

aceeași separare între el și Biserici, ca și în alte state UE. De la Atlantic și până la Prut, relațiile stat-Biserică variază în cadrul a trei categorii: o separare mai netă, categorică, precum în cazul Franței, sau o separare strictă, ca în Olanda, de exemplu, sau una nedeterminată, ca în multe alte state ale UE. O a treia categorie de separare stat-Biserică există în acele state unde cel puțin una dintre Biserici este declarată Biserică de stat, precum în Peninsula Scandinavă sau în Grecia.

1° Freedom of conscience and the free profession and practice of religion are, subject to public order and morality, guaranteed to every citizen.

2° The State guarantees not to endow any religion.

3° The State shall not impose any disabilities or make any discrimination on the ground of religious profession, belief or status.

4° Legislation providing State aid for schools shall not discriminate between schools under the management of different religious denominations, nor be such as to affect prejudicially the right of any child to attend a school receiving public money without attending religious instruction at that school. 5° Every religious denomination shall have the right to manage its own affairs, own, acquire and administer property, movable and immovable, and maintain institutions for religious or charitable purposes.

6° The property of any religious denomination or any educational institution shall not be diverted save for necessary works of public utility and on payment of compensation.

CAPITOLUL X

DREPTUL ȘI RELIGIA ÎN EUROPA POSTCOMUNISTĂ

1. Biserica și statul în România contemporană

1.1. Introducere

În istoriografia ortodoxă recentă, etnogeneza poporului român este asociată cu creștinarea sa. A devenit aproape o paradigmă folosirea frazei „poporul român s-a născut creștin”. Pe teritoriul României, încă din Evul Mediu, instituțiile Bisericii Ortodoxe și cele ale statului s-au dezvoltat împreună, iar istoria juridică a României pune în evidență împletirea continuă dintre cele două instituții: acesta este unul dintre motivele pentru care Biserica Ortodoxă Română păstrează o poziție privilegiată, iar statul îi apără și îi promovează interesele.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, atât în interiorul Bisericii, cât și la nivel politic, se vor face simțite efectele liberalismului și ale modernizării societății.

Prima Constituție modernă a României, adoptată în 1866, consideră libertatea de religie o libertate absolută și un drept esențial ce trebuie garantat¹. Constituția definea libertatea de religie ca fiind o garanție pentru toate religiile ce pot fi practicate, cu condiția ca acestea să nu intre în conflict cu ordinea publică și cu

¹ Constituția din 1866, Tit. II, art. 5: *Monitorul-Jurnal Oficial al României*” 142 (1-13 iunie 1866).

moralitatea²; de asemenea, se afirma în mod explicit că cetățenia nu este determinată de apartenența la o religie. Constituția afirma că Biserica Ortodoxă Română, independentă și autocefală, este „Biserica dominantă a statului”³ și îi recunoștea pe mitropolit și pe episcopii ortodocși în calitate de membri ai Senatului⁴.

Dispoziții asemănătoare vor fi stabilite și de Constituțiile din 1923 și 1938⁵. Constituția din 1923 stabilea principiul egalității și reafirma că cetățenia nu trebuie să depindă de apartenența religioasă⁶; declara că libertatea de conștiință este o libertate absolută și că toate religiile au garanția de libertate și de protecție, cu condiția să respecte ordinea publică, moralitatea și legile organice ale statului⁷. Această Constituție recunoștea două Biserici naționale („Biserici românești”): Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-Catolică; se afirma că, „deoarece ortodoxia este religia mării majorități a Românilor, Biserica Ortodoxă este Biserica dominantă în statul român, iar Biserica Greco-Catolică are întâietate față de celelalte culte”⁸; se stabilea că structura și principiile organizatoare ale Bisericii Ortodoxe Române sunt determinate de o lege specială și că Biserica, în calitate de instituție, este pusă „sub controlul Statului”; conferea, în mod automat, statutul de membri ai Senatului mitropolitului, episcopilor Bisericii Ortodoxe Române și celor ai Bisericii Greco-Catolice;

² Constituția din 1866, Tit. II, art. 5, art. 21.

³ Constituția din 1866, Tit. II, art. 5, art. 21.

⁴ Constituția din 1866, Tit. II, art. 5, art. 76.

⁵ Constituția din 1923: *Monitorul Oficial* 282 (29 martie 1923); Constituția din 1938: *Monitorul Oficial*, partea I, 42 (20 februarie 1938).

⁶ Constituția din 1923, Tit. II, art. 5.

⁷ Constituția din 1923, Tit. II, art. 7.

⁸ Constituția din 1923, Tit. II, art. 22.

de aceleași drepturi se bucurau și reprezentanții de vârf ai celorlalte religii, cu condiția să aibă cel puțin 200.000 de membri; între aceștia era admis și reprezentantul minorității musulmane.

Constituția din 1938 va reafirma aceste dispoziții și va interzice în mod explicit orice fel de propagandă politică din partea preoților și a reprezentanților cultelor⁹.

Constituțiile comuniste din 1948, 1952, 1956 păstrează, în mod formal, dispozițiile cu privire la libertatea de religie¹⁰, la egalitate și principiul de nediscriminare. În realitate, Partidul Comunist Român a adoptat o poziție extrem de ostilă față de toate religiile, în mod particular față de religia catolică. Dacă Biserica Romano-Catolică putea să-și continue activitatea în condiții restrictive și mereu controlată, Biserica Greco-Catolică a fost desființată în mod abuziv prin Decretul 358 din 01.XII.1948, iar bisericile și multe dintre imobilele sale au fost trecute în proprietatea și administrația Bisericii Ortodoxe Române, care în acest proces a colaborat cu autoritățile comuniste și care până astăzi nu a retrocedat Bisericii Greco-Catolice nici măcar 10% din bisericile și imobilele care i-au fost distribuite în mod samavolnic de statul comunist¹¹.

În această perioadă, toate ordinele călugărești catolice și greco-catolice au fost desființate, iar școlile și instituțiile de învățământ confesional au fost închise.

⁹ Constituția din 1938.

¹⁰ Constituția Republicii Populare Române, art. 27: *Monitorul Oficial*, partea I, 87 (13 aprilie 1948); Constituția Republicii Populare Române, art. 84: *Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române*, 1 (27 septembrie 1952); Constituția Republicii Socialiste Române, art. 30: *Buletinul Oficial al RSR* 1 (21 august 1965).

¹¹ Biserica Greco-Catolică a revendicat retrocedarea a peste 2.600 de proprietăți, dar până în 2000 i-au fost restituite doar 136.

Nu se cunoaște cu exactitate numărul celor care au fost închiși în închisorile comuniste din motive religioase, deoarece autoritățile au invocat mereu alte motive: trădători de țară, legionari, conspiratori, apartenența lor la organizații oculte care puneau în primejdie siguranța statului. Un lucru este sigur: toți reprezentanții diferitelor religii și confesiuni care au adoptat o poziție deschisă împotriva ideologiei comuniste au fost arestați și condamnați, printre ei numărându-se atât catolici, greco-catolici, cât și ortodocși, luterani, evangheलिști, martorii lui Iehova, dar cei care au avut cel mai mult de suferit sunt de departe membrii Bisericii Greco-Catolice și ai ordenelor călugărești catolice, care au fost arestați în masă (au fost arestați 12 episcopi greco-catolici, din care 7 au murit în închisorile comuniste, și mii de membri, preoți sau laici, ai acestei Biserici). De asemenea, au fost închise și unele mănăstiri ortodoxe, dar în general acestea și-au putut continua activitatea, deși într-un mod restrictiv (numărul de candidați la viața monahală, ca și în cazul celor care doreau să devină preoți catolici, era strict controlat de autoritățile statului).

În timpul celor patruzeci de ani de comunism, Partidul Comunist Român a căutat să descurajeze desfășurarea practicilor religioase prin tot felul de măsuri administrative și juridice și prin introducerea în școli a educației de inspirație marxist-leninistă și apoi ceaușistă, care propovăduia o ideologie atee agresivă.

Pe de altă parte, pentru a-și camufla în fața Occidentului această politică represivă cu privire la libertatea religiei, statul comunist a permis continuarea practicilor religioase pentru unele confesiuni, care au trebuit însă să se conformeze cu cadrul legislativ restrictiv impus de autorități, iar reprezentanții de vârf (mitropoliți, episcopi) trebuiau să fie recunoscuți de Prezidiul Marii

Adunări Naționale și să presteze jurământ de credință în fața ministrului Cultelor¹².

Prin Decretul 177 din 1948 au fost recunoscute de stat doar 14 confesiuni, celelalte fiind trecute în ilegalitate, situație care a rămas neschimbată până în 1989. Dacă Biserica Greco-Catolică a fost imediat recunoscută după evenimentele din decembrie 1989, niciun alt grup religios nu a reușit să facă același lucru până în 2006, atunci când au fost recunoscute 18 culte în România, prin Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor¹³.

1.2. Contextul sociologic

În recensământul din 1992, 86,8% din locuitorii României s-au declarat ortodocși, 5% catolici, 3,3% protestanți, 1% greco-catolici, 0,5% baptiști, 0,3% „apartenenți la alte grupuri evanghelice” și 0,1% creștini ruși de rit vechi. Alte grupuri care aveau sub 0,3% din populația României includeau penticostali, creștini ai Evangheliei, evrei, musulmani, creștini armeni, atei, agnostici și alte persoane care nu și-au declarat propria religie¹⁴.

Rezultatele acestui recensământ au fost contestate ulterior de grupurile religioase minoritare, care au susținut că în unele cazuri cei care au efectuat recensământul au polemizat cu cetățenii referitor la apartenența lor religioasă, sau, pur și simplu, au înregistrat în mod arbitrar o altă afiliere religioasă.

¹² Vezi în Anexe, Decretul 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase, art. 21.

¹³ Vezi în Anexe, Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, publicată în *Monitorul Oficial*, partea I, 11 (08 ianuarie 2007).

¹⁴ *National Commission of Statistics. Statistical Yearbook of Romania*, 1993, 106-107.

Alte studii, mai recente, au evidențiat atitudinea generală a românilor față de religie. O cercetare efectuată în toamna anului 1998 arăta că 60% din populația României frecventa lăcașurile de cult cel puțin o dată pe lună¹⁵. Un alt studiu, desfășurat în 2000, a arătat că Biserica Ortodoxă Română se bucură de încrederea a 69% din cetățenii României, urmată de armată – 39,6%, mass-media – 19,5% și poliție – 12%.

În cadrul recensământului efectuat în 2002, cetățenii din România se declarau: 86,7% ortodocși, 4,7% catolici, 3,7% aparținători la protestantism, 1,5% aparținători la penticostalism și 1% greco-catolici.

1.3. Caracteristicile principale ale relațiilor dintre stat și Biserică în România

Relațiile dintre stat și Biserică în România sunt caracterizate de prezența elementelor specifice ambelor sisteme tradiționale de relații dintre stat și Biserică, cel cooperativ/concordatar și cel separatist/neconcordatar. Pe de o parte, guvernul României se implică în favoarea unor comunități religioase privilegiate (în marea majoritate a cazurilor ajutoarele guvernamentale vizează proiectele ce aparțin Bisericii Ortodoxe, dar, în unele cazuri, sunt acordate ajutoare și celorlalte confesiuni), ajutându-le să-și construiască noi biserici, să le restaureze pe cele deja existente, să finanțeze activitățile religioase și salariile clerului¹⁶. Pe de altă parte, statul este acela care determină definirea unui grup religios sau refuză să recunoască grupurile religioase netradiționale.

¹⁵ Studiul a fost realizat de MEDIAPRO la cererea organizației *Open Society Network*.

¹⁶ Cooperarea prezentă în sistemul actual este asemănătoare cu cea stabilită de Concordatul francez din 1801, conform căruia unele Biserici privilegiate erau favorizate, cu condiția că trebuiau să se supună controlului din partea statului.

Spre deosebire de celelalte Constituții, cea a României nu definește statul ca fiind laic, secular sau sacru, și, de asemenea, nu stabilește o netă separare între stat și Biserică. Cu toate acestea, un studiu atent al textelor constituționale dovedește contrariul, adică se descoperă existența unei complexe influențe religioase în sfera publică. În consecință, conform Constituției, România este un stat secular, dar nu laic¹⁷.

1.4. Libertatea religiei

Constituția din 1991 (conținutul acesteia cu privire la libertatea conștiinței, ce se regăsește la Articolul 29, va fi reluat integral de actuala Constituție revizuită a României, intrată în vigoare la 29 octombrie 2003, la Articolul 29) a definit libertatea religioasă din două perspective: din perspectiva libertății și autonomiei grupurilor religioase față de stat (numită și libertate de religie „negativă”, adică acolo unde statul nu poate interveni¹⁸) și din perspectiva libertății „pozitive”, acolo unde statul garantează exercitarea liberă a religiei, toleranța religioasă, educația religioasă și ajutorul acordat comunităților religioase recunoscute de stat. Conform Articolului 29 al Constituției, libertatea de religie cuprinde libertatea de manifestare a gândirii, opiniilor și convingerilor religioase, libertatea de conștiință și libertatea de cult.

Articolul 29 din Constituția României revizuită, aprobată în urma Referendumului desfășurat între 18 și 19 octombrie 2003, confirmată de Hotărârea Curții Constituționale nr. 3 din 22 octombrie și intrată în vigoare

¹⁷ Cf. G. ANDREESCU, „Pentru o lege a libertății de conștiință religioasă”, *Revista Română de Drepturile Omului* 17 (1999).

¹⁸ Constituția României, art. 29, alin. 3, și art. 29, alin. 5: *Monitorul Oficial*, partea I, 233 (21 noiembrie 1991).

la 29 octombrie 2003, afirmă cu privire la libertatea de conștiință:

(1) Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte ori să adere la o credință religioasă contrară convingerilor sale. (2) Libertatea conștiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc. (3) Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii. (4) În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă. (5) Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciar, în aziluri și în orfeline. (6) Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine.

În Legea nr. 489 din 2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor (care a abrogat Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în „Monitorul Oficial” al României, nr. 178, din 4 august 1948), se afirmă clar în Articolul 9:

(1) În România nu există religie de stat; statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee. (2) Cultele sunt egale în fața legii și a autorității publice. Statul, prin autoritățile sale, nu va promova și nu va favoriza acordarea de privilegii sau crearea de discriminări față de vreun cult.

Funcțiile publice

Separarea dintre stat și Biserică stabilită de Constituție¹⁹ intră în conflict cu dispozițiile în baza cărora funcționarii publici trebuie să presteze jurământul

¹⁹ Constituția României, art. 29.

religios²⁰. Tipurile de jurământ cerute de aceste legi variază²¹ de la jurământul religios la jurământul deschis, adică lipsit de condiționări sau conotații religioase, prevăzut pentru necreștini. Aceste jurăminte sunt obligatorii, iar aceia care ocupă funcțiile publice importante trebuie să respecte indicațiile stabilite în legătură cu statutul lor particular.

1.5. Libertatea religioasă și regimul general al cultelor în România

Pentru o cunoaștere mai îndeaproape a ultimelor modificări în materie de libertate religioasă, poate fi utilă prezentarea, printr-un scurt istoric, a Legii nr. 489 din 2006, privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, prezentare care sintetizează drumul parcurs de legislația românească în materie²².

Timp de 15 ani de la căderea regimului comunist, România nu a avut o reglementare privitoare la libertatea religioasă, în conformitate cu Constituția, cu convențiile, acordurile și tratatele internaționale la care România este parte și cu noile realități sociale și religioase, ci s-a acționat conjunctural, în lipsa unui act normativ actualizat în domeniu.

În perspectiva integrării europene, a fost necesar ca România să adopte o lege care să reglementeze regimul comunităților religioase în conformitate cu reglementările

²⁰ Jurământul depus de președintele României și de membrii guvernului se încheie cu fraza: „Așa să-mi ajute Dumnezeu!”. Vezi art. 82 și art. 104.

²¹ De exemplu, soldații din Armata Română trebuie să depună jurământul religios (Legea nr. 46 din 1996, art. 8: *Monitorul Oficial* 120 [11 iunie 1996]). Alți funcționari publici (judecători, forțe de ordine) și cei care profesează unele meserii (avocați, notari, medici și farmaciști) sunt obligați să pronunțe jurăminte asemănătoare.

²² Vezi site-ul oficial al Secretariatului de stat pentru Culte: www.culte.ro.

similare din state ale Uniunii Europene și cu realitățile interne specifice.

În acest sens, încă din luna martie 2005 au avut loc întâlniri cu reprezentanți ai cultelor religioase, iar în lunile aprilie-mai 2005 au avut loc patru runde de dezbateri cu reprezentanții cultelor. Reprezentanții a 16 culte au semnat la 31 mai 2005, alături de reprezentanții Ministerului Culturii și Cultelor, un text de proiect, care în perioada 1 iunie – 1 iulie 2005 a fost adus la cunoștința opiniei publice, în conformitate cu Legea privind transparența decizională în administrația publică, ocazie cu care au fost formulate o serie de observații, dintre care unele au fost incluse în forma finală a proiectului.

Mai mult, tocmai în vederea popularizării pe plan intern și internațional a proiectului de lege, Ministerul Culturii și Cultelor a organizat în perioada 12-13 septembrie 2005 simpozionul internațional „Libertatea religioasă în context românesc și european”, la care au participat reprezentanți ai unor organisme internaționale, precum Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), ai OSCE, precum și specialiști de marcă din Europa și Statele Unite. Totodată, au fost invitate un număr important de organizații și instituții din România.

Au fost solicitate puncte de vedere de la instituții prestigioase, precum ODIHR/OSCE și Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Aceasta din urmă a analizat textul proiectului de lege în cadrul celei de-a 64-a sesiuni plenare ce a avut loc în perioada 21-22 octombrie 2005 și a redactat opinia sa favorabilă, recomandând o serie de îmbunătățiri ale proiectului de lege.

În cadrul procedurilor parlamentare din Senat, Comisia juridică de numiri, disciplină, imunități și validări și Comisia pentru drepturile omului, culte și minorități au elaborat un raport comun de admitere a proiectului de lege, cu o serie de amendamente. Amendamentele admise au fost susținute și de către reprezentanții guvernului prezenți la dezbateri.

Proiectul a fost adoptat de către Senat la 21 decembrie 2005, prin adoptare tacită, în conformitate cu dispozițiile art. 75, alin. 2, din Constituția României. Dezbaterile au durat în comisii din februarie până la 7 decembrie 2006.

În pozițiile formulate inițiatorii au arătat că acest model nu este specific doar României, ci se încadrează în mai largul model european al reglementării relațiilor stat-culte. *Declarația a 11-a a Tratatului de la Amsterdam*, reluată și în proiectul de Constituție europeană, prevede libertatea statelor membre ale Uniunii Europene, cărora li s-a alăturat și România, de a-și reglementa potrivit propriei tradiții regimul cultelor pe teritoriul național.

Austria, cu un procentaj de 0,2%, și Cehia, cu 0,1%, sunt cele mai apropiate ca mod de reglementare de situația din România. Belgia cere în cadrul procedurilor administrative de recunoaștere a unor noi culte existența a unui număr de 10.000 de credincioși dintr-o populație de circa 5 milioane de locuitori (aprox. 0,4%). Alte state, precum Germania sau statele concordatate, nu au stabilit un procentaj, lăsând la propria apreciere a unor autorități ale statului ridicarea la primul palier a drepturilor a unor organizații religioase [în România este necesar un procentaj de 0,1% din populația României pentru a fi recunoscut un cult de către stat – *n. a.*].

Funcționarea îndelungată pe teritoriul național pentru acordarea unor drepturi se regăsește, de asemenea, în legislația unor state europene precum Portugalia (30 de ani spre a fi recunoscută ca organizație autohtonă), Ungaria (funcționarea timp de 30 de ani ca organizație religioasă) sau Lituania (funcționarea timp de 25 de ani în Lituania)²³.

La acest punct credem că este util să reproducem articolele cele mai importante ale textului de lege, care stabilesc condițiile pentru recunoașterea unui cult religios în România:

²³ Site-ul oficial al Secretariatului de Stat pentru Culte, www.culte.ro: prezentarea Legii nr. 489/2006.

Art. 17. – (1) Calitatea de cult recunoscut de stat se dobândește prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, de către asociațiile religioase care, prin activitatea și numărul lor de membri, oferă garanții de durabilitate, stabilitate și interes public. (2) Recunoașterea statutelor și codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin conținutul lor, securității publice, ordinii, sănătății și moralei publice sau drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 18. – Asociația religioasă care solicită recunoașterea calității de cult va formula o cerere în acest sens la Ministerul Culturii și Cultelor, însoțită de următoarea documentație: a) dovada că este constituită legal și funcționează neîntrerupt pe teritoriul României ca asociație religioasă de cel puțin 12 ani; b) listele originale cuprinzând adeziunile unui număr de membri cetățeni români cu domiciliul în România cel puțin egal cu 0,1% din populația României, conform ultimului recensământ; c) mărturisirea de credință și statutul de organizare și funcționare, care să cuprindă: denumirea cultului, structura sa de organizare centrală și locală, modul de conducere, administrare și control, organele de reprezentare, modul de înființare și desființare a unităților de cult, statutul personalului propriu, precum și prevederile specifice cultului respectiv²⁴.

O modificare, survenită în cadrul textului de către Comisia juridică și Comisia pentru drepturile omului, culte și minorități a Camerei Deputaților, a fost completarea textului Guvernului, ce reglementa că: „În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defăimare și învrăjbire religioasă”, cu interdicția expresă a „ofensei publice aduse simbolurilor religioase”. Această modificare, adoptată de Parlament, a fost criticată de

²⁴ Legea nr. 489/2006, Secțiunea a II-a: *Recunoașterea calității de cult*.

unele asociații umaniste din România, care considerau că astfel se limitează libertatea de exprimare. Precizăm că textul introdus nu are o componentă penală, ci doar un caracter declarativ, pentru ca libertatea de exprimare să nu afecteze un domeniu atât de sensibil precum credința religioasă. Contextul în care această completare a fost adusă textului Guvernului este cel al scandalului internațional provocat de publicarea caricaturilor profetului Mahomed.

Această prevedere este în egală măsură constituțională și conformă european. Ea constituie o aplicare a prevederii din art. 29 (2) din Constituție, ce precizează că: „Libertatea conștiinței este garantată, ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc”. Plenul Camerei Deputaților a votat proiectul de lege în data de 13 decembrie 2006, cu majoritatea covârșitoare de 220 de voturi, cu doar o abținere și un vot împotrivă. Președintele României a promulgat legea prin Decretul nr. 1437/27.12. 2006, legea dobândind numărul 489/2006, și a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 11/08.01.2007.

Textul legii este structurat în patru capitole.

I. În primul capitol, intitulat „Dispoziții generale”, libertatea religioasă este definită și reglementată de textele convențiilor și tratatelor internaționale cu privire la drepturile fundamentale ale omului. S-au avut, cu precădere, în vedere dispozițiile art. 9, 10, 11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 18, 19, 20 și 26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 13 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, Declarația Adunării Generale ONU privind eliminarea tuturor formelor de violență și de discriminare.

În cadrul libertății religioase, dreptul la liberă asociere are un conținut larg și generos, statul protejând atât grupările religioase, ai căror membri nu consideră necesar să exercite libertatea lor în cadrul unei structuri cu personalitate juridică, cât și structurile religioase cu personalitate juridică, anume cultele și asociațiile religioase.

Pe scurt, s-au stabilit două niveluri de recunoaștere a religiilor [0,1% din populația României pentru culte și cel puțin 300 de membri pentru asociațiile religioase – *n. a.*], fiecareia dintre cele două regimuri juridice corespunzând anumite drepturi și obligații. Diferența dintre cele două regimuri decurge din utilitatea publică pe care statul o recunoaște cultelor față de alte grupări religioase, conform unor criterii de durabilitate și stabilitate. Atât în forma asociațiilor religioase, cât și în forma cultelor, este asigurată libertatea religioasă în toate componentele ei, atât la nivel individual, cât și colectiv, singura distincție între cele două structuri fiind acordarea sprijinului direct al statului.

II. Cel de-al doilea capitol al legii, intitulat, „Culte”, reglementează:

a) relațiile dintre stat și culte, b) dobândirea calității de cult; c) personalul; d) patrimoniul; e) învățământul organizat de culte.

a) Premisa de bază a relației dintre statul român și culte este aceea de recunoaștere a rolului spiritual, educațional, social-caritativ, cultural, și de parteneri sociali pe care îl au cultele, precum și a statutului acestora de factori ai păcii sociale.

Fundamentele raporturilor dintre statul român și culte sunt autonomia acestora, neutralitatea, echidistanța și nondiscriminarea statului față de ele, precum și cooperarea statului și cultelor în domeniile de interes comun.

b) Calitatea de cult se dobândește în temeiul unei hotărâri de guvern, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, de către asociațiile religioase care, prin activitatea și numărul lor de membri, au oferit garanții de durabilitate și stabilitate.

c) În materie de personal se recunoaște specificitatea raporturilor între personalul clerical și cultul ca persoană juridică, ca fiind probleme interne ale cultului, supuse propriei jurisdicții.

d) Statul intervine cu privire la spațiul de înmormântare pentru membrii diferitelor culte, lăsând în sarcina

consiliilor locale obligația de a înființa cimitire comunale și orășenești, care să corespundă necesităților reale.

e) Alături de problematica predării religiei în învățământul de stat și de problematica învățământului teologic, textul de față face referire la învățământul confesional, a treia formă de învățământ reglementată de către Constituția României, modificată.

III. Al treilea capitol al legii, intitulat „Asociațiile religioase”, reglementează o nouă instituție juridică, cea a asociațiilor religioase, persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de membri, cetățeni români cu domiciliul în România, care se asociază în vederea manifestării unei credințe religioase. Acest sistem cu două trepte în materia reglementării regimului juridic al organizațiilor religioase cu personalitate juridică, respectiv cult și asociație religioasă, este specific majorității statelor din Uniunea Europeană.

IV. Ultimul capitol, „Dispoziții tranzitorii și finale”, stabilește faptul că acele 18 culte care sunt deja recunoscute și funcționează în România nu necesită o nouă procedură de recunoaștere²⁵.

În încheierea acestei prezentări a Legii 489/2006, Secretariatul de Stat pentru Culte își exprima satisfacția că,

în momentul imediat premergător aderării României la Uniunea Europeană, legea adoptată de Parlament abrogă Decretul comunist nr. 177/1948 privind regimul general al cultelor. Astfel, un domeniu atât de sensibil și de important, precum cel al vieții religioase, este acum reglementat în conformitate cu realitatea românească, respectând, în același timp, exigențele europene.

În fața acestei afirmații, se naște firesc întrebarea: dacă a fost „un domeniu atât de sensibil și de important”,

²⁵ Site-ul oficial al Secretariatului de Stat pentru Culte, www.culte.ro: prezentarea Legii nr. 489/2006.

de ce a trebuit să aștepte 18 ani până când să fie reglementat, iar o lege comunistă să fie abrogată? Nu dorim să fim subiectivi, dar se pare că tocmai aderarea României la Uniunea Europeană a fost condiționată și de acest aspect.

În încheiere trebuie să precizăm că, deși în Capitolul II, Secțiunea 1, *Relațiile dintre stat și culte*, art. 9, se precizează că „în România nu există religie de stat; statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee”, Biserica Ortodoxă Română este singura nominalizată atunci când este tratat rolul pe care îl au Bisericile în istoria și societatea românească: „art. 7. (2) Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte Biserici și culte recunoscute de istoria națională a României și în viața societății românești”.

2. Libertatea religiei în procesul de democratizare a statelor în Europa Centrală și de Est

2.1. Importanța „procesului de la Helsinki”

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) a apărut în anii '70, inițial sub numele de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Cunoscută ulterior drept „procesul de la Helsinki”, CSCE a constituit un forum de dialog și negocieri multilaterale între Est și Vest.

Pe scurt, istoria CSCE se poate împărți în două perioade: a) între anii 1975-1990 (semnarea Actului Final de la Helsinki și, respectiv, a Cartei de la Paris pentru o nouă Europă), în care CSCE a funcționat ca un *proces de conferințe și de reuniuni periodice*; b) evoluțiile pe planul securității europene apărute în anii '90 au impus schimbări fundamentale atât în ceea ce privește

structura și caracterul instituțional al procesului început la Helsinki, cât și rolul acestuia; Conferința la nivel înalt de la Budapesta, în 1994, a hotărât adoptarea denumirii de *Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa* (OSCE).

În prezent, OSCE cuprinde 56 de state din zona ce se întinde de la Vancouver până la Vladivostok, incluzând toate statele europene, SUA, Canada și toate republicile din fosta URSS. Toate statele membre au statut egal, iar regula de bază în adoptarea deciziilor este consensul.

În procesul de democratizare început după căderea Zidului Berlinului (anul acesta s-au împlinit 25 de ani: 1989-2014) în fostele țări ce aparțineau Blocului comunist răsăritean, semnatare ale Tratatului de la Varșovia (14 mai 1955), ce se dorea o măsură de siguranță militară împotriva alianței occidentale NATO (fondată în 1949), pot fi evidențiate situații diferite, cu luminile și umbrele lor.

Statele din Europa Centrală și de Est trăiesc un proces de tranziție pe care cu siguranță nu l-au încheiat încă. Dimpotrivă, se poate spune că procesul se găsește acum într-o fază pe care putem să o definim „constitativă” și, în consecință, în faza cea mai dificilă. Este vorba despre un proces foarte complex, fiindcă este un proces care vizează, în primul rând, democratizarea societății.

Semnarea Actului Final de la Helsinki (1975), la sfârșitul Conferinței pentru Cooperare și Securitate în Europa, a reprezentat o etapă decisivă în recunoașterea progresivă a drepturilor omului. În acest sens, amintim al VII-lea principiu cu privire la respectarea drepturilor omului: libertatea de conștiință, de credință și de convingere²⁶. Este vorba despre o afirmație asupra

²⁶ G. BARBERINI, *Dalla CSCE alla OSCE. Testi e documenti*, ESI, Napoli 1995, 26.

căreia a influențat foarte mult activitatea diplomatică a Sfântului Scaun, care, acceptând invitația, ce i-a fost adresată, în primul rând, de Uniunea Sovietică, de a participa la Conferința interguvernamentală de la Helsinki pentru a defini un nou sistem de securitate politică și de cooperare umană, economică și culturală, s-a găsit în situația de a reprezenta ceea ce era o exigență simțită la nivel universal și care s-a făcut mesagerul revendicărilor, așteptărilor și drepturilor tuturor credincioșilor, indiferent de apartenența confesională; mai mult, trebuie să subliniem că delegația vaticană, susținând libertatea de conștiință, susținea implicit și libertatea de a nu crede; și a subliniat acest lucru în mod expres. Acest Act Final de la Helsinki a reprezentat un moment extrem de important pentru începerea unei evoluții care progresiv va cuprinde toată Europa care în acel timp cunoștea o puternică influență a ideologiei marxist-leniniste chiar și în țările occidentale²⁷.

O altă decizie importantă o reprezintă paragraful 16 al Documentului concluziv al Reuniunii cu privire la deciziile CSCE, desfășurată la Viena între 1986 și 1989. În acest paragraf erau precizate – trebuie subliniat faptul că Zidul Berlinului încă nu căzuse, dar începuse deja epoca schimbărilor lui Gorbaciov – mijloacele și condițiile pentru o afirmare deplină a libertății religioase în toate țările din Europa, chiar dacă atenția politică era îndreptată în mod deosebit spre Est²⁸.

Printre condițiile enunțate la paragraful 16, era menționat și se cerea în același timp angajamentul statelor de a asigura o recunoaștere juridică deplină a confesiunilor religioase; acest angajament reprezenta

²⁷ G. BARBERINI, „La libertà di religione nel processo di democratizzazione degli Stati dell'Europa Centrale ed Orientale”, în *Diritto e religione nell'Europa post-comunista*, Mulino, Bologna 2004, 10.

²⁸ G. BARBERINI, *Dalla CSCE alla OSCE. Testi e documenti*, 189.

pentru statele socialiste o noutate absolută. Aceasta a fost una dintre formulările negociate în mod direct de delegația Sfântului Scaun și de cea a Uniunii Sovietice. Împreună cu aceasta, și alte formulări au fost acceptate de toate delegațiile, așa cum au fost propuse și scrise de cei doi interlocutori, și așa au fost reproduse și în Documentul final.

La Viena, negocierile cu privire la elaborarea Documentului concluziv al Reuniunii au fost destul de dificile, iar confruntarea a fost foarte dură. Unele delegații, printre care cea maghiară și cea poloneză, țineau mult la textul referitor la libertatea religioasă, considerându-l ca o afirmare a identității lor naționale și, în mod implicit, ca o premisă pentru afirmarea libertății de gândire. După schimbările din cadrul Congresului Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din 1988, la indicațiile lui Gorbaciov, au început și celelalte delegații din țările socialiste să-și schimbe atitudinea față de prevederile referitoare la drepturi și libertăți.

2.2. Situația din țările ex-comuniste

O atenție deosebită trebuie acordată normelor juridice care reglementează în zilele noastre recunoașterea confesiunilor religioase în țările care sunt în curs de democratizare. Cu siguranță, pot fi luate ca model diferite constituții și reglementări juridice care asigură o autentică libertate religioasă, din perspectiva exercitării dreptului colectiv și a libertății organizării confessionale. Există unele norme juridice mai liberale, altele mai jurisdicționaliste; sunt unele proceduri destul de complexe și proceduri mai „liberale”. Toate aceste aspecte sunt, desigur, foarte importante, dar problematica acestei teme nu trebuie considerată doar din punct de vedere strict juridic.

Este oportun să facem o analiză și să amintim unele elemente pe care istoria recentă și cea puțin mai îndepărtată ne obligă să le luăm în considerare, reflectând asupra unor aspecte și probleme care merg dincolo de raportul drept-religie, pentru a încadra mai bine societatea în care fenomenul religios trăiește sau nu se exprimă încă în deplină libertate.

Statele și populațiile Europei Centrale și de Est pentru mai bine de patruzeci de ani au fost dominate de marxism-leninism. Comunismul a penetrat în societățile statelor din Europa Răsăriteană în forme și timpuri diferite, iar renașterea nu poate să nu urmeze aceeași cale diferențiată. Drumul renașterii resimte intensitatea influenței marxiste, care nu a fost egală în diferitele societăți din țările ex-comuniste. Acesta este și unul dintre motivele pentru care situația din Rusia, de exemplu, nu poate în niciun fel să fie considerată analogă cu cea din alte state răsăritene. De asemenea, trebuie să luăm act de instabilitatea politică permanentă din unele țări balcanice, unde sunt încă conflicte armate și interetnice²⁹.

Înainte de venirea la putere a comuniștilor, țările din Europa Centrală și de Est se găseau – un alt element important – în diferite niveluri de dezvoltare și cu diferite instituții politice; prin urmare, și din acest punct de vedere, drumul spre democrație este condiționat în mod diferit.

Istoria ne arată diversitățile dintre aceste state și specificul fiecărei societăți, mai ales al modului de organizare din cadrul lor. Aceste caracteristici pot fi determinate – dar nu numai de ele – de legătura existentă între religie și națiune și de prezența, sau de absența,

²⁹ Din acest motiv nu ne vom opri asupra Bosniei și Herțegovinei, Serbiei și Muntenegrului, Macedoniei și Moldovei.

mișcărilor naționaliste, dintre care unele au reapărut pe scena politică, și sprijinul pe care o confesiune l-a dat, îl dă sau intenționează să-l dea acestora. Prin urmare, trebuie să considerăm cu deosebită atenție acest aspect, deoarece este un spațiu imens care este cuprins între Republica Cehă și Tadjikistan³⁰.

De asemenea, în ceea ce privește continuitatea unor caracteristici: acestea sunt determinate de prezența religiei în evenimentele sociale și politice ale respectivei națiuni (așa cum a fost și în toate statele europene), de intensitatea religiozității unui popor, de existența unor noi forme de ateism sau de neapartenență confesională, de structura confesională a țării respective. Toate aceste aspecte ne arată că fiecare țară are specificul său.

O altă problemă prezentă în istoria europeană este cea a minorităților naționale, care deseori sunt omogene și din punct de vedere religios și confesional; prin urmare, problema minorităților naționale în multe cazuri reprezintă și o problemă a minorităților religioase. În mod analog, normele juridice care ar putea discrimina minoritățile naționale pot avea efect și asupra exercitării libertății religioase.

În acest sens, amintim de persecuția regimului comunist din România împotriva ungarilor catolici din Transilvania, de persecuția croaților catolici din fosta Iugoslavie sau a turcilor musulmani din Bulgaria.

În ultima perioadă se simte tot mai mult necesitatea unor acorduri bilaterale între state, pentru a contribui

³⁰ Deosebit de complexă și de conflictuală – și, prin urmare, greu de analizat – este situația statelor din aria caucaziană (Armenia, Azerbaidjan și Georgia); un context total diferit îl prezintă statele din Asia Centrală (Kazahstan, Kirghistan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan), acolo unde populațiile sunt aproape în totalitate de religie islamică.

la rezolvarea problemelor grave ale istoriei continentului european. Câte războaie s-au declanșat tocmai din cauza problemelor minorităților și câte din populațiile respective au rămas de o parte sau de alta a unei granițe! Aceste fenomene au fost mereu elemente de instabilitate socială și politică. În ultimii ani s-au stipulat, în cadrul Pactului de Stabilitate și Creștere (PSC – adoptat la Consiliul European de la Dublin în 1996), multe acorduri bilaterale între state tocmai pentru a se recunoaște în general un regim de reciprocitate. Acest lucru reprezintă un progres care va contribui cu siguranță la stabilirea de relații amiabile între state și poate să influențeze asupra problemelor în discuție. Desigur, este necesar un efort continuu și reciproc pentru a evita ca problema minorităților naționale și a celor religioase să devină un factor de instabilitate.

2.3. Rolul confesiunilor religioase în democratizarea statelor

În această fază de tranziție a statelor ex-comuniste, ce va dura încă mult timp și în moduri diferite, trebuie acordată o atenție deosebită unor aspecte delicate din istoria unor națiuni: rolul de opoziție pe care l-au avut Bisericele în timpul dictaturii comuniste, care de multe ori a dus la desființarea lor și la trecerea în ilegalitate (cazul particular al Bisericii Greco-Catolice din România, sau al tuturor confesiunilor religioase în Albania). Acest lucru explică unele legislații și prevederi normative de după 1989 din aceste țări. Dar situațiile pot fi diferite: unele Biserici s-au declarat în mod deschis contrare regimului comunist, iar altele nu au făcut acest lucru; și datorită faptului că nu puteau să facă acest lucru. Motivațiile pot fi diferite, dar rămâne un dat de fapt: cine a fost în mod deschis împotriva regimurilor

dictatoriale astăzi poate să aibă un rol important în procesul de democratizare. În acest sens, amintim unele relații „concordate” pe care Biserica Catolică le-a stabilit cu multe state din această zonă: Croația, Slovenia, Republica Cehă, Slovacia, Estonia, Lituania, Letonia, Ungaria, Polonia, Albania și Kazahstan.

Bisericile și comunitățile religioase ajută la consolidarea instituțiilor democratice, pentru a putea crea acel cadru instituțional și constituțional în interiorul căruia să se poată proteja drepturile și libertățile tuturor, adică crearea unui stat de drept care să ofere un autentic *status libertatis*.

Libertatea religioasă nu trebuie considerată un fel de libertate privilegiată, ci trebuie avută o idee clară despre ceea ce reprezintă statutul de libertate al unei religii. Acest lucru presupune acordarea unei atenții deosebite, printre alte drepturi și libertăți, față de ceea ce este fundamental, libertatea de conștiință care se manifestă și în libertatea de religie: dar întotdeauna într-un cadru corect constituțional, chiar dacă este de înțeles voința unei afirmări speciale a unei asemenea libertăți după asuprirea și persecuțiile trecutului.

Bisericile și comunitățile religioase din multe state s-au angajat în susținerea renașterii sociale și economice a țării, iar acest lucru este confirmat de legislațiile emenate care sunt și în avantajul confesiunilor religioase. Acesta este un aspect foarte important: în fond, statele sunt interesate ca toate forțele (politice, culturale, religioase) să contribuie la renașterea socială a țării respective după un regim totalitar. Amintim în acest sens o țară care nu este în Europa Centrală și de Est, ci în Asia Centrală, Kazahstanul, care a stipulat la 24 septembrie 1988 un Acord internațional important cu Sfântul Scaun, care, pentru prima oară în această

țară, a obținut recunoașterea statutului juridic, de neconceput până cu puțin timp în urmă: este un mare rezultat obținut de diplomația vaticană³¹. Statul kazah, în această fază de construcție a democrației, este conștient că libertatea acordată Bisericii Catolice de a activa pe teritoriul său poate să contribuie la dezvoltarea socială a țării.

O mare atenție trebuie acordată vechilor aparate administrative care încă mai supraviețuiesc în aceste țări. În unele state se întâmpină multe dificultăți în schimbarea lor, iar acest lucru explică motivul existenței atâtor clauze și condiții prevăzute de legile care reglementează recunoașterea unor religii. Aparatul birocratic nu a fost încă pe deplin restructurat și nici nu ar fi posibil: nu poate fi eliminată în câțiva ani o anumită mentalitate, mai ales că pentru regimul comunist aparatul administrativ a reprezentat un instrument fundamental în mâinile partidului și ale statului în lupta împotriva religiei, chiar dacă astăzi toți se declară democrați³².

Această situație este prezentă în multe state, iar recunoașterea juridică a Bisericilor este afectată. Deseori aparatul birocratic continuă să aibă, chiar dacă, poate, inconștient, o mentalitate de ostilitate față de confesiunile religioase, care se manifestă, de exemplu, în problema recunoașterii lor. În acest context se naște întrebarea: ce este o confesiune religioasă și ce anume o distinge de o simplă asociație cu caracter spiritual sau religios? În studiile de specialitate în materie se discută asupra acestui argument de mai bine de cincizeci de ani. Dar a stabili unele tipare care încearcă să facă di-

³¹ Textul Acordului în J. T. MARTIN DE AGAR, *Raccolta di concordati, 1950-1999*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2000, 612 ș.u.

³² Cf. G. BARBERINI, *La libertà di religione nel processo...*, 16.

ferența între o confesiune religioasă și o simplă formă de asociere religioasă, a defini ce este o comunitate religioasă cu toate caracteristicile sale specifice, este o acțiune care ar putea cauza o atitudine restrictivă față de libertatea religioasă.

2.4. Cadrul juridic și normele constituționale

Cadrul juridic nu se naște niciodată întâmplător: istoria, cea recentă și cea mai îndepărtată, este aceea care îl creează. Sintetizând, cadrul juridic poate fi împărțit în trei niveluri: constituțiile, legile și acordurile.

Între 1990 și 2000 statele ex-comuniste care și-au recăștigat deplina independență și suveranitate au adoptat constituții care deseori au drept modele standardele internaționale, prin sprijinul acordat și de organizațiile internaționale.

Rolul pe care l-au avut Consiliul Europei, OSCE, Uniunea Europeană, Comisia de la Veneția și alte organisme internaționale a fost acela de „a învăța și de a scrie” constituțiile; asistența acordată de aceste instituții a fost determinantă³³.

Este important să subliniem că aceste constituții conțin, după modelul constituțiilor liberal-democratice,

³³ Noi constituții au fost adoptate de: Albania, 28 noiembrie 1998; Bielorusia, 1 martie 1994, cu modificări ulterioare; Bulgaria, 12 iulie 1991; Croația, 22 decembrie 1990, apoi revizuită în luna mai 2001; Estonia, 28 iunie 1992; Federația Rusă, 12 decembrie 1993; Letonia, readoptarea Constituției din 1922, revizuită printr-o lege din 15 octombrie 1998; Lituania, 25 octombrie 1992; Polonia, 2 aprilie 1997; Republica Cehă, Carta drepturilor și libertăților fundamentale, adoptată la 16 decembrie 1992, ca parte din prevederile constituționale; România, 21 noiembrie 1991, revizuită în 2003; Slovacia, 3 septembrie 1992; Slovenia, 23 decembrie 1991, revizuită în 1997 și 2000; Ucraina, 28 iunie 1996; Ungaria – cu un prim act constituțional nr. XXXI din 1989 a fost revizuită în mod substanțial fosta Constituție socialistă din 1949, apoi au urmat alte revizuri.

două prevederi fundamentale: prima referitor la libertatea religiei și a cultului, iar a doua definește sau indică tipul de raport dintre confesiunile religioase și stat.

Libertatea de religie, de profesiune religioasă, de cult și de practică religioasă, în formă individuală sau colectivă, este, în general, afirmată și garantată prin formulări ce corespund în mod substanțial standardele internaționale. În general, sunt „prevederile clasice” care acum, în sistemul democratic, pot fi interpretate fără acele rezerve care erau tipice regimului comunist, care garanta și el libertatea de religie (dar numai în mod formal și propagandistic), adică rezervele impuse de politica partidului și a statului³⁴.

Unele constituții care sunt astăzi în vigoare (cea bulgară, art. 37.2; ucraineană, art. 35.2; estonă, art. 40.3; lituaniană, art. 43.6; poloneză, art. 53.5; slovacă, art. 24.4) stabilesc limitele puse exercitării libertății religioase. În mod evident, așa cum sunt formulate, ele pot să prezinte riscuri, mai ales dacă se ține cont de influența pe care o au asupra aparatului administrativ: securitatea națională, ordinea publică, sănătatea și morala publică, drepturile și libertățile altor cetățeni.

Referitor la raportul confesiunilor cu statul și la aspectele ce privesc recunoașterea lor juridică, situația este destul de diferită în țările ex-comuniste.

Unele stabilesc în constituții, în termeni destul de asemănători, principiul separării (Bulgaria, art. 13.2;

³⁴ Art. 24 din Constituția albaneză; art. 33 din Constituția bielorusă; art. 37 din Constituția bulgară; art. 40 din Constituția croată; art. 40 din Constituția estonă; art. 99 din Constituția letonă; art. 26 din Constituția lituaniană; art. 53 din Constituția poloneză; art. 15 și 16 din Carta drepturilor și libertăților fundamentale a Republicii Cehe; art. 29 din Constituția României; art. 28 din Constituția Rusiei; art. 24 din Constituția Slovaciei; art. 41 din Constituția Sloveniei; art. 35 din Constituția Ucrainei; art. 60 din Constituția Ungariei.

Croația, art. 41.1; Slovacia, art. 24.3; Slovenia, art. 7.1; Ungaria, art. 60.3; Letonia, art. 99), iar altele stabilesc neexistența unei religii de stat (Albania, art. 10; Estonia, art. 40.2, și Lituania, art. 43.7). Constituția poloneză vorbește despre „imparțialitatea” statului (art. 25.2), iar cea română despre „autonomia” confesiunilor religioase (art. 29.5). Pe de altă parte, știm că afirmarea separării în carta constituțională reprezintă, fără îndoială, un principiu de bază al textelor juridice, dar care în actualizarea practică se manifestă într-un mod destul de diferit în aceste țări, care nu au „asimilat” pe deplin conceptul de separare între stat și Biserică.

Este relevant faptul că, dacă, pe de o parte, în Constituția Federației Ruse (art. 14) se stabilește – și încă într-un mod destul de accentuat – principiul separării, adică nu există Biserică de stat și se afirmă laicitatea statului, pe de altă parte, realitatea cu privire la libertatea religioasă *de facto* din această țară contrazice reglementările constituționale. Mai mult, în preambulul legii din 1997 s-au stabilit unele prevederi care au adus multe critici, deoarece stabilesc o atitudine restrictivă față de fenomenul religios ce nu reintră în structura Bisericii Ortodoxe.

Merită să acordăm o atenție deosebită prevederii din articolul 60 al Constituției Ungariei, care, la paragraful 4, stabilește că aprobarea și modificările legii cu privire la libertatea de conștiință și de religie trebuie să întrunească majoritatea de două treimi a membrilor prezenți în Parlament, ceea ce trebuie să constituie o garanție importantă în luarea deciziilor.

În general, nu se poate vorbi despre reglementări clare constituționale, din punct de vedere normativ și interpretativ, deoarece lipsește o adecvată elaborare doctrinală. În unele state au fost începute forme de

colaborare cu confesiunile religioase: în Ungaria și în Polonia, prin stipularea de acorduri; de asemenea, sunt forme de colaborare în Croația, în România și Slovacia.

Două constituții fac referință la una sau mai multe confesiuni așa-numite tradiționale, deși susțin principiul afirmării separării sau neexistența unei religii de stat: în Bulgaria (art. 13.3) și Lituania (art. 43.1).

2.5. Legislația și recunoașterile confesiunilor religioase

Referitor la aspectele complexe ale recunoașterilor confesiunilor religioase și reglementărilor juridice, sau mai generic, ale libertății religioase ca drept colectiv, trebuie să notăm că acestea sunt stabilite prin proceduri diferite în țările ex-comuniste și în multe dintre cazuri prin legi particulare. Există asemenea legi în Bulgaria (1994), în Federația Rusă (1997), Letonia (1995), Estonia (1993), Lituania (1995, cu modificări ulterioare), Ucraina (1991, cu modificări ulterioare), Bielorusia (2002), Polonia (1989)³⁵, Republica Cehă (2001), Slovenia (a rămas în vigoare legea din 1976, revizuită ulterior), Slovacia (2000), Ungaria (1990)³⁶.

În România, timp de 17 ani de la căderea dictaturii comuniste, a rămas în vigoare în mod formal vechea lege comunistă nr. 177/1948, aplicată oarecum în conformitate cu normele noii Constituții din 1991, deoarece s-a considerat o temă delicată tratarea statutului de „Biserică națională” revendicat de Biserica Ortodoxă

³⁵ Textul legii nr. 155/1989 poate fi citit în *Raccolta di fonti normative di diritto ecclesiastico*, sub îngrijirea lui G. BARBERINI, Giappichelli, Torino 2002, 300 ș.u.; Cf. M. PIETRZAK, „La situation juridique des communautés religieuses en Pologne”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des realtions Églises-État* 6 (1999) 233 ș.u.

³⁶ Textul legii în *Raccolta di fonti*, 318 ș.u.

Română, ceea ce ar fi comportat consecințe juridice și politice³⁷. Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor va pune capăt acestei situații anacronice, abrogând legea 177/1948.

Vom prezenta unele date cu privire la recunoașterea confesiunilor religioase din unele state:

– *Bulgaria*: recunoașterea este acordată Bisericii Ortodoxe Bulgare, Bisericii Catolice, Bisericii Greco-Catolice, comunității Adventiștilor, Penticostalilor, Metodiștilor și Baptiștilor, Comunității musulmane și celei mozaice³⁸;

– *Letonia*: recunoașterea a fost acordată celor 6 principale confesiuni religioase³⁹;

– *Lituania*: o recunoaștere deosebită a fost acordată celor 9 confesiuni „tradiționale”, în baza unei reglementări guvernamentale⁴⁰;

– *Republica Cehă*: au fost recunoscute juridic 19 Biserici și comunități religioase⁴¹;

³⁷ Vezi textul legii nr. 177/1948 în Anexe. O culegere îngrijită de documente cu privire la relațiile dintre Biserica Catolică și România începând din anul 1920 a fost publicată de Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun în volumul *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2000.

³⁸ Cf. J. PETEVA, „Religion in Bulgaria at the Beginning of the XXI Century”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 7 (2000) 279 ș.u.

³⁹ Cfr. R. BALODIS, „History of State and Church Relationships in Latvia”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 8 (2001) 295 ș.u.

⁴⁰ Cfr. J. KUZNECOVIENE, „Church and State in Lithuania”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 6 (1999) 205 ș.u.

⁴¹ J.R. TRETERA, „Church and State in the Czech Republic”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 7 (2000) 299 ș.u.

- Slovacia: recunoașterea a fost acordată pentru 15 confesiuni religioase⁴²;
- Slovenia: au fost recunoscute juridic 35 de Biserici și comunități religioase;
- Ungaria: au fost recunoscute și înregistrate mai bine de 100 de confesiuni și organizații religioase⁴³;
- România: până în 2006 au fost recunoscute doar cele 14 confesiuni recunoscute de legea comunistă 177/1948, celelalte erau înregistrate ca asociații sau fundații; actualmente sunt recunoscute 18 confesiuni religioase.

Ce putem afirma cu privire la aceste sisteme normative?

Legile, în intenția – cel puțin declarată – de a pune în practică normele constituționale ce garantează libertatea religioasă individuală și colectivă, interzic formele de discriminare, reglementează procedurile pentru înregistrarea și recunoașterea personalității juridice ale instituțiilor, definesc cadrul juridic pentru activitatea miniștrilor cultelor, pentru autonomia organizatoare a confesiunilor, pentru exercițiul efectiv al practicii religioase, pentru învățământul doctrinelor religioase.

În mai multe țări ex-comuniste, procedura pentru recunoașterea și înregistrarea confesiunilor religioase este greoaie și complexă, cu un evident caracter „jurisdicționalist”. În unele cazuri, normele legii care reglementează regimul juridic al confesiunilor ridică semne

⁴² Cfr. P. MULIK, „State and Church in the Slovak Republic”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 5 (1998) 183.

⁴³ Multe studii cu privire la situația din această țară, în *Legislation on Church-State Relations in Hungary*, sub îngrijirea lui B. SCHANDA, Ministry of Cultural Heritage, Budapesta 2002; cf. și P. ERDŐ – B. SCHANDA, „Church and State in Hungary. An Overview of Legal Questions”, Ministry of Cultural Heritage, 6 (1999) 219 ș.u.

de întrebare cu privire la respectarea principiilor enunțate în constituții. Se poate evidenția un contrast între voința declarată a statului de a garanta prin orice mijloc exercițiul libertății religioase și tendința de a nu renunța la formele de control ce au drept scop protejarea intereselor statului și garanția că Bisericele și comunitățile religioase se încadrează în organizarea juridică „democratică”.

Trebuie să subliniem încă o dată diferența între anumite situații, care duce la legi diferite, chiar și referitor la moștenirea trecutului. În general, recunoașterile sunt acordate într-un spirit liberal, dar există în continuare un caracter restrictiv al anumitor legi, care depinde de mentalitatea comunistă, fapt care menține o puternică influență a statului și un control riguros din partea acestuia (de exemplu, în Federația Rusă, unde este prezentă o puternică presiune a Bisericii Ortodoxe), sau din partea contextului social și religios specific (așa cum se întâmplă în Lituania).

Ne vom opri atenția asupra unor situații deosebite.

În Lituania, cadrul normativ se prezintă cu o caracteristică specifică: Constituția (art. 43.1), așa cum aminteam anterior, recunoaște Bisericele și confesiunile *tradiționale* ale Lituaniei; celelalte confesiuni religioase pot fi recunoscute cu condiția să se prezinte ca fiind bine înrădăcinate în societatea lituaniană. Legea din 1997, la articolul 5, precizează că sunt 9 confesiuni tradiționale, considerate astfel deoarece fac parte din patrimoniul istoric, spiritual și social lituanian: Biserica Catolică, Biserica Greco-Catolică, Biserica Luterană, Biserica Reformată, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Catolicilor vechi, Comunitatea mozaică, Comunitatea musulmană sunnită și comunitatea karaită. Articolul 6 al aceleiași legi prevede că și alte confesiuni vor putea fi recunoscute în mod oficial, cu condiția ca respectivele

confesiuni să fie prezente de cel puțin 25 de ani în Lituania înregistrate ca asociații sau fundații religioase. Dacă cererea de recunoaștere este refuzată, trebuie să treacă alți 10 ani pentru a înainta o altă cerere. Această prevedere normativă este dificil de a fi pusă în sintonie cu legislația Uniunii Europene, care cu siguranță nu acceptă astfel de limite.

Situația din Rusia merită o atenție deosebită datorită specificului său. Amintim polemicile ce s-au declanșat după aprobarea legii din 1997, considerată ca fiind mai puțin liberală față de cea emanată în 1990 de Gorbaciov. Legea a parcurs mai multe etape controversate, prima aprobare din partea Parlamentului rus (Duma) fiind la 23 iunie 1997. Acel text, în preambul, afirma în mod solemn că trebuie respectată

ortodoxia ca parte integrantă a moștenirii istorice, spirituale și culturale comune întregii Rusii și în același fel islamismul cu milioanele sale de adepți, budismul, religia mozaică și celelalte religii ce există în mod tradițional în Federația Rusă:

nu s-a făcut nicio referire explicită la celelalte confesiuni creștine, deși sunt prezente, așa cum este cazul catolicismului sau protestantismului. După aprobarea legii din partea Consiliului Federației, președintele Elțin nu a semnat-o și a retrimis-o spre analiză parlamentară; după mai bine de două luni de polemici și sub puternica presiune a Bisericii Ortodoxe Ruse, s-a ajuns la unele modificări față de textul precedent. Duma a aprobat noua lege la 19 septembrie și a fost promulgată la 26 septembrie. Modificările din preambul sunt destul de semnificative, chiar dacă nu au schimbat în substanță referirea la rolul Bisericii Ortodoxe. În textul actual au fost introduse afirmarea laicității statului și o scurtă referire la creștinism:

...bazându-se pe faptul că Federația este un stat laic; recunoscând contribuția specială a ortodoxiei la istoria Rusiei, la formarea și la dezvoltarea spiritualității și culturii ruse; în respect față de creștinism, de islamism, de budism, de religia mozaică și de alte religii și culte care constituie o parte neeliminabilă din patrimoniul istoric al poporului rus; considerând că sunt importante promovarea și urmarea înțelegerii, toleranței și a respectului reciproc referitor la aspectele de libertate de conștiință și de libertate de cult⁴⁴.

La 24 iunie 1997, imediat după prima aprobare a legii, Papa Ioan Paul al II-lea i-a adresat o scrisoare personală președintelui rus, în care, în termeni categorici, a criticat textul mult mai restrictiv decât legea din 1990 și amintea de angajamentele pe care Rusia și le-a luat în 1989 prin Documentul de la Viena al CSCE cu privire la deplina libertate religioasă. Normele legii în vigoare care reglementează înregistrarea și activitatea Bisericii și confesiunilor diferite de ortodoxie sunt lente și greoaie, în special din punct de vedere procedural, și sunt discriminatorii și limitate. Sistemul controalelor este sufocant, mai ales față de acele organizații și asociații religioase ce depind de instituțiile religioase străine. Puterea politică este oarecum „obligată” să satisfacă cererile Bisericii Ortodoxe, deoarece are nevoie de sprijinul acesteia, dar guvernul nu dorește să alimenteze tensiunile și polemicile în interiorul și exteriorul Federației Ruse. Din acest motiv, actualul stadiu de aplicare a legii poate fi definit ca fiind unul de „așteptare”, cu interpretări pragmatice, dincolo de lege și în afara ei.

⁴⁴ Un comentariu amplu și aprofundat al legii, în G. CODEVILLA, *Stato e Chiesa nella Federazione Russa. La nuova normativa nella Russia post-comunista*, Ediz. R.C. La Casa di Matriona, Milano 1998.

În Polonia asistăm la implementarea unui sistem care asigură totala libertate religioasă și recunoașterea pluralismului religios și confesional. Trebuie să amintim în acest sens că Polonia avea deja o tradiție de „integralism confesional”. Principiile care stau la baza acestei libertăți au fost stabilite în special în articolul 25 al Constituției: egalitatea de drepturi pentru toate Bisericile și confesiunile, imparțialitatea statului, respectarea autonomiei și independenței confesiunilor, prevederea unui tratat care să reglementeze relațiile cu Biserica Catolică⁴⁵ și prevederea unor legi în baza acordurilor referitor la celelalte confesiuni. Regimul juridic adoptat corespunde în substanță celui prevăzut în articolul 8.3 de Constituția italiană. Legea nr. 155 din 1989 privind libertatea religioasă, una dintre ultimele legi ale regimului generalului Jaruzelski, oferă garanții de libertate și de autonomie, legea fiind întărită și de normativă constituțională din 1997. În acest moment, recunoașterea juridică a fost acordată pentru 158 de Biserici, confesiuni și comunități religioase (multe cu un număr limitat de credincioși); sunt 14 confesiuni a căror situație este reglementată în baza unui acord. Căsătoriile încheiate în cadrul ceremoniilor diferitelor religii sunt recunoscute de autoritățile civile.

Există o problemă care privește toate aceste state: intrarea pe scena socială a noilor religii (sectele). Trebuie să subliniem că aceste noi realități pot să reprezinte o dificultate mai ales pentru Biserica Catolică și pentru Bisericile protestante, care au cerut mereu, și

⁴⁵ La 17 mai 1989 a fost emanată o lege specială, Legea nr. 154, care reglementează relația dintre statul polonez și Biserica Catolică; textul, în *Raccolta di fonti normative di diritto ecclesiastico*, 281 ș.u.

în timpul comunismului, și astăzi, în procesul de democratizare, o libertate egală pentru toți. Această problemă trebuie considerată nu atât din punct de vedere statistic, cât mai ales din punct de vedere social și politic. Este vorba despre un fenomen nou care nu se încadrează în logica tradițională a acordurilor și a raporturilor instituționale și care se manifestă prin practici religioase netradiționale. Aceste noi religii se bucură de susținere din partea Statelor Unite ale Americii și a unor state europene (Olanda, Danemarca, Suedia, Finlanda, Norvegia) și acționează în viața socială a diferitelor țări având la dispoziție mijloace financiare considerabile.

În general, statele adoptă o poziție precaută de apărare, uneori bănuitoare, care se manifestă mai ales în procedurile pentru recunoașterea juridică și, prin urmare, nu acordă legitimitate acestor comunități. Noile religii sunt considerate interlocutori necunoscuți și, în consecință, posibili factori de destabilizare, străine culturii și tradiției religioase a țării, într-un sistem de democrație care este încă slab și de pluralism fără experiență.

2.6. Acordurile

Referitor la Acordurile încheiate între state și confesiunile religioase, trebuie să amintim că, de exemplu, în Ungaria s-au stipulat 6 până acum, care au dat naștere la unele forme de colaborare, iar în Polonia, așa cum afirmam anterior, au fost încheiate mai multe; de asemenea, în unele state s-au stabilit forme permanente de colaborare și prin constituirea unor organisme de consultare alcătuite din autoritățile guvernamentale și de reprezentanții comunităților religioase.

Acordurile cele mai importante sunt cele stipulate de mai multe state cu Sfântul Scaun, atât din punct de

vedere juridic, cât și din punct de vedere politic⁴⁶. Le prezentăm pe scurt:

– *Croația*: 4 Acorduri, asupra aspectelor juridice (19 decembrie 1996), colaborării în materie de educație și cultură (19 decembrie 1996), asistenței religioase acordate credincioșilor din cadrul serviciului militar (19 decembrie 1996) și asupra aspectelor economice (9 octombrie 1998)⁴⁷;

– *Ungaria*: 3 Acorduri încheiate cu privire la restabilirea relațiilor diplomatice (9 februarie 1990), la asistența spirituală acordată în cadrul forțelor din armată (10 ianuarie 1994), la finanțarea instituțiilor religioase și a aspectelor patrimoniale (20 iunie 1997)⁴⁸;

– *Estonia*: schimburi de Note verbale, la 23 decembrie 1998 și la 15 februarie 1999. Sunt documente cu valoare politică, în care sunt precizate principiile care angajează politic guvernul pentru a emana normele juridice oportune și pentru a asigura garanții Sfântului Scaun⁴⁹;

– *Polonia*: Concordat încheiat la 28 iulie 1993 și ratificat în mod solemn abia în 1998: este un text care a dat naștere la mai multe polemici pe plan politic și la

⁴⁶ Cf. G. BARBERINI, „I concordati di Giovanni Paolo II dell'Europa centrale ed orientale”, *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 1 (1999) 49 ș.u. Pentru o consultare amplă referitor la relațiile cu statele europene, C. MIGLIORE, „Relazioni tra la Santa Sede e gli Stati europei”, *Ius Ecclesiae* 11 (1999) 365 ș.u.

⁴⁷ J.T. MARTIN DE AGAR, *Raccolta di concordati*, 154 ș.u. Un studiu amplu asupra raportului dintre Biserica Catolică și Croația, în A. GIANNI, *Stato e Chiesa cattolica in Croazia; un caso di laicità dello Stato alla prova della storia*, Cedam, Padova 2000.

⁴⁸ *Raccolta di concordati*, 851 ș.u.

⁴⁹ *Raccolta di concordati*, 197 ș.u. Un studiu amplu sub îngrijirea lui M. KIVIÖRG, „Church and State in Estonia”, *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 7 (2000) 317 ș.u.

dezbateri din punct de vedere juridic. Este unicul concordat, denumit astfel, stipulat în perioada contemporană⁵⁰;

– Letonia: a fost încheiat un Acord general (8 noiembrie 2000) cu privire la statutul juridic al Bisericii, la educația și învățământul religiei catolice, la activitatea pastorală pentru credincioșii din forțele armatei și la asistența spirituală acordată deținuților⁵¹.

– Lituania: 3 Acorduri stipulate la 5 mai 2000, asupra aspectelor juridice, cooperării în sectorul educațional și al culturii și în cel al activității pastorale în armată⁵²;

– Slovacia: un Acord de bază stipulat la 24 noiembrie 2000, care constituie practic un concordat⁵³;

– Albania: un Acord asupra relațiilor reciproce, încheiat la 23 martie 2002⁵⁴;

– Republica Cehă: un Acord asupra relațiilor reciproce, încheiat în 2002, care nu a fost încă ratificat;

– Slovenia: un Acord asupra aspectelor juridice, încheiat la 14 decembrie 2001, care nu a fost încă ratificat⁵⁵.

În sfârșit, amintim Acordul stipulat de Sfântul Scaun cu Kazahstanul în 1998, despre care am tratat anterior. Se poate constata că toate Statele din Europa Centrală și de Est, de la granițele Uniunii Europene până la granițele Rusiei, cu excepția unor țări balcanice (Bulgaria, România, Serbia și Muntenegru, Macedonia, Bosnia și Herțegovina), au stabilit relații specifice cu Sfântul Scaun.

⁵⁰ *Raccolta di concordati*, op. cit., p. 682.

⁵¹ J.T. MARTIN DE AGAR, *I concordati del 2000*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2001, 9 ș.u.

⁵² *I concordati del 2000*, 23 ș.u.

⁵³ *I concordati del 2000*, 57 ș.u. Un studiu amplu și de T. HAJDU, „L'Accordo base tra la Santa Sede e la Repubblica Slovacca”, *Ius Ecclesiae* 2 (2001) 513 ș.u.

⁵⁴ AAS 94 (2002) 660 ș.u.

⁵⁵ Textele Acordurilor cu Republica Cehă și cu Slovenia pot fi citite pe site-ul: <http://host.uniroma3.it/progetti/cedir/cedir>

În concluzie, putem să afirmăm că unele aspecte ale acestor relații dintre state și Biserică rămân deschise analizelor de specialitate ulterioare și pot găsi un răspuns în studiul aprofundat și lipsit de prejudecăți asupra rolului pe care îl are libertatea religioasă și de conștiință în construirea democrației din societățile țărilor respective și a unității continentului european. Generațiile de astăzi și cele viitoare vor trebui să determine care este rolul pe care creștinismul îl poate avea față de celelalte concepții de viață, chiar și atee, dar care se bazează pe unele valori umaniste și care, prin urmare, recunosc conceptul de bază al demnității umane. Creștinismul poate avea cu siguranță un rol extrem de important în contextul Uniunii Europene, acolo unde fenomenul secularizării și al ateismului se prezintă în mod diferit față de Europa Centrală și de Est, deoarece este purtătorul valorilor profund umane, universal recunoscute și împărtășite. Care este acest rol și care este importanța sa? Nimeni dintre noi nu poate astăzi să dea un răspuns exhaustiv și definitiv. Pentru acest lucru este nevoie de o continuă reflecție și de un dialog deschis cu toate părțile interesate de libertatea religiei și de respectarea drepturilor fundamentale ale oamenilor.

ANEXE

DOCUMENTE

A. Declarația Drepturilor ***Virginia Bill of Rights* (12 iunie 1776)¹**

Declarația drepturilor care trebuie să ne aparțină nouă și urmașilor noștri, și care trebuie privite drept fundamentul și baza guvernării.

Articolul 1: Toți oamenii se nasc în mod egal liberi și independenți: au drepturi sigure, esențiale și naturale, de care nu pot, prin niciun fel de contract, să-și lipsească sau să-și despoaie urmașii: acestea sunt dreptul de a se bucura de viață și de libertate, cu mijloacele de a obține și de a poseda proprietăți, de a căuta și de a obține fericirea și siguranța.

Articolul 2: Întreaga autoritate aparține Poporului și, drept urmare, emană de la el: magistrații sunt mandatarii săi, slujbașii săi și sunt răspunzători în fața lui în toate situațiile.

Articolul 3: Guvernământul este sau trebuie să fie instituit pentru binele comun, pentru apărarea și siguranța Poporului, Națiunii sau a Comunității. Dintre diversele forme de guvernământ, cea mai bună este aceea care poate asigura în cel mai înalt grad fericirea și siguranța și care este cel mai real ferită de primejdia proastei administrări. Așadar, ori de câte ori un guvernământ va fi incapabil să îndeplinească aceste condiții, sau va lucra împotriva lor, majoritatea comunității are

¹ http://www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.html

dreptul neîndoielnic, inalienabil și imprescriptibil de a-l reforma, schimba sau aboli, așa cum va crede cel mai potrivit pentru folosul public.

(...)

Articolul 5: Puterea legiuitoare și puterea executivă a statului trebuie să fie distincte și separate de autoritatea judiciară (...).

Articolul 6: Alegerile de membri care trebuie să reprezinte Poporul în Adunare trebuie să fie libere (...).

Articolul 8: În orice proces pentru crime capitale sau alte crime, orice om are dreptul să întrebe cauza și natura acuzațiilor care i se aduc, să ceară confruntarea cu acuzatorii și martorii lor, să aducă sau să ceară să fie aduși martori în favoarea sa sau orice altceva îi poate fi favorabil, să ceară o procedură promptă de către un juriu imparțial din vecinătate, fără al cărui consimțământ unanim să nu poată fi condamnat. Nimeni nu poate fi obligat să aducă dovezi împotriva sa și niciun om nu poate fi lipsit de libertatea sa decât printr-o judecată de către egalii săi, în virtutea legilor țării.

Articolul 9: Nu trebuie să se ceară niciodată cauțiuni excesive, nici să se impună amenzi prea mari și nici să se aplice pedepse crude sau neobișnuite.

(...)

Articolul 12: Libertatea presei este unul dintre cei mai puternici piloni ai libertății statului și nu poate fi restrânsă decât sub guvernăminte despotice.

Articolul 13: O miliție regulată, provenind din Corpul Poporului și cu obișnuința armelor, este apărarea cuvenită, naturală și sigură a unui stat liber; armatele pregătite mereu și pe timp de pace trebuie evitate ca primejdioase pentru libertate; și, în orice caz, militarii trebuie ținuti întotdeauna în subordinea autorității civile și conduși de către aceasta.

(...)

Articolul 16: Religia sau cultul sunt datorate Creatorului, iar modul de a se achita de aceste îndatoriri trebuie condus numai de rațiune și de convingeri, niciodată prin forță sau violență; de unde se înțelege că orice om trebuie să se poată bucura de cea mai deplină libertate a conștiinței și de libertatea cea mai deplină în alegerea cultului pe care i-l dictează conștiința sa. Este o îndatorire reciprocă a tuturor cetățenilor de a practica toleranța creștină, dragostea și mila unii față de ceilalți.

**B. Declarația Drepturilor
omului și ale cetățeanului
a Adunării Naționale Franceze
(26 august 1789)²**

Reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare Națională, considerând că ignorarea, nesocotirea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice și ale corupției guvernelor, au hotărât să expună într-o declarație solemnă drepturile naturale, inalienabile și sacre ale omului, astfel ca această declarație, mereu prezentă înaintea tuturor membrilor societății, să le reamintească fără încetare drepturile și îndatoririle lor; actele puterii legislative și ale puterii executive, putând fi în orice moment comparate cu scopul oricărei instituții politice, să fie mai respectate, iar doleanțele cetățenilor, bazate de acum înainte pe principii simple și incontestabile, să tindă întotdeauna la respectarea Constituției și a fericirii tuturor.

În consecință, Adunarea Națională recunoaște și declară, în prezența și sub auspiciile Ființei Supreme, următoarele drepturi ale omului și ale cetățeanului:

Articolul 1: Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi bazate decât pe utilitatea publică.

Articolul 2: Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune.

Articolul 3: Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități. Nicio grupare, niciun individ nu pot exercita vreo autoritate care să nu emane de la ea.

² <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Declaration-des-Droits-de-l-Homme-et-du-Citoyen-de-1789>

Articolul 4: Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia. Astfel, exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai societății folosirea de aceleași drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege.

Articolul 5: Legea nu are dreptul să interzică decât acțiunile vătămătoare societății. Tot ceea ce nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat și nimeni nu poate fi constrâns a face ceea ce legea nu obligă.

(...)

Articolul 7: Niciun om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege și după formele prescrise de ea. Cei care solicită, dau, execută sau fac să se execute ordine arbitrare trebuie pedepsiți; dar orice cetățean somat sau arestat în virtutea legii trebuie să se supună imediat; dacă opune rezistență, el se face vinovat.

Articolul 8: Legea nu trebuie să stabilească decât pedepse strict și evident necesare și nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicate legal.

Articolul 9: Orice om este presupus inocent până în momentul în care a fost declarat vinovat; dacă se consideră indispensabil a-l aresta, orice act de constrângere în afara celor necesare pentru reținerea lui trebuie să fie aspru pedepsit de lege.

Articolul 10: Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege.

Articolul 11: Comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul dintre drepturile cele mai de preț ale omului; orice cetățean poate deci să vorbească, să

scrie și să tipărească liber, în afara cazurilor prevăzute prin lege, în care va trebui să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăți.

Articolul 12: Garanția drepturilor omului și ale cetățeanului necesită o forță publică: această forță este instituită în avantajul tuturor, și nu în folosul personal al aceloră căroră le este încredințată.

(...)

Articolul 14: Cetățenii au dreptul să constate ei înșiși sau prin reprezentanții lor necesitatea contribuției publice și s-o accepte în mod liber, să urmărească destinația care i se dă, să-i determine cuantumul, bazele, perceperea și durata.

Articolul 15: Societatea are dreptul să ceară socoteală oricărui funcționar public pentru modul în care își îndeplinește funcția.

Articolul 16: Orice societate care nu asigură garanția drepturilor și nu statornicește separarea puterilor este lipsită de constituție.

Articolul 17: Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, decât în cazurile în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru și cu condiția unei juste despăgubiri prealabile.

C. Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948)³

Preambul

– Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume,

– Considerând că ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii și că făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor și vor fi eliberate de teamă și mizerie a fost proclamată drept cea mai înaltă aspirație a oamenilor,

– Considerând că este esențial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii, pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revolta împotriva tiraniei și asupririi,

– Considerând că este esențial a se încuraja dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni,

– Considerând că în Cartă popoarele Organizației Națiunilor Unite au proclamat din nou credința lor în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și în valoarea persoanei umane, drepturi egale pentru bărbați și femei, și că au hotărât să favorizeze progresul social și îmbunătățirea condițiilor de viață în cadrul unei libertăți mai mari,

– Considerând că statele membre s-au angajat să promoveze în colaborare cu Organizația Națiunilor Unite respectul universal și efectiv față de drepturile omului și libertățile fundamentale, precum și respectarea lor universală și efectivă,

³ http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

– Considerând că o concepție comună despre aceste drepturi și libertăți este de cea mai mare importanță pentru realizarea deplină a acestui angajament,

– Adunarea Generală proclamă prezenta Declarație universală a drepturilor omului ca ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască, având această Declarație permanent în minte, ca prin învățatură și educație să dezvolte respectul pentru aceste drepturi și libertăți și să asigure prin măsuri progresive, de ordin național și internațional, recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă, atât în sânul popoarelor statelor membre, cât și al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor.

Articolul 1: Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.

Articolul 2: Fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta Declarație fără niciun fel de deosebire, ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nicio deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care ține o persoană, fie că această țară sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate.

Articolul 3: Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la siguranța persoanei sale.

Articolul 4: Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în servitute; sclavajul și comerțul cu sclavi sunt interzise sub toate formele lor.

Articolul 5: Nimeni nu va fi supus torturii, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Articolul 6: Fiecare om are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea juridică.

Articolul 7: Toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nicio deosebire, dreptul la o egală protecție a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare.

Articolul 8: Orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce-i sunt recunoscute prin constituție sau lege.

Articolul 9: Nimeni nu trebuie să fie arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar.

Articolul 10: Orice persoană are dreptul în deplină egalitate de a fi audiată în mod echitabil și public de către un tribunal independent și imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temei-
niciei oricărei acuzări în materie penală îndreptată împotriva sa.

Articolul 11: Orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public, în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale. Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau, în momentul când au fost comise, un act cu caracter penal conform dreptului internațional sau național. De asemenea, nu se va aplica o pedeapsă mai grea decât aceea care era aplicabilă în momentul când a fost săvârșit actul cu caracter penal.

Articolul 12: Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri.

Articolul 13: Orice persoană are dreptul de a circula în mod liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor unui stat. Orice persoană are dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv a sa, și de a reveni în țara sa.

Articolul 14: În caz de persecuție, orice persoană are dreptul de a căuta azil și de a beneficia de azil în alte țări. Acest drept nu poate fi invocat în caz de urmărire, ce rezultă în mod real dintr-o crimă de drept comun sau din acțiuni contrare scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite.

Articolul 15: Orice persoană are dreptul la o cetățenie. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia.

Articolul 16: Cu începere de la împlinirea vârstei legale, bărbatul și femeia, fără nicio restricție în ce privește rasa, naționalitatea sau religia, au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie. Ei au drepturi egale la contractarea căsătoriei, în decursul căsătoriei și la desfacerea ei. Căsătoria nu poate fi încheiată decât cu consimțământul liber și deplin al viitorilor soți. Familia constituie elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

Articolul 17: Orice persoană are dreptul la proprietate, atât singură, cât și în asociație cu alții. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa.

Articolul 18: Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum

și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât și privat, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor.

Articolul 19: Orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat.

Articolul 20: Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire și de asociere pașnică. Nimeni nu poate fi silit să facă parte dintr-o asociație.

Articolul 21: Orice persoană are dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin reprezentanți liber aleși. Orice persoană are dreptul de acces egal la funcțiile publice din țara sa. Voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat; această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

Articolul 22: Orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale.

Articolul 23: Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii sale, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la ocrotirea împotriva șomajului. Toți oamenii, fără nicio discriminare,

au dreptul la salariu egal pentru muncă egală. Orice om care muncește are dreptul la o retribuție echitabilă și satisfăcătoare care să-i asigure atât lui, cât și familiei sale, o existență conformă cu demnitatea umană și completată, la nevoie, prin alte mijloace de protecție socială. Orice persoană are dreptul de a întemeia sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

Articolul 24: Orice persoană are dreptul la odihnă și recreere, inclusiv la o limitare rezonabilă a zilei de muncă și la concedii periodice plătite.

Articolul 25: Orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare; el are dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința sa. Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire deosebite. Toți copiii, fie că sunt născuți în cadrul căsătoriei sau în afara acesteia, se bucură de aceeași protecție socială.

Articolul 26: Orice persoană are dreptul la învățătură. Învățământul trebuie să fie gratuit, cel puțin în ceea ce privește învățământul elementar și general. Învățământul elementar trebuie să fie obligatoriu. Învățământul tehnic și profesional trebuie să fie la îndemâna tuturor, iar învățământul superior trebuie să fie de asemenea egal, accesibil tuturor, pe bază de merit. Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor

Unite pentru menținerea păcii. Părinții au dreptul de prioritate în alegerea felului de învățământ pentru copiii lor minori.

Articolul 27: Orice persoană are dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte și de a participa la progresul științific și la binefacerile lui. Fiecare om are dreptul la ocrotirea intereselor morale și materiale care decurg din orice lucrare științifică, literară sau artistică al cărei autor este.

Articolul 28: Orice persoană are dreptul la o orânduire socială și internațională în care drepturile și libertățile expuse în prezenta Declarație pot fi pe deplin îndeplinite.

Articolul 29: Orice persoană are îndatoriri față de colectivitate, deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale. În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om nu este supus decât îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică. Aceste drepturi și libertăți nu vor putea fi în niciun caz exercitate contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite.

Articolul 30: Nicio dispoziție a prezentei Declarații nu poate fi interpretată ca implicând pentru vreun stat, grupare sau persoană dreptul de a se deda la vreo activitate sau de a săvârși vreun act îndreptat spre desființarea unor drepturi sau libertăți enunțate în prezenta Declarație.

DOCUMENTE REFERITOARE LA ROMÂNIA

D. Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase⁴ Categorie: Culte

CAPITOLUL I: Dispoziții generale

SECȚIUNEA I: Despre libertatea religioasă

Art. 1. Statul garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă pe tot cuprinsul Republicii Populare Române.

Oricine poate să aparțină oricărei religii sau să îmbrățișeze orice credință religioasă dacă exercițiul ei nu contravine Constituției, securității și ordinii publice sau bunelor moravuri.

Art. 2. Ura confesională manifestată prin acte care stânjenesc liberul exercițiu al unui cult religios recunoscut constituie un delict ce se pedepsește conform legii.

Art. 3. Nimeni nu poate fi urmărit pentru credința sa religioasă sau pentru necredința sa.

Credința religioasă nu poate împiedica pe nimeni de a dobândi și a exercita drepturi civile și politice și nici nu poate scuti pe nimeni de la obligațiunile impuse de legi.

Art. 4. Nimeni nu poate fi constrâns să participe la serviciile religioase ale unui cult.

Art. 5. Nimeni nu poate fi constrâns, prin măsuri administrative de stat, să contribuie la cheltuielile unui cult sau să se supună unor hotărâri ale organelor religioase de judecată.

⁴ http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/177_1948.php.

SECȚIUNEA II:**Despre libertatea organizării cultelor**

Art. 6. Cultele religioase sunt libere să se organizeze și pot funcționa liber dacă practicile și ritualul lor nu sunt contrare Constituției, securității sau ordinii publice și bunelor moravuri.

Art. 7. Cultele religioase se vor organiza după norme proprii, conform învățăturilor, canoanelor și tradițiilor lor, putând organiza, potrivit aceluiași norme, așezăminte, asociațiuni, ordine și congregațiuni.

Art. 8. Cultele religioase recunoscute pot avea organe de judecată religioasă pentru disciplinarea personalului din serviciul lor.

Organele disciplinare de judecată se organizează prin regulamente speciale, în conformitate cu canoanele și statutele cultelor respective. Regulamentele se alcătuiesc de organele legale ale cultului respectiv și se aprobă prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea Ministerului Cultelor.

Art. 9. Părțile componente locale ale cultelor religioase recunoscute pot avea și întreține, singure sau în asociație cu altele, cimitire pentru credincioșii lor.

Comunele sunt obligate a crea cimitire comune, sau locuri rezervate din terenurile cimitirelor existente, pentru înmormântarea celor ce nu aparțin cultelor ce au cimitire.

CAPITOLUL II:**Raporturile dintre stat și cultele religioase**

Art. 10. Credincioșii tuturor cultelor religioase sunt obligați a se supune legilor țării, a depune jurământul în forma și în cazurile prevăzute de lege și a face înscrierea actelor de stare civilă la oficiile de stare civilă în termen legal.

Art. 11. Delictele și crimele de drept comun săvârșite de șefii sau de ierarhii cultelor religioase se judecă de Curți, cu recurs la Curtea Supremă.

Art. 12. Cultele religioase recunoscute vor trebui să aibă o organizație centrală, care să reprezinte cultul, indiferent de numărul credincioșilor săi.

Art. 13. Cultele religioase, pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului Cultelor.

În cazuri bine motivate, se va putea retrace recunoașterea, în același mod.

Art. 14. În vederea recunoașterii, fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre examinare și aprobare, statutul său de organizare și funcționare, cuprinzând sistemul de organizare, conducere și administrare, însoțit de mărturisirea de credință respectivă.

Art. 15. Biserica Ortodoxă Română este autocefală și unitară în organizarea sa.

Art. 16. Organizarea de partide politice pe bază confesională este interzisă.

Art. 17. Părțile componente locale ale cultelor religioase recunoscute, precum comunități, parohii, unități, grupe, vor trebui să fie înscrise într-un registru special al primăriei respective, cu arătarea nominală a organelor de conducere și control și cu indicarea numerică a membrilor care fac parte din ele.

Art. 18. Asociațiunile civile și fundațiunile care urmăresc, în total sau în parte, scopuri religioase trebuie, pentru a fi recunoscute ca persoane juridice, să aibă încuviințarea Guvernului, prin Ministerul Cultelor, fiind supuse întru totul obligațiunilor ce decurg din legi cu privire la caracterul lor religios.

Art. 19. Inscripțiunile și semnele simbolice, precum și sigiliile sau ștampilele arătând denumirea cultului vor trebui să aibă în prealabil aprobarea Ministerului Cultelor.

Art. 20. Șefii cultelor, ierarhii și în general întregul personal din serviciul cultelor trebuie să fie cetățeni români, bucurându-se de deplinătatea exercițiului drepturilor civile și politice.

Art. 21. Șefii cultelor, precum și mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, superintendenții, administratorii apostolici, vicarii administrativi și alții, având funcțiuni asemănătoare, aleși sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât în baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării Ministerului Cultelor.

Înainte de intrarea în funcțiune, toți aceștia vor depune jurământul de credință în fața ministrului Cultelor.

Formula de jurământ este următoarea:

*„Ca slujitor al lui Dumnezeu, ca om și ca cetățean,
Jur de a fi credincios Poporului și de a apăra Repu-
blica Populară Română împotriva dușmanilor din afară
și dinăuntru;*

*Jur că voi respecta și voi face să se respecte de către
subalternii mei legile Republicii Populare Române;*

*Jur că nu voi îngădui subalternilor mei să întreprindă
și să ia parte și nici eu nu voi întreprinde și nu voi lua
parte la nicio acțiune de natură a aduce atingere ordi-
nii publice și integrității Republicii Socialiste Române.*

Așa să-mi ajute Dumnezeu!”

Această formulă de jurământ este obligatorie și pentru conducătorii asociațiilor civile cu caracter religios prevăzute la art. 18.

Ceilalți membri ai clerului aparținând diferitelor culte, cât și președinții sau conducătorii comunităților locale vor depune, înainte de intrarea lor în funcțiune, în fața șefilor lor ierarhici, jurământul de credință după formula următoare:

*„Ca slujitor al lui Dumnezeu, ca om și ca cetățean,
Jur de a fi credincios Poporului și de a apăra Repu-
blica Populară Română împotriva dușmanilor din afară
și dinăuntru;*

*Jur a respecta legile Republicii Populare Române și
de a păstra secretul în serviciul orânduit de Stat.*

Așa să-mi ajute Dumnezeu!”

Ceilalți funcționari din serviciul cultelor religioase vor depune, în fața autorităților competente de stat, jurământul de credință prevăzut de art. 8 din Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea statului român în Republica Populară Română.

Art. 22. Cultele religioase, ca organizații eparhiale, pot avea un număr de eparhii în raport cu numărul total al credincioșilor.

Pentru crearea și funcționarea de eparhii (dioceze, superintendente), se vor socoti în medie 750.000 de credincioși de fiecare eparhie.

Delimitarea eparhiilor și repartizarea credincioșilor pe eparhii se vor face de către organele statutare ale cultului respectiv și se vor confirma printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea ministrului Cultelor.

CAPITOLUL III: Despre activitatea cultelor

Art. 23. Activitatea cultelor religioase recunoscute se va desfășura potrivit cu învățătura lor religioasă, cu statutul de organizare aprobat și în conformitate cu legile țării și bunele moravuri.

Art. 24. Cultele religioase pot ține congrese sau adunări generale cu aprobarea Ministerului Cultelor, iar conferințele și consfăturile locale (adunări eparhiale, protopopești), cu aprobarea autorităților locale respective.

Art. 25. Ministerul Cultelor va putea suspenda orice hotărâri, instrucțiuni sau ordonanțe, precum și ordine cu caracter administrativ-bisericesc, cultural, educativ, filantropic sau fundațional, care ar contraveni statutelor de organizare ale cultului respectiv, actelor de fundațiune, actelor de constituire, securității și ordinii publice sau bunelor moravuri.

Pastoralele și circularele de interes general vor fi comunicate în timp util Ministerului Cultelor.

Art. 26. Cultele pot întrebuința, în manifestările și activitatea lor internă, limba maternă a credincioșilor. Corespondența cu Ministerul Cultelor se va face în limba română.

Art. 27. La pomeniri, în legătură cu autoritatea supremă a Statului, care în mod obișnuit se fac cu ocazia diferitelor slujbe religioase, precum și la solemnitățile oficiale prevăzute de legi și decizuni, se vor întrebuința numai formule aprobate, în prealabil, de Ministerul Cultelor. Cultele sunt ținute, de asemenea, să nu întrebuințeze formule și expresii, în cărțile de ritual, contrare legilor și bunelor moravuri.

CAPITOLUL IV:

Despre patrimoniul cultelor religioase

Art. 28. Cultele religioase recunoscute sunt persoane juridice. Sunt persoane juridice și părțile lor componente locale, care au numărul legal de membri prevăzut de Legea persoanelor juridice, precum și așezămintele, asociațiunile, ordinele și congregațiunile prevăzute în

statutele lor de organizare, dacă acestea din urmă s-au conformat dispozițiilor Legii persoanelor juridice.

Art. 29. Bunurile mobile și imobile ale cultelor religioase, ale diferitelor părți constitutive, așezămintelor, asociațiilor, ordinelor și congregațiilor vor fi inventariate de organele lor statutare.

Organele centrale ale cultelor religioase vor comunica toate datele cu privire la aceste inventare Ministerului Cultelor, pentru exercitarea dreptului de verificare și control.

Art. 30. Cultele religioase, diferitele lor părți componente, așezămintele, asociațiile, ordinele și congregațiile vor avea bugete proprii, cu arătarea veniturilor și cheltuielilor.

Aceste bugete sunt supuse controlului Ministerului Cultelor.

Bugetele și gestiunile organelor și instituțiilor centrale, ale centrelor eparhiale și ale așezămintelor lor se aprobă, se verifică și se descarcă de Ministerul Cultelor.

Art. 31. Cheltuielile pentru întreținerea cultelor religioase și a nevoilor lor pot fi acoperite și din contribuțiuni consimțite de credincioși.

Art. 32. Subvențiile acordate de stat vor fi contabilizate și controlate, conform Legii contabilității publice.

Art. 33. Contravenirea la legile care privesc ordinea democratică a Republicii Populare Române poate atrage, în total sau în parte, retragerea subvențiilor acordate de stat. Deservenții cultelor care au atitudini antidemocratice vor putea fi înlăturați temporar sau definitiv de la salarizarea acordată de stat.

Art. 34. Salarizarea personalului cultelor religioase se va face conform normelor generale în vigoare.

Art. 35. Instituția patronatului, privind bunuri patronale provenite de la persoane sau instituții private de orice categorie, rămâne desființată.

Art. 36. Avere a cultelor dispărute sau a căror recunoaștere a fost retrasă aparține de drept statului.

Art. 37. Dacă cel puțin 10% din numărul credincioșilor comunității locale a unui cult trec la alt cult, comunitatea locală religioasă a cultului părăsit pierde de drept o parte din patrimoniul său, proporțională cu numărul credincioșilor care au părăsit-o, și această parte proporțională se strămută tot de drept în patrimoniul comunității locale a cultului adoptat de noii credincioși.

Dacă cei care părăsesc comunitatea locală alcătuiesc majoritatea, biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni), cum și edificiile anexe, aparțin de drept comunității locale a cultului nou-adoptat, cealaltă avere cuvenindu-se celor două comunități locale în proporția arătată la alineatul precedent.

Dacă cei trecuți de la un cult la altul reprezintă cel puțin 75% din numărul credincioșilor comunității locale a cultului părăsit, întreaga avere se strămută de drept în patrimoniul comunității locale a cultului adoptat, cu drept de despăgubire pentru comunitatea locală părăsită, proporțional cu numărul celor rămași, fără a se socoti biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni) și edificiile anexe; această despăgubire va fi plătită în termen de cel mult 3 ani de la stabilirea ei.

Cazurile prevăzute în acest articol vor fi constatate și soluționate de judecătoria populară a locului.

CAPITOLUL V: Raporturile dintre culte

Art. 38. Trecerile de la un cult la altul sau părăsirea unui cult sunt libere.

Declarația de părăsire a unui cult se comunică părții componente locale a cultului părăsit, prin autoritatea comunală locală. La cerere, autoritatea comunală

respectivă este obligată să elibereze dovada facerii acestei comunicări.

Art. 39. Niciun cult nu va putea înscrie noi adepți decât dacă cel ce solicită acest lucru face dovada că a anunțat de părăsirea cultului căruia i-a aparținut.

Art. 40. Relațiunile cultelor religioase cu străinătatea vor fi numai de natură religioasă.

Niciun cult religios și niciun reprezentant al vreunui cult nu va putea întreține legături cu cultele religioase, instituțiuni sau persoane oficiale în afara teritoriului țării, decât cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe.

Art. 41. Jurisdicția cultelor religioase din țară nu se poate întinde în afară de teritoriul Republicii Populare Române și nici cultele religioase din străinătate nu vor putea exercita jurisdicțiunea asupra credincioșilor din cuprinsul statului român.

Art. 42. Ajutoarele sau ofrandele primite din străinătate de cultele religioase din țară sau trimise de acestea în străinătate vor fi controlate de Stat.

Art. 43. Bunurile bisericești aflate în străinătate și interesele religioase ale cetățenilor români în străinătate pot constitui obiectul unor înțelegeri internaționale pe bază de reciprocitate.

CAPITOLUL VI: Despre învățământul religios

Art. 44. Cultele religioase sunt libere a-și organiza învățământul pentru pregătirea personalului cultului sub controlul Statului.

Crearea școlilor și alcătuirea programelor școlare se vor face de către organele competente ale cultelor religioase respective și vor fi supuse spre aprobare Ministerului Cultelor.

Art. 45. Membrii corpului didactic se numesc de organele statutare ale cultului religios respectiv, în conformitate cu statutul și normele aprobate de minister, având pentru cei salariați de Stat recunoașterea prealabilă a ministerului, iar pentru cei plătiți de cult, confirmarea în termen de 15 zile de la numire.

Ministerul Cultelor poate anula numirile făcute, când motive de ordine publică sau siguranța Statului cer acest lucru.

Art. 46. Diplomele și certificatele eliberate de către școlile de învățământ pentru pregătirea personalului cultului au valabilitate numai în cuprinsul cultului respectiv.

Echivalarea diplomelor și certificatelor din străinătate, în ceea ce privește pregătirea religioasă, va fi stabilită de comisiuni speciale recunoscute de Ministerul Cultelor.

Art. 47. Cultele religioase sunt obligate a comunica Ministerului Cultelor toate datele cu privire la organizarea și funcționarea învățământului pentru pregătirea personalului ecleziastic.

Art. 48. Cultele religioase pot organiza, cu aprobarea ministerului, pentru pregătirea deservenților cultului, școli de cântăreți și școli pentru pregătirea clerului.

Școlile de cântăreți vor avea la bază cel puțin gimnaziul unic sau șapte clase primare (învățământul elementar de șapte clase).

Școlile pentru pregătirea clerului mirean și monahal pot fi seminarii teologice, având la bază gimnaziul unic sau șapte clase primare, institute teologice, având la bază absolența liceului sau a școlii normale (pedagogice), și institute teologice de grad universitar, având la bază bacalaureatul sau diploma de școală normală (pedagogică).

Fiecare cult își va alege, pentru formarea clerului, una din aceste forme de așezământ școlar.

Pentru pregătirea monahilor, cultele pot organiza, cu aprobarea ministerului, seminarii speciale cu baza de gimnaziu unic sau școală primară de șapte ani.

Art. 49. Cultul ortodox va putea avea, pentru pregătirea clerului, două institute teologice de grad universitar.

Cultul catolic va putea avea un singur institut teologic de grad universitar, cu secțiile speciale necesare.

Culte protestante de asemenea vor putea avea un singur institut teologic de grad universitar, cu secțiile speciale necesare.

Art. 50. Cultele pot avea internate pentru elevii sau studenții care urmează școlile, respectiv institutele de pregătire a clerului, însă exclusiv pentru aceștia și numai pe lângă școala sau institutul respectiv.

Art. 51. Jurisdicțiunea canonică și învățătura dogmatică în școlile de cântăreți, seminarii și institute sunt pe seama cultului respectiv, iar controlul didactic și administrativ aparține Ministerului Cultelor, indiferent de felul și gradul lor.

Art. 52. Încadrarea profesorilor actuali se va face prin decret, la propunerea Ministerului Cultelor.

CAPITOLUL VII: Dispoziții finale și tranzitorii

Art. 53. Actualele seminarii teologice, în care se predă și cultură generală, se desființează. Corpul didactic de specialități laice de la aceste seminarii, împreună cu prevederile bugetare respective trec de la Ministerul Cultelor la Ministerul Învățământului Public. Profesorii care intră în această categorie vor fi încadrați după posibilități la catedre de aceeași specialitate sau specialități înrudite.

Absolvenții cu diplomă ai seminariilor teologice și care au obținut diplomă până la data apariției legii de față se bucură de aceleași drepturi de a urma învățământul teologic superior, ca și bacalaureații liceelor teoretice sau diplomații școlilor normale.

Art. 54. Facultatea de Teologie din București se transformă în Institut Teologic de grad universitar, iar personalul didactic și administrativ, împreună cu prevederile bugetare respective trec de la Ministerul Învățământului Public la Ministerul Cultelor.

Art. 55. Toate chestiunile cu privire la împărțirea bunurilor între diferitele comunități religioase locale ale cultelor, nerezolvate încă, se vor rezolva potrivit dispozițiilor art. 37 din legea de față.

Art. 56. Toate cultele religioase sunt datorare a-și înainta statutul lor de organizare, pus în concordanță cu prevederile legii de față, în termen de 3 luni de la data publicării prezentei legi, Ministerului Cultelor, în vederea aprobării lor.

Aprobarea statutelor se face prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea Ministerului Cultelor.

Art. 57. Modificările ulterioare în statutele de organizare ale diferitelor culte religioase se vor face în același mod.

Art. 58. Dispozițiile Legii 68 din 19 martie 1937, pentru organizarea clerului militar, se abrogă.

Membrii clerului tuturor cultelor sunt obligați a acorda asistență și servicii religioase ostașilor, ori de câte ori li se cere. Refuzul de a satisface această obligație constituie o abatere ce se va sancționa disciplinar.

Art. 59. Bisericile și capelele militare, cu întregul lor inventar, trec în proprietatea parohiilor de același cult în circumscripția cărora se află.

Catedrala Episcopală a clerului militar din orașul Alba-Iulia, împreună cu patrimoniul său, trece în proprietatea Episcopiei Ortodoxe Române a Clujului, Vadului și Feleacului.

Art. 60. Membrii clerului militar care, la data publicării prezentei legi în Monitorul Oficial, au cel puțin 20 de ani de serviciu public vor putea cere pensionarea prin derogare de la dispozițiile Legii generale de pensii, beneficiind de un spor de 5 ani utili la pensie, adăugați la timpul efectiv servit.

Membrii clerului militar care nu vor beneficia de dispozițiile alineatului precedent vor fi încadrați în posturi de preoți, pe bază de cereri individuale, în eparhiile unde au mai funcționat sau în alte eparhii care au posturi vacante.

Actualul Episcop al Armatei, păstrându-și titlurile și drepturile personale actuale, rămâne la dispoziția Sfântului Sinod, care-i va fixa atribuțiuni potrivite rangului său.

Art. 61. Plata acestui personal clerical, trecut la Ministerul Cultelor, se va face dintr-un credit extraordinar bugetar, ce se va deschide de către Ministerul Finanțelor pe seama Ministerului Cultelor și care se va acoperi prin anularea unei sume de valoare egală din bugetul Ministerului Apărării Naționale.

Art. 62. Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regulamentul general al cultelor, precum și orice dispoziții contrare prezentei legi se abrogă.

E. Constituția României, 2003⁵

Titlul I: Principii generale

Articolul 1: *Statul român*

1. România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.

2. Forma de guvernământ a statului român este republica.

3. România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, și sunt garantate.

4. Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale.

5. În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie.

Articolul 2: *Suveranitatea*

1. Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum.

2. Niciun grup și nicio persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu.

Articolul 3: *Teritoriul*

1. Teritoriul României este inalienabil.

2. Frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, cu respectarea principiilor și a celorlalte norme general admise ale dreptului internațional.

⁵ <http://legeaz.net/constitutia-romaniei>.

3. Teritoriul este organizat, sub aspect administrativ, în comune, orașe și județe. În condițiile legii, unele orașe sunt declarate municipii.

4. Pe teritoriul statului român nu pot fi strămutate sau colonizate populații străine.

Articolul 4: *Unitatea poporului și egalitatea între cetățeni*

1. Statul are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor săi.

2. România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială.

Articolul 5: *Cetățenia*

1. Cetățenia română se dobândește, se păstrează sau se pierde în condițiile prevăzute de legea organică.

2. Cetățenia română nu poate fi retrasă aceluia care a dobândit-o prin naștere.

Articolul 6: *Dreptul la identitate*

1. Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

2. Măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români.

Articolul 7: *Românii din străinătate*

Statul sprijină întărirea legăturilor cu românii din afara frontierelor țării și acționează pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, cu respectarea legislației statului ai cărui cetățeni sunt.

Articolul 8: *Pluralismul și partidele politice*

1. Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale.

2. Partidele politice se constituie și își desfășoară activitatea în condițiile legii. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor, respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației.

Articolul 9: *Sindicatele, patronatele și asociațiile profesionale*

Sindicatele, patronatele și asociațiile profesionale se constituie și își desfășoară activitatea potrivit statutelor lor, în condițiile legii. Ele contribuie la apărarea drepturilor și la promovarea intereselor profesionale, economice și sociale ale membrilor lor.

Articolul 10: *Relații internaționale*

România întreține și dezvoltă relații pașnice cu toate statele și, în acest cadru, relații de bună vecinătate, întemeiate pe principiile și pe celelalte norme general admise ale dreptului internațional.

Articolul 11: *Dreptul internațional și dreptul intern*

1. Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

2. Tratatelor ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

3. În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției.

Articolul 12: *Simboluri naționale*

1. Drapelul României este tricolor; culorile sunt așezate vertical, în ordinea următoare începând de la lance: albastru, galben, roșu.

2. Ziua națională a României este 1 Decembrie.

3. Imnul național al României este „Deșteaptă-te, române”.

4. Stema țării și sigiliul statului sunt stabilite prin legi organice.

Articolul 13: *Limba oficială*

În România, limba oficială este limba română.

Articolul 14: *Capitala*

Capitala României este municipiul București.

Titlul II: Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale

Capitolul I: Dispoziții comune

Articolul 15: *Universalitatea*

1. Cetățenii beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea.

2. Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile.

Articolul 16: *Egalitatea în drepturi*

1. Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.

2. Nimeni nu este mai presus de lege.

3. Funcțiile și demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română și domiciliul în țară. Statul român garantează egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru ocuparea acestor funcții și demnități.

4. În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii Uniunii care îndeplinesc cerințele legii organice au dreptul de a alege și de a fi aleși în autoritățile administrației publice locale.

Articolul 17: *Cetățenii români în străinătate*

Cetățenii români se bucură în străinătate de protecția statului român și trebuie să-și îndeplinească obligațiile, cu excepția acelor care nu sunt compatibile cu absența lor din țară.

Articolul 18: *Cetățenii străini și apatrizii*

1. Cetățenii străini și apatrizii care locuiesc în România se bucură de protecția generală a persoanelor și a averilor, garantată de Constituție și de alte legi.

2. Dreptul de azil se acordă și se retrage în condițiile legii, cu respectarea tratatelor și a convențiilor internaționale la care România este parte.

Articolul 19: *Extrădarea și expulzarea*

1. Cetățeanul român nu poate fi extrădat sau expulzat din România.

2. Prin derogare de la prevederile alineatului (1), cetățenii români pot fi extrădați în baza convențiilor internaționale la care România este parte, în condițiile legii și pe bază de reciprocitate.

3. Cetățenii străini și apatrizii pot fi extrădați numai în baza unei convenții internaționale sau în condiții de reciprocitate.

4. Expulzarea sau extrădarea se hotărăște de justiție.

Articolul 20: *Tratatele internaționale privind drepturile omului*

1. Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.

2. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului

în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

Articolul 21: *Accesul liber la justiție*

1. Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.

2. Nicio lege nu poate îngreuna exercitarea acestui drept.

3. Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

4. Jurisdicțiile speciale administrative sunt facultative și gratuite.

Capitolul II: Drepturile și libertățile fundamentale

Articolul 22: *Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică*

1. Dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate.

2. Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant.

3. Pedeapsa cu moartea este interzisă.

Articolul 23: *Libertatea individuală*

1. Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.

2. Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege.

3. Reținerea nu poate depăși 24 de ore.

4. Arestarea preventivă se dispune de judecător și numai în cursul procesului penal.

5. În cursul urmăririi penale arestarea preventivă se poate dispune pentru cel mult 30 de zile și se poate prelungi cu câte cel mult 30 de zile, fără ca durata totală să depășească un termen rezonabil, și nu mai mult de 180 de zile.

6. În faza de judecată instanța este obligată, în condițiile legii, să verifice periodic, și nu mai târziu de 60 de zile, legalitatea și temeinicia arestării preventive și să dispună, de îndată, punerea în libertate a inculpatului, dacă temeiurile care au determinat arestarea preventivă au încetat sau dacă instanța constată că nu există temeiuri noi care să justifice menținerea privării de libertate.

7. Încheierile instanței privind măsura arestării preventive sunt supuse căilor de atac prevăzute de lege.

8. Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoștință, în limba pe care o înțelege, motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea, în cel mai scurt termen; învinuirea se aduce la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

9. Punerea în libertate a celui reținut sau arestat este obligatorie, dacă motivele acestor măsuri au dispărut, precum și în alte situații prevăzute de lege.

10. Persoana arestată preventiv are dreptul să ceară punerea sa în libertate provizorie, sub control judiciar sau pe cauțiune.

11. Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată.

12. Nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii.

13. Sancțiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală.

Articolul 24: *Dreptul la apărare*

1. Dreptul la apărare este garantat.

2. În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

Articolul 25: *Libera circulație*

1. Dreptul la liberă circulație, în țară și în străinătate, este garantat. Legea stabilește condițiile exercitării acestui drept.

2. Fiecărui cetățean îi este asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a emigra, precum și de a reveni în țară.

Articolul 26: *Viața intimă, familială și privată*

1. Autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată.

2. Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri.

Articolul 27: *Inviolabilitatea domiciliului*

1. Domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul ori în reședința unei persoane fără învoirea acesteia.

2. De la prevederile alineatului (1) se poate deroga prin lege pentru următoarele situații:

a) executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;

b) înlăturarea unei primejdii privind viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;

c) apărarea securității naționale sau a ordinii publice;

d) prevenirea răspândirii unei epidemii.

3. Percheziția se dispune de judecător și se efectuează în condițiile și în formele prevăzute de lege.

4. Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, în afară de cazul infracțiunilor flagrante.

Articolul 28: *Secretul corespondenței*

Secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare este inviolabil.

Articolul 29: *Libertatea conștiinței*

1. Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă contrare convingerilor sale.

2. Libertatea conștiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc.

3. Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.

4. În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă.

5. Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri și în orfeline.

6. Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine.

Articolul 30: *Libertatea de exprimare*

1. Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.

2. Cenzura de orice fel este interzisă.

3. Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.

4. Nicio publicație nu poate fi suprimată.

5. Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.

6. Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.

7. Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.

8. Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștință publică revine editorului

sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictele de presă se stabilesc prin lege.

Articolul 31: *Dreptul la informație*

1. Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit.

2. Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.

3. Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a tinerilor sau securitatea națională.

4. Mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.

5. Serviciile publice de radio și de televiziune sunt autonome. Ele trebuie să garanteze grupurilor sociale și politice importante exercitarea dreptului la antenă. Organizarea acestor servicii și controlul parlamentar asupra activității lor se reglementează prin lege organică.

Articolul 32: *Dreptul la învățătură*

1. Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instrucție și de perfecționare.

2. Învățământul de toate gradele se desfășoară în limba română. În condițiile legii, învățământul se poate desfășura și într-o limbă de circulație internațională.

3. Dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate; modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege.

4. Învățământul de stat este gratuit, potrivit legii. Statul acordă burse sociale de studii copiilor și tinerilor proveniți din familii defavorizate și celor instituționalizați, în condițiile legii.

5. Învățământul de toate gradele se desfășoară în unități de stat, particulare și confesionale, în condițiile legii.

6. Autonomia universitară este garantată.

7. Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege.

Articolul 33: *Accesul la cultură*

1. Accesul la cultură este garantat, în condițiile legii.

2. Libertatea persoanei de a-și dezvolta spiritualitatea și de a accede la valorile culturii naționale și universale nu poate fi îngădită.

3. Statul trebuie să asigure păstrarea identității spirituale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea și conservarea moștenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale și artistice ale României în lume.

Articolul 34: *Dreptul la ocrotirea sănătății*

1. Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat.

2. Statul este obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei și a sănătății publice.

3. Organizarea asistenței medicale și a sistemului de asigurări sociale pentru boală, accidente, maternitate și recuperare, controlul exercitării profesiilor medicale și a activităților paramedicale, precum și alte măsuri de protecție a sănătății fizice și mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii.

Articolul 35: *Dreptul la mediu sănătos*

1. Statul recunoaște dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos și echilibrat ecologic.

2. Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept.

3. Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja și a ameliora mediul înconjurător.

Articolul 36: *Dreptul de vot*

1. Cetățenii au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv.

2. Nu au drept de vot debilii sau alienații mintal, puși sub interdicție, și nici persoanele condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale.

Articolul 37: *Dreptul de a fi ales*

1. Au dreptul de a fi aleși cetățenii cu drept de vot care îndeplinesc condițiile prevăzute în articolul 16, alineatul (3), dacă nu le este interzisă asocierea în partide politice, potrivit articolului 40, alineatul (3).

2. Candidații trebuie să fi împlinit, până în ziua alegerilor inclusiv, vârsta de cel puțin 23 de ani pentru a fi aleși în Camera Deputaților sau în organele administrației publice locale, vârsta de cel puțin 33 de ani pentru a fi aleși în Senat și vârsta de cel puțin 35 de ani pentru a fi aleși în funcția de Președinte al României.

Articolul 38: *Dreptul de a fi ales în Parlamentul European*

În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii români au dreptul de a alege și de a fi aleși în Parlamentul European.

Articolul 39: *Libertatea întrunirilor*

Mitingurile, demonstrațiile, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără niciun fel de arme.

Articolul 40: *Dreptul de asociere*

1. Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate, în patronate și în alte forme de asociere.

2. Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a integrității sau a independenței României sunt neconstituționale.

3. Nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.

4. Asociațiile cu caracter secret sunt interzise.

Articolul 41: *Munca și protecția socială a muncii*

1. Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei, a meseriei sau a ocupației, precum și a locului de muncă este liberă.

2. Salariații au dreptul la măsuri de protecție socială. Acestea privesc securitatea și sănătatea salariaților, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim brut pe țară, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții deosebite sau speciale, formarea profesională, precum și alte situații specifice, stabilite prin lege.

3. Durata normală a zilei de lucru este, în medie, de cel mult 8 ore.

4. La muncă egală, femeile au salariu egal cu bărbații.

5. Dreptul la negocieri colective în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate.

Articolul 42: *Interzicerea muncii forțate*

1. Munca forțată este interzisă.

2. Nu constituie muncă forțată:

a) activitățile pentru îndeplinirea îndatoririlor militare, precum și cele desfășurate, potrivit legii, în locul acestora, din motive religioase sau de conștiință;

b) munca unei persoane condamnate, prestată în condiții normale, în perioada de detenție sau de libertate condiționată;

c) prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale stabilite de lege.

Articolul 43: Dreptul la grevă

1. Salariații au dreptul la grevă pentru apărarea intereselor profesionale, economice și sociale.

2. Legea stabilește condițiile și limitele exercitării acestui drept, precum și garanțiile necesare asigurării serviciilor esențiale pentru societate.

Articolul 44: Dreptul de proprietate privată

1. Dreptul de proprietate, precum și creanțele asupra statului sunt garantate. Conținutul și limitele acestor drepturi sunt stabilite de lege.

2. Proprietatea privată este garantată și ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular. Cetățenii străini și apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condițiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană și din alte tratate internaționale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condițiile prevăzute prin lege organică, precum și prin moștenire legală.

3. Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire.

4. Sunt interzise naționalizarea sau orice alte măsuri de trecere silită în proprietate publică a unor bunuri pe baza apartenenței sociale, etnice, religioase, politice sau de altă natură discriminatorie a titularilor.

5. Pentru lucrări de interes general, autoritatea publică poate folosi subsolul oricărei proprietăți imobiliare, cu obligația de a despăgubi proprietarul pentru daunele

aduse solului, plantațiilor sau construcțiilor, precum și pentru alte daune imputabile autorității.

6. Despăgubirile prevăzute în alineatele (3) și (5) se stabilesc de comun acord cu proprietarul sau, în caz de divergență, prin justiție.

7. Dreptul de proprietate obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii sau obiceiului, revin proprietarului.

8. Averea dobândită licit nu poate fi confiscată. Caracterul licit al dobândirii se prezumă.

9. Bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate numai în condițiile legii.

Articolul 45: *Libertatea economică*

Accesul liber al persoanei la o activitate economică, libera inițiativă și exercitarea acestora în condițiile legii sunt garantate.

Articolul 46: *Dreptul la moștenire*

Dreptul la moștenire este garantat.

Articolul 47: *Nivelul de trai*

1. Statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent.

2. Cetățenii au dreptul la pensie, la concediu de maternitate plătit, la asistență medicală în unitățile sanitare de stat, la ajutor de șomaj și la alte forme de asigurări sociale publice sau private, prevăzute de lege. Cetățenii au dreptul și la măsuri de asistență socială, potrivit legii.

Articolul 48: *Familia*

1. Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor.

2. Condițiile de încheiere, de desfacere și de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege. Căsătoria religioasă poate fi celebrată numai după căsătoria civilă.

3. Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie.

Articolul 49: *Protecția copiilor și a tinerilor*

1. Copiii și tinerii se bucură de un regim special de protecție și de asistență în realizarea drepturilor lor.

2. Statul acordă alocații pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copilului bolnav ori cu handicap. Alte forme de protecție socială a copiilor și a tinerilor se stabilesc prin lege.

3. Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sunt interzise.

4. Minorii sub vârsta de 15 ani nu pot fi angajați ca salariați.

5. Autoritățile publice au obligația să contribuie la asigurarea condițiilor pentru participarea liberă a tinerilor la viața politică, socială, economică, culturală și sportivă a țării.

Articolul 50: *Protecția persoanelor cu handicap*

Persoanele cu handicap se bucură de protecție specială. Statul asigură realizarea unei politici naționale de egalitate a șanselor, de prevenire și de tratament ale handicapului, în vederea participării efective a persoanelor cu handicap în viața comunității, respectând drepturile și îndatoririle ce revin părinților și tutorilor.

Articolul 51: *Dreptul de petiționare*

1. Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor.

2. Organizațiile legal constituite au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă.

3. Exercițarea dreptului de petiționare este scutită de taxă.

4. Autoritățile publice au obligația să răspundă la petiții în termenele și în condițiile stabilite potrivit legii.

Articolul 52: *Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică*

1. Persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului și repararea pagubei.

2. Condițiile și limitele exercitării acestui drept se stabilesc prin lege organică.

3. Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii și nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență.

Articolul 53: *Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți*

1. Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav.

2. Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să

fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății.

Capitolul III: Îndatoririle fundamentale

Articolul 54: *Fidelitatea față de țară*

1. Fidelitatea față de țară este sacră.
2. Cetățenii cărora le sunt încredințate funcții publice, precum și militarii, răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin și, în acest scop, vor depune jurământul cerut de lege.

Articolul 55: *Apărarea țării*

1. Cetățenii au dreptul și obligația să apere România.
2. Condițiile privind îndeplinirea îndatoririlor militare se stabilesc prin lege organică.
3. Cetățenii pot fi încorporați de la vârsta de 20 de ani și până la vârsta de 35 de ani, cu excepția voluntarilor, în condițiile legii organice.

Articolul 56: *Contribuții financiare*

1. Cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice.
2. Sistemul legal de impuneri trebuie să asigure așezarea justă a sarcinilor fiscale.
3. Orice alte prestații sunt interzise, în afara celor stabilite prin lege, în situații excepționale.

Articolul 57: *Exercitarea drepturilor și a libertăților*

Cetățenii români, cetățenii străini și apatrizii trebuie să-și exercite drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile celorlalți.

Capitolul IV: Avocatul Poporului

Articolul 58: *Numirea și rolul*

1. Avocatul Poporului este numit pe o durată de 5 ani pentru apărarea drepturilor și libertăților persoanelor

fizice. Adjuncții Avocatului Poporului sunt specializați pe domenii de activitate.

2. Avocatul Poporului și adjuncții săi nu pot îndeplini nicio altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

3. Organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului se stabilesc prin lege organică.

Articolul 59: *Exercitarea atribuțiilor*

1. Avocatul Poporului își exercită atribuțiile din oficiu sau la cererea persoanelor lezate în drepturile și în libertățile lor, în limitele stabilite de lege.

2. Autoritățile publice sunt obligate să asigure Avocatului Poporului sprijinul necesar în exercitarea atribuțiilor sale.

Articolul 60: *Raportul în fața Parlamentului*

Avocatul Poporului prezintă celor două Camere ale Parlamentului rapoarte, anual sau la cererea acestora. Rapoartele pot conține recomandări privind legislația sau măsuri de altă natură, pentru ocrotirea drepturilor și a libertăților cetățenilor.

Titlul III: Autoritățile publice

Capitolul I: Parlamentul

Secțiunea 1: Organizare și funcționare

Articolul 61: *Rolul și structura*

1. Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării.

2. Parlamentul este alcătuit din Camera Deputaților și Senat.

Articolul 62: *Alegerea Camerelor*

1. Camera Deputaților și Senatul sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, potrivit legii electorale.

2. Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație.

3. Numărul deputaților și al senatorilor se stabilește prin legea electorală, în raport cu populația țării.

Articolul 63: *Durata mandatului*

1. Camera Deputaților și Senatul sunt alese pentru un mandat de 4 ani, care se prelungește de drept în stare de mobilizare, de război, de asediu sau de urgență, până la încetarea acestora.

2. Alegerile pentru Camera Deputaților și pentru Senat se desfășoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului.

3. Parlamentul nou ales se întrunește, la convocarea Președintelui României, în cel mult 20 de zile de la alegeri.

4. Mandatul Camerelor se prelungește până la întrunirea legală a noului Parlament. În această perioadă nu poate fi revizuită Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice.

5. Proiectele de legi sau propunerile legislative înscrise pe ordinea de zi a Parlamentului precedent își continuă procedura în noul Parlament.

Articolul 64: *Organizarea internă*

1. Organizarea și funcționarea fiecărei Camere se stabilesc prin regulament propriu. Resursele financiare ale Camerelor sunt prevăzute în bugetele aprobate de acestea.

2. Fiecare Cameră își alege un birou permanent. Președintele Camerei Deputaților și președintele Senatului se aleg pe durata mandatului Camerelor. Ceilalți membri ai birourilor permanente sunt aleși la începutul

fiecărei sesiuni. Membrii birourilor permanente pot fi revocați înainte de expirarea mandatului.

3. Deputații și senatorii se pot organiza în grupuri parlamentare, potrivit regulamentului fiecărei Camere.

4. Fiecare Cameră își constituie comisii permanente și poate institui comisii de anchetă sau alte comisii speciale. Camerele își pot constitui comisii comune.

5. Birourile permanente și comisiile parlamentare se alcătuiesc potrivit configurației politice a fiecărei Camere.

Articolul 65: Ședințele Camerelor

1. Camera Deputaților și Senatul lucrează în ședințe separate.

2. Camerele își desfășoară lucrările și în ședințe comune, potrivit unui regulament adoptat cu votul majorității deputaților și senatorilor, pentru:

- a) primirea mesajului Președintelui României;
- b) aprobarea bugetului de stat și a bugetului asigurărilor sociale de stat;
- c) declararea mobilizării totale sau parțiale;
- d) declararea stării de război;
- e) suspendarea sau încetarea ostilităților militare;
- f) aprobarea strategiei naționale de apărare a țării;
- g) examinarea rapoartelor Consiliului Suprem de Apărare a Țării;
- h) numirea, la propunerea Președintelui României, a directorilor serviciilor de informații și exercitarea controlului asupra activității acestor servicii;
- i) numirea Avocatului Poporului;
- j) stabilirea statutului deputaților și al senatorilor, stabilirea indemnizației și a celorlalte drepturi ale acestora;

k) îndeplinirea altor atribuții care, potrivit Constituției sau regulamentului, se exercită în ședință comună.

Articolul 66: Sesiuni

1. Camera Deputaților și Senatul se întrunesc în două sesiuni ordinare pe an. Prima sesiune începe în luna februarie și nu poate depăși sfârșitul lunii iunie. A doua sesiune începe în luna septembrie și nu poate depăși sfârșitul lunii decembrie.

2. Camera Deputaților și Senatul se întrunesc și în sesiuni extraordinare, la cererea Președintelui României, a biroului permanent al fiecărei Camere ori a cel puțin o treime din numărul deputaților sau al senatorilor.

3. Convocarea Camerelor se face de președinții acestora.

Articolul 67: Actele juridice și cvorumul legal

Camera Deputaților și Senatul adoptă legi, hotărâri și moțiuni, în prezența majorității membrilor.

Articolul 68: Caracterul public al ședințelor

1. Ședințele celor două Camere sunt publice.

2. Camerele pot hotărî ca anumite ședințe să fie secrete.

Secțiunea a 2-a:**Statutul deputaților și al senatorilor****Articolul 69: Mandatul reprezentativ**

1. În exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului.

2. Orice mandat imperativ este nul.

Articolul 70: Mandatul deputaților și al senatorilor

1. Deputații și senatorii intră în exercițiul mandatului la data întrunirii legale a Camerei din care fac parte, sub condiția validării alegerii și a depunerii jurământului. Jurământul se stabilește prin lege organică.

2. Calitatea de deputat sau de senator încetează la data întrunirii legale a Camerelor nou alese sau în caz de demisie, de pierdere a drepturilor electorale, de incompatibilitate ori de deces.

Articolul 71: Incompatibilități

1. Nimeni nu poate fi, în același timp, deputat și senator.

2. Calitatea de deputat sau de senator este incompatibilă cu exercitarea oricărei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de membru al Guvernului.

3. Alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică.

Articolul 72: Imunitatea parlamentară

1. Deputații și senatorii nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului.

2. Deputații și senatorii pot fi urmăriți și trimiși în judecată penală pentru fapte care nu au legătură cu voturile sau cu opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, dar nu pot fi percheziționați, reținuți sau arestați fără încuviințarea Camerei din care fac parte, după ascultarea lor. Urmărirea și trimiterea în judecată penală se pot face numai de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție.

3. În caz de infracțiune flagrantă, deputații sau senatorii pot fi reținuți și supuși percheziției. Ministrul Justiției îl va informa neîntârziat pe președintele Camerei asupra reținerii și a percheziției. În cazul în care Camera sesizată constată că nu există temei pentru reținere, va dispune imediat revocarea acestei măsuri.

Secțiunea a 3-a: Legiferarea**Articolul 73: Categorii de legi**

1. Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare.

2. Legile constituționale sunt cele de revizuire a Constituției.

3. Prin lege organică se reglementează:

a) sistemul electoral; organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente;

b) organizarea, funcționarea și finanțarea partidelor politice;

c) statutul deputaților și al senatorilor, stabilirea indemnizației și a celorlalte drepturi ale acestora;

d) organizarea și desfășurarea referendumului;

e) organizarea Guvernului și a Consiliului Suprem de Apărare a Țării;

f) regimul stării de mobilizare parțială sau totală a forțelor armate și al stării de război;

g) regimul stării de asediu și al stării de urgență;

h) infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora;

i) acordarea amnistiei sau a grațierii colective;

j) statutul funcționarilor publici;

k) contenciosul administrativ;

l) organizarea și funcționarea Consiliului Superior al Magistraturii, a instanțelor judecătorești, a Ministerului Public și a Curții de Conturi;

m) regimul juridic general al proprietății și al moștenirii;

n) organizarea generală a învățământului;

o) organizarea administrației publice locale, a teritoriului, precum și regimul general privind autonomia locală;

p) regimul general privind raporturile de muncă, sindicatele, patronatele și protecția socială;

r) statutul minorităților naționale din România;

s) regimul general al cultelor;

t) celelalte domenii pentru care în Constituție se prevede adoptarea de legi organice.

Articolul 74: *Inițiativa legislativă*

1. Inițiativa legislativă aparține, după caz, Guvernului, deputaților, senatorilor sau unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot. Cetățenii care își manifestă dreptul la inițiativă legislativă trebuie să provină din cel puțin un sfert din județele țării, iar în fiecare din aceste județe, respectiv în municipiul București, trebuie să fie înregistrate cel puțin 5.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.

2. Nu pot face obiectul inițiativei legislative a cetățenilor problemele fiscale, cele cu caracter internațional, amnistia și grațierea.

3. Guvernul își exercită inițiativa legislativă prin transmiterea proiectului de lege către Camera competentă să îl adopte, ca primă Cameră sesizată.

4. Deputații, senatorii și cetățenii care exercită dreptul la inițiativă legislativă pot prezenta propuneri legislative numai în forma cerută pentru proiectele de legi.

5. Propunerile legislative se supun dezbaterii mai întâi Camerei competente să le adopte, ca primă Cameră sesizată.

Articolul 75: *Sesizarea Camerelor*

1. Se supun spre dezbateri și adoptare Camerei Deputaților, ca primă Cameră sesizată, proiectele de legi și propunerile legislative pentru ratificarea tratatelor sau a altor acorduri internaționale și a măsurilor legislative ce rezultă din aplicarea acestor tratate sau acorduri, precum și proiectele legilor organice prevăzute la articolul 31, alineatul (5), articolul 40, alineatul (3), articolul 55, alineatul (2), articolul 58, alineatul (3), articolul 73, alineatul (3), literele e), k), l), n), o), articolul 79, alineatul (2), articolul 102, alineatul (3), articolul 105, alineatul (2), articolul 117, alineatul (3), articolul

118, alineatele (2) și (3), articolul 120, alineatul (2), articolul 126, alineatele (4) și (5), și articolul 142, alineatul (5). Celelalte proiecte de legi sau propuneri legislative se supun dezbaterii și adoptării, ca primă Cameră sesizată, Senatului.

2. Prima Cameră sesizată se pronunță în termen de 45 de zile. Pentru coduri și alte legi de complexitate deosebită termenul este de 60 de zile. În cazul depășirii acestor termene se consideră că proiectele de legi sau propunerile legislative au fost adoptate.

3. După adoptare sau respingere de către prima Cameră sesizată, proiectul sau propunerea legislativă se trimite celeilalte Camere care va decide definitiv.

4. În cazul în care prima Cameră sesizată adoptă o prevedere care, potrivit alineatului (1), intră în competența sa decizională, prevederea este definitiv adoptată dacă și cea de-a doua Cameră este de acord. În caz contrar, numai pentru prevederea respectivă, legea se întoarce la prima Cameră sesizată, care va decide definitiv în procedură de urgență.

5. Dispozițiile alineatului (4) referitoare la întoarcerea legii se aplică în mod corespunzător și în cazul în care Camera decizională adoptă o prevedere pentru care competența decizională aparține primei Camere.

Articolul 76: *Adoptarea legilor și a hotărârilor*

1. Legile organice și hotărârile privind regulamentele Camerelor se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei Camere.

2. Legile ordinare și hotărârile se adoptă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare Cameră.

3. La cererea Guvernului sau din proprie inițiativă, Parlamentul poate adopta proiecte de legi sau propuneri legislative cu procedură de urgență, stabilită potrivit regulamentului fiecărei Camere.

Articolul 77: Promulgarea legii

1. Legea se trimite, spre promulgare, Președintelui României. Promulgarea legii se face în termen de cel mult 20 de zile de la primire.

2. Înainte de promulgare, Președintele poate cere Parlamentului, o singură dată, reexaminarea legii.

3. Dacă Președintele a cerut reexaminarea legii ori dacă s-a cerut verificarea constituționalității ei, promulgarea legii se face în cel mult 10 zile de la primirea legii adoptate după reexaminare sau de la primirea deciziei Curții Constituționale, prin care i s-a confirmat constituționalitatea.

Articolul 78: Intrarea în vigoare a legii

Legea se publică în Monitorul Oficial al României și intră în vigoare la 3 zile de la data publicării sau la o dată ulterioară prevăzută în textul ei.

Articolul 79: Consiliul Legislativ

1. Consiliul Legislativ este organ consultativ de specialitate al Parlamentului, care avizează proiectele de acte normative în vederea sistematizării, unificării și coordonării întregii legislații. El ține evidența oficială a legislației României.

2. Înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Legislativ se stabilesc prin lege organică.

Capitolul II: Președintele României**Articolul 80: Rolul Președintelui**

1. Președintele României reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării.

2. Președintele României veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice. În acest scop, Președintele exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate.

Articolul 81: Alegerea Președintelui

1. Președintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

2. Este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscrși în listele electorale.

3. În cazul în care niciunul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi.

4. Nicio persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al României decât pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi și succesive.

Articolul 82: Validarea mandatului și depunerea jurământului

1. Rezultatul alegerilor pentru funcția de Președinte al României este validat de Curtea Constituțională.

2. Candidatul a cărui alegere a fost validată depune în fața Camerei Deputaților și a Senatului, în ședință comună, următorul jurământ: „*Jur să-mi dăruiesc toată puterea și priceperea pentru propășirea spirituală și materială a poporului român, să respect Constituția și legile țării, să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a României. Așa să-mi ajute Dumnezeu!*”.

Articolul 83: Durata mandatului

1. Mandatul Președintelui României este de 5 ani și se exercită de la data depunerii jurământului.

2. Președintele României își exercită mandatul până la depunerea jurământului de Președintele nou ales.

3. Mandatul Președintelui României poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă.

Articolul 84: *Incompatibilități și imunități*

1. În timpul mandatului, Președintele României nu poate fi membru al unui partid și nu poate îndeplini nicio altă funcție publică sau privată.

2. Președintele României se bucură de imunitate. Prevederile articolului 72, alineatul (1), se aplică în mod corespunzător.

Articolul 85: *Numirea Guvernului*

1. Președintele României desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru și numește Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament.

2. În caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a postului, Președintele revocă și numește, la propunerea prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului.

3. Dacă prin propunerea de remaniere se schimbă structura sau compoziția politică a Guvernului, Președintele României va putea exercita atribuția prevăzută la alineatul (2) numai pe baza aprobării Parlamentului, acordată la propunerea prim-ministrului.

Articolul 86: *Consultarea Guvernului*

Președintele României poate consulta Guvernul cu privire la probleme urgente și de importanță deosebită.

Articolul 87: *Participarea la ședințele Guvernului*

1. Președintele României poate lua parte la ședințele Guvernului în care se dezbate probleme de interes național privind politica externă, apărarea țării, asigurarea ordinii publice și, la cererea prim-ministrului, în alte situații.

2. Președintele României prezidează ședințele Guvernului la care participă.

Articolul 88: Mesaje

Președintele României adresează Parlamentului mesaje cu privire la principalele probleme politice ale națiunii.

Articolul 89: Dizolvarea Parlamentului

1. După consultarea președinților celor două Camere și a liderilor grupurilor parlamentare, Președintele României poate să dizolve Parlamentul, dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură.

2. În cursul unui an, Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată.

3. Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui României și nici în timpul stării de mobilizare, de război, de asediu sau de urgență.

Articolul 90: Referendumul

Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la probleme de interes național.

Articolul 91: Atribuții în domeniul politicii externe

1. Președintele încheie tratate internaționale în numele României, negociate de Guvern, și le supune spre ratificare Parlamentului, într-un termen rezonabil. Celelalte tratate și acorduri internaționale se încheie, se aprobă sau se ratifică potrivit procedurii stabilite prin lege.

2. Președintele, la propunerea Guvernului, acreditează și recheamă reprezentanții diplomatici ai României și aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice.

3. Reprezentanții diplomatici ai altor state sunt acreditați pe lângă Președintele României.

Articolul 92: *Atribuții în domeniul apărării*

1. Președintele României este comandantul forțelor armate și îndeplinește funcția de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării.

2. El poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau totală a forțelor armate. Numai în cazuri excepționale, hotărârea Președintelui se supune ulterior aprobării Parlamentului, în cel mult 5 zile de la adoptare.

3. În caz de agresiune armată îndreptată împotriva țării, Președintele României ia măsuri pentru respingerea agresiunii și le aduce neîntârziat la cunoștință Parlamentului, printr-un mesaj. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în 24 de ore de la declanșarea agresiunii.

4. În caz de mobilizare sau de război Parlamentul își continuă activitatea pe toată durata acestor stări, iar dacă nu se află în sesiune, se convoacă de drept în 24 de ore de la declararea lor.

Articolul 93: *Măsuri excepționale*

1. Președintele României instituie, potrivit legii, starea de asediu sau starea de urgență în întreaga țară ori în unele unități administrativ-teritoriale și solicită Parlamentului încuviințarea măsurii adoptate, în cel mult 5 zile de la luarea acesteia.

2. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în cel mult 48 de ore de la instituirea stării de asediu sau a stării de urgență și funcționează pe toată durata acestora.

Articolul 94: *Alte atribuții*

Președintele României îndeplinește și următoarele atribuții:

- a) conferă decorații și titluri de onoare;
- b) acordă gradele de mareșal, de general și de amiral;

c) numește în funcții publice, în condițiile prevăzute de lege;

d) acordă grațierea individuală.

Articolul 95: *Suspendarea din funcție*

1. În cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele României poate fi suspendat din funcție de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună, cu votul majorității deputaților și senatorilor, după consultarea Curții Constituționale. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută.

2. Propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din numărul deputaților și senatorilor și se aduce, neîntârziat, la cunoștință Președintelui.

3. Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui.

Articolul 96: *Punerea sub acuzare*

1. Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților și senatorilor, pot hotărî punerea sub acuzare a Președintelui României pentru înaltă trădare.

2. Propunerea de punere sub acuzare poate fi inițiată de majoritatea deputaților și senatorilor și se aduce, neîntârziat, la cunoștință Președintelui României pentru a putea da explicații cu privire la faptele ce i se impută.

3. De la data punerii sub acuzare și până la data demiterii Președintele este suspendat de drept.

4. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare.

Articolul 97: *Vacanța funcției*

1. Vacanța funcției de Președinte al României intervine în caz de demisie, de demitere din funcție, de imposibilitate definitivă a exercitării atribuțiilor sau de deces.

2. În termen de 3 luni de la data la care a intervenit vacanța funcției de Președinte al României, Guvernul va organiza alegeri pentru un nou Președinte.

Articolul 98: *Interimatul funcției*

1. Dacă funcția de Președinte devine vacantă ori dacă Președintele este suspendat din funcție sau dacă se află în imposibilitate temporară de a-și exercita atribuțiile, interimatul se asigură, în ordine, de președintele Senatului sau de președintele Camerei Deputaților.

2. Atribuțiile prevăzute la articolele 88-90 nu pot fi exercitate pe durata interimatului funcției prezidențiale.

Articolul 99: *Răspunderea președintelui interimar*

Dacă persoana care asigură interimatul funcției de Președinte al României săvârșește fapte grave, prin care se încalcă prevederile Constituției, se aplică articolul 95 și articolul 98.

Articolul 100: *Actele Președintelui*

1. În exercitarea atribuțiilor sale, Președintele României emite decrete care se publică în Monitorul Oficial al României. Nepublicarea atrage inexistența decretului.

2. Decretele emise de Președintele României în exercitarea atribuțiilor sale prevăzute în articolul 91, alineatele (1) și (2), articolul 92, alineatele (2) și (3), articolul 93, alineatul (1), și articolul 94, literele a), b) și d), se contrasemnează de prim-ministru.

Articolul 101: *Indemnizația și celelalte drepturi*

Indemnizația și celelalte drepturi ale Președintelui României se stabilesc prin lege.

Capitolul III: Guvernul

Articolul 102: Rolul și structura

1. Guvernul, potrivit programului său de guvernare acceptat de Parlament, asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită conducerea generală a administrației publice.

2. În îndeplinirea atribuțiilor sale, Guvernul cooperează cu organismele sociale interesate.

3. Guvernul este alcătuit din prim-ministru, miniștri și alți membri stabiliți prin lege organică.

Articolul 103: Încetarea

1. Președintele României desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament.

2. Candidatul pentru funcția de prim-ministru va cere, în termen de 10 zile de la desemnare, votul de încredere al Parlamentului asupra programului și a întregii liste a Guvernului.

3. Programul și lista Guvernului se dezbate de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună. Parlamentul acordă încredere Guvernului cu votul majorității deputaților și senatorilor.

Articolul 104: Jurământul de credință

1. Prim-ministrul, miniștrii și ceilalți membri ai Guvernului vor depune individual, în fața Președintelui României, jurământul de la articolul 82.

2. Guvernul în întregul său și fiecare membru în parte își exercită mandatul începând de la data depunerii jurământului.

Articolul 105: Incompatibilități

1. Funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea altei funcții publice de autoritate,

cu excepția celei de deputat sau de senator. De asemenea, ea este incompatibilă cu exercitarea unei funcții de reprezentare profesională salarizate în cadrul organizațiilor cu scop comercial.

2. Alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică.

Articolul 106: *Încetarea funcției de membru*

Funcția de membru al Guvernului încetează în urma demisiei, a revocării, a pierderii drepturilor electorale, a stării de incompatibilitate, a decesului, precum și în alte cazuri prevăzute de lege.

Articolul 107: *Prim-ministrul*

1. Prim-ministrul conduce Guvernul și coordonează activitatea membrilor acestuia, respectând atribuțiile ce le revin. De asemenea, prezintă Camerei Deputaților sau Senatului rapoarte și declarații cu privire la politica Guvernului, care se dezbate cu prioritate.

2. Președintele României nu îl poate revoca pe prim-ministru.

3. Dacă prim-ministrul se află în una dintre situațiile prevăzute la articolul 106, cu excepția revocării, sau este în imposibilitate de a-și exercita atribuțiile, Președintele României va desemna un alt membru al Guvernului ca prim-ministru interimar, pentru a îndeplini atribuțiile prim-ministrului, până la formarea noului Guvern. Interimatul, pe perioada imposibilității exercitării atribuțiilor, încetează dacă prim-ministrul își reia activitatea în Guvern.

4. Prevederile alineatului (3) se aplică în mod corespunzător și celorlalți membri ai Guvernului, la propunerea prim-ministrului, pentru o perioadă de cel mult 45 de zile.

Articolul 108: *Actele Guvernului*

1. Guvernul adoptă hotărâri și ordonanțe.

2. Hotărârile se emit pentru organizarea executării legilor.

3. Ordonanțele se emit în temeiul unei legi speciale de abilitare, în limitele și în condițiile prevăzute de aceasta.

4. Hotărârile și ordonanțele adoptate de Guvern se semnează de prim-ministru, se contrasemnează de miniștrii care au obligația punerii lor în executare și se publică în Monitorul Oficial al României. Nepublicarea atrage inexistența hotărârii sau a ordonanței. Hotărârile care au caracter militar se comunică numai instituțiilor interesate.

Articolul 109: *Răspunderea membrilor Guvernului*

1. Guvernul răspunde politic numai în fața Parlamentului pentru întreaga sa activitate. Fiecare membru al Guvernului răspunde politic solidar cu ceilalți membri pentru activitatea Guvernului și pentru actele acestuia.

2. Numai Camera Deputaților, Senatul și Președintele României au dreptul să ceară urmărirea penală a membrilor Guvernului pentru faptele săvârșite în exercițiul funcției lor. Dacă s-a cerut urmărirea penală, Președintele României poate dispune suspendarea acestora din funcție. Trimiterea în judecată a unui membru al Guvernului atrage suspendarea lui din funcție. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție.

3. Cazurile de răspundere și pedepsele aplicabile membrilor Guvernului sunt reglementate printr-o lege privind responsabilitatea ministerială.

Articolul 110: *Încetarea mandatului*

1. Guvernul își exercită mandatul până la data validării alegerilor parlamentare generale.

2. Guvernul este demis la data retragerii de către Parlament a încrederii acordate sau dacă prim-ministrul se află în una dintre situațiile prevăzute la articolul

106, cu excepția revocării, ori este în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile mai mult de 45 de zile.

3. În situațiile prevăzute în alineatul (2) sunt aplicabile prevederile articolului 103.

4. Guvernul al cărui mandat a încetat potrivit alineatelor (1) și (2) îndeplinește numai actele necesare pentru administrarea treburilor publice, până la depunerea jurământului de membrii noului Guvern.

Capitolul IV:

Raporturile Parlamentului cu Guvernul

Articolul 111: *Informarea Parlamentului*

1. Guvernul și celelalte organe ale administrației publice, în cadrul controlului parlamentar al activității lor, sunt obligate să prezinte informațiile și documentele cerute de Camera Deputaților, de Senat sau de comisiile parlamentare, prin intermediul președinților acestora. În cazul în care o inițiativă legislativă implică modificarea prevederilor bugetului de stat sau a bugetului asigurărilor sociale de stat, solicitarea informării este obligatorie.

2. Membrii Guvernului au acces la lucrările Parlamentului. Dacă li se solicită prezența, participarea lor este obligatorie.

Articolul 112: *Întrebări, interpelări și moțiuni simple*

1. Guvernul și fiecare dintre membrii săi au obligația să răspundă la întrebările sau la interpelările formulate de deputați sau de senatori, în condițiile prevăzute de regulamentele celor două Camere ale Parlamentului.

2. Camera Deputaților sau Senatul poate adopta o moțiune simplă prin care să-și exprime poziția cu privire la o problemă de politică internă sau externă ori, după caz, cu privire la o problemă ce a făcut obiectul unei interpelări.

Articolul 113: *Moțiunea de cenzură*

1. Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, pot retrace încrederea acordată Guvernului prin adoptarea unei moțiuni de cenzură, cu votul majorității deputaților și senatorilor.

2. Moțiunea de cenzură poate fi inițiată de cel puțin o pătrime din numărul total al deputaților și senatorilor și se comunică Guvernului la data depunerii.

3. Moțiunea de cenzură se dezbate după 3 zile de la data când a fost prezentată în ședința comună a celor două Camere.

4. Dacă moțiunea de cenzură a fost respinsă, deputații și senatorii care au semnat-o nu mai pot iniția, în aceeași sesiune, o nouă moțiune de cenzură, cu excepția cazului în care Guvernul își angajează răspunderea potrivit articolului 114.

Articolul 114: *Angajarea răspunderii Guvernului*

1. Guvernul își poate angaja răspunderea în fața Camerei Deputaților și a Senatului, în ședință comună, asupra unui program, a unei declarații de politică generală sau a unui proiect de lege.

2. Guvernul este demis dacă o moțiune de cenzură, depusă în termen de 3 zile de la prezentarea programului, a declarației de politică generală sau a proiectului de lege, a fost votată în condițiile articolului 113.

3. Dacă Guvernul nu a fost demis potrivit alineatului (2), proiectul de lege prezentat, modificat sau completat, după caz, cu amendamente acceptate de Guvern se consideră adoptat, iar aplicarea programului sau a declarației de politică generală devine obligatorie pentru Guvern.

4. În cazul în care Președintele României cere reexaminarea legii adoptate potrivit alineatului (3), dezbaterile acestea se va face în ședința comună a celor două Camere.

Articolul 115: Delegarea legislativă

1. Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe în domeniile care nu fac obiectul legilor organice.

2. Legea de abilitare va stabili, în mod obligatoriu, domeniul și data până la care se pot emite ordonanțe.

3. Dacă legea de abilitare o cere, ordonanțele se supun aprobării Parlamentului, potrivit procedurii legislative, până la împlinirea termenului de abilitare. Nerespectarea termenului atrage încetarea efectelor ordonanței.

4. Guvernul poate adopta ordonanțe de urgență numai în situații extraordinare a căror reglementare nu poate fi amânată, având obligația de a motiva urgența în cuprinsul acestora.

5. Ordonanța de urgență intră în vigoare numai după depunerea sa spre dezbateră în procedură de urgență la Camera competentă să fie sesizată și după publicarea ei în Monitorul Oficial al României. Camerele, dacă nu se află în sesiune, se convoacă în mod obligatoriu în 5 zile de la depunere sau, după caz, de la trimitere. Dacă în termen de cel mult 30 de zile de la depunere Camera sesizată nu se pronunță asupra ordonanței, aceasta este considerată adoptată și se trimite celeilalte Camere care decide de asemenea în procedură de urgență. Ordonanța de urgență cuprinzând norme de natura legii organice se aprobă cu majoritatea prevăzută la articolul 76, alineatul (1).

6. Ordonanțele de urgență nu pot fi adoptate în domeniul legilor constituționale, nu pot afecta regimul instituțiilor fundamentale ale statului, drepturile, libertățile și îndatoririle prevăzute de Constituție, drepturile electorale și nu pot viza măsuri de trecere silită a unor bunuri în proprietate publică.

7. Ordonanțele cu care Parlamentul a fost sesizat se aprobă sau se resping printr-o lege în care vor fi cuprinse și ordonanțele ale căror efecte au încetat potrivit alineatului (3).

8. Prin legea de aprobare sau de respingere se vor reglementa, dacă este cazul, măsurile necesare cu privire la efectele juridice produse pe perioada de aplicare a ordonanței.

Capitolul V: Administrația publică

Secțiunea 1: Administrația publică centrală de specialitate

Articolul 116: *Structura*

1. Ministerele se organizează numai în subordinea Guvernului.

2. Alte organe de specialitate se pot organiza în subordinea Guvernului ori a ministerelor sau ca autorități administrative autonome.

Articolul 117: *Înființarea*

1. Ministerele se înființează, se organizează și funcționează potrivit legii.

2. Guvernul și ministerele, cu avizul Curții de Conturi, pot înființa organe de specialitate, în subordinea lor, numai dacă legea le recunoaște această competență.

3. Autorități administrative autonome se pot înființa prin lege organică.

Articolul 118: *Forțele armate*

1. Armata este subordonată exclusiv voinței popoului pentru garantarea suveranității, a independenței și a unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale. În condițiile legii și ale tratatelor internaționale la care România este parte, armata contribuie la apărarea colectivă în sistemele de

alianță militară și participă la acțiuni privind menținerea sau restabilirea păcii.

2. Structura sistemului național de apărare, pregătirea populației, a economiei și a teritoriului pentru apărare, precum și statutul cadrelor militare se stabilesc prin lege organică.

3. Prevederile alineatelor (1) și (2) se aplică, în mod corespunzător, și celorlalte componente ale forțelor armate stabilite potrivit legii.

4. Organizarea de activități militare sau paramilitare în afara unei autorități statale este interzisă.

5. Pe teritoriul României pot intra, staționa, desfășura operațiuni sau trece trupe străine numai în condițiile legii sau ale tratatelor internaționale la care România este parte.

Articolul 119: *Consiliul Suprem de Apărare a Țării*

Consiliul Suprem de Apărare a Țării organizează și coordonează unitar activitățile care privesc apărarea țării și securitatea națională, participarea la menținerea securității internaționale și la apărarea colectivă în sistemele de alianță militară, precum și la acțiuni de menținere sau de restabilire a păcii.

Secțiunea a 2-a: Administrația publică locală

Articolul 120: *Principii de bază*

1. Administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile descentralizării, autonomiei locale și deconcentrării serviciilor publice.

2. În unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere semnificativă se asigură folosirea limbii minorității naționale respective în scris și oral în relațiile cu autoritățile administrației publice locale și cu serviciile publice deconcentrate, în condițiile prevăzute de legea organică.

Articolul 121: *Autorități comunale și orășenești*

1. Autoritățile administrației publice, prin care se realizează autonomia locală în comune și în orașe, sunt consiliile locale alese și primarii aleși, în condițiile legii.

2. Consiliile locale și primarii funcționează, în condițiile legii, ca autorități administrative autonome și rezolvă treburile publice din comune și din orașe.

3. Autoritățile prevăzute la alineatul (1) se pot constitui și în subdiviziunile administrativ-teritoriale ale municipiilor.

Articolul 122: *Consiliul județean*

1. Consiliul județean este autoritatea administrației publice pentru coordonarea activității consiliilor comunale și orășenești, în vederea realizării serviciilor publice de interes județean.

2. Consiliul județean este ales și funcționează în condițiile legii.

Articolul 123: *Prefectul*

1. Guvernul numește un prefect în fiecare județ și în municipiul București.

2. Prefectul este reprezentantul Guvernului pe plan local și conduce serviciile publice deconcentrate ale ministerelor și ale celorlalte organe ale administrației publice centrale din unitățile administrativ-teritoriale.

3. Atribuțiile prefectului se stabilesc prin lege organică.

4. Între prefecți, pe de o parte, consiliile locale și primari, precum și consiliile județene și președinții acestora, pe de altă parte, nu există raporturi de subordonare.

5. Prefectul poate ataca, în fața instanței de contencios administrativ, un act al consiliului județean, al celui local sau al primarului, în cazul în care consideră actul ilegal. Actul atacat este suspendat de drept.

Capitolul VI: Autoritatea judecătorească

Secțiunea 1: Instanțele judecătorești

Articolul 124: *Înfăptuirea justiției*

1. Justiția se înfăptuiește în numele legii.
2. Justiția este unică, imparțială și egală pentru toți.
3. Judecătorii sunt independenți și se supun numai legii.

Articolul 125: *Statutul judecătorilor*

1. Judecătorii numiți de Președintele României sunt inamovibili, în condițiile legii.
2. Propunerile de numire, precum și promovarea, transferarea și sancționarea judecătorilor sunt de competența Consiliului Superior al Magistraturii, în condițiile legii sale organice.
3. Funcția de judecător este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

Articolul 126: *Instanțele judecătorești*

1. Justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție și prin celelalte instanțe judecătorești stabilite de lege.
2. Competența instanțelor judecătorești și procedura de judecată sunt prevăzute numai prin lege.
3. Înalta Curte de Casație și Justiție asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești, potrivit competenței sale.
4. Compunerea Înaltei Curți de Casație și Justiție și regulile de funcționare a acesteia se stabilesc prin lege organică.
5. Este interzisă înființarea de instanțe extraordinare. Prin lege organică pot fi înființate instanțe specializate în anumite materii, cu posibilitatea participării, după caz, a unor persoane din afara magistraturii.

6. Controlul judecătoresc al actelor administrative ale autorităților publice, pe calea contenciosului administrativ, este garantat, cu excepția celor care privesc raporturile cu Parlamentul, precum și a actelor de comandament cu caracter militar. Instanțele de contencios administrativ sunt competente să soluționeze cererile persoanelor vătămate prin ordonanțe sau, după caz, prin dispoziții din ordonanțe declarate neconstituționale.

Articolul 127: *Caracterul public al dezbaterilor*

Ședințele de judecată sunt publice, afară de cazurile prevăzute de lege.

Articolul 128: *Folosirea limbii materne și a interpretului în justiție*

1. Procedura judiciară se desfășoară în limba română.

2. Cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, în condițiile legii organice.

3. Modalitățile de exercitare a dreptului prevăzut la alineatul (2), inclusiv prin folosirea de interpreți sau traduceri, se vor stabili astfel încât să nu împiedice buna administrare a justiției și să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați.

4. Cetățenii străini și apatrizii care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță și de a pune concluzii, prin interpret; în procesele penale acest drept este asigurat în mod gratuit.

Articolul 129: *Folosirea căilor de atac*

Împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și Ministerul Public pot exercita căile de atac, în condițiile legii.

Articolul 130: *Poliția instanțelor*

Instanțele judecătorești dispun de poliția pusă în serviciul lor.

Secțiunea a 2-a: Ministerul Public

Articolul 131: Rolul Ministerului Public

1. În activitatea judiciară, Ministerul Public reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor.

2. Ministerul Public își exercită atribuțiile prin procurori constituiți în parchete, în condițiile legii.

3. Parchetele funcționează pe lângă instanțele de judecată, conduc și supraveghează activitatea de cercetare penală a poliției judiciare, în condițiile legii.

Articolul 132: Statutul procurorilor

1. Procurorii își desfășoară activitatea potrivit principiului legalității, al imparțialității și al controlului ierarhic, sub autoritatea ministrului Justiției.

2. Funcția de procuror este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

Secțiunea a 3-a:

Consiliul Superior al Magistraturii

Articolul 133: Rolul și structura

1. Consiliul Superior al Magistraturii este garantul independenței justiției.

2. Consiliul Superior al Magistraturii este alcătuit din 19 membri, din care:

a) 14 sunt aleși în adunările generale ale magistraților și validați de Senat; aceștia fac parte din două secții, una pentru judecători și una pentru procurori; prima secție este compusă din 9 judecători, iar cea de-a doua din 5 procurori;

b) 2 reprezentanți ai societății civile, specialiști în domeniul dreptului, care se bucură de înaltă reputație profesională și morală, aleși de Senat; aceștia participă numai la lucrările în plen;

c) ministrul Justiției, președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție și procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

1. Președintele Consiliului Superior al Magistraturii este ales pentru un mandat de un an, ce nu poate fi reînnoit, dintre magistrații prevăzuți la alineatul (2), litera a).

2. Durata mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii este de 6 ani.

3. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii se iau prin vot secret.

4. Președintele României prezidează lucrările Consiliului Superior al Magistraturii la care participă.

5. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii sunt definitive și irevocabile, cu excepția celor prevăzute la articolul 134, alineatul (2).

Articolul 134: Atribuții

1. Consiliul Superior al Magistraturii propune Președintelui României numirea în funcție a judecătorilor și a procurorilor, cu excepția celor stagieri, în condițiile legii.

2. Consiliul Superior al Magistraturii îndeplinește rolul de instanță de judecată, prin secțiile sale, în domeniul răspunderii disciplinare a judecătorilor și a procurorilor, potrivit procedurii stabilite prin legea sa organică. În aceste situații, ministrul Justiției, președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție și procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție nu au drept de vot.

3. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii în materie disciplinară pot fi atacate la Înalta Curte de Casație și Justiție.

4. Consiliul Superior al Magistraturii îndeplinește și alte atribuții stabilite prin legea sa organică, în realizarea rolului său de garant al independenței justiției.

Titlul IV: Economia și finanțele publice

Articolul 135: *Economia*

1. Economia României este economie de piață, bazată pe libera inițiativă și concurență.

2. Statul trebuie să asigure:

a) libertatea comerțului, protecția concurenței loiale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producție;

b) protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară;

c) stimularea cercetării științifice și tehnologice naționale, a artei și protecția dreptului de autor;

d) exploatarea resurselor naturale, în concordanță cu interesul național;

e) refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic;

f) crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții;

g) aplicarea politicilor de dezvoltare regională în concordanță cu obiectivele Uniunii Europene.

Articolul 136: *Proprietatea*

1. Proprietatea este publică sau privată.

2. Proprietatea publică este garantată și ocrotită prin lege și aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale.

3. Bogațiile de interes public ale subsolului, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil, de interes național, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, precum și alte bunuri stabilite de legea organică fac obiectul exclusiv al proprietății publice.

4. Bunurile proprietate publică sunt inalienabile. În condițiile legii organice, ele pot fi date în administrare regiilor autonome ori instituțiilor publice sau pot

fi concesionate ori închiriate; de asemenea, ele pot fi date în folosință gratuită instituțiilor de utilitate publică.

5. Proprietatea privată este inviolabilă, în condițiile legii organice.

Articolul 137: *Sistemul financiar*

1. Formarea, administrarea, întrebuințarea și controlul resurselor financiare ale statului, ale unităților administrativ-teritoriale și ale instituțiilor publice sunt reglementate prin lege.

2. Moneda națională este leul, iar subdiviziunea acestuia, banul. În condițiile aderării la Uniunea Europeană, prin lege organică se poate recunoaște circulația și înlocuirea monedei naționale cu aceea a Uniunii Europene.

Articolul 138: *Bugetul public național*

1. Bugetul public național cuprinde bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat și bugetele locale ale comunelor, ale orașelor și ale județelor.

2. Guvernul elaborează anual proiectul bugetului de stat și pe cel al asigurărilor sociale de stat, pe care le supune, separat, aprobării Parlamentului.

3. Dacă legea bugetului de stat și legea bugetului asigurărilor sociale de stat nu au fost adoptate cu cel puțin 3 zile înainte de expirarea exercițiului bugetar, se aplică în continuare bugetul de stat și bugetul asigurărilor sociale de stat ale anului precedent, până la adoptarea noilor bugete.

4. Bugetele locale se elaborează, se aprobă și se execută în condițiile legii.

5. Nicio cheltuială bugetară nu poate fi aprobată fără stabilirea sursei de finanțare.

Articolul 139: *Impozite, taxe și alte contribuții*

1. Impozitele, taxele și orice alte venituri ale bugetului de stat și ale bugetului asigurărilor sociale de stat se stabilesc numai prin lege.

2. Impozitele și taxele locale se stabilesc de consiliile locale sau județene, în limitele și în condițiile legii.

3. Sumele reprezentând contribuțiile la constituirea unor fonduri se folosesc, în condițiile legii, numai potrivit destinației acestora.

Articolul 140: *Curtea de Conturi*

1. Curtea de Conturi exercită controlul asupra modului de formare, de administrare și de întreținere a resurselor financiare ale statului și ale sectorului public. În condițiile legii organice, litigiile rezultate din activitatea Curții de Conturi se soluționează de instanțele judecătorești specializate.

2. Curtea de Conturi prezintă anual Parlamentului un raport asupra conturilor de gestiune ale bugetului public național din exercițiul bugetar expirat, cuprinzând și neregulile constatate.

3. La cererea Camerei Deputaților sau a Senatului, Curtea de Conturi controlează modul de gestionare a resurselor publice și raportează despre cele constatate.

4. Consilierii de conturi sunt numiți de Parlament pentru un mandat de 9 ani, care nu poate fi prelungit sau înnoit. Membrii Curții de Conturi sunt independenți în exercitarea mandatului lor și inamovibili pe toată durata acestuia. Ei sunt supuși incompatibilităților prevăzute de lege pentru judecători.

5. Curtea de Conturi se înnoiește cu o treime din consilierii de conturi numiți de Parlament, din 3 în 3 ani, în condițiile prevăzute de legea organică a Curții.

6. Revocarea membrilor Curții de Conturi se face de Parlament, în cazurile și condițiile prevăzute de lege.

Articolul 141: *Consiliul Economic și Social*

Consiliul Economic și Social este organ consultativ al Parlamentului și al Guvernului în domeniile de specialitate stabilite prin legea sa organică de înființare, organizare și funcționare.

Titlul V: Curtea Constituțională

Articolul 142: *Structura*

1. Curtea Constituțională este garantul supremației Constituției.

2. Curtea Constituțională se compune din nouă judecători, numiți pentru un mandat de 9 ani, care nu poate fi prelungit sau înnoit.

3. Trei judecători sunt numiți de Camera Deputaților, trei de Senat și trei de Președintele României.

4. Judecătorii Curții Constituționale aleg, prin vot secret, președintele acesteia, pentru o perioadă de 3 ani.

5. Curtea Constituțională se înnoiește cu o treime din judecătorii ei, din 3 în 3 ani, în condițiile prevăzute de legea organică a Curții.

Articolul 143: *Condiții pentru numire*

Judecătorii Curții Constituționale trebuie să aibă pregătire juridică superioară, înaltă competență profesională și o vechime de cel puțin 18 ani în activitatea juridică sau în învățământul juridic superior.

Articolul 144: *Incompatibilități*

Funcția de judecător al Curții Constituționale este incompatibilă cu oricare altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul juridic superior.

Articolul 145: *Independența și inamovibilitatea*

Judecătorii Curții Constituționale sunt independenți în exercitarea mandatului lor și inamovibili pe durata acestuia.

Articolul 146: *Atribuții*

Curtea Constituțională are următoarele atribuții:

a) se pronunță asupra constituționalității legilor, înainte de promulgarea acestora, la sesizarea Președintelui României, a unuia dintre președinții celor două Camere, a Guvernului, a Înaltei Curți de Casație

și Justiție, a Avocatului Poporului, a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori, precum și, din oficiu, asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

b) se pronunță asupra constituționalității tratatelor sau altor acorduri internaționale, la sesizarea unuia dintre președinții celor două Camere, a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori;

c) se pronunță asupra constituționalității regulamentelor Parlamentului, la sesizarea unuia dintre președinții celor două Camere, a unui grup parlamentar sau a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori;

d) hotărăște asupra excepțiilor de neconstituționalitate privind legile și ordonanțele, ridicate în fața instanțelor judecătorești sau de arbitraj comercial; excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată și direct de Avocatul Poporului;

e) soluționează conflictele juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice, la cererea Președintelui României, a unuia dintre președinții celor două Camere, a prim-ministrului sau a președintelui Consiliului Superior al Magistraturii;

f) veghează la respectarea procedurii pentru alegerea Președintelui României și confirmă rezultatele sufragiului;

g) constată existența împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcției de Președinte al României și comunică cele constatate Parlamentului și Guvernului;

h) dă aviz consultativ pentru propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României;

i) veghează la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmă rezultatele acestuia;

j) verifică îndeplinirea condițiilor pentru exercitarea inițiativei legislative de către cetățeni;

k) hotărăște asupra contestațiilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid politic;

l) îndeplinește și alte atribuții prevăzute de legea organică a Curții.

Articolul 147: Deciziile Curții Constituționale

1. Dispozițiile din legile și ordonanțele în vigoare, precum și cele din regulamente, constatate ca fiind neconstituționale, își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pun de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.

2. În cazurile de neconstituționalitate care privesc legile, înainte de promulgarea acestora, Parlamentul este obligat să reexamineze dispozițiile respective pentru punerea lor de acord cu decizia Curții Constituționale.

3. În cazul în care constituționalitatea tratatului sau acordului internațional a fost constatată potrivit articolului 146, litera b), acesta nu poate face obiectul unei excepții de neconstituționalitate. Tratatul sau acordul internațional constatat ca fiind neconstituțional nu poate fi ratificat.

4. Deciziile Curții Constituționale se publică în Monitorul Oficial al României. De la data publicării, deciziile sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor.

Titlul VI: Integrarea euroatlantică

Articolul 148: Integrarea în Uniunea Europeană

1. Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții

către instituțiile comunitare, precum și al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor.

2. Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare.

3. Prevederile alineatelor (1) și (2) se aplică, în mod corespunzător, și pentru aderarea la actele de revizuire a tratatelor constitutive ale Uniunii Europene.

4. Parlamentul, Președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din actul aderării și din prevederile alineatului (2).

5. Guvernul transmite celor două Camere ale Parlamentului proiectele actelor cu caracter obligatoriu înainte ca acestea să fie supuse aprobării instituțiilor Uniunii Europene.

Articolul 149: *Aderarea la Tratatul Atlanticului de Nord*

Aderarea României la Tratatul Atlanticului de Nord se face prin lege adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor.

Titlul VII: Revizuirea Constituției

Articolul 150: *Inițiativa revizuirii*

1. Revizuirea Constituției poate fi inițiată de Președintele României la propunerea Guvernului, de cel puțin o pătrime din numărul deputaților sau al senatorilor,

precum și de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot.

2. Cetățenii care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din județele țării, iar în fiecare din aceste județe sau în municipiul București trebuie să fie înregistrate cel puțin 20.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.

Articolul 151: *Procedura de revizuire*

1. Proiectul sau propunerea de revizuire trebuie adoptată de Camera Deputaților și de Senat, cu o majoritate de cel puțin două treimi din numărul membrilor fiecărei Camere.

2. Dacă prin procedura de mediere nu se ajunge la un acord, Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, hotărâsc cu votul a cel puțin trei pătrimi din numărul deputaților și senatorilor.

3. Revizuirea este definitivă după aprobarea ei prin referendum, organizat în cel mult 30 de zile de la data adoptării proiectului sau a propunerii de revizuire.

Articolul 152: *Limitele revizuirii*

1. Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot forma obiectul revizuirii.

2. De asemenea, nicio revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

3. Constituția nu poate fi revizuită pe durata stării de asediu sau a stării de urgență și nici în timp de război.

Titlul VIII: Dispoziții finale și tranzitorii

Articolul 153: *Intrarea în vigoare*

Prezenta Constituție intră în vigoare la data aprobării ei prin referendum. La aceeași dată, Constituția din 21 august 1965 este și rămâne în întregime abrogată.

Articolul 154: *Conflictul temporal de legi*

1. Legile și toate celelalte acte normative rămân în vigoare, în măsura în care ele nu contravin prezentei Constituții.

2. Consiliul Legislativ, în termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a legii sale de organizare, va examina conformitatea legislației cu prezenta Constituție și va face Parlamentului sau, după caz, Guvernului propuneri corespunzătoare.

Articolul 155: *Dispoziții tranzitorii*

1. Proiectele de legi și propunerile legislative în curs de legiferare se dezbat și se adoptă potrivit dispozițiilor constituționale anterioare intrării în vigoare a legii de revizuire.

2. Instituțiile prevăzute de Constituție, existente la data intrării în vigoare a legii de revizuire, rămân în funcțiune până la constituirea celor noi.

3. Prevederile alineatului (1) al articolului 83 se aplică începând cu următorul mandat prezidențial.

4. Dispozițiile cu privire la Înalta Curte de Casație și Justiție vor fi aduse la îndeplinire în cel mult 2 ani de la data intrării în vigoare a legii de revizuire.

5. Judecătorii în funcție ai Curții Supreme de Justiție și consilierii de conturi numiți de Parlament își continuă activitatea până la data expirării mandatului pentru care au fost numiți. Pentru asigurarea înnoirii Curții de Conturi din 3 în 3 ani, la expirarea mandatului actualilor consilieri de conturi aceștia vor putea fi numiți pentru încă un mandat de 3 ani sau de 6 ani.

6. Până la constituirea instanțelor judecătorești specializate, litigiile rezultate din activitatea Curții de Conturi vor fi soluționate de către instanțele judecătorești ordinare.

Articolul 156: *Republicarea Constituției*

Legea de revizuire a Constituției se publică în Monitorul Oficial al României în termen de 5 zile de la data adoptării. Constituția, modificată și completată, după aprobarea prin referendum, se republică de către Consiliul Legislativ, cu reactualizarea denumirilor, dându-se textelor o nouă numerotare.

**F. Legea nr. 489/2006
privind libertatea religioasă
și regimul general al cultelor
Publicată în Monitorul Oficial,
Partea I, nr. 11/08.01.2007⁶**

Parlamentul României adoptă prezenta lege:

**CAPITOLUL I
Dispoziții generale**

Art. 1. – (1) Statul român respectă și garantează dreptul fundamental la libertate de gândire, de conștiință și religioasă al oricărei persoane de pe teritoriul României, potrivit Constituției și tratatelor internaționale la care România este parte.

(2) Nimeni nu poate fi împiedicat sau constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale, și nici nu poate fi supus vreunei discriminări, urmărit sau pus într-o situație de inferioritate pentru credința, apartenența sau neapartenența sa la o grupare, asociație religioasă sau un cult ori pentru exercitarea, în condițiile prevăzute de lege, a libertății religioase.

Art. 2. – (1) Libertatea religioasă cuprinde dreptul oricărei persoane de a avea sau de a adopta o religie, de a și-o manifesta în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin practicile și ritualurile specifice cultului, inclusiv prin educație religioasă, precum și libertatea de a-și păstra sau schimba credința religioasă.

(2) Libertatea de a-și manifesta credința religioasă nu poate face obiectul altor restrângeri decât al celor

⁶<http://consultjuridic.blogspot.ro/2009/12/lege-nr-4892006-din-28122006-privind.html>

care sunt prevăzute de lege și constituie măsuri necesare într-o societate democratică pentru securitatea publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 3. – (1) Părinții sau tutorii au dreptul exclusiv de a opta pentru educația religioasă a copiilor minori, conform propriilor convingeri.

(2) Religia copilului care a împlinit vârsta de 14 ani nu poate fi schimbată fără consimțământul acestuia; copilul care a împlinit vârsta de 16 ani are dreptul să-și aleagă singur religia.

Art. 4. – Orice persoană, cult, asociație religioasă sau grupare religioasă din România este liberă de a stabili și a menține relații ecumenice și frățești cu alte persoane, culte sau grupări religioase și cu organizațiile intercreștine și interreligioase, la nivel național și internațional.

Art. 5. – (1) Orice persoană are dreptul să își manifeste credința religioasă în mod colectiv, conform propriilor convingeri și prevederilor prezentei legi, atât în structuri religioase cu personalitate juridică, cât și în structuri fără personalitate juridică.

(2) Structurile religioase cu personalitate juridică reglementate de prezenta lege sunt cultele și asociațiile religioase, iar structurile fără personalitate juridică sunt grupările religioase.

(3) Comunitățile religioase își aleg în mod liber structura asociațională în care își manifestă credința religioasă: cult, asociație religioasă sau grup religios, în condițiile prezentei legi.

(4) În activitatea lor, cultele, asociațiile religioase și grupările religioase au obligația să respecte Constituția și legile țării și să nu aducă atingere securității publice,

ordinii, sănătății și moralei publice, precum și drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

(5) Este interzisă prelucrarea datelor cu caracter personal legate de convingerile religioase sau de apartenența la culte, cu excepția desfășurării lucrărilor de recensământ național aprobat prin lege sau în situația în care persoana vizată și-a dat, în mod expres, consimțământul pentru aceasta.

(6) Este interzisă obligarea persoanelor să își menționeze religia, în orice relație cu autoritățile publice sau cu persoanele juridice de drept privat.

Art. 6. – (1) Gruparea religioasă este forma de asociere fără personalitate juridică a unor persoane fizice care, fără nicio procedură prealabilă și în mod liber, adoptă, împărtășesc și practică o credință religioasă.

(2) Asociația religioasă este persoana juridică de drept privat, constituită în condițiile prezentei legi, formată din persoane fizice care adoptă, împărtășesc și practică aceeași credință religioasă.

(3) O asociație religioasă poate deveni cult în condițiile prezentei legi.

CAPITOLUL II

Culte

Secțiunea 1

Relațiile dintre stat și culte

Art. 7. – (1) Statul român recunoaște cultelor rolul spiritual, educațional, social-caritabil, cultural și de parteneriat social, precum și statutul lor de factori ai păcii sociale.

(2) Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte Biserici și culte recunoscute în istoria națională a României și în viața societății românești.

Art. 8. – (1) Cultele recunoscute sunt persoane juridice de utilitate publică. Ele se organizează și funcționează în baza prevederilor constituționale și ale prezentei legi, în mod autonom, potrivit propriilor statute sau coduri canonice.

(2) De asemenea, sunt persoane juridice și părțile componente ale cultelor, așa cum sunt menționate în statutele sau codurile canonice proprii, dacă îndeplinesc cerințele prevăzute în acestea.

(3) Cultele funcționează cu respectarea prevederilor legale și în conformitate cu propriile statute sau coduri canonice, ale căror prevederi sunt aplicabile propriilor credincioși.

(4) Denumirea unui cult nu poate fi identică cu cea a altui cult recunoscut în România.

Art. 9. – (1) În România nu există religie de stat; statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee.

(2) Cultele sunt egale în fața legii și a autorităților publice. Statul, prin autoritățile sale, nu va promova și nu va favoriza acordarea de privilegii sau crearea de discriminări față de vreun cult.

(3) Autoritățile publice cooperează cu cultele în domeniile de interes comun și sprijină activitatea acestora.

(4) Statul român, prin autoritățile publice abilitate, sprijină activitatea spiritual-culturală și socială în străinătate a cultelor recunoscute în România.

(5) Autoritățile publice centrale pot încheia cu cultele recunoscute parteneriate în domeniile de interes comun, cât și acorduri pentru reglementarea unor aspecte specifice tradiției cultelor, care se supun aprobării prin lege.

Art. 10. – (1) Cheltuielile pentru întreținerea cultelor și desfășurarea activităților lor se vor acoperi, în

primul rând, din veniturile proprii ale cultelor, create și administrate în conformitate cu statutele lor.

(2) Cultele pot stabili contribuții din partea credincioșilor lor pentru susținerea activităților pe care le desfășoară.

(3) Statul promovează sprijinul acordat de cetățeni cultelor prin deduceri din impozitul pe venit și încurajează sponsorizările către culte, în condițiile legii.

(4) Statul sprijină, la cerere, prin contribuții, în raport cu numărul credincioșilor cetățeni români și cu nevoile reale de subzistență și activitate, salarizarea personalului clerical și neclerical aparținând cultelor recunoscute. Statul sprijină cu contribuții în quantum mai mare salarizarea personalului de cult al unităților de cult cu venituri reduse, în condițiile stabilite prin lege.

(5) Nimeni nu poate fi constrâns prin acte administrative sau prin alte metode să contribuie la cheltuielile unui cult religios.

(6) Cultele recunoscute pot beneficia, la cerere, de sprijin material din partea statului, pentru cheltuielile privind funcționarea unităților de cult, pentru reparații și construcții noi, în raport cu numărul credincioșilor, conform ultimului recensământ, și cu nevoile reale.

(7) Statul sprijină activitatea cultelor recunoscute și în calitate de furnizori de servicii sociale.

(8) Autoritățile publice asigură oricăror persoane, la cerere, dreptul de a fi consiliate potrivit propriilor convingeri religioase prin înlesnirea asistenței religioase.

Art. 11. – Sprijinul statului constă și în acordarea de facilități fiscale, în condițiile legii.

Art. 12. – Utilizarea fondurilor bănești primite de la bugetul de stat sau bugetele locale, precum și respectarea destinației bunurilor primite în proprietate sau folosință de la autoritățile publice locale sau centrale se supun controlului statului.

Art. 13. – (1) Raporturile dintre culte, precum și cele dintre asociații și grupuri religioase se desfășoară pe baza înțelegerii și a respectului reciproc.

(2) În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defăimare și învrăjbire religioasă, precum și ofensa publică adusă simbolurilor religioase.

(3) Împiedicarea sau tulburarea libertății de exercitare a unei activități religioase, care se desfășoară potrivit legii, se pedepsește conform dispozițiilor legii penale.

Art. 14. – (1) Fiecare cult trebuie să aibă un organism național de conducere sau de reprezentare.

(2) Unitățile de cult, inclusiv filialele lor fără personalitate juridică, se înființează și se organizează de către culte potrivit propriilor statute, regulamente și coduri canonice.

(3) Înființarea unității de cult trebuie să fie comunicată, spre evidență, Ministerului Culturii și Cultelor.

(4) Unitățile de cult nou-înființate ca persoane juridice pot solicita și primi sprijin financiar, în condițiile legii.

Art. 15. – Sigiliile și ștampilele folosite de către un cult sau de către o unitate locală de cult trebuie să conțină și denumirea oficială sub care cultul a fost recunoscut, sau inițialele acestuia.

Art. 16. – (1) Cultele recunoscute pot folosi, în desfășurarea activităților lor, orice limbă consideră de cuviință. Evidența financiar-contabilă se va ține și în limba română.

(2) În relațiile oficiale cu autoritățile statului, cultele recunoscute folosesc limba română.

Secțiunea a 2-a

Recunoașterea calității de cult

Art. 17. – (1) Calitatea de cult recunoscut de stat se dobândește prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, de către asociațiile religioase care, prin activitatea și numărul lor de membri, oferă garanții de durabilitate, stabilitate și interes public.

(2) Recunoașterea statutelor și a codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin conținutul lor, securității publice, ordinii, sănătății și moralei publice sau drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 18. – Asociația religioasă care solicită recunoașterea calității de cult va formula o cerere în acest sens la Ministerul Culturii și Cultelor, însoțită de următoarea documentație:

a) dovada că este constituită legal și funcționează neîntrerupt pe teritoriul României ca asociație religioasă de cel puțin 12 ani;

b) listele originale cuprinzând adeziunile unui număr de membri cetățeni români cu domiciliul în România cel puțin egal cu 0,1% din populația României, conform ultimului recensământ;

c) mărturisirea de credință proprie și statutul de organizare și funcționare, care să cuprindă: denumirea cultului, structura sa de organizare centrală și locală, modul de conducere, administrare și control, organele de reprezentare, modul de înființare și desființare a unităților de cult, statutul personalului propriu, precum și prevederile specifice cultului respectiv.

Art. 19. – (1) În termen de 60 de zile de la data depunerii cererii, Ministerul Culturii și Cultelor înaintează

Guvernului documentația de recunoaștere a cultului, însoțită de avizul său consultativ, întocmit pe baza documentației depuse.

(2) Dacă documentația este incompletă sau statutele conțin prevederi contrare legii, acestea se restituie motivat spre completare sau modificare, iar termenul de soluționare se prelungește corespunzător.

Art. 20. – (1) În termen de 60 de zile de la primirea avizului, Guvernul se pronunță asupra cererii, prin hotărâre de recunoaștere sau de respingere motivată.

(2) Hotărârea Guvernului se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I, și poate fi atacată în justiție, conform legii.

(3) În caz de respingere a cererii, asociația religioasă poate solicita reluarea procedurii de recunoaștere a calității de cult, numai dacă prezintă dovezi din care să rezulte că au încetat temeiurile care au dus la soluția de respingere.

(4) Drepturile și obligațiile aferente calității de cult recunoscut se pot exercita de la data intrării în vigoare a hotărârii Guvernului de recunoaștere a acestuia.

Art. 21. – Guvernul, prin hotărâre, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, poate retrage calitatea de cult recunoscut atunci când, prin activitatea sa, cultul aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice ori drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 22. – (1) Modificarea și completarea statutelor de organizare și funcționare sau codurilor canonice ale cultelor se comunică, spre recunoaștere, Ministerului Culturii și Cultelor.

(2) Actele administrative emise în temeiul prevederilor prezentei secțiuni, precum și neemiterea acestora în termenele prevăzute pot fi atacate în justiție, în condițiile legii.

Secțiunea a 3-a Personalul cultelor

Art. 23. – (1) Cultele își aleg, numesc, angajează sau revocă personalul potrivit propriilor statute, coduri canonice sau reglementări.

(2) Personalul cultelor poate fi sancționat disciplinar pentru încălcarea principiilor doctrinare sau morale ale cultului, potrivit propriilor statute, coduri canonice sau reglementări.

(3) Personalul clerical și cel asimilat al cultelor recunoscute nu poate fi obligat să dezvăluie faptele încredințate sau de care a luat cunoștință în considerarea statutului lor.

(4) Exercitarea funcției de preot sau orice altă funcție care presupune exercitarea atribuțiilor de preot fără autorizația sau acordul expres dat de structurile religioase, cu sau fără personalitate juridică, se sancționează potrivit legii penale.

Art. 24. – (1) Salariații și asigurații cultelor ale căror case de pensii sunt integrate în sistemul asigurărilor sociale de stat vor fi supuși prevederilor legislației privind asigurările sociale de stat.

(2) Salariații și asigurații cultelor care dispun de case de pensii sau fonduri de pensii proprii se supun regulamentelor adoptate de către organele de conducere ale cultelor, în conformitate cu statutele acestora și în acord cu principiile generale ale legislației privind asigurările sociale de stat.

Art. 25. – Personalul clerical și cel asimilat, precum și personalul monahal aparținând cultelor recunoscute este scutit de îndeplinirea serviciului militar.

Art. 26. – (1) Cultele pot avea organe proprii de judecată religioasă pentru problemele de disciplină internă, conform statutelor și reglementărilor proprii.

(2) Pentru problemele de disciplină internă sunt aplicabile în mod exclusiv prevederile statutare și canonice.

(3) Existența organelor proprii de judecată nu înlătură aplicarea legislației cu privire la contravenții și infracțiuni în sistemul jurisdicțional.

Secțiunea a 4-a **Patrimoniul cultelor**

Art. 27. – (1) Cultele recunoscute și unitățile lor de cult pot avea și dobândi, în proprietate sau în administrare, bunuri mobile și imobile, asupra cărora pot dispune în conformitate cu statutele proprii.

(2) Bunurile sacre, respectiv cele afectate direct și exclusiv cultului, stabilite conform statutelor proprii în conformitate cu tradiția și practicile fiecărui cult, dobândite cu titlu, sunt insesizabile și imprescriptibile și pot fi înstrăinate doar în condițiile statutare specifice fiecărui cult.

(3) Prevederile alin. (2) nu afectează redobândirea bunurilor sacre confiscate în mod abuziv de către stat în perioada 1940-1989, precum și a celor preluate fără titlu.

Art. 28. – (1) Unitățile locale ale cultelor pot avea și întreține, singure sau în asociere cu alte culte, cimitire confesionale pentru credincioșii lor. Cimitirele confesionale se administrează potrivit regulamentelor cultului deținător. Identitatea confesională a cimitirelor istorice este protejată de lege.

(2) În localitățile în care nu există cimitire comunale și unele culte nu au cimitire proprii, persoanele decedate care aparțineau cultelor respective pot fi înhumate potrivit ritului propriu, în cimitirele existente în funcțiune.

(3) Prevederile alin. (2) nu se aplică cimitirelor aparținând cultelor mozaic și musulman.

(4) Autoritățile administrației publice locale au obligația de a înființa cimitire comunale și orășenești în fiecare localitate.

(5) Cimitirele comunale sau orășenești se organizează astfel încât să aibă sectoare corespunzătoare pentru fiecare cult recunoscut, la cererea cultelor ce funcționează în localitatea respectivă.

Art. 29. – (1) Cultele au dreptul exclusiv de a produce și valorifica obiectele și bunurile necesare activității de cult, în condițiile legii.

(2) Utilizarea operelor muzicale în activitatea cultelor recunoscute se face fără plata taxelor către organele de gestiune colectivă a drepturilor de autor.

Art. 30. – Bunurile bisericești sau similare din străinătate, proprietate a statului român sau a cultelor din România, pot constitui obiectul unor acorduri bilaterale semnate de statul român, la solicitarea celor interesați.

Art. 31. – (1) Bunurile care fac obiectul aporturilor de orice fel – contribuții, donații, succesiuni –, precum și orice alte bunuri intrate în mod legal în patrimoniul unui cult nu pot face obiectul revendicării lor ulterioare.

(2) Persoanele care părăsesc un cult recunoscut nu pot emite pretenții asupra patrimoniului cultului respectiv.

(3) Disputele patrimoniale dintre cultele recunoscute se soluționează pe cale amiabilă, iar, în caz contrar, potrivit dreptului comun.

(4) În cazul retragerii calității de cult recunoscut potrivit prevederilor prezentei legi sau al dizolvării, destinația patrimoniului este cea stabilită prin statutul acestuia.

Secțiunea a 5-a
Învățământul organizat de culte

Art. 32. – (1) În învățământul de stat și particular, predarea religiei este asigurată prin legea cultelor recunoscute.

(2) Personalul didactic care predă religia în școlile de stat se numește cu acordul cultului pe care îl reprezintă, în condițiile legii.

(3) În cazul în care un cadru didactic săvârșește abateri grave de la doctrina sau morala cultului, cultul îi poate retrage acordul de a predă religia, fapt ce duce la desfacerea contractului individual de muncă.

(4) La cerere, în situația în care conducerea școlii nu poate asigura profesori de religie aparținând cultului din care fac parte elevii, aceștia pot face dovada studierii religiei proprii cu atestat din partea cultului căruia îi aparțin.

Art. 33. – (1) Cultele au dreptul să înființeze și să administreze unități de învățământ pentru pregătirea personalului de cult, a profesorilor de religie, precum și a altor specialiști necesari activității religioase a fiecărui cult, în condițiile prevăzute de lege.

(2) Fiecare cult este liber să își stabilească forma, nivelul, numărul și planul de școlarizare pentru instituțiile de învățământ proprii, în condițiile prevăzute de lege.

Art. 34. – (1) Cultele își elaborează planurile și programele de învățământ pentru învățământul teologic preuniversitar și programele pentru predarea religiei. Acestea se avizează de către Ministerul Culturii și Cultelor și se aprobă de către Ministerul Educației și Cercetării.

(2) Pentru învățământul superior, planurile și programele de învățământ se elaborează de instituțiile de

învățământ, cu acordul cultului respectiv, și se aprobă de senatele universitare.

Art. 35. – (1) Personalul didactic din unitățile de învățământ teologic integrate în învățământul de stat se recunoaște de către Ministerul Educației și Cercetării, în condițiile prevăzute de lege, cu acordul prealabil al organelor statutare ale cultelor religioase în cauză.

(2) Personalul didactic din unitățile de învățământ teologic neintegrate în învățământul de stat se numește de către organele statutare ale cultelor, în conformitate cu statutele acestora. Personalul didactic care predă religia în școli trebuie să îndeplinească prevederile Legii privind statutul personalului didactic nr. 128/1997, cu modificările și completările ulterioare.

Art. 36. – (1) În centrele de plasament organizate de instituțiile publice, particulare sau aparținând cultelor, educația religioasă a copiilor se face conform apartenenței lor religioase.

(2) În centrele de plasament, indiferent de finanțator, educația religioasă a copiilor cărora nu li se cunoaște religia se face doar cu acordul persoanelor stabilite prin actele normative incidente în acest domeniu.

Art. 37. – Salarizarea personalului didactic și administrativ din unitățile de învățământ teologic neintegrate în învățământul de stat se asigură de către culte. La cererea cultelor, statul, prin Ministerul Culturii și Cultelor, poate asigura o contribuție la salariu, proporțional, în raport de numărul membrilor acestora.

Art. 38. – Echivalarea și recunoașterea diplomelor și a certificatelor de studii teologice obținute în străinătate se fac în condițiile prevăzute de lege.

Art. 39. – (1) Cultele recunoscute au dreptul de a înființa și administra forme de învățământ confesional de toate nivelurile, profilurile și specializările, în condițiile legii.

(2) Diplomele pentru absolvenții unităților și instituțiilor de învățământ particular, confesional, organizate de către cultele religioase, se eliberează potrivit legislației în vigoare.

(3) Statul va susține financiar învățământul confesional, în condițiile legii.

(4) Unitățile de învățământ confesional dispun de autonomie organizatorică și funcțională, potrivit statutelor și canoanelor lor, în concordanță cu prevederile legale ale sistemului național de învățământ.

(5) În învățământul confesional se pot înscrie elevi sau studenți, indiferent de religie sau confesiune, garantându-se libertatea educației religioase a acestora, corespunzătoare propriei religii sau confesiuni.

CAPITOLUL III

Asociațiile religioase

Art. 40. – (1) Libertatea religioasă se poate exercita și în cadrul asociațiilor religioase, care sunt persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de persoane, cetățeni români sau rezidenți în România, care se asociază în vederea manifestării unei credințe religioase.

(2) Asociația religioasă dobândește personalitate juridică prin înscrierea în Registrul asociațiilor religioase, care se instituie la grefa judecătoreiei în a cărei circumscripție teritorială își are sediul.

Art. 41. – (1) Oricare dintre asociați, pe baza împuternicirii date de ceilalți, poate formula o cerere de înscriere a asociației în Registrul asociațiilor religioase.

(2) Cererea de înscriere va fi însoțită de următoarele documente:

a) actul constitutiv, în formă autentică, în care se vor arăta obligatoriu denumirea asociației religioase,

care nu poate fi identică sau asemănătoare cu cea a unui cult sau a altei asociații religioase recunoscute, datele de identificare și semnăturile asociațiilor, sediul, patrimoniul inițial de cel puțin două salarii brute pe economie alcătuit din aportul în natură sau în bani al asociațiilor, precum și primele organe de conducere;

b) mărturisirea de credință proprie și statutul asociației religioase, care trebuie să cuprindă: structura sa de organizare centrală și locală, modul de conducere, administrare și control, modul de înființare și desființare a unităților locale, drepturile și obligațiile membrilor, principalele activități pe care asociația religioasă înțelege să le desfășoare, în vederea atingerii scopurilor sale spirituale; alte prevederi specifice asociației religioase respective;

c) actele doveditoare ale sediului și patrimoniului inițial;

d) avizul consultativ al Ministerului Culturii și Cultelor;

e) dovada privind disponibilitatea denumirii, eliberată de către Ministerul Justiției.

Art. 42. – (1) În termen de 3 zile de la depunerea cererii de înscriere și a documentelor prevăzute la art. 41, alin. (2), judecătorul desemnat de președintele instanței verifică legalitatea acestora și dispune, prin încheiere, înscrierea asociației în Registrul asociațiilor religioase.

(2) O dată cu efectuarea înscrierii, încheierea prin care s-a dispus înscrierea se comunică, din oficiu, organului financiar local în a cărui rază teritorială se află sediul asociației religioase, pentru evidența fiscală, cu menționarea numărului de înscriere în Registrul asociațiilor religioase.

Art. 43. – Asociațiile religioase pot înființa filiale cu personalitate juridică, în conformitate cu statutele lor, potrivit procedurii prevăzute la art. 41 și 42.

Art. 44. – (1) Asociațiile religioase beneficiază de facilități fiscale legate de activitatea lor religioasă, în conformitate cu Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare.

(2) Asociațiilor religioase li se aplică în mod corespunzător și prevederile art. 10, alin. (2), art. 15, 16 și 28 din prezenta lege.

Art. 45. – Dizolvarea asociației religioase se pronunță de instanța competentă atunci când, prin activitatea sa, asociația religioasă aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau când asociația religioasă urmărește alt scop decât cel pentru care s-a constituit.

Art. 46. – Prevederile prezentului capitol se completează cu dispozițiile Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 246/2005.

Art. 47. – (1) Asociațiile existente, constituite în conformitate cu reglementările legale privind asociațiile și fundațiile, care au ca obiect de activitate principal exercitarea unei credințe religioase, și care doresc să dobândească statutul de asociație religioasă, vor depune la judecătoria unde sunt înregistrate o cerere de transformare a asociației și de radiere a ei din Registrul asociațiilor și fundațiilor și de înregistrare în Registrul asociațiilor religioase ținut de greșa aceleiași judecătorei, însoțită de documentația prevăzută la art. 41.

(2) Cererea va fi semnată de organele statutare de conducere ale asociației, arătându-se expres dorința transformării asociației inițiale în asociație religioasă.

(3) Judecătorul delegat se va pronunța atât asupra transformării asociației, cât și asupra înregistrării asociației religioase, stabilind și perioada în care asociația

a avut ca obiect de activitate exercitarea unei credințe religioase.

(4) Perioada stabilită de instanță va fi luată în considerare și se va adăuga perioadei de funcționare a asociației religioase, în vederea dobândirii calității de cult recunoscut.

Art. 48. – (1) În toate cererile și acțiunile în justiție privitoare la dobândirea sau pierderea calității de asociație religioasă, judecata se face cu prezența procurorului și cu citarea reprezentantului Ministerului Culturii și Cultelor.

(2) Încheierile sau hotărârile pronunțate de către instanță în cauzele privitoare la asociațiile religioase pot fi atacate cu recurs, în termen de 15 zile de la pronunțare, la tribunal.

CAPITOLUL IV

Dispoziții tranzitorii și finale

Art. 49. – (1) La data intrării în vigoare a prezentei legi, în România funcționează 18 culte recunoscute, conform anexei care face parte integrantă din prezenta lege.

(2) În termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, cultele din România prevăzute în anexa la prezenta lege vor prezenta statutele și codurile canonice Ministerului Culturii și Cultelor, pentru recunoașterea lor.

(3) Recunoașterea se realizează prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I. Dispozițiile art. 17, alin. (2), se aplică în mod corespunzător.

Art. 50. – (1) Orice modificare sau completare a prezentei legi se *realizează* cu consultarea prealabilă a

cultelor recunoscute și cu respectarea normelor legale privind transparența decizională.

(2) Reprezentanții cultelor religioase au dreptul de a participa ca invitați la dezbaterile în Parlament și în comisiile acestuia a proiectelor de acte normative privitoare la viața religioasă, la activitatea cultelor, de educație și de învățământ confesional, de asistență socială și de patrimoniu național privind cultele.

Art. 51. – La data intrării în vigoare a prezentei legi, Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 178 din 4 august 1948, cu modificările și completările ulterioare, precum și orice alte dispoziții contrare, se abrogă.

Anexă

Lista cultelor recunoscute în România:

1. Biserica Ortodoxă Română
2. Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara
3. Biserica Romano-Catolică
4. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică
5. Arhiepiscopia Bisericii Armene
6. Biserica Creștină Rusă de Rit Vechi din România
7. Biserica Reformată din România
8. Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din România
9. Biserica Evanghelică Lutherană din România
10. Biserica Unitariană din Transilvania
11. Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România
12. Biserica Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România

13. Biserica Evanghelică Română
14. Uniunea Penticostală – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România
15. Biserica Creștină Adventistă de Ziua a șaptea din România
16. Federația Comunităților Evreiești din România
17. Cultul Musulman
18. Organizația Religioasă Martorii lui Iehova

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor art. 75 și ale art. 76, alin. (1), din Constituția României, republicată.

Președintele
Camerei Deputaților
Bogdan Olteanu

Președintele
Senatului
Doru Ioan Tărăcilă

București, 8.01.2007, Nr. 489.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- BACONSKY T., ed., *Pentru un creștinism al noii Europe*, Humanitas, București 2007.
- BAZIOU J.Y. – BLAQUART J.L. – BOBINEAU O., *Dieu et César, séparés pour coopérer?*, Desclée de Brouwer, Paris 2010.
- BIANCHI E., *Cristiani nella società*, Bur, Bergamo 2007.
- BUZALIUC A. – DUSE I.C., ed., *Biserica în lumea contemporană. Gaudium et spes*, Presa Universitară Clujeană, Cluj 2008.
- CAMPITELLI A., *Europeenses. Presupposti storici e genesi del diritto comune*, Cacucci, Bari 1989.
- CARP R., *Dumnezeu la Bruxelles. Religia în spațiul public european*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca 2009.
- , *Religia în tranziție. Ipoteze ale României creștine*, Eikon, Cluj-Napoca 2009.
- CATALANO, G., *I Concordati tra storia e diritto*, Rubbettino, Messina 1992.
- Codul de Drept Canonic. Textul oficial și traducerea în limba română*, Sapientia, Iași 2004.
- CONCETTI G., *Chiesa e politica*, Piemme, Casale Monferrato 1989.
- Conciliul Ecumenic al II-lea din Vatican*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București 2000.
- CONTE P., ed., *I papi e l'Europa. Documenti*, Elle Di Ci, Asti 1978.
- Cristianesimo e cultura in Europa. Memoria, coscienza, progetto*, Cseo, Forlì 1991.
- Dialog teologic, Identitatea creștină și valorile Europei de astăzi*, nr. 19, Sapientia, Iași 2007.
- DIANIN G., ed., *L'Europa e le religioni. Identità religiose e progetto di costituzione europea*, Messaggero, Padova 2003.
- DUMEA E., *Teme de Istoria Bisericii*, Sapientia, Iași 2002.

- Enchiridion dei concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato*, Dehoniane, Bologna 2003.
- ÉTÉVENAUX J., *L'Église et l'État. Histoire de la laïcité*, Saint-Léger, Chouzé sur Loire 2012.
- FERRARI S. – IBAN I.C., *Diritto e religione în Europa occidentale*, Il Mulino, Bologna 1997.
- FLONTA M., ed., *Religia și societatea civilă*, Paralela 45, Pitești 2005.
- GABOR A., *Biserica și statul în primele patru secole*, Sophia, București 2003.
- Giovanni Paolo all'Europa, Roma 1986.
- LOZANO F.J., *Nunțiul papal din România. Ecumenism și Diplomatie*, Serafica, Roman 2013.
- MASSIGNON B., *Des dieux et des fonctionnaires. Religions et laïcités face au défi de la construction européenne*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes 2007.
- MERCATI A., *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, 2 vol., Tipografia Poliglota Vaticana, Roma 1954.
- MIAILLE M., *La laïcité, problèmes d'hier, solutions d'aujourd'hui*, Dalloz, Paris 2014.
- D'ONORIO J.B., *Liberté d'expression. Liberté de religion*, Paris 2013.
- PILATI, G., *Chiesa e Stato nell'epoca moderna*, Coletti, Roma 1977.
- PLATON A.F. – RADVAN L., *De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul din Nantes*, Polirom, Iași 2005.
- PREDA R., *Biserica în stat. O invitație la dezbatere*, Scripta, București 1999.
- PRIETO V., *Diritto dei rapporti tra Chiesa e società civile*, Università della Santa Croce, Roma 2003.
- PURIC D., *Cine suntem*, Platytera, București 2008.
- RATZINGER J., *Europa. I suoi fondamenti oggi e domani*, San Paolo, Cinisello Balsamo 2005.
- , *L'Europa di Benedetto nella crisi delle culture*, Libreria Editrice Vaticana, Roma 2005.
- RÉMOND R., *Religie și societate în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și XX. 1780-2000*, Polirom, Iași 2003.

-
- SARTORI G., *Ce facem cu străinii? Pluralism vs multiculturalism*, Humanitas, București 2007.
- SODANO A., *Per una nuova Europa. Il contributo dei cristiani*, Libreria Editrice Vaticana, Vatican 2009.
- SPINELLI L., *Lo Stato e la Chiesa. Venti secoli di relazioni*, Utet, Torino 1988.
- TAMAȘ I., *Compendiu de Drept Canonic*, Sapientia, Iași 2013.
- Valorile familiei în contextul european*, Galaxia Gutenberg, Oradea 2007.
- WILLAIME J.P., *Le retour du religieux dans la sphère publique*, Editions Olivétan, Lyon 2008.